

ПРИМЉЕНО: 25. 06. 2021			
Орг. јед.	Број	Прилог	Вредност
	2159/4		

Изборном већу Филолошког факултета Универзитета у Београду
Већу друштвено-хуманистичких наука Универзитета у Београду
Декану Филолошког факултета, проф. др Иви Драшкић Вићановић

Приговор на извештај о кандидатима који су се **5. октобра 2015.** пријавили на конкурс за доцента за ужу научну област Општа књижевност, предмет Преглед опште књижевности, који је комисија у саставу др Драган Стојановић, професор емеритус, др Слађана Јаћимовић, редовни професор, др Весна Елез, ванредни професор, поднела Изборном већу Филолошког факултета Универзитета у Београду **16. јуна 2021.** године, објављеном на сајту Филолошког факултета два дана касније, 18. јуна.

О извештају комисије о радовима др Оливере Жижовић

Комисија, која у свом извештају предлаже др Оливеру Жижовић у звање доцента за ужу научну област Општа књижевност, предмет Преглед опште књижевности, није упозорила Изборно веће Филолошког факултета Универзитета у Београду на неакадемско понашање др Оливере Жижовић при изради радова са којима се пријавила на конкурс и на основу којих је изабрана.

Др Оливера Жижовић у следећим радовима преузима сопствени текст у целости или у деловима без јасног обележавања преузетог дела.

1) Чланак „Сан Густава Ашенабаха у приповеци *Смрт у Венецији* Томаса Мана“, објављен у часопису *Књижевна историја* 2013. године (бр. 149, стр. 121–133), комисија је категоризовала као М24.

Комисија, међутим, није упозорила Изборно веће да је чланак „Сан Густава Ашенабаха“ у целости поновљен у књизи *Снови и индивидуација, „Јосиф и његова браћа“ Томаса Мана* (Службени гласник, Београд, 2013).

Осим тога, чланак „Сан Густава Ашенабаха“ садржи делове преузете из књиге *Поетика и психологија гротеске*, као и чланка „Проблеми могућности и оправданости тумачења литерарних снова“.

Књига *Поетика и психологија гротеске* (Задужбина Андрејевић, Београд), објављена 2009. године, представља приређену магистарску тезу „Гротеска у романима *Петроград* А. Белог и *Завист* Ј. Ољеше“ коју је Оливера Жижовић одбранила у мају 2008. године.

Чланак „Проблеми могућности и оправданости тумачења литерарних снова“ објављен је у 147. броју часописа *Књижева историја* 2012. године.

У прилогу I („Ашенбах“) достављам:

1. Табеларни преглед СГА – СиИ (+ ПиПГ и ТЛС) поновљених пасуса у поменутих радовима;

2. Копију чланка „Сан Густава Ашенабаха у приповеци *Смрт у Венецији* Томаса Мана“;
3. Копију одговарајућих страница из књиге *Снови и индивидуација* по редоследу појављивања у тексту чланка;
4. Копију одговарајућих страница из књиге *Поетика и психологија гротеске*;
5. Копију одговарајућих страница из чланка „Проблеми могућности и оправданости тумачења литерарних снова“.

2) Чланак „Јосифови ‘Библијски снови’ у роману Томаса Мана *Јосиф и његова браћа*“ објављен је у 2. броју часописа *Повеља* 2012. године (стр. 110–121).

Комисија није скренула пажњу Изборном већу да је чланак у целости поновљен у књизи *Снови и индивидуација* (Службени гласник, Београд, 2013).

У прилогу II („Јосиф“) достављам:

1. Табеларни преглед ЈБС – СиИ поновљених пасуса у поменутих радовима;
2. Копију чланка „Јосифови ‘Библијски снови’ у роману Томаса Мана *Јосиф и његова браћа*“;
3. Копију одговарајућих страница из књиге *Снови и индивидуација* по редоследу појављивања у тексту чланка: 197, 8, 7, 9, 51, 10, 11, 198, 66, 124, 125, 53, 50, 126, 127, 128, 75, 129, 130, 131, 132.

3) Чланак „Тумачење *Сна смешног човека* Ф. М. Достојевског“, објављен у часопису *Зборник за славистику Матице српске* 2012. године (бр. 82, стр. 19–39), комисија је категоризовала као М51.

Комисија у свом извештају није написала да је чланак у целости поновљен у књизи *Живи лик истине* Ф. М. Достојевског (Конрас, Београд), објављеној годину дана касније, 2013.

У прилогу III („Смешни човек“) достављам:

1. Табелу ССЧ – ЖЛИД поновљених пасуса у поменутих радовима;
2. Копију чланка „Тумачење *Сна смешног човека* Ф. М. Достојевског“;
3. Копију страница из књиге *Живи лик истине* Ф. М. Достојевског по редоследу појављивања у чланку: 35, 36, 63, 51, 54, 56, 62, 64, 61, 65, 66, 41, 67, 68–69, 70, 52, 71, 72–90, 92–97, 103, 104–114, 157, 158–159.

4) Рад „Апулејев *Златни магарац* и Булгаковљев *Мајстор и Маргарита* – *Метаморфоза* Луција и Ивана Бездомног“, објављен 2011. године у зборнику *Антички код у словенским књижевностима* (Филолошки факултет, Београд, стр. 113–129), комисија је категоризовала са М33.

Комисија није истакла да је део рада поновљен је у књизи *Снови Михаила Булгакова* (Федон, Београд, 2013).

Осим тога, неколико реченица понавља се и у чланку „Филигранско стваралаштво Драгана Стојановића: једно читање романа *Уредник од искуства*“, објављеном 2014. године у часопису *Свеске* – бројеви 111. и 113.

У прилогу IV („Апулеј“) достављам:

1. Табеларни преглед АЗМ;
2. Копију рада „Апулејев *Златни магарац* и Булгаковљев *Мајстор и Маргарита* – Метаморфоза Луција и Ивана Бездомног“;
3. Копију одговарајућих страница из књиге *Снови Михаила Булгакова*;
4. Копију одговарајућих страница из чланка „Филигранско стваралаштво Драгана Стојановића“.

5) Чланак „Снови Понтија Пилата у роману Михаила Булгакова *Мајстор и Маргарита*“ објављен је 2012. године у часопису *Источник* (бр. 81–82, стр. 113–137).

Комисија није напоменула да је чланак „Снови Понтија Пилата“ у целости поновљен у књизи *Снови Михаила Булгакова* (Федон, Београд, 2013).

Осим тога, чланак „Снови Понтија Пилата“ садржи пасусе преузете из чланка „Проблем могућности и оправданости тумачења литерарних снова“ (*Књижевна историја* 2012, бр. 44) и из књига *Поетика и психологија гротеске* (Задужбина Андрејевић, Београд, 2009) и *Живи лик истине Ф. М. Достојевског* (Конрас, Београд, 2013).

У прилогу V („Пилат“) достављам:

1. Табеларни преглед СПП – СМБ;
2. Копију чланка „Снови Понтија Пилата у роману Михаила Булгакова *Мајстор и Маргарита*“
3. Копију одговарајућих страница из књиге *Снови Михаила Булгакова* по редоследу појављивања у тексту чланка (стр. 91, 94, 179–206, 142, 207–214, 229–238, 286);
4. Копију одговарајућих страница из чланка „Проблем могућности и оправданости тумачења литерарних снова“ (стр. 458–459);
5. Копију одговарајућих страница из књиге *Поетика и психологија гротеске* (стр. 28–29);
6. Копију одговарајуће странице из књиге *Живи лик истине Ф. М. Достојевског* (стр. 88).

6) и 7) Чланак „Проблем могућности и оправданости тумачења литерарних снова“, објављен у 44. броју часописа *Књижевна историја* 2012. године (стр. 455–466), комисија је категоризовала као М24.

Комисија није упозорила Изборно веће да је чланак „Тумачење литерарних снова“ у целости поновљен у књизи *Снови Михаила Булгакова* (Федон, Београд, 2013).

У прилогу VI („ТЛС“) достављам:

1. Табеларни преглед ТЛС – СМБ;

2. Копију чланка „Проблем могућности и оправданости тумачења литерарних снови“;
3. Копију одговарајућих страница (9, 11–27, 29–39, 28, 40–42) из књиге *Снови Михаила Булгакова*.

Осим тога, поједини делови чланка „Проблем могућности и оправданости тумачења литерарних снови“ појављују се и у следећим радовима др Оливере Жижовић:

- *Снови и индивидуација*;
 - *Живи лик истине Достојевског*;
 - „Јунгов(ски) приступ књижевности“ (*Књижевна историја*, 2015, бр. 156, стр. 301–323);
 - „Сан Густава Ашенбаха у приповеци *Смрт у Венецији* Томаса“;
 - „Снови Понтија Пилата у роману Михаила Булгакова *Мајстор и Маргарита*“.
- У прилогу VII („ТЛС у другим радовима“) достављам:
1. Скраћени табеларни преглед ТЛС у другим радовима;
 2. Табеларни преглед ТЛС у другим радовима;
 3. Копију одговарајућих страница (9, 10, 13, 14, 26) из књиге *Снови и индивидуација*;
 4. Копију одговарајућих страница (312, 315, 316, 318, 319) из чланка „Јунгов(ски) приступ књижевности“;
 5. Копију одговарајућих страница (122, 123) из чланка „Сан Густава Ашенбаха у приповеци *Смрт у Венецији* Томаса“;
 6. Копију одговарајућих страница (17, 18, 23, 39, 56) из књиге *Живи лик истине Достојевског*;
 7. Копију одговарајуће странице (117) из чланка „Снови Понтија Пилата у роману Михаила Булгакова *Мајстор и Маргарита*“.

8) Чланак „Филигранско стваралаштво Драгана Стојановића: једно читање романа *Уредник од искуства*“, објављен из два дела у часопису *Свеске* 2014. године (бр. 111 и 113, стр. 74–81 и 42–48), комисија је категоризовала са М53.

Комисија није упозорила Изборно веће да су поједини делови у чланку преузети из раније објављених радова и једног рада објављеног годину дана касније:

1. *Живи лик истине Достојевског*;
2. *Снови Михаила Булгакова*;
3. *Снови и индивидуација*;
4. „Проблем могућности и оправданости тумачења литерарних снови“;
5. „Тумачење *Сна смешног човека* Ф. М. Достојевског“;
6. „Јосифови ‘Библијски снови’ у роману Томаса Мана *Јосиф и његова браћа*“;
7. „Јунгов(ски) приступ књижевности“;
8. „Апулејев *Златни магарац* и Булгаковљев *Мајстор и Маргарита* – Метаморфоза Луција и Ивана Бездомног“.

У прилогу VIII („Филигран“) достављам:

1. Табеларни преглед ФСДС у другим радовима;
2. Скраћени табеларни преглед ФСДС у другим радовима;
3. Копију чланка „Филигранско стваралаштво Драгана Стојановића: једно читање романа *Уредник од искуства*“;
4. Копију одговарајућих страница из књига:
 - i. *Живи лик истине Достојевског*, (64, 38, 76, 82, 78),
 - ii. *Снови Михаила Булгакова* (25, 268, 158, 212, 256),
 - iii. *Снови и индивидуација* (75);
5. Копију одговарајућих страница из чланака:
 - i. „Тумачење литерарних снова“ (75),
 - ii. „Сан смешног човека“ (26, 28),
 - iii. „Јосифови Библијски снови“ (116, 112),
 - iv. „Јунгов(ски) приступ књижевности“ (114),
 - v. „Апулејев *Златни магарац* и Булгаковљев *Мајстор и Маргарита* – *Метаморфоза Луција и Ивана Бездомног*“ (128, 129, 114, 115).

Нажалост, **и у новијим радовима**, објављеним после завршеног, па поништеног конкурса који је у току, **др Оливера Жижовић наставља да дословно преузима сопствени текст у деловима или у целисти**. У некрологу, посвећеном др Тањи Поповић, редовној професорки Филолошког факултета Универзитета у Београду, објављеном у *Зборнику Матице српске за славистику*, бр. 97 (2020) под насловом „Дијалог као животно, научно и естетско начело, *In memoriam*: проф. др Тања Поповић (1963–2020)“, десетина текста (10,71%) преузета је из чланка „Пушкин као мера ствари“, објављеног годину дана раније (2019) у часопису *Књижева историја*, бр. 167. У прилогу IX достављам табеларни преглед и копију оба рада.

Сматрам да ће **Изборно веће Филолошког факултета прихватањем извештаја комисије** о кандидатима који су се пријавили на конкурс за доцента за ужу научну област Општа књижевност, предмет Преглед опште књижевности, **којим се др Оливера Жижовић бира у звање доцента, прекршити Кодекс професионалне етике Универзитета у Београду, чл. 25: „Аутоплагирање је поновно објављивање свог раније објављеног рада или за другу сврху искоришћеног рада као новог и оригиналног.“**

О извештају комисије о радовима Предрага Мирчетића

1) Комисија је у извештају закључила да немам ниједан рад објављен у часопису међународног значаја, да су часописи *Анали Филолошког факултета* и *Italica Belgradensia* погрешно категоризовани као часописи међународног значаја, те да према тада важећим

Критеријумима за стицање звања наставника који су били на снази од 12. фебруара 2015. године не испуњавам I услов за избор у звање доцента.

Иако комисија наводи I услов тадашњих Критеријумима: „Најмање један рад објављен у научном часопису са SCI листе, односно у часописима са SSCI, ANCI, ERIH или листе престижних светских часописа за поједине научне области коју утврђује Универзитет на предлог факултета, или најмање два рада објављена у часопису међународног значаја верификованог посебном одлуком“, комисија у свом извештају не узима у обзир листе часописа које је утврдио Универзитет на предлог факултета.

У одлуци Сената Универзитета у Београду од 27. јуна 2012. године о утврђивању листе часописа који ће се вредновати у поступку избора у звање наставника у групацији друштвено-хуманистичких наука стоји: „1. Утврђује се Листа часописа који ће се вредновати у поступку избора у звања наставника у групацији друштвено-хуманистичких наука. 2. Саставни део ове одлуке је листа часописа коју чине предлози факултета из групације друштвено-хуманистичких наука.“

Будући да се у Предлогу листе релевантних часописа Филолошког факултета Универзитета у Београду на страни 60. види да су часописи *Анали Филолошког факултета* и *Italica Belgradensia* категоризовани као часописи међународног значаја верификованог посебном одлуком, погрешан је закључак комисије да нисам испунио I услов према тада важећим Критеријумима за стицање звања наставника.

2) Комисија је вредновала и моје радове пре избора у звање доцента. Будући да због декларативне одлуке Декана Филолошког факултета од 9. марта о прекиду радног односа од 1. марта 2021. године, не радим на Филолошком факултету, зашто комисија није узела у обзир све моје радове објављене пре избора у звање доцента, као што је вредновала све радове др Оливере Жижовић? Зар комисија није требало да узме у обзир и стручне преводе (1 монографија, 4 чланка) којима бих додатно испунио већ испуњени II услов: „Најмање један рад објављен у часопису водећег националног значаја, или поглавље у научној књизи/монографији, или рад у тематском зборнику са рецензијом, или превод изворног текста у облику студије, поглавља или чланка, односно превод или стручна редакција превода научне монографије/књиге или методичка публикација у области образовања и наставе.“?

3) Из извештаја комисије се не види да сам испунио и последњи, III услов: „Један рад са научног скупа објављен у целини.“ Комисија је вредновала само један мој рад са научног скупа, „Pešcanik Reporting on Pride Parade in Belgrade (2009–2014)“, као штампан у изводу.

Друге радове са научних скупова („Постмодернистички поступци у роману С. Селенића *Убиство с предумишљајем*“, „Intertextuality in the Novel *The Picture of Dorian Gray*“) комисија уопште није категоризовала – ни као штампане у изводу, ни као објављене у целини.

Штавише, мој реферат са научног скупа “Transformation of Literary Studies by Wilde’s Criticism“ уопште не постоји у извештају комисије.

4) Као што се из извештаја комисије не види да јесам испунио минималне услове за избор у звање доцента „према тада важећој регулативи“, тако се не види ни да сам обе књиге, упркос опструкцији, објавио – *3 + 3, есеји о драми, позоришту и филму* као ауторско издање, а *E(сте)тику Оскара Вајлда* у Службеном гласнику.

Нажалост, из извештаја комисије се не види ни да сам рад „Blue Blanche & Janet Named Jasmine“ објавио у часопису који се налази на ERIH PLUS листи:

<https://dbh.nsd.uib.no/publiseringskanaler/erihplus/periodical/info.action?id=485403>

У пресуди којом је поништен избор мене у звање доцента као један од разлога наведено је да се професор емеритус не може сматрати „наставником ван радног односа“. Сматрам да нова комисија, формирана да понови поступак избора у звање доцента, није у складу са самом пресудом Апелационог суда Гж1 3584/20 од 16. децембра 2021. При понављању поступка избора у звање доцента, један од чланова нове комисије је наставник који је 2016. године, исте године када и ја, биран у више звање управо са професором емеритусом као чланом ван радног односа – комисију проф. др Весна Елез чини ли су проф. др Адријана Марчетић, проф. др Зорица Бећановић Николић и професор емеритус, др Драган Стојановић.

Имајући у виду аутоплагијате др Оливере Жижовић, да сам после вишегодишњег прогона и упркос стекнутим условима за избор у звање доцента изгубио посао не својом кривицом, те неусклађеност састава Комисије са пресудом Апелационог суда, сматрам да Изборно веће Филолошког факултета не треба да усвоји извештај комисије којим се др Оливера Жижовић, не шест месеци (Статут Универзитета у Београду, чл. 127, став 7) него шест година по објављивању конкурса, бира у звање доцента.

Предраг Мирчетић

Прилог I („Ашенбах“)

- 1) Табеларни преглед СГА – СиИ (+ ПиПГ и ТЛС);
- 2) Копија чланка „Сан Густава Ашенбаха у приповеци *Смрт у Венецији* Томаса Мана“;
- 3) Копија страница из књиге *Снови и индивидуација* по редоследу појављивања у тексту чланка „Сан Густава Ашенбаха“;
- 4) Копија страница из књиге *Поетика и психологија гротеске*;
- 5) Копија страница из чланка „Проблеми могућности и оправданости тумачења литерарних снова“.

ТАБЕЛАРНИ ПРЕГЛЕД СГА – СиИ (+ ПиПГ и ТЛС)

„Сан Густава Ашенбаха“, стр. 121.	Снови и индивидуација
<p>стр. 121, пасус I</p> <p>У приповеци <i>Смрт у Венецији</i> Томас Ман је предочио процес подлегања „аполонијског“ књижевника Густава Ашенбаха „дионизијском“ принципу¹ и тематизовао сукоб живота и уметности, делања и сазнања, између осталог и на митолошко-психолошки начин, чему значајно доприноси један <i>архетипски сан</i> главног јунака.</p>	<p>стр. 12, пасус II</p> <p>У приповеци <i>Смрт у Венецији</i> Томас Ман је предочио процес подлегања „аполонијског“ књижевника Густава Ашенбаха „дионизијском“ принципу и тематизовао сукоб живота и уметности, делања и сазнања, између осталог и на митолошко-психолошки начин, чему значајно доприноси један <i>архетипски сан</i> главног јунака.</p>
<p>стр. 121, фунснота I</p> <p>Повезујући и супротстављајући Аполона и Диониса у <i>Рођењу трагедије</i> (1872), Фридрих Ниче, заправо, метафорично говори о два начела – „аполонијском“ (које се везује за свест) и „дионизијском“ (које извире из несвесног, ирационалног дела људске личности). Грчку трагедију, тачније дела Есхила и Софокла Ниче посматра као истовремено сачињена од дионизијског и аполонијског елемента, при чему је помирење Диониса и Аполона помирење два <i>противника</i>, уз оштро одређење граница које се од тада морају поштовати. Он, наиме, сматра да се грчка трагедија развила из дионизијске основе (хора и музике), коју је потом, попут Мајиног вела, прекрила аполонијска свест (дијалог и драма). До тога је дошло јер Аполон није могао да живи без Диониса, тачније, зато што је и дионизијско постало <i>подједнако нужно</i> као и аполонијско. У овом контексту</p>	<p>Поетика и психологија гротеске, стр. 17, пасуси III и IV</p> <p>Повезујући и супротстављајући Аполона и Диониса, Ниче, заправо, метафорично говори о два начела.</p> <p>Грчку трагедију (првенствено дела Есхила и Софокла) Ниче посматра као истовремено сачињена од дионизијског и аполонијског елемента, при чему је помирење Диониса и Аполона <i>помирење</i> „двају <i>противника</i>, уз оштро одређење граница којих се одсад имају придржавати. По Ничеовом мишљењу, грчка трагедија се развила из дионизијске основе (хора и музике), коју је потом, попут Мајиног вела, прекрила аполонијска свест (дијалог и драма). До тога је дошло јер „Аполон није могао да живи без Диониса“, тачније, зато што је и дионизијско постало „једнаком <i>нужношћу</i> као и аполонијско.“</p>

<p>је посебно значајна Ничеова почетна, видовита констатација, којом он и будући развој уметности везује за <i>двострукост аполонијског и дионизијског</i> начела, чиме, како ће се показати, наслеђује основне токове развоја не само уметности и културе већ и историјске догађаје у првој половини двадесетог века.</p>	
<p>стр. 121, пасус II – стр. 122, пасус I</p> <p>На самом почетку приповетке, прослављени пи-сац Ашенбах изненада бива захваћен потребом да отпутује, након чега стиже у Венецију, где бива опчињен „божанском лепотом” дечака Тађа, чија је породица одсела у истом хотелу. У завршном делу приповетке, непосредно пре коначног посрнућа уметника, које се манифе-стује кроз његове покушаје подмлађивања, попут фарбања косе и шминкања, Ашенбах је уснио сан који употпуњује психолошки профил и осветљава процес који се одвија у души сневача. Сан наговештава његову скору смрт, али даје и дубљи увид у друштвено-историјски контекст, односно антиципира одређена општа, колективна дешавања.</p>	<p>стр. 12, пасус III</p> <p>На самом почетку приповетке, прослављеног писца Ашенбаха изненада обузима жеља да отпутује, након чега стиже у Венецију, где бива опчињен „божанском лепотом” дечака Тађа, чија је породица одсела у истом хотелу. У завршном делу приповетке, непосредно пре коначног посрнућа уметника, које се манифе-стује кроз његове покушаје подмлађивања, попут фарбања косе и шминкања, Ашенбах је уснио сан који употпуњује психолошки профил и осветљава процес који се одвија у души сневача. Сан наговештава његову скору смрт, али даје и дубљи увид у друштвено-историјски контекст, односно антиципира одређена општа, колективна дешавања, па ће овде бити сагледан...</p>
<p>„Сан Густава Ашенбаха“, стр. 122.</p>	<p><i>Снови и индивидуација</i></p>
<p>стр. 122, пасус II</p> <p>Ашенбах је, наиме, сањао ноћни, планински предео и бучну, разуздану поворку која му се приближава, славећи њему „туђинског бога”. Мада је у почетку осећао велико</p>	<p>стр. 12, пасус IV</p> <p>Ашенбах је, наиме, сањао ноћни, планински предео и бучну, разуздану поворку која му се приближава, славећи њему „туђинског бога”. Мада је у почетку осећао велико</p>

<p>гнушање и <i>страх</i>, и био одлучан да се одупре надлазећем, постепено га је обузимало „заносно безумље”, коме није успео да се супротстави, па је и сам <i>постао део поворке</i>, окусивши „разврат и помаму пропадања” (Ман 1963: 126).²</p>	<p>гнушање и <i>страх</i>, и био одлучан да се одупре надлазећем, постепено га је обузимало „заносно безумље”, коме није успео да се супротстави, па је и сам <i>постао део поворке</i>, окусивши „разврат и помаму пропадања”¹⁶</p>
<p>стр. 122, фуснота II</p> <p>Сви курзиви, уколико није другачије назначено, О. Ж.</p>	
<p>стр. 122, пасус III</p> <p>Неименовани, туђински бог био је Дионис, кога је славила бучна, баханалијска поворка, сачињена од жена, мушкараца, дечака и животиња, којој се и Ашенбах придружио. „<i>Они чак беху он сâм</i> када се, разбеснели и убијајући, бацише на животиње, када прождираху још вруће откинуте комаде, кад започе безгранично мешање, на разривеном маховинастом тлу, <i>богу на жртву</i>”. На основу Ашенбаховог доживљаја сна, који он разуме као „један телесно-духовни доживљај”, јасно је да се он може и мора тумачити <i>на нивоу субјекта</i>, односно применом Јунгове методе тумачења снова (Ман 1963: 125–126).</p>	<p>стр. 12, пасус V – стр. 13, пасус I</p> <p>Неименовани, туђински бог био је Дионис, кога је славила бучна, баханалијска поворка, сачињена од жена, мушкараца, дечака и животиња, којој се и Ашенбах придружио. „<i>Они чак беху он сâм</i> када се, разбеснели и убијајући, бацише на животиње, када прождираху још вруће откинуте комаде, кад започе безгранично мешање, на разривеном маховинастом тлу, <i>богу на жртву</i>”. На основу Ашенбаховог доживљаја сна, који он разуме као „један телесно-духовни доживљај”, јасно је да се он може и мора тумачити <i>на нивоу субјекта</i>.</p>
<p>стр. 122, пасус IV</p> <p>Јунг је, наиме, разликовао тумачење сна <i>на нивоу објекта</i>, које је засновано на дословном тумачењу, и тумачењу сна <i>на нивоу субјекта</i>, које захтева метафоричан</p>	<p>„Тумачење литерарних снова“ стр. 459, пасус IV</p> <p>Сан представља „театар у ком је сневач сцена, глумац, суфлер, режисер, аутор, публика и критичар“ (Јунг 2009:117). Стога</p>

<p>приступ. Јер, сан је унутрашња драма у којој су сви елементи, предмети и ликови (непознати) аспекти сневача, будући да је читава творевина сна <i>субјективна</i>, односно да сан представља „театар у којем је сневач сцена, глумац, суфлер, режисер, аутор, публика и критичар” (Јунг 2009: 117).</p>	<p>Јунг, осим тумачења сна на нивоу објекта, које је засновано на дословном тумачењу, посебно инсистира на тумачењу сна на нивоу субјекта, које захтева метафоричан приступ. Јер, сан је унутрашња драма у којој су сви елементи, објекти и ликови (непознати) аспекти сневача.</p> <p style="text-align: center;"><i>Снови и индивидуација</i> стр. 13, пасус II</p> <p>Јунг је, наиме, разликовао тумачење сна на нивоу објекта, које је засновано на дословном тумачењу, и тумачењу сна на нивоу субјекта, које захтева метафоричан приступ. Јер, сан је унутрашња драма у којој су сви елементи, предмети и ликови (непознати) аспекти сневача, будући да је читава творевина сна <i>субјективна</i>, односно да сан представља „театар у којем је сневач сцена, глумац, суфлер, режисер, аутор, публика и критичар”.</p>
<p style="text-align: center;">стр. 122, пасус V</p> <p>Када се нека слика сна или особа која се у сну јавља поистовећује са стварном ситуацијом и особом, онда је реч о дословном тумачењу, то јест о тумачењу на нивоу објекта. Међутим, најчешће се сви елементи сна могу повезати и поистоветити са сневачем и посматрати као <i>аспекти његове личности</i>, што представља суштину тумачења сна на нивоу субјекта.</p>	<p style="text-align: center;">„Тумачење литерарних снова“ стр. 459, пасус V</p> <p>Када се нека слика сна или особа која се у сну јавља поистовећује са стварном ситуацијом и особом, онда је реч о дословном тумачењу, то јест тумачењу на нивоу објекта. Међутим, најчешће се сви елементи сна могу повезати и поистоветити са сневачем и посматрати као <i>аспекти његове личности</i>, што представља суштину тумачења сна на нивоу субјекта.</p> <p style="text-align: center;"><i>Снови и индивидуација</i> стр. 13, пасус III</p>

	Када се нека слика сна или особа која се у сну јавља поистовећује са реалном ситуацијом и особом, онда је реч о дословном тумачењу, то јест о тумачењу на нивоу објекта. Међутим, најчешће се сви елементи сна могу повезати и поистоветити са сневачем и посматрати као <i>аспекти његове личности</i> , што представља суштину тумачења сна на нивоу субјекта.
стр. 122, пасус VI	стр. 13, пасус IV
Стога и разуздана поворка која се приближава Ашенбаху, које се он најпре гнуша и плаши, да би јој се потом придружио и препустио, представља дуго потискиван аспект његове личности. Уосталом, и по Ашенбаховом личном доживљају, поприште ове поворке „била је <i>сама његова душа</i> , а они су упали у њу споља, насилнички савладали његов отпор – отпор дубок и духован – прошли кроз њу и до краја опустошили, уништили његов опстанак, кул-туру његовог живота” (Ман 1963: 125).	Стога и разуздана поворка која се приближава Ашенбаху, које се он најпре гнуша и плаши, да би јој се потом придружио и препустио, представља дуго потискиван аспект његове личности. Уосталом, и по Ашенбаховом личном доживљају, поприште ове поворке „била је <i>сама његова душа</i> , а они су упали у њу споља, насилнички савладали његов отпор – отпор дубок и духован – прошли кроз њу и до краја опустошили, уништили његов опстанак, кул-туру његовог живота”.
„Сан Густава Ашенбаха“, стр. 123.	<i>Снови и индивидуација</i>
стр. 123, пасус I	стр. 13, пасус V
Већ се у овој митолошкој, баханалијској поворци налазе „ <i>душевне реалности</i> ” које је Керењи, дванаест година касније, откривао и проналазио у <i>Чаробном брегу</i> ³ , а које се не односе само на сневача и његову индивидуалну судбину, већ упућују и на општи, колективни, универзални смисао,	Већ се у овој митолошкој, баханалијској поворци налазе „ <i>душевне реалности</i> ” које је Керењи, дванаест година касније, откривао и проналазио у <i>Чаробном брегу</i> , а које се не односе само на сневача и његову индивидуалну судбину, већ упућују и на општи, колективни, универзални смисао,

који сваки архетипски сан поседује.	који сваки архетипски сан поседује.
<p>стр. 123, фуснота III</p> <p>У јануару 1934. године, у време када је интензивно радио на роману <i>Јосиф и његова браћа</i> (чији је први том објављен 1933. године), Ман је писао познатом историчару религије и компетентном митологу Карољу Керењију: „Моје интересовање за религијскоисторијске ствари и подручје митског се касно пробудило, оно је производ мојих познијих година и у мом младалачком добу га уопште није било. Али сада је оно веома живо и доприноси реализацији необичног романеског подухвата” (Ман, Керењи 2003: 8).</p> <p>Коментаришући ову констатацију Керењи у свом одговору дискретно сугерише Ману да није у праву, јер се <i>дубља душевна реалност</i>, о којој сведоче велики песници и писци, који у тим стварима иду испред свог времена, налази већ у <i>Чаробном брегу</i>. Штавише, он каже да је управо од Мана и енглеских песника научио да у митолошким творевинама захвата „душевне” реалности (Ман, Керењи 2003: 8).</p> <p>Стога Ман у свом наредном писму коригује исказ из претходног и нијансира своју првобитну констатацију, па каже да је код њега реч о „<i>постепеном</i> нарастању интересовања за митско-религијскоисторијско”, односно да се с годинама све више посвећује „типском, општем и општељудском” (Ман, Керењи 2003: 11 –12), не тврдећи више да таквих интересовања код њега раније „уопште није</p>	<p>стр. 7, пасуси II и III, стр. 8, пасуси II и III</p> <p>...много пре рада на тетралогiji <i>Јосиф и његова браћа</i>, мада је Ман једном другом кореспонденту, Карољу Керењију, такође у јануару 1934. године, писао да се „интересовање за религијскоисторијске ствари и подручје митског се касно пробудило, оно је производ мојих познијих година и у мом младалачком добу га уопште није било. Али сада је оно веома живо и доприноси реализацији необичног романеског подухвата”.</p> <p>Коментаришући ову констатацију Керењи у свом одговору дискретно сугерише Ману да није у праву, јер се <i>дубља душевна реалност</i>, о којој сведоче велики песници и писци, који у тим стварима иду испред свог времена, налази већ у <i>Чаробном брегу</i>. Штавише, он каже да је управо од Мана и енглеских песника научио да у митолошким творевинама захвата „душевне” реалности.⁵</p> <p>Стога Ман у свом наредном писму коригује исказ из претходног [...] и нијансира своју првобитну констатацију, па каже да је код њега реч о „<i>постепеном</i> нарастању интересовања за митско-религијскоисторијско”, односно да се с годинама све више посвећује „типском, општем и општељудском”, не тврдећи више да таквих интересовања код њега раније „уопште није било”.</p> <p>Потврду Керењијевих речи о прожимању</p>

<p>било”.</p> <p>Заправо, судећи по Ашенбаховом архетипском сну, са таквим интересовањима, као и са прожимањем митологије и психологије, сусрећемо се већ у <i>Смрти у Венецији</i>, објављеној 1912. године, дакле дванаест година пре <i>Чаробног брега</i> и више од двадесет година пре <i>Прича Јаковљевих</i>, односно пре прве књиге тетралогije о Јосифу.</p>	<p>психологије и митологије заправо, налазимо већ у приповеци <i>Смрт у Венецији</i>, објављеној 1912. године, дакле дванаест година пре <i>Чаробног брега</i> и више од двадесет година пре <i>Прича Јаковљевих</i>, односно пре прве књиге тетралогije о Јосифу.</p>
<p>стр. 123, пасус II</p> <p>Јунг сан схвата као спонтано самоприказивање актуелног стања несвесног, изражено у форми симбола, а тумачење снова као најпоузданији и најдиректнији пут до садржаја који су скривени у несвесном делу личности. Своју теорију снова Јунг је формулисао проучавајући механизам компензације, који води психолошкој саморегулацији и уравнотежењу личности, након што је открио да се несвесно, а тиме и снови као продукт несвесног, налазе у компензаторном односу према садржајима свести. Стога је основна и најважнија психолошка функција сна <i>компензаторна</i>, па сан <i>коригује сваки једно-страни став свести</i> и тиме доводи до уравно-тежења личности, што увек има <i>лековит ефекат</i>.</p>	<p>„Тумачење литерарних снова“ стр. 458, пасус III</p> <p>Јунг сан схвата као спонтано самоприказивање актуелног стања несвесног, изражено у форми симбола, а тумачење снова као најпоузданији и најдиректнији пут до садржаја који су скривени у несвесном делу личности.</p> <p><i>Снови и индивидуација</i> стр. 13, пасус VI – стр. 14, пасус I</p> <p>Јунг сан схвата као спонтано самоприказивање актуелног стања несвесног, изражено у форми симбола, а тумачење снова као најпоузданији и најдиректнији пут до садржаја који су скривени у несвесном делу личности. Своју теорију снова Јунг је формулисао проучавајући механизам компензације, који води психолошкој саморегулацији и уравнотежењу личности, након што је открио да се несвесно, а тиме и снови као продукт несвесног, налазе у компензаторном односу према садржајима свести. Стога је основна и најважнија</p>

	психолошка функција сна <i>компензаторна</i> , па сан <i>коригује сваки једно-страни став свести</i> и тиме доводи до уравно-тежења личности, што увек има <i>лековит ефекат</i> .
<p>стр. 123, пасус III</p> <p>Будући да се несвесно налази у компензаторном односу према свести, због чега је за тумачење сна неопходно познавање свесних ставова и животних околности сневача, и за потпуније разумевање Ашенбаховог сна су важна „тренутна” спољашња и унутрашња дешавања, односно догађаји и доживљаји које у њему, током боравка у Венецији, покреће дечак Тађо, али и сазнања о Ашенбаховом дотадашњем начину живота. Како је реч о уметнику, као драгоцени ће се показати и његови уметнички ставови и поетика, али и друштвено-историјски контекст у којем је живео и стварао.</p>	<p>„Тумачење литерарних снова“ стр. 458, пасус III</p> <p>Како се несвесно налази у компензаторном односу према свести, за тумачење сна је неопходно <i>подробно познавати стање свести сневача</i>, као и његову <i>актуелну животну ситуацију</i>.</p> <p><i>Снови и индивидуација</i> стр. 14, пасус II</p> <p>Будући да се несвесно налази у компензаторном односу према свести, због чега је за тумачење сна неопходно познавање свесних ставова и животних околности сневача, и за потпуније разумевање Ашенбаховог сна су важна „тренутна” спољашња и унутрашња дешавања, односно догађаји и доживљаји које у њему, током боравка у Венецији, покреће дечак Тађо, али и сазнања о Ашенбаховом дотадашњем начину живота. Како је реч о уметнику, као драгоцени ће се показати и његови уметнички ставови и поетика, али и друштвено-историјски контекст у којем је живео и стварао.</p>
<p>стр. 123, пасус IV – стр. 124, пасус I</p> <p>На почетку приповетке упознати смо са преданошћу раду и сталној бризи о делу,</p>	<p>стр. 14, пасус III</p> <p>На почетку приповетке упознати смо са преданошћу раду и сталној бризи о делу,</p>

<p>избегавању разоноде и одсуству уживања у „спољном шаренилу света”, овог у приповедном свету изузетно успешног писца, готово националног класика, чија су дела увршћена у школску лектуру. Приповедач нам предочава Ашенбахову прерану зрелост и непознавање „безбрижног немара младости”, јер је уметност била та која нуди „повишен живот”, „усређава дубље” и „троши брже”, пружајући плодове и добитке које једва може „створити живот пун разузданих страсти и уживања” (Ман 1963: 76).</p>	<p>избегавању разоноде и одсуству уживања у „спољном шаренилу света”, овог у приповедном свету изузетно успешног писца, готово националног класика, чија су дела увршћена у школску лектуру. Приповедач нам предочава Ашенбахову прерану зрелост и непознавање „безбрижног немара младости”, јер је уметност била та која нуди „повишен живот”, „усређава дубље” и „троши брже”, пружајући плодове и добитке које једва може „створити живот пун разузданих страсти и уживања”.²¹</p>
<p>„Сан Густава Ашенбаха“, стр. 124.</p>	<p><i>Снови и индивидуација</i></p>
<p>стр. 124, пасус II</p> <p>Осим давања предности уметности над животом, упознати смо и са ничеовски интонираном одлуком уметника да „пориче знање, да га одбаци, да пређе преко њега уздигнуте главе, уколико би оно онеспособљавало вољу, обесхрабривало дело, одузимало достојанство осећању” макар „и у најмањој мери”. Овај став Ашенбах ће преточити и у своју уметност, желећи да причом <i>Бедник</i> укаже омладини на могућност моралне одлучности која се налази с оне стране сазнања. У тој причи је присутан „излив гађења према непристојном психологизму времена” оличеном у фигури полузликовца „који мисли, да ради душевне дубине, сме чинити подла дела”. Ашенбахов јунак своју супругу гони у наручје голобрадог младића, „из немоћи, из порочности, из етичке неспособности”, због чега Ашенбах одбацује „сваку сим-</p>	<p>стр. 14, пасус IV</p> <p>Осим давања предности уметности над животом, упознати смо и са ничеовски интонираном одлуком уметника да „пориче знање, да га одбаци, да пређе преко њега уздигнуте главе, уколико би оно онеспособљавало вољу, обесхрабривало дело, одузимало достојанство осећању” макар „и у најмањој мери”. Овај став Ашенбах ће преточити и у своју уметност, желећи да причом <i>Бедник</i> укаже омладини на могућност моралне одлучности која се налази с оне стране сазнања. У тој причи је присутан „излив гађења према непристојном психологизму времена” оличеном у фигури полузликовца „који мисли, да ради душевне дубине, сме чинити подла дела”. Ашенбахов јунак своју супругу гони у наручје голобрадог младића, „из немоћи, из порочности, из етичке неспособности”, због чега Ашенбах одбацује „сваку сим-</p>

<p>патију за понор” и болећивост „која каже да ко све разуме, све опрашта”. То видно јача његов „смисао за лепоту”, а делима даје „отисак мајсторства и класичности” (Ман 1963: 74).</p>	<p>патију за понор” и болећивост „која каже да ко све разуме, све опрашта”. То видно јача његов „смисао за лепоту”, а делима даје „отисак мајсторства и класичности”.²²</p>
<p>стр. 124, пасус III</p> <p>Остављајући по страни очигледне алузије које читаоца упућују на Ничеову филозофију, као и значење које ови садржаји добијају у ткиву Манове приповетке, осврнућемо се само на Ничеово супротстављање аполонијског и дионизијског начела, важно за разумевање Ашенбаховог сна, као и на идеју о „гађењу од сазнања”, иницијално изнету у <i>Рођењу трагедије</i> (1872), а проширену на „одвратност” према својеврсном психолошком „рашчлањавању људских поступака” и откривању „голотине душе” у спису <i>Људско, сувише људско</i> (1878).</p>	<p>стр. 14, пасус V – стр. 15, пасус I</p> <p>Остављајући по страни очигледне алузије које читаоца упућују на Ничеову филозофију, као и значење које ови садржаји добијају у ткиву Манове приповетке, осврнућемо се само на Ничеово супротстављање аполонијског и дионизијског начела, важно за разумевање Ашенбаховог сна, као и на идеју о „гађењу од сазнања”, иницијално изнету у <i>Рођењу трагедије</i> (1872), а проширену на „одвратност” према својеврсном психолошком „рашчлањавању људских поступака” и откривању „голотине душе” у спису <i>Људско, сувише људско</i> (1878).</p>
<p>стр. 124, пасус IV</p> <p>Повезујући и супротстављајући Аполона и Диониса, Ниче је, заправо, метафорично говорио о два начела. С једне стране је аполонијски дух (доминантан у Ашенбаховом животу и делу), утемељен на заштити поретка, мере и границе, који води спокојству, јасноћи, хладној одмерености, јасној свести и уобличености. Са друге стране је дионизијски дух, који је Ашенбах свесно потискивао и занемаривао, да би га он потпуно обузео и преплавио током боравка у Венецији, упечатљиво се манифестујући управо у његовом сну. Овај</p>	<p>Поетика и психологија гротеске стр. 17, пасус III</p> <p>Повезујући и супротстављајући Аполона и Диониса, Ниче је, заправо, метафорично говорио о два начела. С једне стране је аполонијски дух (доминантан у Ашенбаховом животу и делу), утемељен на заштити поретка, мере и границе, који води спокојству, јасноћи, хладној одмерености, јасној свести и уобличености, док се са друге стране налази дионизијски дух – извор заноса, страсти, нагона, оргијастичке екстазе и ирационалног, под чијим дејством човек напушта и</p>

<p>дух је извор заноса, страсти, нагона, оргијастичке екстазе и ирационалног, а под његовим дејством човек напушта и превазилази индивидуално, стопивши се и поистоветивши се са метаморфозама у природи, као и са светом и људима који га окружују.</p>	<p>превазилази индивидуално, стопивши се и поистоветивши се са метаморфозама у природи, као и са светом и људима који га окружују.</p> <p style="text-align: center;"><i>Снови и индивидуација</i> стр. 15, пасус II</p> <p>Повезујући и супротстављајући Аполона и Диониса, Ниче је, заправо, метафорично говорио о два начела. С једне стране је аполонијски дух (доминантан у Ашенбаховом животу и делу), утемељен на заштити поретка, мере и границе, који води спокојству, јасноћи, хладној одмерености, јасној свести и уобличености. Са друге стране је дионизијски дух, који је Ашенбах свесно потискивао и занемаривао, да би га он потпуно обузео и преплавио током боравка у Венецији, упечатљиво се манифестујући управо у његовом сну. Овај дух је извор заноса, страсти, нагона, оргијастичке екстазе и ирационалног, а под његовим дејством човек напушта и превазилази индивидуално, стопивши се и поистоветивши се са метаморфозама у природи, као и са светом и људима који га окружују.</p>
<p>стр. 124, пасус V – стр. 125, пасус I</p> <p>Ниче истиче да након дионизијског увида, односно једном баченог проницљивог погледа у суштину ствари, човек стиче сазнање, али да оно води гађењу од делања (јер се увиђа да делање не може ни у чему да измени вечну суштину ствари). „Сазнање убија делање, за делање је потребно да ствари буду обавијене велом илузије” (Ниче</p>	<p style="text-align: center;"><i>Поетика и психологија гротеске</i> стр. 17, пасус V</p> <p>Након дионизијског увида, односно једном баченог проницљивог погледа у суштину ствари, стиче се сазнање, али да оно води гађењу од делања (јер се увиђа да делање не може ни у чему да измени вечну суштину ствари). „Спознаја убија дјеловање, за дјеловање ваља бити обавијене велом</p>

<p>1983: 65), искуство је дионизијског човека (што речито потврђује Шекспиров Хамлет).</p>	<p>илузије”, искуство је дионизијског човека, које најречитије потврђује Шекспиров Хамлет.</p> <p><i>Снови и индивидуација</i> стр. 15, пасус III</p> <p>Ниче истиче да након дионизијског увида, односно једном баченог проницљивог погледа у суштину ствари, човек стиче сазнање, али да оно води гађењу од делања (јер се увиђа да делање не може ни у чему да измени вечну суштину ствари). „Сазнање убија делање, за делање је потребно да ствари буду обавијене велом илузије”²³ искуство је дионизијског човека (што речито потврђује Шекспиров Хамлет).</p>
<p>„Сан Густава Ашенбаха“, стр. 125.</p>	<p><i>Снови и индивидуација</i></p>
<p>стр. 125, пасус II</p> <p>Али, насупрот Ничеовом инсистирању на неопходности признавања, прихватања и сарадње аполонијског и дионизијског начела, Ашенбах је одбијао да погледа „у нутрину и страхоту природе”, покушавајући да избегне дионизијска сазнања и увиде. Стављајући свој живот и дело у службу лепоте, он се „клањао” искључиво Аполону, док се Диониса гнушао и одбацивао „сваку симпатију за понор”. Истина, и у Ашенбаху је била присутна недоумица није ли „морална одлучност, с ону страну знања” и сама „упрошћавање, враћање света и душе првобитној простоти, па, према томе, и снажење способности за зло, за оно што је забрањено и морално немогуће?” (Ман</p>	<p>стр. 15, пасус IV</p> <p>Насупрот Ничеовом инсистирању на неопходности признавања, прихватања и сарадње аполонијског и дионизијског начела, Ашенбах је одбијао да погледа „у нутрину и страхоту природе”, покушавајући да избегне дионизијска сазнања и увиде. Стављајући свој живот и дело у службу лепоте, он се „клањао” искључиво Аполону, док се Диониса гнушао и одбацивао „сваку симпатију за понор”. Истина, и у Ашенбаху је била присутна недоумица није ли „морална одлучност, с ону страну знања” и сама „упрошћавање, враћање света и душе првобитној простоти, па, према томе, и снажење способности за зло, за оно што је забрањено и морално немогуће?”²⁴ Али,</p>

<p>1963: 74) Али, упркос овим недоумицама он је остајао веран снажној вољи, делу и достојанству осећаја.</p>	<p>упркос овим недоумицама он је остајао веран снажној вољи, делу и достојанству осећаја.</p>
<p>стр. 125, пасус III</p> <p>Такав начин живота, као и доминантни, једностранни и искључиви ставови свести, добрим делом су и довели до изненадне, „срамне” провале до тада потискиваног, односно искљученог и негираног дионизијског принципа. Преплављеност дионизијским заносом кулминираће током боравка у Венецији, али је она наговештена и сугерисана од самог почетка приповетке, када Ашенбаха обузима „осећање неко, тако живо и ново, или бар одавно занемарено и заборављено”. Мада га разуме као чежњу за путовањем, он истовремено схвата и да је реч о жељи да бежи, да иде ка нечему далеком и новом, да се ослободи, одбаци терет и заборави, што тумачи као „нагон да се удаљи од дела, од свакидашње позорнице једне круте, хладне и страсне службе” (Ман 1963: 67–68).</p>	<p>стр. 16, пасус I</p> <p>Такав начин живота, као и доминантни, једностранни и искључиви ставови свести, добрим делом су и довели до изненадне, „срамне” провале до тада потискиваног, односно искљученог и негираног дионизијског принципа. Преплављеност дионизијским заносом кулминираће током боравка у Венецији, али је она наговештена и сугерисана од самог почетка приповетке, када Ашенбаха обузима „осећање неко, тако живо и ново, или бар одавно занемарено и заборављено”. Мада га разуме као чежњу за путовањем, он истовремено схвата и да је реч о жељи да бежи, да иде ка нечему далеком и новом, да се ослободи, одбаци терет и заборави, што тумачи као „нагон да се удаљи од дела, од свакидашње позорнице једне круте, хладне и страсне службе”.²⁶</p>
<p>стр. 125, пасус IV</p> <p>Преплављен описаном чежњом за путовањем, Ашенбах ће на самом почетку приповетке имати једну визију, у којој ће сагледати мочваран, тропски, предео, пун испарења, глиба, папрати, косматих палми и бамбусовог шибља, где севају кресови тигра који, скупљен, вреба (Ман 1963: 67–68). Из речи добро обавештеног Енглеза с краја приповетке, сазнајемо да се управо из таквог предела раширила колера. Она је,</p>	<p>стр. 16, пасус II</p> <p>Преплављен описаном чежњом за путовањем, Ашенбах ће на самом почетку приповетке имати једну визију, у којој ће сагледати мочваран, тропски, предео, пун испарења, глиба, папрати, косматих палми и бамбусовог шибља, где „севају кресови тигра који, скупљен, вреба.”²⁷ Из речи добро обавештеног Енглеза с краја приповетке, сазнајемо да се управо из таквог предела раширила колера. Она је,</p>

<p>наиме, стигла до Венеције из „топлих мочвара Гангове делте” и „мемфиског даха оног бујнонеупотребљивог прасвета острва којег се клоне људи, а <i>тигар вреба у његову бамбусовом шипражју</i>”.</p>	<p>наиме, стигла до Венеције из „топлих мочвара Гангове делте”²⁸ и „мемфиског даха оног бујнонеупотребљивог прасвета острва којег се клоне људи, а <i>тигар вреба у његову бамбусовом шипражју</i>”²⁹.</p>
<p>стр. 125, пасус V</p> <p>Познато је да и визије, као и снови, своје порекло имају у несвесном делу личности, па се стога и оне могу тумачити. Визије су, како напомиње Јунг, снови у будном стању и не јављају се само код болесних, већ и код здравих људи, као и код деце, мада не тако често, с тим што нормална особа, за разлику од психотичне, зна да је реч о унутрашњој слици, односно призору који није стваран, већ је виђен духовним очима.</p>	<p>стр. 16, пасус III</p> <p>Визије су, како напомиње Јунг, снови у будном стању и не јављају се само код болесних, већ и код здравих људи, као и код деце, мада не тако често, с тим што нормална особа, за разлику од психотичне, зна да је реч о унутрашњој слици, односно призору који није стваран, већ је виђен духовним очима.</p>
<p>„Сан Густава Ашенбаха“, стр. 126.</p>	<p><i>Снови и индивидуација</i></p>
<p>стр. 126, пасус I</p> <p>Визије се јављају у специфичним душевним стањима, а могу их изазвати психичке кризе, исцрпљујући рад, пост, али и дуготрајна усамљеност или близина смрти. Као израз несвесних, често архетипских садржаја, визије, између осталог, могу бити и пророчке, каква је и ова Ашенбахова, која, са једне стране, потврђује уметникову исцрпљеност и потпуну, страсну посвећеност крутој и хладној служби, то јест писању, док, са друге стране, сведочи и о близини смрти, коју на свој начин и најављује.</p>	<p>стр. 16, пасус IV</p> <p>Визије се јављају у специфичним душевним стањима, а могу их изазвати психичке кризе, исцрпљујући рад, пост, али и дуготрајна усамљеност или близина смрти. Као израз несвесних, често архетипских садржаја, визије, између осталог, могу бити и пророчке, каква је и ова Ашенбахова, која, са једне стране, потврђује уметникову исцрпљеност и потпуну, страсну посвећеност крутој и хладној служби, то јест писању, док, са друге стране, сведочи и о близини смрти, коју на свој начин и најављује.</p>

<p style="text-align: center;">стр. 126, пасус II</p> <p>Ашенбахова визија и сан међусобно се употпуњују, постајући оквир дешавања, композиционо наглашен њиховим смештањем на сам почетак, односно пред крај приповетке. Сан је, дакле, најречитија и недвосмислена потврда да се у Ашенбаховој души, и то у њеним архетипским дубинама, већ дуго водила борба „присебног и достојанственог духа” (Ман 1963: 126), којег симболизује Аполон, са баханалијском поворком која бестидно и разуздано слави сневачу непријатељског Диониса, као и да се смрт може разумети као његово приношење себе „богу на жртву”.</p>	<p style="text-align: center;">стр. 16, пасус V</p> <p>Ашенбахова визија и сан међусобно се употпуњују, постајући оквир дешавања, композиционо наглашен њиховим смештањем на сам почетак, односно пред крај приповетке.</p> <p style="text-align: center;">стр. 17, пасус II</p> <p>Сан је, дакле, најречитија и недвосмислена потврда да се у Ашенбаховој души, и то у њеним архетипским дубинама, већ дуго водила борба „присебног и достојанственог духа” (Ман 1963: 126), којег симболизује Аполон, са баханалијском поворком која бестидно и разуздано слави сневачу непријатељског Диониса, као и да се смрт може разумети као његово приношење себе „богу на жртву”.</p>
<p style="text-align: center;">стр. 126, пасус III</p> <p>У митологији је познато да бог коме неко одбије да принесе жртву често бива разгневлѐн и чини све да „преступник” потпадне под његов утицај и власт, односно да га емоције које су у надлежности тог бога потпуно обузму, али неконтролисано и на деструктиван начин. Дубинско-психолошки посматрано, реч је о компензацији – а она значи да је „свака недоследност – као што је <i>претеривање</i>, <i>једностраност</i> или <i>недостатак</i> функције – погодно допуњена једним несвесним процесом” супротног квалитета. Да би „компензаторски покрет ове врсте био могућ нешто мора бити погрешно или</p>	<p style="text-align: center;">стр. 17, пасус III</p> <p>У митологији је познато да бог коме неко одбије да принесе жртву често бива разгневлѐн и чини све да „преступник” потпадне под његов утицај и власт, односно да га емоције које су у надлежности тог бога потпуно обузму, али неконтролисано и на деструктиван начин. Дубинско-психолошки посматрано, реч је о компензацији – а она значи да је „свака недоследност – као што је <i>претеривање</i>, <i>једностраност</i> или <i>недостатак</i> функције – погодно допуњена једним несвесним процесом” супротног квалитета. Да би „компензаторски покрет ове врсте био могућ нешто мора бити погрешно или</p>

претерано” (Јунг 2006: 219–220).	претерано” ³¹ .
<p>стр. 126, пасус IV</p> <p>Услед снажне једностраности, ни Ашенбахова воља, до које је својевремено толико држао, „није издржала снажни зов”, па је најпре у сну, а потом и у новелистичкој стварности, он морао принети себе „богу на жртву”. Јунг наглашава да је „идентификација са нижим и примитивнијим стањима свести увек повезанас повишењем осећаја живота” (Јунг 2009: 237), што потврђује и контекст у којем је Ашенбах уснио свој сан, односно његова „повишена осећања” према дечаку Тађу.</p>	<p>стр. 17, пасус IV</p> <p>Услед наглашене једностраности, ни Ашенбахова воља, до које је својевремено толико држао, „није издржала снажни зов”, па је најпре у сну, а потом и у новелистичкој стварности, он морао принети себе „богу на жртву”. Јунг наглашава да је „идентификација са нижим и примитивнијим стањима свести увек повезанас повишењем осећаја живота”³², што потврђује и контекст у којем је Ашенбах уснио свој сан, односно његова „повишена осећања” према дечаку Тађу.</p>
<p>стр. 126, пасус V</p> <p>Психа увек тежи да сваку искључивост и једностраност употпуни супротношћу, с циљем коначног измирења и постизања равнотеже. Приповедач чак експлицитно констатује да Ашенбах у Венецији <i>није хтео да се растрезни</i>, јер му је тада <i>пијанство било сувише драгоцено</i> (Ман 1963: 107). Тек када из себе избаци дубоко потискивани, дионизијски аспект, Ашенбах ће ’моћи’ да умре, јер ће у њему најзад бити успостављена унутрашња равнотежа, истина на деструктиван и разоран начин.</p>	<p>стр. 17, пасус V</p> <p>Психа увек тежи да сваку искључивост и једностраност употпуни супротношћу, с циљем коначног измирења и постизања равнотеже. Приповедач чак експлицитно констатује да Ашенбах у Венецији „није хтео да се растрезни“, јер му је тада „пијанство било сувише драгоцено“.³³ Тек када из себе избаци дубоко потискивани, дионизијски аспект, Ашенбах ће ’моћи’ да умре, јер ће у њему најзад бити успостављена унутрашња равнотежа, истина на деструктиван и разоран начин.</p>
<p>стр. 126, пасус VI – стр. 127, пасус I</p> <p>Јунг наглашава да у човеку постоји „инстинкт који се брине за то да све оно</p>	<p>стр. 17, пасус VI – стр. 18, пасус I</p> <p>Јунг наглашава да у човеку постоји „инстинкт који се брине за то да све оно</p>

<p>што спада у један индивидуални живот и доспе у њега, без обзира да ли субјекат томе каже своје да или не, и без обзира на то да ли он постаје свестан онога што се збива или не. (...) Наша несвесна природа нам пружа помоћ, а задатак свести је да схвати те наговештаје. Али, ако се то не догоди, индивидуациони процес се ипак наставља; само што ћемо сада <i>постати његова жртва</i> и што ће нас судбина одвући до оног неизбежног циља који смо могли достићи усправна хода, само да смо правовремено уложили довољно труда и стрпљења да схватимо наговештаје судбине” (Јунг 1977: 328–329).</p>	<p>што спада у један индивидуални живот и доспе у њега, без обзира да ли субјекат томе каже своје да или не, и без обзира на то да ли он постаје свестан онога што се збива или не [...] Наша несвесна природа нам пружа помоћ, а задатак свести је да схвати те наговештаје. Али, ако се то не догоди, индивидуациони процес се ипак наставља; само што ћемо сада <i>постати његова жртва</i> и што ће нас судбина одвући до оног неизбежног циља који смо могли достићи усправна хода, само да смо правовремено уложили довољно труда и стрпљења да схватимо наговештаје судбине.”³⁴</p>
<p>„Сан Густава Ашенбаха“, стр. 127.</p>	<p><i>Снови и индивидуација</i></p>
<p>стр. 127, пасус II</p> <p>Наведено Јунгово запажање осветљава и Ашенбахову судбину, унутрашњу динамику душевних дешавања и процес који се у њему одвија, а своју директну и недвосмислену потврду има управо у сну и начину на који га сневач доживљава. При томе је сам Ашенбах уверен да је развој – судбина, односно да је овај процес незаустављив, неизбежан, па чак и невољан.</p>	<p>стр. 18, пасус II</p> <p>Наведено Јунгово запажање осветљава и Ашенбахову судбину, унутрашњу динамику душевних дешавања и процес који се у њему одвија, а своју директну и недвосмислену потврду има управо у сну и начину на који га сневач доживљава. При томе је сам Ашенбах уверен да је развој – судбина, односно да је овај процес незаустављив, неизбежан, па чак и невољан.</p>
<p>стр. 127, пасус III</p> <p>О томе да је приклањање Дионисовом царству неретко приклањање смрти, сведочи Древно Хераклитово запажање да су „Дионис и Хад исто”, што потврђује и ова Манова приповетка. Излазак из</p>	<p>стр. 18, пасус III</p> <p>О томе да је приклањање Дионисовом царству неретко приклањање смрти, сведочи Древно Хераклитово запажање да су „Дионис и Хад исто”, што потврђује и ова Манова приповетка. Излазак из</p>

<p>сопственог Ја, које руши границе и води свеопштем мешању и спајању, веома је блиско искуству смрти. Стога је један од истакнутих, двадесетовековних „Дионисових свештеника”, Вјачеслав Иванов, заступајући и величајући „религију страдајућег бога”, говорио о силаску у хаотично као о „најмоћнијем зову, који је заправо зов губитка себе” (Еткинд 1999: 6). Том зову ни Ашенбах није одолео, па му уметност и врлина више нису значиле ништа спрема онога што пружа хаос.</p>	<p>сопственог Ја, које руши границе и води свеопштем мешању и спајању, веома је блиско искуству смрти. Стога је један од истакнутих, двадесетовековних „Дионисових свештеника”, Вјачеслав Иванов, заступајући и величајући „религију страдајућег бога”, говорио о силаску у хаотично као о „најмоћнијем зову, који је заправо зов губитка себе” (Еткинд 1999: 6). Том зову ни Ашенбах није одолео, па му уметност и врлина више нису значиле ништа спрема онога што пружа хаос.</p>
<p>стр. 127, пасус IV</p> <p>Аница Савић Ребац примећује да су се уметност, љубав и смрт у Ашенбаху стопили у неразлучиво јединство, а да се на дну тог доживљаја налазе доживљаји Платона и Ничеа, Венеције и Хеладе, мистицизма и психоанализе, као и да се на смрт у овој Мановој приповеци гледа као на Ерос–Танатос, односно да је смрт у њој озрачена сјајем љубави и измирењем (наведено према: Бекић 1987).</p>	<p>стр. 18, пасус IV</p> <p>Аница Савић Ребац примећује да су се уметност, љубав и смрт у Ашенбаху стопили у неразлучиво јединство, а да се на дну тог доживљаја налазе доживљаји Платона и Ничеа, Венеције и Хеладе, мистицизма и психоанализе, као и да се на смрт у овој Мановој приповеци гледа као на Ерос–Танатос, односно да је смрт у њој озрачена сјајем љубави и измирењем.³⁶</p>
<p>стр. 127, пасус V</p> <p>Паралелно са дешавањима у Ашенбаховој души, Венецијом се шири колера, праћена падом морала, корупцијом у вишим круговима, порастом криминала, разбојничким нападима и бројним убиствима, као и неумереношћу, бестидношћу и развратом. Тако се и форме друштва и устаљене конвенције растачу у оргијастичком хаосу, а индивидуална драма и трагика уметника бива употпуњена</p>	<p>стр. 18, пасус V</p> <p>Паралелно са дешавањима у Ашенбаховој души, Венецијом се шири колера, праћена падом морала, корупцијом у вишим круговима, порастом криминала, разбојничким нападима и бројним убиствима, као и неумереношћу, бестидношћу и развратом. Тако се и форме друштва и устаљене конвенције растачу у оргијастичком хаосу, а индивидуална драма и трагика уметника бива употпуњена</p>

колективном драмом града.	колективном драмом града.
<p>стр. 127, пасус VI</p> <p>Предочене спољашње околности, као и митолошка матрица сна, потврђују да се у Ашенбаху одвија <i>архетипски процес</i>, чији је корен у колективном несвесном и који се, осим на њега лично, односи и на друштво у целини. Штавише, Ашенбах је као уметник био уверен „да би неки значајан духовни производ сместа могао вршити широк и дубок утицај, потребно је да постоји <i>тајна сродност</i>, чак <i>сагласност</i> између личне судбине творчеве, и опште судбине читавог поколења” (Ман 1963: 72).</p>	<p>стр. 19, пасус I</p> <p>Предочене спољашње околности, као и митолошка матрица сна, потврђују да се у Ашенбаху одвија <i>архетипски процес</i>, чији је корен у колективном несвесном и који се, осим на њега лично, односи и на друштво у целини. Штавише, Ашенбах је као уметник био уверен: [...] „да би неки значајан духовни производ сместа могао вршити широк и дубок утицај, потребно је да постоји <i>тајна сродност</i>, чак <i>сагласност</i> између личне судбине творчеве, и опште судбине читавог поколења”.³⁷</p>
<p>стр. 127, пасус VII – стр. 128, пасус I</p> <p>Тајна сродност и сагласност између појединачног и општег, индивидуалног и колективног, односно личне судбине ствараоца и опште судбине читавог поколења прожима целу приповетку, а најављена је већ у првим реченицама. Збивања се одвијају на почетку двадесетог века, у години „која је месецима надносила над наш континент лик пун озбиљних претњи” (Ман 1963: 65). Символичност предочених дешавања и истовремено упућивање на лично и опште највише је наглашено управо Ашенбаховим сном, који својим митолошким садржајем упућује на шири, универзални процес и продор архетипских садржаја из колективног несвесног, мада ова двојност прожима и остале делове приповетке.</p>	<p>стр. 19, пасус II</p> <p>Тајна сродност и сагласност између појединачног и општег, индивидуалног и колективног, односно личне судбине ствараоца и опште судбине читавог поколења прожима целу приповетку, а најављена је већ у првим реченицама. Збивања се одвијају на почетку 20. века, у години „која је месецима надносила над наш континент лик пун озбиљних претњи”.³⁸ Символичност предочених дешавања и истовремено упућивање на лично и опште највише је наглашено управо Ашенбаховим сном, који својим митолошким садржајем упућује на шири, универзални процес и продор архетипских садржаја из колективног несвесног, мада ова двојност прожима и остале делове приповетке.</p>

„Сан Густава Ашенбаха“, стр. 128.	Снови и индивидуација
<p style="text-align: center;">стр. 128, пасус II</p> <p>Познато је да архетипски снови наговештавају важне догађаје од општег, колективног значаја, због чега сневач и посеже за митолошким сликама као средством израза, а не за садржајима из индивидуалног несвесног. Мада сан несумњиво наговештава скору Ашенбахову смрт, односно његово растакање и повратак хаосу, ова функција је ипак споредна, будући да је смрт као исход недвосмислено најављена већ у наслову, а овај мотив је путем разгранате мреже симбола и алузија уметнички присутан од самог почетка приповетке. Уз то, Ашенбах своју смрт не само да (несвесно) слути већ је на махове и свесно прижељкује.⁴</p>	<p style="text-align: center;">стр. 19, пасус III</p> <p>Познато је да архетипски снови наговештавају важне догађаје од општег, колективног значаја, због чега сневач и посеже за митолошким сликама као средством израза, а не за садржајима из индивидуалног несвесног. Мада сан несумњиво наговештава скору Ашенбахову смрт, односно његово растакање и повратак хаосу, ова функција је ипак споредна, будући да је смрт као исход недвосмислено најављена већ у наслову, а овај мотив је путем разгранате мреже симбола и алузија уметнички присутан од самог почетка приповетке. Уз то, Ашенбах своју смрт не само да (несвесно) слути већ је на махове и свесно прижељкује.³⁹</p>
<p style="text-align: center;">стр. 128, фуснота IV</p> <p>У једном тренутку, док се вози гондолом, Ашенбах посумња да је гондолијер можда злочинац који жели његов новац, што у себи коментарише: „Па баш и ако ти је и стало до моје готовине, а мене с леђа удариш веслом и отправиш у <i>Адов дом, и тада ћеш ме добро возити</i>” (Ман 1963:84). Исход приповетке потврђује да је то заиста била вожња у смрт.</p>	<p style="text-align: center;">стр. 19, фуснота XXXIX</p> <p>У једном тренутку, док се вози гондолом, Ашенбах посумња да је гондолијер можда злочинац који жели његов новац, што у себи коментарише: „Па баш и ако ти је и стало до моје готовине, а мене с леђа удариш веслом и отправиш у <i>Адов дом, и тада ћеш ме добро возити</i>” (Томас Ман, <i>Тонио Крегер</i>,...). Исход приповетке потврђује да је то заиста била вожња у смрт.</p>
<p style="text-align: center;">стр. 128, пасус III</p> <p>Зато је његов сан много значајнији као</p>	<p style="text-align: center;">стр. 19, пасус IV – стр. 20, пасус I</p> <p>Зато је његов сан много значајнији као</p>

<p>интуитивна и несвесна антиципација збивања на општем плану, при чему није толико реч о смрти која се због колере шири Венецијом, што би опет могло бити схваћено као „индивидуално”, појединачно зло, ограничено на један град. Смрт која захвата Венецију је симболична, јер антиципира шира, много разорнија страдања, односно Први светски рат и „беснило”, „заслепљеност” и „опојну разузданост” коју ће рат донети. Као што је Ашенбах путем уметности својевремено испуњавао задатке које су му постављали „његово Ја и европска душа”, тако ће га у Венецији обузети „некакав плахи страх, неко осећање безизлазности и беспућа, а није му било јасно да ли се то односи на спољни свет или на његов сопствени опстанак” (Ман 1963: 68–131).</p>	<p>интуитивна и несвесна антиципација збивања на општем плану, при чему није толико реч о смрти која се због колере шири Венецијом, што би опет могло бити схваћено као „индивидуално”, појединачно зло, ограничено на један град. Смрт која захвата Венецију је симболична, јер антиципира шира, много разорнија страдања, односно Први светски рат и „беснило”, „заслепљеност” и „опојну разузданост” коју ће рат донети.⁴⁰ Као што је Ашенбах путем уметности својевремено испуњавао задатке које су му постављали „његово Ја и европска душа”⁴¹, тако ће га у Венецији обузети „некакав плахи страх, неко осећање безизлазности и беспућа, а није му било јасно да ли се то односи на спољни свет или на његов сопствени опстанак”⁴².</p>
<p>стр. 128, пасус IV</p> <p>На индивидуалном плану Дионис захвата и одводи у смрт Ашенбаха, тог „немачког класика”, а потом, на историјској позорници, преплављује бројне представнике његовог народа. Резултат тог процеса биће негирање и рушење класичних културних и цивилизацијских вредности. Баханалијска поворка, која је опустошила и уништила Ашенбахов живот, односно културне и духовне вредности у њему, ратним насиљем ће на ширем, колективном плану савладати духовни отпор и опустошити и уништити културу европског живота.</p>	<p>стр. 20, пасус II</p> <p>На индивидуалном плану Дионис захвата и одводи у смрт Ашенбаха, тог „немачког класика”, а потом, на историјској позорници, преплављује бројне представнике његовог народа. Резултат тог процеса биће негирање и рушење класичних културних и цивилизацијских вредности. Баханалијска поворка, која је опустошила и уништила Ашенбахов живот, односно културне и духовне вредности у њему, ратним насиљем ће на ширем, колективном плану савладати духовни отпор и опустошити и уништити културу европског живота.</p>
<p>стр. 128, пасус V – стр. 129, пасус I</p>	<p>стр. 20, пасус III</p>

<p>Занимљиво је да је и Јунг, истина знатно касније од Мана, тачније након Другог светског рата, експлицитно довео у везу владавину Диониса и ратно безумље, истичући да „Дионис значи понор страсног поништења сваке људске посебности у животињску божанственост исконске душе – благословен и страشان доживљај, коме добро однеговано просвећено човечанство верује да је измакло, док му опет не успе да разбукти нову опијеност крвљу, због чега ће се онда сви добронамерни чудити и оптуживати за то велики капитал, индустрију наоружања, Јевреје и слободне зидаре” (Јунг 2009: 229). Слично уверење имао је и Манов Ашенбах, верујући да је одавно умакао опасним и разорним дионизијским осећањима и да их је потискивањем потпуно неутралисао, а управо им је таквим ставом и начином живота ишао у сусрет.</p>	<p>Занимљиво је да је и Јунг, истина знатно касније од Мана, тачније након Другог светског рата, експлицитно довео у везу владавину Диониса и ратно безумље, истичући да „Дионис значи понор страсног поништења сваке људске посебности у животињску божанственост исконске душе – благословен и страشان доживљај, коме добро однеговано просвећено човечанство верује да је измакло, док му опет не успе да разбукти нову опијеност крвљу, због чега ће се онда сви добронамерни чудити и оптуживати за то велики капитал, индустрију наоружања, Јевреје и слободне зидаре”.⁴³ Слично уверење имао је и Манов Ашенбах, верујући да је одавно умакао опасним и разорним дионизијским осећањима и да их је потискивањем потпуно неутралисао, а управо им је таквим ставом и начином живота ишао у сусрет.</p>
<p>„Сан Густава Ашенбаха“, стр. 129.</p>	<p><i>Снови и индивидуација</i></p>
<p>стр. 129, пасус II</p> <p>Свакако да Манова приповетка и другим елементима, а не само Ашенбаховим сном, успоставља аналогију појединачно–опште и води ка симболичном сагледавању приповедне стварности, у којој издвојени, појединачни догађаји и доживљаји наговештавају шира и дубља збивања. Ово, између осталог, потврђује и сцена на броду, када током путовања ка Венецији Ашенбах намрштено посматра једног „лажног младића”, наизглед кицоша, а заправо</p>	<p>стр. 20, пасус IV – стр. 21, пасус I</p> <p>Свакако да Манова приповетка и другим елементима, а не само Ашенбаховим сном, успоставља аналогију појединачно–опште и води ка симболичном сагледавању приповедне реалности, у којој издвојени, појединачни догађаји и доживљаји наговештавају шира и дубља збивања. Ово, између осталог, потврђује и сцена на броду, када током путовања ка Венецији Ашенбах намрштено посматра једног „лажног младића”, наизглед кицоша, а заправо</p>

<p>заљубљеног, дотераног старца. Том приликом га обузима осећање збуњености, као да „свет показује неку лаку, али незадрживу склоност да се промени и нагрди у правцу чудноватог и наказног” (Ман 1963: 80). Међутим, убрзо ће и сам Ашенбах постати заљубљен, дотерани старац, каквог се недавно гнушао, док ће му се оно „чудовишно” учинити као пожељно и „остварљиво”, а морални закон као „трошан”. Тиме ће бити успостављен паралелизам не само између два заљубљена, дотерана старца већ и између њих и света који незадрживо постаје изопачен, ружан и наказан.</p>	<p>заљубљеног, дотераног старца. Том приликом га обузима осећање збуњености, као да „свет показује неку лаку, али незадрживу склоност да се промени и нагрди у правцу чудноватог и наказног”⁴⁴. Међутим, убрзо ће и сам Ашенбах постати заљубљен, дотерани старац, каквог се недавно гнушао, док ће му се оно „чудовишно” учинити као пожељно и „остварљиво”, а морални закон као „трошан”. Тиме ће бити успостављен паралелизам не само између два заљубљена, дотерана старца већ и између њих и света који незадрживо постаје изопачен, ружан и наказан.</p>
<p>стр. 129, пасус III</p> <p>У овом контексту су занимљиве визије и снови које је Јунг имао уочи Првог светског рата, а током периода своје индивидуалне кризе и унутрашње несигурности, узроковане разлазом са Фројдом. У својим сећањима Јунг каже: „Имао сам утисак као да осећање напетости више не потиче искључиво из мог психичког стања већ из <i>колективне стварности</i>” (Јунг 1995: 177).</p>	<p>стр. 21, пасус II</p> <p>У овом контексту су занимљиве визије и снови које је Јунг имао уочи Првог светског рата, а током периода своје индивидуалне кризе и унутрашње несигурности, узроковане разлазом са Фројдом. У својим сећањима Јунг каже: „Имао сам утисак као да осећање напетости више не потиче искључиво из мог психичког стања већ из <i>колективне стварности</i>”.⁴⁵</p>
<p>стр. 129, пасус IV – стр. 130, пасус I</p> <p>У октобру 1913. године Јунг је изненада видео „како страховити потоп прекрива све земље на северу и оне испод њега између Северног мора и Алпа. Када је поплава стигла до Швајцарске видео сам како планине све више расту у вис и да би заштитиле нашу земљу. Схватио сам да се спрема страшна катастрофа. Угледао сам</p>	<p>стр. 21, пасус III</p> <p>У октобру 1913. године Јунг је изненада видео „како страховити потоп прекрива све земље на северу и оне испод њега између Северног мора и Алпа. Када је поплава стигла до Швајцарске видео сам како планине све више расту у вис и да би заштитиле нашу земљу. Схватио сам да се спрема страшна катастрофа. Угледао сам</p>

<p>снажне жуте таласе, плутајуће крхотине цивилизације, безбројне хиљаде утопљеника. Потом се цело море претворило у крв”. Како се ова визија поновила, Јунг је закључио да то има везе само са њим лично и помислио да му „прети психоза”, док му идеја о рату „није уопште падала на памет”. Почетком 1914. Три пута је узастопно сањао „како се усред лета спустио хладни арктички талас и целу земљу претворио у лед... Сву живу вегетацију убио је мраз”. Тек је по избијању Првог светског рата закључио да мора покушати да схвати шта се десило и у којем степену се његово лично искуство „подударало са искуством човечанства у целини” (Јунг 1995:177–178).</p>	<p>снажне жуте таласе, плутајуће крхотине цивилизације, безбројне хиљаде утопљеника. Потом се цело море претворило у крв”.⁴⁶ Како се ова визија поновила, Јунг је закључио да то има везе само са њим лично и помислио да му „прети психоза”, док му идеја о рату „није уопште падала на памет”. Почетком 1914. Три пута је узастопно сањао „како се усред лета спустио хладни арктички талас и целу земљу претворио у лед [...] Сву живу вегетацију убио је мраз”.⁴⁷ Тек је по избијању Првог светског рата закључио да мора покушати да схвати шта се десило и у којем степену се његово лично искуство „подударало са искуством човечанства у целини”⁴⁸.</p>
<p>„Сан Густава Ашенбаха“, стр. 130.</p>	<p><i>Снови и индивидуација</i></p>
<p>стр. 130, пасус II</p> <p>Када је након рата, после 1918. године, наставио да анализира снове својих пацијената Немаца, Јунг је приметио поремећаје у несвесном које опет није могао да припише личној психологији сневача. „Архетипови које сам ја посматрао изражавали су примитивност, жестину и суровост”, а „<i>напад примитивних сила</i> био је мање или више универзалан... Плима која се подигла у несвесном након Првог светског рата огледала се у сновима појединаца, у виду колективних, митолошких симбола који су изражавали примитивност, силовитост и окрутност: укратко, све силе таме”. Јунг их је разумео као индикацију и антиципацију онога што</p>	<p>стр. 21, пасус IV</p> <p>Када је након рата, после 1918. године, наставио да анализира снове својих пацијената Немаца, Јунг је приметио поремећаје у несвесном које опет није могао да припише личној психологији сневача. „Архетипови које сам ја посматрао изражавали су примитивност, жестину и суровост”, а „<i>напад примитивних сила</i> био је мање или више универзалан [...] Плима која се подигла у несвесном након Првог светског рата огледала се у сновима појединаца, у виду колективних, митолошких симбола који су изражавали примитивност, силовитост и окрутност: укратко, све силе таме”.⁴⁹ Јунг их је разумео као индикацију и антиципацију онога што</p>

<p>ће уследити, будући да је Први светски рат био „ослобађање скривене силе зла”, која ће у Другом светском рату бити поновљена као „исти психички процес само на безгранично већој скали” (Јунг 2006: 220–222).</p>	<p>ће уследити, будући да је Први светски рат био „ослобађање скривене силе зла”, која ће у Другом светском рату бити поновљена као „исти психички процес само на безгранично већој скали”.⁵⁰</p>
<p>стр. 130, пасус III</p> <p>У својој преписци са Керењијем, током тридесетих година, Ман ће експлицитно нагласити да је „са 'ирационалном' модом често повезано и једно жртвовање и неодговорно одбацивање тековина и принципа који не чине само Европљанина Европљанином него и човека човеком” (Ман, Керењи 2003: 13–14). О томе је на митолошко-психолошко-уметнички начин, антиципирајући предстојећа друштвено-историјска дешавања, проговорио већ у <i>Смрти у Венецији</i>.</p>	<p>стр. 21, пасус V – стр. 22, пасус I</p> <p>У преписци са Керењијем, током тридесетих година, Ман ће експлицитно нагласити да је „са 'ирационалном' модом често повезано и једно жртвовање и неодговорно одбацивање тековина и принципа који не чине само Европљанина Европљанином него и човека човеком”.⁵¹ О томе је на митолошко-психолошко-уметнички начин, антиципирајући предстојећа друштвено-историјска дешавања, проговорио већ у <i>Смрти у Венецији</i>.</p>
<p>стр. 130, пасус IV</p> <p>У том контексту се мора посматрати и Ашенбахов сан, који је на колективном плану антиципирао Први светски рат, као што су то учиниле и Јунгове визије и снови, или пак снови Јунгових пацијената Немаца након 1918. године, а који су нагостили Други светски рат и „ратно безумље” на „безгранично већој скали”.</p>	<p>стр. 22, пасус II</p> <p>У том контексту се мора посматрати и Ашенбахов сан, који је на колективном плану антиципирао Први светски рат, као што су то учиниле и Јунгове визије и снови, или пак снови Јунгових пацијената Немаца након 1918. године, а који су нагостили Други светски рат и још веће „ратно безумље”.</p>
<p>стр. 130, пасус V</p> <p>Стога се ни Ашенбахов сан, ни Манова приповетка, не могу и не смеју посматрати у фројдистичком кључу, којег се и Ашенбах</p>	<p>стр. 22, пасус III</p> <p>Стога се ни Ашенбахов сан, ни Манова приповетка, не могу и не смеју посматрати у фројдистичком кључу, којег се и Ашенбах</p>

<p>гнушао, мада је, истини за вољу, Томас Ман оставио доста простора за „непристојни психологизам времена”, иронизујући Ашенбахове ставове и ситуацију у којој се нашао, тачније која га је захватила и преправила након што се заљубио у дечака Тађа. Уосталом, ни Ман, као ни Ниче на кога се ослањао (а реч је о двојици одличних психолога), нису били поштеђени јефтиног психологизма и покушаја да се њихова дела сведу на симптом, па и да им се на основу њих поставе разне дијагнозе.</p>	<p>гнушао, мада је, истини за вољу, Томас Ман оставио доста простора за „непристојни психологизам времена”, иронизујући Ашенбахове ставове и ситуацију у којој се нашао, тачније која га је захватила и преправила након што се заљубио у дечака Тађа. Уосталом, ни Ман, као ни Ниче на кога се ослањао (а реч је о двојици одличних психолога), нису били поштеђени јефтиног психологизма и покушаја да се њихова дела сведу на симптом, па и да им се на основу њих поставе разне дијагнозе.</p>
<p>стр. 130, пасус VI</p> <p>Свакако да се овај сан, као и ма који други, најпре односи на сневача и његову актуелну животну ситуацију, али, будући да је реч о архетипском сну, он има и општи, колективни смисао и истовремено говори о проблемима других људи, па и друштва у целини. Да је код Ашенбаха посредни био само индивидуални процес, његово несвесно не би посегло за тако снажном, архетипском симболиком већ би за саопштавање индивидуалне приче били искоришћени садржаји индивидуалног несвесног.</p>	<p>стр. 22, пасус IV</p> <p>Свакако да се овај сан, као и ма који други, најпре односи на сневача и његову актуелну животну ситуацију, али, будући да је реч о архетипском сну, он има и општи, колективни смисао и истовремено говори о проблемима других људи, па и друштва у целини. Да је код Ашенбаха посредни био само индивидуални процес, његово несвесно не би посегло за тако снажном, архетипском симболиком већ би за саопштавање индивидуалне приче били искоришћени садржаји индивидуалног несвесног.</p>
<p>стр. 130, пасус VII – стр. 131, пасус I</p> <p>Јунг истиче да сан не доприноси искључиво „психолошком саморегулисању (појединца), тиме што аутоматски доводи и доноси све потиснуто и све оно на шта се није обратила пажња или се није знало”, већ се „морамо увек сетити тога да сваки човек у извесном смислу представља цело</p>	<p>стр. 22, пасус V – стр. 23, пасус I</p> <p>Јунг истиче да сан не доприноси искључиво „психолошком саморегулисању [појединца], тиме што аутоматски доводи и доноси све потиснуто и све оно на шта се није обратила пажња или се није знало”⁵², већ се „морамо увек сетити тога да сваки човек у извесном смислу представља цело</p>

<p>човечанство и његову историју”, па „оно што је потребно човечанству, то је у датом случају потребно и појединцу” (Јунг 2009: 107–108). Штавише, често се „велика литерарна дела, као и снови, понашају компензаторно према ’духу времена’ и колективним схватањима и уверењима. Она, наиме, изражавају оно што се у друштву потискује или занемарује, тако да књижевници и сневачи непрестано покушавају да успоставе психичку равнотежу, што и јесте основна функција снова, чиме се приближавају <i>прадоживљају</i>” (наведено према: Настовић 2012: 960; подвукао И. Н).</p>	<p>човечанство и његову историју”, па „оно што је потребно човечанству, то је у датом случају потребно и појединцу”.⁵³ Штавише, често се „велика литерарна дела, као и снови, понашају компензаторно према ’духу времена’ и колективним схватањима и уверењима. Она, наиме, изражавају оно што се у друштву потискује или занемарује, тако да књижевници и сневачи непрестано покушавају да успоставе психичку равнотежу, што и јесте основна функција снова, чиме се приближавају <i>прадоживљају</i>.”⁵⁴</p>
<p>„Сан Густава Ашенбаха“, стр. 131.</p>	<p><i>Снови и индивидуација</i></p>
<p>стр. 131, пасус II</p> <p>Одбацивање једностраности и крутости путем признавања, уважавања и усаглашавања аполонијског и дионизијског начела, а зарад постизања равнотеже, било је неопходно не само Ашенбаху већ и друштву у целини. Искључивост и једностраност довеле су на оба плана до разорног и уништавајућег продора хаоса, чије су последице биле кобне управо због претходног погрешног и ригидног држања свести.</p>	<p>стр. 23, пасус II</p> <p>Одбацивање једностраности и крутости признавањем, уважавањем и усаглашавањем аполонијског и дионизијског начела, а зарад постизања равнотеже, било је неопходно не само Ашенбаху већ и друштву у целини. Искључивост и једностраност довеле су на оба плана до разорног и уништавајућег продора хаоса, чије су последице биле кобне управо због претходног погрешног и ригидног држања свести.</p>
<p>стр. 131, пасус III</p> <p>Тиме Ашенбахов сан постаје важан не само за сагледавање психологије књижевног лика који га је сањао, односно коме је</p>	<p>стр. 23, пасус III</p> <p>Тиме Ашенбахов сан постаје важан не само за сагледавање психологије књижевног лика који га је сањао, односно коме је</p>

<p>„приписан”, већ и за приповетку у целини, при чему управо сан изводи читаоца изван исприповеданог, фабуларног оквира, антиципирајући надлазеће друштвено-историјске догађаје и предочавајући њихове несвесне узроке. Највероватније да ни сâм Томас Ман тога није био сасвим свестан, мада је као уметник <i>интуитивно</i> наслутио предстојећу катастрофу.</p>	<p>„приписан”, већ и за приповетку у целини, при чему управо сан изводи читаоца изван исприповеданог, фабуларног оквира, антиципирајући надлазеће друштвено-историјске догађаје и предочавајући њихове несвесне узроке. Највероватније да ни сâм Томас Ман тога није био сасвим свестан, мада је као уметник <i>интуитивно</i> наслутио предстојећу катастрофу.</p>
<p>стр. 131, пасус IV</p> <p>У овом контексту, осим привилегованог места и значаја сна у приповедној целини, важно је и запажање сневача да је реч о телесно-духовном доживљају, чије је <i>поприште сама душа</i>, што јунговски формулисано значи да се сан мора тумачити на нивоу субјекта. Тиме се употпуњује психолошки профил главног јунака, осветљава дубинско-психолошки процес који се у њему одвија и предочава суштина његовог бића. Како је овде реч о архетипском сну, који потиче из колективног несвесног, уједно је указано и на много шири процес, који ће се испољити и кулминирати током Првог светског рата, дакле само две године по објављивању <i>Смрти у Венецији</i>.</p>	<p>стр. 23, пасус IV</p> <p>У овом контексту, осим привилегованог места и значаја сна у приповедној целини, важно је и запажање сневача да је реч о телесно-духовном доживљају, чије је <i>поприште сама душа</i>, што јунговски формулисано значи да се сан мора тумачити на нивоу субјекта. Тиме се употпуњује психолошки профил главног јунака, осветљава дубинско-психолошки процес који се у њему одвија и предочава суштина његовог бића. Како је овде реч о архетипском сну, који потиче из колективног несвесног, уједно је указано и на много шири процес, који ће се испољити и кулминирати током Првог светског рата, дакле само две године по објављивању <i>Смрти у Венецији</i>.</p>
<p>стр. 131, пасус V – стр. 132, пасус I</p> <p>Мада су људи „навикли да далекосежне историјске промене свODE искључиво на спољашње узроке”, Јунг је веровао да су „спољашње околности често више или мање само прилике у којима се манифестује, несвесно припремљен, нови</p>	<p>стр. 23, пасус V– стр. 24, пасус I</p> <p>Мада су људи „навикли да далекосежне историјске промене свODE искључиво на спољашње узроке”, Јунг је веровао да су „спољашње околности често више или мање само прилике у којима се манифестује, несвесно припремљен, нови</p>

<p>став према свету и животу. Кроз опште друштвене, политичке и религиозне услове колективно несвесно бива афицирано и то у смислу да сви они фактори који се потискују кроз владајући поглед на свет, односно кроз став у животу једног народа, постепено почињу да се скупљају у колективном несвесном и тиме оживљавају његове садржаје”. Тада индивидуа или више њих, „са посебно јаком интуицијом, примете ове промене у колективном несвесном и преведу их у посредне идеје. Ове се идеје онда брзо шире, јер су се и код других људи догодиле паралелне промене у несвесном” (Јунг 2009: 228).</p>	<p>став према свету и животу. Кроз опште друштвене, политичке и религиозне услове колективно несвесно бива афицирано и то у смислу да сви они фактори који се потискују кроз владајући поглед на свет, односно кроз став у животу једног народа, постепено почињу да се скупљају у колективном несвесном и тиме оживљавају његове садржаје”.⁵⁵ Тада индивидуа или више њих, „са посебно јаком интуицијом, примете ове промене у колективном несвесном и преведу их у посредне идеје. Ове се идеје онда брзо шире, јер су се и код других људи догодиле паралелне промене у несвесном”.⁵⁶</p>
<p>„Сан Густава Ашенбаха“, стр. 132.</p>	<p><i>Снови и индивидуација</i></p>
<p>стр. 132, пасус II</p> <p>Такву способност несумњиво је поседовао и Томас Ман, који је, захваљујући својој уметничкој интуицији, посредством Ашенбаховог сна, антиципирао наступајућу „помаму пропадања”, која ће захватити његов народ и целу Европу, као што је интуитивно указао и на скривене разлоге који су до тога довели. Тиме је потврдио Фројдово запажање да су песници драгоцени савезници психолога, односно да њихова „сведочанства треба високо ценити, пошто они често много више знају о стварима између неба и земље него што наша школска знаност и сања. Нарочито у науци о души они су од нас, просечних људи, далеко одмакли, јер се напајају из извора које још нисмо учинили приступачним науци”. Штавише, Фројд</p>	<p>стр. 24, пасус II</p> <p>Такву способност несумњиво је поседовао и Томас Ман, који је, захваљујући својој уметничкој интуицији, посредством Ашенбаховог сна, антиципирао наступајућу „помаму пропадања”, која ће захватити његов народ и целу Европу, као што је интуитивно указао и на скривене разлоге који су до тога довели. Тиме је потврдио поменуто Фројдово запажање да истакнути књижевници често много више знају о стварима између неба и земље, због чега су одувек и били претече науке и научне психологије.</p>

<p>сматра да је управо „приказивање душевних стања домен писаца”, који су одувек били „претеча науке, па и научне психологије” (Фројд 1970: 9–45).</p>	
<p>стр. 132, пасус III</p> <p>Паралелу између живота уметника и времена у коме живи и ствара, Ман ће успоставити и знатно касније, у <i>Доктору Фаустусу</i>, када судбина и стваралаштво композитора Адријана Леверкина буду својеврсна „најава” дешавања до којих ће доћи током Другог светског рата. Леверкинов пријатељ и уједно приповедач збивања, Серенус Цајтблом, разумеће Адријаново дело као антиципацију наступајуће <i>пропасти Немачке</i>, а уметничково здравље, односно болест, експлицитно изједначити са несрећом која ће захватити Немачку, њихову заједничку отаџбину, чиме ће опет бити наглашено прожимање личног и колективног, субјективног и објективног. Уосталом, и <i>Јосиф и његова браћа</i> ће на свој начин бити у вези са духом времена, хитлеризмом и Другим светским ратом који се приближавао, а потом и букнуо током Мановог рада на тетралогији, као и са невољама које су га задесиле и приморале да напусти Немачку.</p>	<p>стр. 24, пасус III</p> <p>Паралелу између живота уметника и времена у коме живи и ствара, Ман ће успоставити и знатно касније, у <i>Доктору Фаустусу</i>, када судбина и стваралаштво композитора Адријана Леверкина буду својеврсна „најава” дешавања до којих ће доћи током Другог светског рата. Леверкинов пријатељ и уједно приповедач збивања, Серенус Цајтблом, разумеће Адријаново дело као антиципацију наступајуће <i>пропасти Немачке</i>, а уметничково здравље, односно болест, експлицитно изједначити са несрећом која ће захватити Немачку, њихову заједничку отаџбину, чиме ће опет бити наглашено прожимање личног и колективног, субјективног и објективног.</p> <p>стр. 24, пасус IV</p> <p>Уосталом, и <i>Јосиф и његова браћа</i> ће на свој начин бити у вези са духом времена, хитлеризмом и Другим светским ратом који се приближавао, а потом и букнуо током Мановог рада на тетралогији, као и са невољама које су га задесиле и приморале да напусти Немачку, о чему ће...</p>

Прилог II („Јосиф“)

- 1) Табеларни преглед ЈБС – СиИ;
- 2) Копија чланка „Јосифови ‘Библијски снови’ у роману Томаса Мана *Јосиф и његова браћа*“;
- 3) Копија одговарајућих страница из књиге *Снови и индивидуација* по редоследу појављивања у тексту чланка: 197, 8, 7, 9, 51, 10, 11, 198, 66, 124, 125, 53, 50, 126, 127, 128, 75, 129, 130, 131, 132.

Табеларни преглед ЈБС – СиИ

„Јосифови Библијски снови“, стр. 110.	Снови и индивидуација
<p style="text-align: center;">стр. 110, пасус I</p> <p>У тетралогии Томаса Мана <i>Јосиф и његова браћа</i>¹, како истиче и сâм приповедач, снови „играју одлучујућу улогу”².</p>	<p style="text-align: center;">стр. 197, пасус I</p> <p>У тетралогии <i>Јосиф и његова браћа</i>, како истиче и сâм приповедач, снови „играју одлучујућу улогу”¹.</p> <p style="text-align: center;">стр. 8, пасус III</p> <p>експлицитно истиче и сам приповедач: „У нашој причи <i>снови играју одлучујућу улогу</i>...”</p>
<p style="text-align: center;">стр. 110, фуснота I</p> <p>Тетралогиију <i>Јосиф и његова браћа</i> (превео Т. Бекић, Матица српска, Нови Сад, 1990) чине: први том – <i>Приче Јаковљеве</i> (први пут објављен 1933. године), други том – <i>Млади Јосиф</i> (1934), трећи том – <i>Јосиф у Египту</i> (1936) и четврти том – <i>Јосиф Хранитељ</i> (1943). У даљем тексту ће приликом навођења бити изостављен назив тетралогиије (<i>Јосиф и његова браћа</i>) и дати само <i>наслови појединачних томова</i>.</p>	<p style="text-align: center;">стр. 7, фуснота II</p> <p>Тетралогиију <i>Јосиф и његова браћа</i> чине: први том – <i>Приче Јаковљеве</i> (1933), други том – <i>Млади Јосиф</i> (1934), трећи том – <i>Јосиф у Египту</i> (1936) и четврти том – <i>Јосиф Хранитељ</i> (1943). Због обима овог Мановог романа у даљем тексту ће бити навођени сви цитати, и то као <i>наслови појединачних томова</i>.</p>
<p style="text-align: center;">стр. 110, пасус I</p> <p>То потврђује и податак да је у роман укључено чак <i>четрнаест</i> веома <i>значајних</i>, углавном <i>архетипских</i> снова, <i>три архетипске визије</i> (које су продукт несвесног, па су, дакле, сродне сновима и такође</p>	<p style="text-align: center;">стр. 9, пасус III</p> <p>...не чуди да је Томас Ман, као „страствени поклоник те комбинације”¹², у роман укључио толико снова, (чак <i>четрнаест</i> који су фабуларно <i>значајни</i>, и углавном <i>архетипски</i>), као и <i>три</i>, такође <i>архетипске</i></p>

<p>подложне тумачењу), а укратко је наведено и неколико снова који немају већу композициону и фабуларну важност, али у датом тренутку имају психолошки значај за сневаче.</p>	<p>визије, мада је наведено и неколико снова који немају већу композициону и фабуларну важност, али имају психолошки значај за сневаче, због чега је укратко дат и њивов садржај.</p>
<p>стр. 110, пасус II – стр. 111, пасус I</p> <p>Не само да главни јунак Јосиф сања своје велике и животну важне снове већ и други ликови доста сањају.</p> <p>Осим пет Јосифових снова (<i>Сан о киши, Небески сан, Сан о сноповима, Сан о сунцу, месецу и звездама</i> и <i>Сан о сфинги</i>), у роману је посебна пажња посвећена и трима Јаковљевим сновима (<i>Сан о лествама, Сан о Анупу</i> и <i>Сан о рвању са Непознатим</i>)³, као и сну Потифарове жене Мут-ем-енет о Јосифу, сну Мај-Сахмеа, старешине затвора у који Јосиф доспева, али и сновима које ће „сневач снова”, Јосиф, протумачити, а које су уснили фараонов пехарник и пекар, а потом и сам фараон. Стога се, с правом, може говорити о својеврсној „граматици снова”⁴, којој се на свој начин повинују сви кључни ликови Манове тетралогије.</p>	<p>стр. 197, пасус I</p> <p>Не само да главни јунак Јосиф сања своје велике и животну важне снове већ и други ликови доста сањају – почевши од Јакова...</p> <p>стр. 9, пасус I</p> <p>Осим Јосифових снова, од којих се издваја пет најзначајнијих (<i>Сан о киши, Небески сан, Сан о сноповима, Сан о сунцу, месецу и звездама</i> и <i>Сан о сфинги</i>)¹¹, у роману су изузетно значајна и три Јаковљева сна (<i>Сан о лествама, Сан о Анупу</i> и <i>Сан о рвању са Непознатим</i>), као и сан Потифарове жене Мут-ем-енет о Јосифу и сан Мај-Сахмеа, старешине затвора у који Јосиф доспева. Њима се придружују и снови које ће „сневач снова”, Јосиф, протумачити – снови фараоновог пехарника и пекара, као и два чувена сна самог фараона. Стога се, с правом, може говорити о својеврсној „граматици снова”, којој се на свој начин повинују сви кључни ликови Манове тетралогије (за разлику од...</p>
<p>стр. 110, фуснота III</p> <p>Сви снови су насловљени по кључном мотиву или лику који се у њима јавља,</p>	<p>стр. 9, фуснота XI</p> <p>За потребе даље анализе сви снови су насловљени по кључном мотиву или лику који се у њима јавља, па ће у даљем тексту, зарада економичности и лкашег праћења</p>

<p>уз напомену да је у роману само Јосифов <i>Небески сан</i> експлицитно насловљен, док су поглавља у којима се износе снови о клањању снопова и клањању сунца, месеца и звезда насловљена: <i>Снопови и Сунце, месец и звезде</i>. Стога ћемо у наслову ових снова и ми изоставити реч „клањање” а задржати облик „снопови”, будући да се тиме наглашава да је сваки брат увезао по један сноп, који га потом симболизује, док би се важност сваког брата понаособ донекле изгубила уколико бисмо употребили збирну именицу „сноплје” и сан назвали <i>Сан о сноплју</i>.</p>	<p>излагања, бити коришћени ти наслови (означени курзивом), уз напомену да је у роману само Јосифов <i>Небески сан</i> експлицитно насловљен, док су поглавља у којима се износе снови о клањању снопова и клањању сунца, месеца и звезда насловљена: <i>Снопови и Сунце, месец и звезде</i>. Стога ће у наслову ових снова бити изостављена реч „клањање” а задржан облик „снопови”, будући да се тиме наглашава да је сваки брат увезао по један сноп, који га потом симболизује, док би се важност сваког брата понаособ донекле изгубила уколико била употребљена збирна именица „сноплје” и сан назван <i>Сан о сноплју</i>.</p>
<p>„Јосифови Библијски снови“, стр. 111.</p>	<p><i>Снови и индивидуација</i></p>
<p>стр. 111, фуснота IV</p> <p>Насупрот „граматици снова” у роману је тематизована и „месечева граматика”, којој се повинује само Елијезер, надзорник куће и први слуга на Јаковљевом имању. Он, наиме, није имао сопствено, чврсто омеђено Ја, већ се идентификовао са својом улогом, односно са својим претходницима,</p> <p>услед склоности ка „месечевој граматичи”, која подразумева употребу првог лица јединине када би заправо требало говори у трећем лицу. У својој преписци са Керењијем, Ман то коментарише као „примитивни недостатак ‘јединства личности’, о којем Јунг говори”.</p>	<p>стр. 9, пасус I</p> <p>сви кључни ликови тетралогије (за разлику од „месечеве граматике“, тематизоване у роману, којој се повинује само Елијезер, надзорник куће и први слуга на Јаковљевом имању).</p> <p>стр. 51, пасус III</p> <p>... који није имао сопствено, чврсто омеђено Ја, већ се идентификовао са својом улогом, односно са својим претходницима, Елијезерову склоност ка „месечевој граматичи”, која подразумева употребу првог лица јединине када би заправо требало говори у трећем лицу, Ман коментарише као „примитивни недостатак ‘јединства личности’, о којем Јунг говори.”</p>

<p>стр. 111, пасус II</p> <p>Како је основна „формула” на којој је изграђена прича о Јосифу – „мит плус психологија”, не чуди да је Томас Ман, као „страствени поклоник те комбинације”⁵, у роман укључио велики број снова, и то управо архетипских, будући да се, сходно њиховој природи и изворишту у колективном несвесном, у њима аутентично спајају митологија и психологија.</p>	<p>стр. 9, пасус III</p> <p>Како је основна „формула” на којој је изграђена прича о Јосифу – „мит плус психологија”, не чуди да је Томас Ман, као „страствени поклоник те комбинације”¹², у роман укључио толико снова (чак <i>четрнаест...</i></p> <p>Јер, управо се у архетипским сновима и визијама, сходно њиховој природи и изворишту у колективном несвесном, о чему је подробно писао Јунг, аутентично спајају митологија и психологија.</p>
<p>стр. 111, пасус II</p> <p>Да на такво Маново опредељење није пресудно утицао изворник, односно библијски подтекст, који је и сам богат сновима, већ структура и начин устројства романа, потврђује и посезање за додатним сневним садржајима, којих нема у <i>Светом писму</i>.⁶</p>	<p>стр. 10, пасус V</p> <p>...да на такво опредељење није пресудно утицао Манов основни изворник, односно библијски подтекст, и сам богат сновима, већ структура и устројство романа, што најречитије потврђују додатни сневни садржаји, којих нема у <i>Библији</i>.</p>
<p>стр. 111, фуснота VI</p> <p>Ман, наиме, преузима неке мотиве из Енкидуовог сна из <i>Епа о Гилгамешу</i>, који су аналогни миту о краљу Етани, и приписује их Јосифу у његовом <i>Небеском сну</i>, као што се у Јаковљевом <i>Сну о Анупу</i> ослања на египатску митологију. За сан Мут-ем-енет користи епизоду из Кур’ана, које нема у Библији (реч је о женском поселу), коју најпре претаче у сан, да би потом, поигравањем и пародијско-иронијским</p>	<p>стр. 10, пасус V – стр. 11, пасус I</p> <p>Ман, наиме, преузима неке мотиве из Енкидуовог сна из <i>Епа о Гилгамешу</i>, који су аналогни миту о краљу Етани, и приписује их Јосифу у његовом <i>Небеском сну</i>, као што се у Јаковљевом <i>Сну о Анупу</i> ослања на египатску митологију. За сан Мут-ем-енет користи епизоду из <i>Кур’ана</i>, које нема у Библији (реч је о женском поселу), коју најпре претаче у сан, да би потом, поигравањем и иронијским преосмишља-</p>

<p>преосмишљавањем, на специфичан начин тај садржај постао део романескне реалности.</p>	<p>вањем, на специфичан начин тај садржај постао део романескне реалности.</p>
<p>стр. 111, пасус II</p> <p>При томе су и снови преузети из Библије, уз наизглед незнатне и благе модификације или нешто другачије акцентовање, добили ново значење, усклађено са романескном целином и контекстом у који су пренети.</p>	<p>стр. 198, пасус II</p> <p>... снови који су преузети из Библије [...] уз благе и наизглед незнатне модификације или нешто другачије акцентовање, добили сасвим ново значење, усклађено са романескном целином и контекстом у који су пренети.</p>
<p>стр. 111, пасус III</p> <p>Овај поступак посебно је дошао до изражаја у два Јосифова сна – <i>Сну о сноповима</i> и <i>Сну о сунцу, месецу и звездама</i>, док његова три преостала сна немају подтекст у Библији, већ су део додатне, Манове карактеризације овог књижевног лика. Снови су, наиме, прилагођени основној намери аутора, која се пре свега заснива на жељи да се што свеобухватније и што дубље предочи психологија ликова, њихова несвесна мотивација и важност коју снови имају за њихов унутрашњи живот.</p>	<p>стр. 198, пасус III</p> <p>Снови су на тај начин прилагођени основној намери аутора, која се пре свега заснива на жељи да се што свеобухватније и што дубље предочи психологија ликова, њихова несвесна мотивација и важност коју снови имају за унутрашњи живот јунака.</p>
<p>стр. 111, пасус IV – стр. 112, пасус I</p> <p>Као покретачи радње и средство антиципације будућих догађаја, у Јосифу и његовој браћи (као, уосталом, и у библијској причи о Јакову и Јосифу), снови су углавном прозирни и могу се тумачити на нивоу објекта, односно дословно, као Божије објаве.</p>	<p>стр. 198, пасус III</p> <p>Јер, као покретачи радње и средство антиципације будућих догађаја они су углавном прозирни и могу се тумачити на нивоу објекта.</p> <p>стр. 66, пасус IV</p>

	...док се, опет, у <i>Библији</i> снови посматрају искључиво као божје објаве и тумаче само на нивоу објекта.
„Јосифови Библијски снови”, стр. 112	Снови и индивидуација
стр. 112, пасус I Међутим, главни печат који Ман даје свим сновима у тетралогији јесте дубинско-психолошки приступ, чиме они постају подстицај за унутрашњи развој ликова, односно подстрек за отпочињање њиховог процеса индивидуације. ⁷	стр. 198, пасус IV Главни печат који Ман даје свим сновима у тетралогији <i>Јосиф и његова браћа</i> јесте дубинско-психолошки приступ. На тај начин они постају подстицај за унутрашњи развој ликова, односно подстрек за отпочињање њиховог процеса индивидуације.
стр. 112, фуснота VII Индивидуација је процес психичког сазревања и трансформације, чији је циљ развој индивидуалне личности и постизање њене целовитости. Током индивидуације снови су изузетно значајни, као једно од најбољих средстава да се изађе на крај са унутрашњим проблемима, а сам процес се најбоље прати управо посредством снова.	„Јунгов(ски) приступ књижевности“, стр. 314, фуснота 15¹ Индивидуација је процес психичког сазревања и трансформације, чији је циљ развој индивидуалне личности и постизање њене целовитости.
стр. 112, пасус I Ова, унутрашња димензија снова уједно је најважнија и управо она захтева тумачење и шире сагледавање. Стога се примена методе тумачења Карла Густава Јунга показује не	стр. 198, пасус IV Ова, унутрашња димензија снова уједно је најважнија и управо она захтева тумачење и шире сагледавање.

¹ Чланак „Јунгов(ски) приступ књижевности“, објављен је у 156. броју часописа *Књижевна историја* 2015. године.

<p>само као адекватна предмету проучавања, већ и као нужна, будући да су друге методе немоћне и неприменљиве на архетипске снове и откривање дубљих, архетипских процеса који се одигравају у душама сневача, битно одређујући њихове животе и судбине.</p>	
<p>стр. 112, пасус II</p> <p>Јунгова метода, прилагођена тумачењу литерарних снова, подразумева да се сваки сан приликом тумачења мора ставити у контекст стања свести лика који га сања и његове актуелне животне ситуације, при чему је важно не само сагледавање сна на нивоу објекта већ, што је много значајније, и на нивоу субјекта, односно не само дословно већ и метафорично – када се сан посматра као израз унутрашње драме у којој су сви елементи, објекти и ликови аспекти сневача, непознати његовој свести. При томе Јунг инсистира да се сваки сан мора тумачити не само каузално, односно увидом у оно што га је узроковало, већ и финално, имајући у виду оно што он припрема, будући да сваки психолошки моменат има Јанусово лице, то јест гледа и натраг и напред.</p>	
<p>стр. 112, пасус III</p> <p>На тај начин ће бити сагледана и два Јосифова „библијска сна” у Мановом роману, односно Јосифови снови који свој подтекст имају у Библији. Реч је о <i>Сну о сноповима и Сну о сунцу, месецу и звездама,</i></p>	<p>стр. 124, пасус V– стр. 125, пасус I</p> <p><i>Сан о сноповима и Сан о сунцу, месецу и звездама,</i></p>

<p>који представљају целину и могу се посматрати као <i>један сан из два дела</i> (попут два чувена сна које је фараон уснио исте ноћи, а које ће му Јосиф протумачити). Мада своја два сна Јосиф није сањао исте ноћи, нема сумње да је други сан <i>небеска потврда</i> првог и да има исту симболику као први, само подигнуту на много вишу, небеску раван, чиме уједно добија и неке нове конотације. То наглашава и сâм приповедач, који поводом <i>Сна о сунцу, месецу и звездама</i>, истиче да је Јосиф заправо уснио „<i>исти сан</i>“, само што је то овом приликом било у <i>тако раскошном виду</i> да је то била <i>наглашена потврда</i> а не само обично понављање приказанја са <i>сноповима</i>”⁸.</p>	<p>представљају целину и могу се посматрати као <i>један сан из два дела</i>, попут два чувена сна које је фараон уснио исте ноћи, а које ће му Јосиф протумачити. Мада ова два сна Јосиф није сањао исте ноћи, нема сумње да је други сан небеска потврда првог и да има исту симболику као први, само подигнуту на много вишу, небеску раван, чиме, истина, добија и неке нове конотације. То наглашава и приповедач, који истиче да је Јосиф заправо уснио „<i>исти сан</i>“, само што је то овом приликом било у тако раскошном виду да је то била наглашена потврда а не само обично понављање приказанја са <i>сноповима</i>”⁴⁶.</p>
<p>стр. 112, пасус IV – стр. 113, пасус I</p> <p>Неопходност небеске потврде заправо је део, у роману веома важне, идеје о „обртању сфере”, која се заснива на уверењу да <i>само када постоји огледање земаљског у небеском и небеског у земаљском живот има смисао</i>.⁹</p>	<p>стр. 53, пасус II</p> <p><i>Само када постоји огледање земаљског у небеском и небеског у земаљском живот има смисао.</i></p>
<p>„Јосифови Библијски снови“, стр. 113.</p>	<p><i>Снови и индивидуација</i></p>
<p>стр. 113, фуснота IX</p> <p>Идеја о „обртању сфере” заснива се на ставовима <i>архајског човека, који сматра да ни предмети спољашњег света ни људске активности саме по себи немају никакву стварну вредност</i>, већ да је</p>	<p>стр. 50, пасус III</p> <p>У својој књизи <i>Мит о вјечном повратку</i> Мирча Елијаде подробно предочава <i>ставове архајског човека, који сматра да ни предмети спољашњег света ни људске активности саме по себи немају никакву стварну вредност</i>. Своју вредност онострани</p>

<p>добијају само уколико су укључени у стварност која их надилази, односно ако су способни да <i>понове</i> примордијални чин, да <i>опонашају</i> неки митски предлогак, ситуацију или поступке богова, хероја и митских предака.</p> <p>Живот је непрекидно понављање дела која су утемељили други, односно неког архетипског обрасца, што догађаје своди на категорије, а личности на архетипове. Тек на тај начин они добијају виши смисао и вредност, односно престају да буду <i>профа-</i> <i>ни</i> и постају <i>свети</i>.</p>	<p>предмети и активности добијају само уколико су укључени у стварност која их надилази, односно ако су способни да <i>понове</i> примордијални чин, да <i>опонашају</i> неки митски предлогак, ситуацију или поступке богова, хероја и митских предака. Због тога архајски или такозвани примитивни човек чини оно што се пре већ чинио. Живот је непрекидно понављање дела која су утемељили други, односно неког архетипског обрасца, што догађаје своди на категорије, а личности на архетипове. Тек на тај начин они добијају виши смисао и вредност, односно престају да буду профани и постају свети.⁴⁵</p>
<p>стр. 113, пасус I</p> <p>Обртање сфере, односно преплитање и смењивање симболике горе–доле, небо– пакао, успон–пад, небеско–земаљско, прожимају роман у целини и структурно утичу на све његове елементе, а свој печат остављају и на сновима јунака, који се без увида у дејство овог обрасца не могу потпуно сагледати и разумети.</p>	<p>стр. 53, пасус II</p> <p>Обртање сфере, односно преплитање и смењивање симболике горе–доле, небо– пакао, успон–пад, небеско–земаљско, прожимају роман у целини и структурно утичу на све његове елементе, а свој печат, како ћемо видети, остављају и на сновима јунака, који се без увида у дејство овог обрасца не могу потпуно сагледати и разумети.</p>
<p>стр. 113, пасус II</p> <p>Такво разумевање света има и Манов Јосиф, син човека „митског образовања” који је „увек знао шта се са њим збива”, па је гледајући у звезде „свој живот увек везивао за божанско”. И Јосиф је, попут Јакова, био уверен да „живот и збивање без истинске потврде у сфери више стварности... који... не могу да се</p>	<p>стр. 50, пасус IV</p> <p>Идентично разумевање живота и света има и Манов Јосиф, син човека „митског образовања” који је „увек знао шта се са њим збива”, па је гледајући у звезде „свој живот увек везивао за божанско”.⁴⁶ И Јосиф је, попут Јакова, био уверен да „живот и збивање без истинске потврде у сфери више стварности [...] који [...] не могу да</p>

огледају и препознају у небеском, није уопште ни живот ни збивање” ¹⁰ .	се огледају и препознају у небеском, није уопште ни живот ни збивање” ⁴⁷ .
<p>стр. 113, пасус III</p> <p>Стога, да је изостала небеска потврда Јосифовог Сна о сноповима, он би имао много мању вредност и искључиво лични, па тиме и сасвим ограничен смисао, док путем потврде кроз небеску симболику, у <i>Сну о сунцу, месецу и звездама</i>, сневна порука поприма шири, општи значај.</p>	<p>стр. 125, пасус I</p> <p>Ово понављање део је идеје о „обртању сфере“, а да је таква потврда изостала Јосифов први сан би имао много мању вредност и искључиво лични, па тиме и сасвим ограничен смисао, док путем потврде кроз небеску, архетипску симболику он добија и шири, општи значај.</p>
<p>стр. 113, пасус IV</p> <p><i>Сан о сноповима</i> је у Мановом роману предочен посредством дијалога у ком Јосиф покушава да браћи, одмах по буђењу, исприча шта је уснио током поподневног одмора, док је у пољу са њима жњео пшеницу.¹¹</p>	
<p>стр. 113, фуснота 11</p> <p>Због начина на који Ман предочава Јосифов сан, он ће овде бити препричан, будући да је у роману дат у виду дужег разговора који Јосифа води са браћом, уз њихово опирање да чују сан, а након што га Јосиф ипак исприча, дате су и детаљне реакције браће.</p>	
<p>стр. 113, пасус V – стр. 114, пасус I</p> <p>У сну се Јосиф са браћом налазио у пољу, и опет су жњели пшеницу, с тим што то</p>	<p>стр. 125, пасус II</p> <p>У првом сну Јосиф се са браћом налази у пољу, где жању пшеницу, с тим што то није</p>

<p>није била њихова њива, већ нека друга, „некако чудесно страна”. Без речи су везивали снопове хлебног зрневља, тако што је Јосиф стајао у средини круга, а једанаесторица браће, укључујући и малог Вењамина¹², у кругу око Јосифа. По завршетку посла, док су се удаљавали с тог места Рувим се осврнуо и, опет без речи, показао руком на снопове. Сви су застали и гледали држећи руке изнад очију. Видели су како Јосифов сноп стоји у средини, сасвим усправно, а снопови браће га окружују и клањају му се у кругу.</p>	<p>била њихова њива, већ нека друга, „некако чудесно страна”. Без речи су везивали снопове хлебног зрневља, тако што је Јосиф стајао у средини круга, а једанаесторица браће, укључујући и малог Вењамина, у кругу око Јосифа. По завршетку посла, док су се удаљавали с тог места, Рувим се осврне и, опет без речи, показа руком на снопове. Сви су застали и гледали држећи руке изнад очију. Видели су како Јосифов сноп стоји у средини, сасвим усправно, а снопови браће га окружују и клањају му се у кругу.</p>
<p>стр. 113, фуснота XII</p> <p>У романескној реалности осмогодишњи Вењамин, Јосифов рођени, најмлађи брат, тог дана није био са браћом у пољу</p>	
<p>„Јосифови Библијски снови“, стр. 114.</p>	<p>Снови и индивидуација</p>
<p>стр. 114, пасус II</p> <p>Овај сан је уследио непосредно након што је Јосиф од оца добио, тачније измолио Рахилин вео – свету тканину коју је невеста носила на дан венчања, а Јаков га је још прве брачне ноћи наменио „у наслеђе с колена на колено”, да га носе „миљеници међу безбројнима”¹³. Реч је, дакле, о симболу посебне наклоности и својеврсној најави ко ће бити, односно, ко за оца већ јесте благословени.</p>	<p>стр. 125, пасус III</p> <p>Сан о сновима каузално се може посматрати као неопходна, од Бога примљена потврда да Јосифу заиста припада Рахилин вео, који је недавно добио, тачније измолио га од Јакова, свестан да је реч о симболу посебне наклоности и својеврсној најави ко ће бити, односно ко за оца већ јесте благословени.</p>

<p style="text-align: center;">стр. 114, пасус III</p> <p>Стога се <i>Сан о сноповима</i> каузално може посматрати као неопходна, од Бога примљена потврда да Јосифу заиста припада мајчин, Рахилин вео, док се <i>финално</i>, у смислу објективне романескне реалности, сан може разумети као антиципација онога што ће се много касније десити у Египту, када браћа, услед суше и глади, дођу да купе жито, које ће им продати Јосиф Хранитељ. Потом ће се цело Јаковљево племе преселити у Египат и тиме фактички бити под Јосифовом влашћу, будући да је Јосиф у Египту био најзначајнији, главни представник и извршилац фараонове власти, по утицају, моћи и овлашћењима одмах иза фараона. То наговештава и почетак сна, у ком Јосиф примећује да се нису налазили на њиховој њиви, него некој другој, која је била „чудесно страна”. У Египту, на тој „чудесно страни” њиви”, браћа ће се заиста поклонити пред Јосифом, тражећи од њега жито, јер њихови „класови” нису довољни да прехране своје породице, а потом ће, након пресељења, и формално бити под Јосифовом влашћу.</p>	<p style="text-align: center;">стр. 125, пасус III</p> <p><i>Сан о сноповима</i> каузално се може посматрати као неопходна, од Бога примљена потврда да Јосифу заиста припада Рахилин вео, који је... Финално, у смислу објективне романескне реалности, сан се може разумети као антиципација онога што ће се много касније десити у Египту, када браћа, услед суше и глади, дођу да купе жито, које ће им продати Јосиф Хранитељ. Потом ће се цело Јаковљево племе преселити у Египат и тиме фактички бити под Јосифовом влашћу, будући да је Јосиф у Египту био најзначајнији, главни представник и извршилац фараонове власти, по утицају, моћи и овлашћењима одмах иза фараона. То наговештава и почетак сна, у којем Јосиф примећује да се нису налазили на својој њиви, него некој другој, која је била „чудесно страна”. У Египту, на тој „чудесно страни” њиви”, браћа ће се заиста поклонити пред Јосифом, тражећи од њега жито, јер њихови „класови” нису довољни да прехране своје породице.</p>
<p style="text-align: center;">стр. 114, пасус IV</p> <p>Мада је Јосиф свој сан уснио усред дана, у пољу, док је с браћом заиста жњео пшеницу, што је и био окидач за сан, изабрана симболика донекле је страна и Јакову и целој породици, јер су они првенствено били номади, пастири.</p>	<p style="text-align: center;">стр. 125, пасус IV – стр. 126, пасус I</p> <p>Мада је Јосиф свој сан уснио усред дана, у пољу, док је с браћом заиста жњео пшеницу, што је и био окидач за сан, изабрана симболика донекле је страна и Јакову и целој породици, јер су они првенствено били номади, пастири.</p>

<p>Пшеницу су гајили „више по налогу памети, а не из унутрашње склоности”, па је „месечев пастир”, Јаков, чак осећао извесну одбојност „према служењу груди земље риђег земљоделца”.¹⁴ И у том погледу Јосиф се, дакле, издваја, што наговештава и његов сан, у коме жито симболично осликава Јосифову психологију и схватање живота – као раста, сазревања, смрти, али и клијања и ускрснућа. Уз то, жито је било и атрибут Тамуза-Думузија, с којим се Јосиф у роману такође изједначава, а и Јаков је у једном тренутку свог и Рахилиног првенца назвао Думузи.</p>	<p>Пшеницу су гајили „више по налогу памети, а не из унутрашње склоности”, па је „месечев пастир”, Јаков, чак осећао извесну одбојност „према служењу груди земље риђег земљоделца”.⁴⁸ И у том погледу Јосиф се, дакле, издваја, што наговештава и његов сан, у коме жито симболично осликава Јосифову психологију и схватање живота – као раста, сазревања, смрти, али и клијања и ускрснућа. Уз то, жито је било и атрибут Тамуза-Думузија, с којим се Јосиф у роману такође изједначава, а и Јаков је у једном тренутку свог и Рахилиног првенца назвао Думузи.</p>
<p>стр. 114, пасус V – стр. 115, пасус I</p> <p>Није неважно ни то што се у сну управо Рувим окреће и показује браћи да се њихових једанаест снопова клања Јосифовом снопу, јер је Рувим једини био суштински спреман да увиди и прихвати Јосифово првенство, тим пре што је благослов по праву првородства припадао управо најстаријем Рувиму.</p>	<p>стр. 126, пасус II</p> <p>Није неважно ни то што се у сну управо Рувим окреће и показује браћи да се њихових једанаест снопова клања Јосифовом снопу, јер је Рувим једини био суштински спреман да увиди и прихвати Јосифово првенство, тим пре што је благослов по праву првородства припадао управо Рувиму.</p>
<p>„Јосифови Библијски снови“, стр. 115.</p>	<p><i>Снови и индивидуација</i></p>
<p>стр. 115, пасус II</p> <p>Коментаришући Јосифов библијски сан Мари Луиз фон Франц подсећа да су снопови пшенице тада били симбол рађања људског живота, као и да је човек био повезиван, па и изједначаван са пшеницом. „Попут пшенице, човек сазрева, бива покошен смрћу и поново клија из корена.</p>	<p>стр. 126, пасус III</p> <p>Коментаришући Јосифов библијски сан, Мари Луиз фон Франц подсећа да су снопови пшенице тада били симбол рађања људског живота, као и да је човек био повезиван, па и изједначаван са пшеницом. „Попут пшенице, човек сазрева, бива покошен смрћу и поново клија из корена.</p>

<p>На тај начин је циклус живота, смрти и враћања у вечни живот био пројектован у пшеницу”. У Мановом роману такво поимање је кључни део Јосифове психологије. Фон Францова наглашава да сан показује и Јосифову „унутрашњу предодређеност да буде вођа”¹⁵, што у контексту Манове тетралогije упућује да ће и на унутрашњем, психолошком плану, у свом индивидуалном развоју и самоостварењу, Јосиф надмашити браћу (а судећи по другом сну, и оца и мајку). Између осталог, снови о житу сугеришу и унутрашњу плодност и пут унутрашњег стваралаштва.</p>	<p>На тај начин је циклус живота, смрти и враћања у вечни живот био пројектован у пшеницу”⁴⁹. У Мановом роману такво поимање је кључни део Јосифове психологије. Фон Францова наглашава да сан показује и Јосифову „унутрашњу предодређеност да буде вођа”⁵⁰, што у контексту тетралогije упућује да ће и на унутрашњем, психолошком плану, у свом индивидуалном развоју и самоостварењу, Јосиф надмашити браћу (а судећи по другом сну, и оца и мајку). Између осталог, снови о житу сугеришу и унутрашњу плодност и пут унутрашњег стваралаштва.</p>
<p>стр. 115, пасус III</p> <p>Међутим, потребно је нагласити да су у Јосифовом сну и браћа и Јосиф представљени <i>истим</i> а не, рецимо, различитим <i>симболом</i>. Код Јевреја је пшеница један од обредних приноса и означава се хебрејском речју чији је корен сродан појмовима одабира, бирања, завета и благослова. Реч је о корену речи који гласи <i>брк</i> и значи благослов (као и благословити, благословен), а сродан је изразу за колена и клањање. Сва браћа ће бити благословена, јер су Израил, део завета и одабрани су, па су у том смислу и једнаки, као што ће се сви и поклонити Јосифу.</p>	<p>стр. 126, пасус IV</p> <p>Међутим, потребно је нагласити да су у Јосифовом сну и браћа и Јосиф представљени <i>истим</i> а не, рецимо, различитим симболом. Код Јевреја је пшеница један од обредних приноса и означава се хебрејском речју чији је корен сродан појмовима одабира, бирања, завета и благослова. Реч је о корену речи који гласи <i>брк</i> и значи благослов (као и благословити, благословен), а сродан је изразу за колена и клањање. Сва браћа ће бити благословена, јер су Израил, део завета и одабрани су, па су у том смислу и једнаки, као што ће се сви и поклонити Јосифу.</p>
<p>стр. 115, пасус IV</p> <p>Они су дакле исте врсте, истородни, што није неважно у контексту романескне целине и Јосифовог <i>несвесног</i> доживљаја браће. Мада на нивоу свести жели да се</p>	<p>стр. 126, пасус V – стр. 127, пасус I</p> <p>Они су дакле исте врсте, истородни, што није неважно у контексту романескне целине и Јосифовог <i>несвесног</i> доживљаја браће. Мада на нивоу свести жели да се</p>

<p>узвиси или мисли да се већ узвисио, Јосиф браћу несвесно доживљава као истородне. Примера ради, он је могао сањати да се његовом снопу пшенице клањају снопови јечма које су браћа увезала, као што је у свом другом сну његово несвесно за браћу „изабрао” симбол звезде, а за родитеље другу симболику – сунце и месец.</p>	<p>узвиси или мисли да се већ узвисио, Јосиф браћу несвесно доживљава као истородне. Примера ради, он је могао сањати да се његовом снопу пшенице клањају снопови јечма које су браћа увезала, као што је у свом другом сну за браћу „изабрао” симбол звезде, а за родитеље другу симболику – сунце и месец.</p>
<p>стр. 115, пасус V</p> <p>Преносећи Јосифов сан из <i>Библије</i> у нови контекст, Ман је посебно истакао детаљ који је постао изузетно важан за разумевање сна, сада смештеног у ново и другачије значењско окружење. У <i>Библији</i> Јосиф прича браћи: „Везасмо сноплe у пољу, па мој сноп уста и исправи се, а ваши снопови иђаху у <i>наоколо</i> и клањаху се снопу мојему” (Мој I, 37:7). Преузимајући овај сневни садржај, Ман посебно наглашава да је Јосиф током везивања снопова стајао у средини круга, да би потом његов сноп остао у центру, окружен сноповима браће, који су му се из тако формираног круга клањали. Овај детаљ даје сну дубљи смисао и носи важан значењски слој који није присутан у <i>Библији</i>.</p>	<p>стр. 127, пасус II</p> <p>Преносећи Јосифов сан из <i>Библије</i> у нови контекст, Ман је посебно истакао детаљ који је постао изузетно важан за разумевање сна, сада смештеног у ново и другачије значењско окружење. У <i>Библији</i> Јосиф прича браћи: „Везасмо сноплe у пољу, па мој сноп уста и исправи се, а ваши снопови иђаху у <i>наоколо</i> и клањаху се снопу мојему” (Пост 37, 7). Преузимајући овај сневни садржај, Ман посебно наглашава да је Јосиф током везивања снопова стајао у средини круга, да би потом његов сноп остао у центру, окружен сноповима браће, који су му се из тако формираног круга клањали. Овај детаљ даје сну дубљи смисао и носи важан значењски слој који није присутан у <i>Библији</i>.</p>
<p>„Јосифови <i>Библијски снови</i>“, стр. 116.</p>	<p><i>Снови и индивидуација</i></p>
<p>стр. 116, пасус I</p> <p>Круг и његов центар симболизују <i>мандалу</i>, „магијски круг” који формирају Јосиф и његова браћа, односно снопови пшенице које су они увезали. Реч је обједињујућем</p>	<p>стр. 127, пасус III</p> <p>Круг и његов центар симболизују <i>мандалу</i> – „магијски круг” који формирају Јосиф и његова браћа, односно снопови пшенице које су они увезали. Реч је <i>обједињујућем</i></p>

<p>симболу, који, када се јави, упућује на неопходност и жељу сневача за целовитошћу, унутрашњим складом и редом. Мандале се спонтано јављају у сновима у периодима раздирућих криза и конфликта, па и психичке дезоријентисаности. Оне представљају покушај компензације хаотичног стања и носе у себи нуминозна осећања, каква изазива и Јосифов сан, који сневач не може а да не исприча браћи. Сан, дакле, указује да конфликт са браћом суштински узнемирава Јосифа и нарушава његову унутрашњу равнотежу.</p>	<p>симболу, који када се јави, упућује на неопходност и жељу сневача за целовитошћу, унутрашњим складом и редом. Мандале се спонтано јављају у сновима у периодима раздирућих криза и конфликта, па и психичке дезоријентисаности. Оне представљају покушај компензације хаотичног стања и носе у себи нуминозна осећања, каква изазива и Јосифов сан, који сневач не може а да не исприча браћи. Сан, дакле, указује да конфликт са браћом суштински узнемирава Јосифа и нарушава његову унутрашњу равнотежу.</p>
<p>стр. 116, пасус II</p> <p>Осим што на првом, заправо најповршнијем нивоу сан изражава Јосифову жељу да буде у центру и издигнут изнад браће, чему је узрок његова незрелост и егоизам, односно инфантилни став да му се сви морају дивити и волети га више него саме себе, на дубљем нивоу сан говори о унутрашњој, несвесној потреби сневача да се споји неспојиво и уједине супротности, односно да он и браћа превазиђу наизглед безнадежну раздвојеност и формирају хармонично јединство делова, попут круга у сну. Тако сан потврђује Јосифову несвесну тежњу за целовитошћу и заједништвом у оквиру породице.</p>	<p>стр. 127, пасус IV</p> <p>Осим што на првом, заправо најповршнијем нивоу сан изражава Јосифову жељу да буде у центру и издигнут изнад браће, чему је узрок његова незрелост и егоизам, односно инфантилни став да му се сви морају дивити и волети га више него саме себе, на дубљем нивоу сан говори о унутрашњој, несвесној потреби сневача да се споји неспојиво и уједине супротности, односно да он и браћа превазиђу наизглед безнадежну раздвојеност и формирају хармонично јединство делова, попут круга у сну. Тако сан потврђује Јосифову несвесну тежњу за целовитошћу и заједништвом у оквиру породице.</p>
<p>стр. 116, пасус III</p> <p>Магични круг који образују Јосиф и браћа симбол је Сопства¹⁶ и природне целовитости. Мандала означава целовитост Сопства, па на субјективном нивоу сан</p>	<p>стр. 128, пасус I</p> <p>Магични круг који образују Јосиф и браћа симбол је Сопства и природне целовитости. Мандала означава целовитост Сопства, па на субјективном нивоу сан говори да Јосиф</p>

<p>говори да Јосиф без браће неће и не може постићи своју целовитост и успешно довршити процес индивидуације. Зато ће, када поново буду на окупу, ублажавајући манифестни садржај својих младалачких снова и њихов смисао на нивоу објекта, Јосиф рећи – „најважније је да нас опет има дванаест”¹⁷. Он никада неће изгубити из вида идеју да његово уздизање треба да прати мотив довођења браће за собом. Обасјати и утрети пут звезданим боговима, својој браћи, за Јосифа је увек био циљ и смисао сопственог живота.</p>	<p>без браће неће и не може постићи <i>своју</i> целовитост и успешно довршити процес индивидуације. Зато ће, када поново буду на окупу, ублажавајући манифестни садржај својих дечачких снова и њихов смисао на нивоу објекта, Јосиф рећи – „најважније је да нас опет има дванаест”⁵¹. Он никада неће изгубити из вида идеју да његово „уздизање“ треба да прати мотив довођења браће за собом. Обасјати и утрети пут звезданим боговима, својој браћи, за Јосифа је увек био циљ и смисао живота.</p>
<p>стр. 116, фуснота XVI</p> <p>Сопство је средишњи архетип, који обухвата и свесни и несвесни део личности. Оно означава свеукупност психичких феномена у човеку, њихово јединство и целокупност и представља циљ човековог живота, односно најпотпунији је израз онога што називамо индивидуалношћу.</p>	<p>стр. 75, фуснота XXXI</p> <p>Сопство је средишњи архетип, који обухвата и свесни и несвесни део личности и означава свеукупност психичких феномена у човеку, њихово јединство и целокупност. Како је Сопство циљ нашег живота и најпотпунији израз и онога што називамо индивидуалношћу, оно у себе укључује све што је већ сазнато, али и оно још несазнато, неискушено.</p>
<p>стр. 116, пасус IV – стр. 117, пасус I</p> <p>Мандала представља архетип који подстиче, усмерава и коригујен процес духовног одрастања личности, док истовремено указује и на крајњи циљ тог процеса. Она уједињује супротности – унутрашње и спољашње, путовање и циљ путовања, средиште и периферију, небо и земљу, а у овом случају Јосифа и његову браћу. Тако је овај снажан симбол, доминантан у сну, усмеравао и водио</p>	<p>стр. 128, пасус II</p> <p>Мандала представља архетип који подстиче, усмерава и коригујен процес духовног одрастања личности, док истовремено указује и на крајњи циљ тог процеса. Она уједињује супротности – унутрашње и спољашње, путовање и циљ путовања, средиште и периферију, небо и земљу, а у овом случају Јосифа и његову браћу. Тако је овај снажни симбол, доминантан у сну, усмеравао и водио</p>

<p>Јосифа на његовом путу индивидуације, па се сан не може посматрати само као узрок раздора и важан чинилац који ће довести до кулминације мржње браће према Јосифу и узроковати његов пад, односно продају у ропство, већ и као наговештај њиховог будућег измирења и за једништва, које не само да је могуће већ је за сневача и неопходно.</p>	<p>Јосифа на његовом путу индивидуације, па се сан не може посматрати само као узрок раздора и важан чинилац који ће довести до кулминације мржње браће према Јосифу и узроковати његов пад, односно продају у ропство, већ и као наговештај њиховог будућег измирења и за једништва, које не само да је могуће већ је за сневача и неопходно.</p>
<p>„Јосифови Библијски снови“, стр. 117.</p>	<p>Снови и индивидуација</p>
<p>стр. 117, пасус II</p> <p>Јосиф је осетио да његов сан има „неко своје посебно, далекосежно-усређујуће значење”, због чега му је било жао што се тако „исказан речима, чинио сразмерно испразним, штавише будаластим”¹⁸. Био је веома разочаран што му браћа нису поверовала ни речи, а наивно је мислио да када би их уверио да је то заиста сањао, њихове зловоље би нестало. Ма колико ова размишљања била иронично интонирана, у контексту тумачења сна она су заправо разумљива и оправдана, јер одражавају не само Јосифову искрену тежњу ка заједништву већ и слутњу да је оно могуће и оствариво. Јосиф је уверен да је причањем сна показао „искрено братско поверење” и да „није могуће да су му узели за зло то што је веровао у непоколебљивост њихове заједнице, јер га је управо та вера нагнала да им обзнани Божје мисли”. При томе, он није ни помислио да браћа „неће бити у стању да поднесу мисли Божје”¹⁹ и да се неће заједно са њим чудити и радовати, што је резултат Јосифове незрелости и одсуства</p>	<p>стр. 128, пасус III – стр. 129, пасус I</p> <p>Јосиф је осетио да његов сан има „неко своје посебно, далекосежно-усређујуће значење”, због чега му је било жао што се тако „исказан речима, чинио сразмерно испразним, штавише будаластим”⁵². Био је веома разочаран што му браћа нису поверовала ни речи, а наивно је мислио да када би их уверио да је то заиста сањао, њихове зловоље би нестало. Ма колико ова размишљања на први поглед била иронична, у контексту тумачења сна она су заправо разумљива и оправдана, јер одражавају не само Јосифову искрену тежњу ка заједништву већ и слутњу да је оно могуће и оствариво. Јосиф је уверен да је причањем сна показао „искрено братско поверење” и да „није могуће да су му узели за зло то што је веровао у непоколебљивост њихове заједнице, јер га је управо та вера нагнала да им обзнани Божје мисли”⁵³. При томе он није ни помислио да браћа „неће бити у стању да поднесу мисли Божје”⁵⁴ и да се неће заједно са њим чудити и радовати, што је резултат Јосифове</p>

осећаја за реалност, али и показатељ преплављености садржајем и нуминозношћу сна, који је одмах желео да подели са браћом.	незрелости и одсуства смисла за реалност, али и показатељ преплављености садржајем и нуминозношћу сна, који је одмах желео да подели са браћом.
<p>стр. 117, пасус III</p> <p>Тако је Томас Ман, преузимајући сневни садржај из <i>Библије</i> и наглашавајући само један детаљ, битно изменио смисао Јосифовог сна и дао му додатну, за његов роман веома значајну димензију, која у <i>Библији</i> није присутна, па је чак и потпуно опречна садржају Јосифовог библијског сна.</p> <p style="text-align: center;">*</p>	<p>стр. 129, пасус II</p> <p>Тако је Томас Ман, преузимајући сневни садржај из <i>Библије</i> и наглашавајући само један детаљ, битно изменио смисао Јосифовог сна и дао му додатну, за његов роман веома значајну димензију, која у <i>Библији</i> није присутна, па је чак и потпуно опречна садржају Јосифовог библијског сна.</p> <p style="text-align: center;">~</p>
<p>стр. 117, пасус IV</p> <p>Након <i>Сна о сноповима</i> Јосиф је уснио још је дан, заправо „исти сан”, само сада у „тако раскошном виду да је то била наглашена потврда а не само обично понављање приказана са сноповима”²⁰. Као што је први сан потврдио Јосифову изузетност и указао да заиста заслужује Рахилин вео, други представља небеску потврду „земаљског” клањања снопова, односно божанску потврду овоземаљских дешавања и јединство микро и макрокосмоса.</p>	<p>стр. 129, пасус III</p> <p>После <i>Сна о сноповима</i> Јосиф је уснио још је дан, заправо „исти сан”, само сада у „тако раскошном виду да је то била наглашена потврда а не само обично понављање приказана са сноповима”. Као што је први сан потврдио Јосифову изузетност и указао да заиста заслужује Рахилин вео, други представља небеску потврду „земаљског” клањања снопова, односно божанску потврду овоземаљских дешавања и јединство микрокосмоса и макрокосмоса.</p>
<p>стр. 117, пасус V – стр. 118, пасус I</p> <p><i>Сан о сунцу, месецу и звездама</i> наставак је <i>Сна о сноповима</i>, а Јосиф га је уснио током звездане ноћи, на гувну, док је с браћом чувао још неовршене житарице. Међутим,</p>	<p>стр. 129, пасус IV</p> <p><i>Сан о сунцу, месецу и звездама</i> наставак је <i>Сна о сноповима</i>, а Јосиф га је уснио током звездане ноћи, на гувну, док је с браћом чувао још неовршене житарице. Међутим,</p>

<p>приповедач одмах наглашава да те околности нису „објашњење сна, јер на питање одакле долазе снови не може се одговорити ако се каже да посматрање небеских војски пред спавање и те како утиче на облике сна, као и да су близина и заједничко спавање са неколицином од оних које је желео да увери у веродостојност свога сна (о сноповима, прим. О. Ж.), потајно, на подстицајан начин могли да делују на његов рад сна”²¹.</p>	<p>приповедач одмах наглашава да те околности нису „објашњење сна, јер на питање одакле долазе снови не може се одговорити ако се каже да посматрање небеских војски пред спавање и те како утиче на облике сна, као и да су близина и заједничко спавање са неколицином од оних које је желео да увери у веродостојност свога сна [о сноповима], потајно, на подстицајан начин могли да делују на његов рад сна”⁵⁵.</p>
<p>„Јосифови Библијски снови“, стр. 118.</p>	<p><i>Снови и индивидуација</i></p>
<p>стр. 118, пасус II</p> <p>Други сан, дакле, не треба посматрати као испуњење жеље и покушај да Јосиф увери браћу у веродостојност претходног, јер је и овај сан био само слика, па је „Јосиф, репродукујући га, био присиљен да га сведе на најједноставније и најкраће речи, а да га при томе уопште не развије као неко догађање, што баш није ишло наруку томе да га слушаоцу учини пријемчивим”²².</p>	<p>стр. 129, пасус V</p> <p>Други сан, дакле, не треба посматрати као испуњење жеље и покушај да Јосиф увери браћу у веродостојност претходног, јер је и овај сан био само слика, па је „Јосиф, репродукујући га, био присиљен да га сведе на најједноставније и најкраће речи, а да га при томе уопште не развије као неко догађање, што баш није ишло наруку томе да га слушаоцу учини пријемчивим”⁵⁶.</p>
<p>стр. 118, пасус III</p> <p>У другом сну, у ком је сада ноћ, Јосиф се налази на гувну: „Видех: сунце, месец и једанаест трабаната. Дошли су ми на поклоњење. Дошли су и поклонише се преда мном”²³.</p>	<p>стр. 129, пасус VI</p> <p>У другом сну, у ком је сада ноћ, Јосиф се налази на гувну, где види сунце, месец и једанаест трабаната, који су му дошли на поклоњење. „Дошли су и поклонише се преда мном”⁵⁷.</p>
<p>стр. 118, пасус IV</p> <p>Овај сан Јосиф је испричао браћи у очевом</p>	<p>стр. 130, пасус I</p> <p>Овај сан Јосиф је испричао браћи у очевом</p>

<p>присуству. Јаков је чуо шкргутање зуба десеторице синова и зато строго прекорио Јосифа: „Какав је то сан који си ту уснио и шта то има да значи да сањаш и да нам причаш такве неукусне ствари? Зар ја и твоја мајка и твоја браћа треба да ти се поклонимо? Твоја мајка је мртва – тиме већ почиње цела ова сулудија, али има и превише тога да би тиме била и окончана. Стиди се! По мери људске памети то што си нам ту изнео толико је бесмислено...Дубоко сам разочаран у души што морам да видим да...још увек ниси више узнатрпевао у разумевању Бога, те да још увек сањаш такве нечасне ствари, па пред оцем и браћом изиграваш будалу”.²⁴</p>	<p>присуству. Јаков је чуо шкргутање зуба десеторице синова и зато строго прекорио Јосифа: „Какав је то сан који си ту уснио и шта то има да значи да сањаш и да нам причаш такве неукусне ствари? Зар ја и твоја мајка и твоја браћа треба да ти се поклонимо? Твоја мајка је мртва – тиме већ почиње цела ова сулудија, али има и превише тога да би тиме била и окончана. Стиди се! По мери људске памети то што си нам ту изнео толико је бесмислено [...] Дубоко сам разочаран у души што морам да видим да [...] још увек ниси више узнатрпевао у разумевању Бога, те да још увек сањаш такве нечасне ствари, па пред оцем и браћом изиграваш будалу.”⁵⁸</p>
<p>стр. 118, пасус V</p> <p>Јаков је заправо био љут што Јосиф свој сан није поверио само њему, већ га је испричао пред браћом, и тиме додатно утицао на њихову мржњу, док се потајно радовао и интимно надао да сан заиста долази од Бога и „да су то била стварна, у облику сна исказана предосећања будуће величине, која је дете, у својој невиности, несвесно њихове далекосежности, изабрало”.²⁵</p>	<p>стр. 130, пасус II</p> <p>Јаков је заправо био љут што Јосиф свој сан није поверио само њему, већ га је испричао пред браћом, док се потајно радовао и интимно надао да сан заиста долази од Бога и „да су то била стварна, у облику сна исказана предосећања будуће величине, која је дете, у својој невиности, несвесно њихове далекосежности, изабрало”.⁵⁹</p>
<p>стр. 118, пасус VI</p> <p>У сну Јосиф „смешта” себе и своју породицу на небо, међу бесмртне, при чему ће он заиста одиграти суштинску улогу за спас племена и постати централна личност у породици. Његово постигнуће превазићи ће биолошки ниво постојања, а Јосифову изузетност ће потврдити пут који ће прећи и</p>	<p>стр. 130, пасус III</p> <p>У сну Јосиф „смешта” себе и своју породицу на небо, међу бесмртне, при чему ће он заиста одиграти суштинску улогу за спас племена и постати централна личност у породици. Његово постигнуће превазићи ће биолошки ниво постојања, а Јосифову изузетност ће потврдити пут који ће прећи и</p>

резултати које ће постићи.	резултати које ће постићи.
„Јосифови Библијски снови“, стр. 119.	<i>Снови и индивидуација</i>
<p>стр. 119, пасус I</p> <p>Ипак, да на овај сан и изједначавања у њему не треба гледати буквално, указује и Јаковљева примедба да је садржај сна сулуд већ стога што је Јосифова мајка мртва, па се не може говорити о њеном клањању и симболичном поковавању сину. Заправо, у контексту Мановог романа посебно је значајно продубљивање значења и конотације које нису присутне у аналогном, Јосифовом библијском сну. Приповедач, наиме, каже да неће пропустити да помене разговор који је тог дана, уочи сна, Јосиф водио са Елијезером под дрветом подуке, а који се односио на судњи дан и коначну победу Бога, односно на тријумф Спаситеља „над паганским краљевима, звезданим силама и зодијачким боговима, које ће скршити и срушити, затворити у доњи свет, па онда стати славно и самостално да влада светом...”. „О томе је сањао Јосиф”, каже приповедач, али „му се при томе омакла и својеврсна детиња замена, тако да је дошло до поистовећења есхатолошког божанског јунака са његовом сопственом личношћу сневача, те је себе самог, дечака Јосифа, стварно угледао или штавише доживео као господара и заповедника свег светског тока који се обрће кроз зодијачки круг”.²⁶</p>	<p>стр. 130, пасус IV</p> <p>Ипак, да на овај сан и изједначавања у њему не треба гледати буквално, указује и Јаковљева примедба да је садржај сна „сулуд” већ стога што је Јосифова мајка мртва, па се не може говорити о њеном клањању и симболичном поковавању сину.</p> <p>стр. 131, пасус II</p> <p>... потврђује и тумачење овог сна, а посебно продубљивање његовог значења и присуство конотација којих нема у аналогном, Јосифовом библијском сну. Приповедач, наиме, каже да неће пропустити да помене разговор који је тог дана, уочи сна, Јосиф водио са Елијезером под дрветом подуке, а који се односио на судњи дан и коначну победу Бога, односно на тријумф Спаситеља „над паганским краљевима, звезданим силама и зодијачким боговима, које ће скршити и срушити, затворити у доњи свет, па онда стати славно и самостално да влада светом...”.⁶¹</p> <p>стр. 131, пасус III</p> <p>„О томе је сањао Јосиф”, каже приповедач, али „му се при томе омакла и својеврсна детиња замена, тако да је дошло до поистовећења есхатолошког божанског јунака са његовом сопственом личношћу сневача, те је себе самог, дечака Јосифа,</p>

	стварно угледао или штавише доживео као господара и заповедника свег светског тока који се обрће кроз зодијачки круг”. ⁶²
<p>стр. 119, пасус II</p> <p>Ман, дакле, Јосифов сан повезује са Зодијаком и његовом симболиком, и то на двојак начин. С једне стране, реч је о победи и тријумфу монотеизма, односно Јехове, а потом и Христа над паганским краљевима и боговима, док се, са друге стране, сâм Јосиф ставља у центар Зодијака и постаје његов господар и заповедник, односно Спаситељ, а у контексту романа онај који ће предводити браћу, звездане богове, на путу чији је циљ поновно заједништво.</p>	<p>стр. 131, пасус IV</p> <p>Ман, дакле, Јосифов сан повезује са Зодијаком и његовом симболиком и то на двојак начин. С једне стране, реч је о победи и тријумфу монотеизма, односно Јахвеа, а потом и Христа над паганским краљевима и боговима, док се, са друге стране, сâм Јосиф ставља у центар Зодијака и постаје његов господар и заповедник, односно Спаситељ, а у контексту романа онај који ће предводити браћу, звездане богове, на путу чији је циљ поновно заједништво.</p>
<p>стр. 119, пасус III</p> <p>Зодијак је кружног облика и подељен на дванаест делова, који представљају дванаест сазвежђа, а био је познат у Вавилону, Египту, Јудеји, Персији, Индији, Кини, Америци, Скандинавији. Верује се да реч Зодијак значи „сазвежђе живих бића”, мада се на Западу обично преводи као „животињски круг”, упркос томе што су у њему присутни и жена (Деваци), мушкарац (Водолија) и два детета (Близанци).</p>	<p>стр. 131, пасус V</p> <p>Зодијак је кружног облика и подељен на дванаест делова, који представљају дванаест сазвежђа, а био је познат у Вавилону, Египту, Јудеји, Персији, Индији, Кини, Америци, Скандинавији. Верује се да реч Зодијак значи <i>сазвежђе живих бића</i>, мада се на Западу обично преводи као „животињски круг”, упркос томе што су у њему присутни и жена (Деваци), мушкарац (Водолија) и два детета (Близанци).</p>
<p>стр. 119, пасус IV</p> <p>Коментаришући Јосифов библијски сан о клањању снопова, а имајући у виду свеобухватну симболику жита из претходно</p>	<p>стр. 131, пасус VI – стр. 132, пасус I</p> <p>Коментаришући Јосифов библијски сан о клањању снопова, а имајући у виду свеобухватну симболику жита из претходно</p>

сна, Мари Луиз фон Франц при ме ћу је да „то значи да му се клања све живо на Земљи; не само биљке већ и људи” ²⁷ . Ово потврђује и други Јосифов сан у Мановом роману, у ком је Јосиф господар и централна личност Зодијака, дакле свега живог.	сна, Мари Луиз фон Франц при ме ћу је да „то значи да му се клања све живо на Земљи; не само биљке већ и људи” ⁶³ . Ово потврђује и други Јосифов сан у Мановом роману, у којем је Јосиф господар и централна личност Зодијака, дакле свега живог.
стр. 119, пасус V	стр. 132, пасус II
Симболика жита из првог сна, у другом је замењена симболиком звезде, тачније трабаната који су звезде пратилице. Фигуративно, трабанти су одани и послушни пратиоци, који живе и одржавају се тако што су у сенци, физичкој и духовној, неког знатног човека, а овде су изабрани као симбол и стога што су део Зодијака и чине његова сазвежђа.	Симболика жита из првог сна, у другом је замењена симболиком звезде, тачније трабаната који су звезде пратилице. Фигуративно, трабанти су одани и послушни пратиоци, који живе и одржавају се тако што су у сенци, физичкој и духовној, неког знатног човека, а овде су изабрани као симбол и стога што су део Зодијака и чине његова сазвежђа.
„Јосифови Библијски снови“, стр. 120.	Снови и индивидуација
стр. 120, пасус II	стр. 132, пасус III
Опет је реч о симболици круга и смени различитих фаза, о односима који владају у свемиру, а који су циклични и везани за сезонске преображаје, али и за пад у појавни свет и спасење из њега. Зодијак је точак живота и симбол хармоније мноштва и једног, а тиме опет симбол заједништва и измирења Јосифа и његове браће.	Опет је реч о симболици круга и смени различитих фаза, о односима који владају у свемиру, а који су циклични и везани за сезонске преображаје, али и за пад у појавни свет и спасење из њега. Зодијак је точак живота и симбол хармоније мноштва и једног, а тиме опет симбол заједништва и измирења Јосифа и његове браће.
стр. 120, пасус III	стр. 132, пасус IV

<p>Оно што је у првом сну исказано симболичком жита, сада је, у другом, пренето на звезде. Класје жита, које је семе и храна бесмртности, као и симбол ускрснућа, у другом сну се преображава у звезде, које су опет симбол бесмртног и вечног дела људске психе, односно душе која не умире, јер након смрти ускрсава и сели се у виду звезде на небо. Изједначавање браће са звездама у Јосифовом сну сведочи и о њиховој бесмртности, која ће се остварити кроз народ који ће од њих настати, чиме ће бити испуњено Божије обећање и потврђен савез.</p>	<p>Оно што је у првом сну исказано симболичком жита, сада је, у другом, пренето на звезде. Класје жита, које је семе и храна бесмртности, као и симбол ускрснућа, у другом сну се преображава у звезде, које су опет симбол бесмртног и вечног дела људске психе, односно душе која не умире, јер након смрти васкрсава и сели се у виду звезде на небо. Изједначавање браће са звездама у Јосифовом сну сведочи и о њиховој бесмртности, која ће се остварити кроз народ који ће од њих настати, чиме ће бити испуњено Божије обећање и потврђен савез.</p>
<p>стр. 120, пасус IV</p> <p>На колективном нивоу, сан најављује долазак Христа, са којим Ман више пута алузивно изједначава Јосифа, а који се, такође, доводи у везу са симболичком Зодијака. Јер, Христ је, попут других њему аналогних митолошких ликова, представљен као соларно-астрална концепција у виду сунчаног божанства. Између осталог, он лута по земљи у пратњи дванаест апостола, што је аналогно годишњем путу сунца кроз дванаест звезданих сазвежђа.</p>	<p>стр. 132, пасус V</p> <p>На колективном нивоу, сан најављује долазак Христа, са којим Ман више пута алузивно пореди Јосифа, а који се, такође, доводи у везу са симболичком Зодијака. Јер, Христ је представљен и као соларно-астрална концепција у виду сунчаног божанства. Између осталог, он лута по земљи у пратњи дванаест апостола, што је аналогно годишњем путу сунца кроз дванаест звезданих сазвежђа.</p>
<p>стр. 120, пасус V</p> <p>Јехова и Христ су потиснули сва паганска божанства и обожавање небеских тела, планета и звезда, које су пагани изједначавали са боговима и клањали им се. Стога се и сунце и месец, као најутицајније планете Зодијака, у Јосифовом сну клањају</p>	<p>стр. 132, пасус VI</p> <p>Јахве и Христ су потиснули сва паганска божанства и обожавање небеских тела, планета и звезда, које су пагани изједначавали са боговима и клањали им се. Стога се и сунце и месец, као најутицајније планете Зодијака, у Јосифовом сну клањају</p>

<p>Јосифу, алузивно изједначеним са Спаситељем који ће доћи, а чији долазак, бригом за свој род и његов опстанак, Јосиф Хранитељ омогућава. Тиме сан, уз личну и породичну симболику, добија и општи смисао, што и јесте одлика архетипских снова, који осим индивидуалног, увек имају и колективни, општељудски значај.</p>	<p>Јосифу, алузивно изједначеним са Спаситељем који ће доћи, а чији долазак, бригом за свој род и његов опстанак, Јосиф Хранитељ омогућава. Тиме сан, уз личну и породичну симболику, добија и виши општи, колективни значај.</p>
<p>стр. 120, пасус VI – стр. 121, пасус I</p> <p>Уметнички транспонујући библијске снова, уз наизглед незнатне допуне, благе модификације или нешто другачије акцентовање, Томас Ман у тетралогии о Јосифу кроз сневне садржаје даје карактеризацију својих јунака, предочавајући нам њихову психологију и несвесну мотивацију, при чему увек акценат више ставља на оно што је унутрашње него на спољашња дешавања. Јер, за Јакова и Јосифа снови су најважнији водичи ка јасно одређеним, спољашњим циљевима, али и ка унутрашњем самоостварењу и сопственом средишту. Путем снова они сазнају за шта су позвани, односно шта им је дато и уједно шта им је задато. Тако снови постају кључни за делање и реализацију великих потенцијалних могућности сневача, водећи их ка остварењу сопствене судбине и Божијих планова, али пре и више од свега ка стварању и кристалисању трајног, вечног, суштинског бића Јакова и Јосифа, а тиме и њихове бесмртности.</p>	

Прилог III („Смешни човек“)

- 1) Табела ССЧ – ЖЛИД;
- 2) Копија чланка „Тумачење *Сна смешног човека* Ф. М. Достојевског“;
- 3) Копија страница из књиге *Живи лик истине* Ф. М. Достојевског по редоследу појављивања у чланку: 35, 36, 63, 51, 54, 56, 62, 64, 61, 65, 66, 41, 67, 68–69, 70, 52, 71, 72–90, 92–97, 103, 104–114, 157, 158–159.

Табела ССЧ – ЖЛИД

„Сан смешног човека“, стр. 19.	<i>Живи лик истине Достојевског</i>
<p>стр. 19, пасус I</p> <p>Приповетка <i>Сан смешног човека</i>, објављена 1877. године у април- ској свесци <i>Пишчевог дневника</i>, прожета је неким од кључних идеја и мотива који су заокупљали Достојевског и постали окосница његовог стваралаштва. У њој су присутни: мит о златном веку и (земаљском) рају, питање (не)могућности остварења „царства божјег“ на земљи, про блем људске патње (посебно патње деце), греха и зла у свету, али и урођеног моралног осећаја, тема усамљености и изолованости појединца, као и немогућност комуникације, мотив нихилизма и самоубиства, својеврсна варијација теме двојника (у овом случају двојника планете Земље).¹ Приповетком при томе доминира, за Достојевског карактеристично, давање неретко суштинске улоге сну јунака у оквиру дела, при чему је сан чак средишњи и најважнији део приповетке, па су му сви остали елементи „подређени“ и на њега усредсређени. Другим речима, све поменуте идеје, теме и мотиви морају се посматрати кроз призму сна „смешног човека“, наратора и главног јунака приповетке, будући да сан, и садржински и структурно, има неприкосновено и недвосмислено повлашћено место у њој.</p>	<p>стр. 35, пасус I – стр. 36, пасус II</p> <p>Приповетка <i>Сан смешног човека</i>, објављена 1877. године у април- ској свесци <i>Пишчевог дневника</i>, прожета је неким од кључних идеја и мотива који су заокупљали Достојевског и постали окосница његовог стваралаштва. У њој су присутни: мит о златном веку и (земаљском) рају, питање (не)могућности остварења „царства божјег“ на земљи, про блем људске патње (посебно патње деце), греха и зла у свету, али и урођеног моралног осећаја, тема усамљености и изолованости појединца, као и немогућност комуникације, мотив нихилизма и самоубиства, својеврсна варијација теме двојника (у овом случају двојника планете Земље).²³ Приповетком при томе доминира, за Достојевског карактеристично, давање неретко суштинске улоге сну јунака у оквиру дела, при чему је сан чак средишњи и најважнији део приповетке, па су му сви остали елементи „подређени“ и на њега усредсређени. Другим речима, све поменуте идеје, теме и мотиви морају се посматрати кроз призму сна „смешног човека“, наратора и главног јунака приповетке, будући да сан, и садржински и структурно, има неприкосновено и недвосмислено повлашћено место у њој.</p>
стр. 19, фуснота I	стр. 35, фуснота XXIII

Бахтин истиче да је <i>Сан смешног човека</i> „готово потпуна енциклопедија главних тема Достојевског“ (1967: 218).	М. Бахтин истиче да је <i>Сан смешног човека</i> „готово потпуна енциклопедија главних тема Достојевског“; <i>Нав. дело</i> , 218.
стр. 19, пасус II – стр. 20, пасус I	стр. 36, пасус II
Сан не само да је „смешном човеку“ „открио истину“, што снови неретко чине, упућујући сневача у оно још непознато, несазнато и скривено, већ га је спасао од самоубиства и открио му „нови, велики, обновљени, моћни живот“ и то у тренутку када је одлучио да се „обавезно те ноћи убије“. Након сна „смешни човек“ је доживео суштински преображај и препорођен почео да живи своју нову егзистенцијалну могућност, која је у њему латентно свакако била присутна, али коју је освестио тек захваљујући свом сну.	Сан не само да је „смешном човеку“ „открио истину“, што снови неретко чине, упућујући сневача у оно још непознато, несазнато и скривено, већ га је спасао од самоубиства и открио му „нови, велики, обновљени, моћни живот“ и то у тренутку када је одлучио да се „обавезно те ноћи убије“. Након сна „смешни човек“ је доживео суштински преображај и препорођен почео да живи своју нову егзистенцијалну могућност, која је у њему латентно свакако била присутна, али коју је освестио тек захваљујући свом сну.
„Сан смешног човека“, стр. 20.	<i>Живи лик истине Достојевског</i>
стр. 20, пасус II	стр. 63, пасус II
Међутим, већ сама одлука јунака да након сна прихвати живот, односно да одустане од предходне чврсте решености да се убије, као и коренити преображај који „смешни човек“ доживљава, без тумачења сна остају немотивисани и недовољно јасни. Наиме, уколико се ова приповетка посматра дословно и само са становишта свести, она, као и текст сна, остаје нејасна, односно јавља се низ „противречности“ и „нелогичности“, на шта су поједини коментатори и указивали, истичући да су нека од кључних места и приповетке и сна недовољно јасна,	Дословно и кроз призму свести посматрано, сан „смешног човека“, па тиме и приповетка у целини, имају низ „противречности“ и „нелогичности“, на шта су поједини крритичари указивали, истичући да су нека од кључних места и приповетке и сна нејасна и апсурдна. Зато морамо закључити или да

<p>па и апсурдна. На основу тога морамо закључити или да Достојевски није успео да ваљано уобличи и реализује ово дело, или приповеци <i>Сан смешног човека</i> морамо приступити на нов и другачији начин.</p>	<p>Достојевски није успео да ваљано уобличи и реализује ово дело, или приповеци <i>Сан смешног човека</i> морамо приступити на нов и другачији начин.</p>
<p>стр. 20, пасус III</p> <p>Необично је да интерпретатори до сада углавном нису покушали да <i>протумаче</i> сан „смешног човека“, који је централни део приповетке, односно да су га пре свега посматрали дословно. Тиме им је измицао изузетно важан део смисла, па су и закључци до којих су долазили били само споља, феноменолошки тачни, али не и суштински, односно дубинско-психолошки.</p>	<p>стр. 63, пасус III</p> <p>Необично је да интерпретатори до сада углавном нису покушали да <i>протумаче</i> сан „смешног човека“, који је централни део приповетке, односно да су га пре свега посматрали дословно. Тиме им је измицао изузетно важан део смисла, па су и закључци до којих су долазили били само споља, феноменолошки тачни, али не и суштински, односно дубинско-психолошки.</p>
<p>стр. 20, пасус IV</p> <p>За тумачење сна важна су и два догађаја која су сну непосредно претходила и директно утицала на његову појаву. Као што је познато, „једне мрачне, најмрачније вечери која може бити“, док је враћајући се кући размишљао „да би било веселије када би се свуда угасила светлост, а са осветљењем је тужније срцу, јер оно све то осветљава“, „смешни човек“ је погледао у „искидане облаке“ и „бездане црних мрља“ на небу. Тада је међу тмурним облацима опазио <i>звездицу</i>, која му је „сугерисала мисао“ да се те ноћи неизоставно убије, што је и сâм већ два месеца намеравао да учини, али је услед безвољности ипак одлагао тај чин.</p>	<p>стр. 51, пасус II</p> <p>Као што је познато, „једне мрачне, најмрачније вечери која може бити“, док је враћајући се кући размишљао „да би било веселије када би се свуда угасила светлост, а са осветљењем је тужније срцу, јер оно све то осветљава“, „смешни човек“ је погледао у „искидане облаке“ и „бездане црних мрља“ на небу. Тада је међу тмурним облацима опазио <i>звездицу</i>, која му је „сугерисала мисао“ да се те ноћи неизоставно убије, што је и сâм већ два месеца намеравао да учини, али је услед безвољности ипак одлагао тај чин.</p> <p>стр. 54, пасус II</p>

<p>У том тренутку притрчала му је једна девојчица и затражила помоћ, али ју је он отерао, мада је схватио да девојчицина мајка негде умире или им се већ нешто лоше десило, па је очајно дете истрчало на улицу да потражи помоћ. Стигавши кући „смешни човек“ је сео за сто и извадио револвер, који је претходно купио планирајући да се убије, али га је тада преплавило осећање <i>сажалења</i> и <i>стида</i> због срамног поступка према девојчици, а бројна питања су почела да навиру и заокупљају га, неодложно тражећи одговор и решење.</p>	<p>Ипак, самоубиство ће, као што знамо, одложити догађај са девојчицом, која му је тада притрчала и затражила помоћ, али ју је он отерао, мада је схватио да девојчицина мајка негде умире или им се већ нешто лоше десило, па је очајно дете истрчало на улицу да потражи помоћ. Стигавши кући „смешни човек“ је сео за сто и извадио револвер, који је претходно купио планирајући да се убије, али га је тада преплавило осећање <i>сажалења</i> и <i>стида</i> због срамног поступка према девојчици, а бројна питања су почела да навиру и заокупљају га, неодложно тражећи одговор и решење.</p>
<p>стр. 20, пасус V – стр. 21, пасус I</p> <p>Наиме, „смешног човека“ је мучила и љутила <i>нелогичност</i> – ако је већ одлучио да се те ноћи убије, онда му у том тренутку, више него икад, мора бити све свеједно. Међутим, он је „одмах осетио“ да му није свеједно, да „дубоко жали“ девојчицу и осећа „неки чудан бол“.</p> <p>Паралелно с тим јавила се морална недоумица и унутрашње преиспитивање, односно <i>спекулација</i>: „Да сам раније живео на Месецу или на Марсу и учинио тамо неки најсрамнији и најнечаснији поступак ... и због њега био тамо осрамоћен и обрукан, ... и када би се затим нашао на Земљи и даље био <i>свестан</i> шта сам урадио на другој планети, а поред тога знао да се тамо нипошто и никада нећу вратити – да ли би ми, гледајући са Земље Месец, било <i>свеједно</i>² или не би? Да ли бих <i>осећао стид</i></p>	<p>стр. 54, пасус III</p> <p>Наиме, „смешног човека“ је мучила и љутила <i>нелогичност</i> – ако је већ одлучио да се те ноћи убије, онда му у том тренутку, више него икад, мора бити све свеједно. Међутим, он је „одмах осетио“ да му није свеједно, да „дубоко жали“ девојчицу и осећа „неки чудан бол“. О његовој...</p> <p>стр. 56, пасус II</p> <p>Да је заиста реч о моралној недоумици и преиспитивању, који су коначно продрли у у свесни део личности, сведочи и даља <i>спекулација</i> „смешног човека“: „Да сам раније живео на Месецу или на Марсу и учинио тамо неки најсрамнији и најнечаснији поступак ... и због њега био тамо осрамоћен и обрукан, ... и када би се затим нашао на Земљи и даље био <i>свестан</i> шта сам урадио на другој планети, а поред тога знао да се тамо нипошто и никада нећу вратити – да ли би ми, гледајући са Земље</p>

<p>због тог поступка или не бих?“ Закупљен овим размишљањима „смешни човек“ је заспао, а сан му је пружио одговор не само на ову недоумицу, већ му је понудио и излаз из егзистенцијалне кризе у којој се нашао и суштински утицао да одустане од планираног самоубиства.</p>	<p>Месец, било <i>свеједно</i>⁴³ или не би? Да ли бих <i>осећао стид</i> због тог поступка или не бих?“</p>
<p>„Сан смешног човека“, стр. 21.</p>	<p><i>Живи лик истине Достојевског</i></p>
<p>стр. 21, фуснота II</p> <p>Подвукао Ф. Д.</p>	<p>стр. 56, фуснота XLIII</p> <p>Подвукао Ф. Д.</p>
<p>стр. 21, пасус II</p> <p>На основу сагледавања манифестног текста сна, а посматрајући га са становишта свести, можемо закључити да „смешни човек“ у свом сну најпре реализује у приповедној реалности наглашену жељу да се убије, директно следећи упутство звезде коју је видео док се те вечери враћао кући. Након сневног самоубиства, он доспева у гроб, да би му, када завапи за нечим смисленијим, био понуђен „земаљски рај“. Међутим, „смешни човек“ и ту шансу прокоцка, разара рај у који је доспео и преображава га у земљу, са свим патњама и злом који су јој својствени. Очајан, јер је био главни узрок општег греха и пада, опет жели своју смрт, наизглед по ново доспевши на почетну позицију, исту на којој је био и пре сна. Али, након буђења, он парадоксално и неочекивано почиње да проповеда љубав и да истиче како је, упркос свему, рајско стање могуће на земљи.</p>	<p>Са становишта свести, а на основу сагледавања манифестног текста сна, у сну најпре реализује своју жељу да се убије, директно следећи упутство звезде коју је видео док се те вечери враћао кући. Након самоубиства, он доспева у гроб, да би му, када завапи за нечим смисленијим, био понуђен „земаљски рај“. Међутим, „смешни човек“ и ту шансу прокоцка, разара рај у који је доспео и преображава га у земљу, са свим патњама и злом који су јој својствени. Очајан, јер је био главни узрок општег греха и пада, опет жели своју смрт, наизглед по ново доспевши на почетну позицију, исту на којој је био и пре сна. Али, након буђења, он парадоксално и неочекивано почиње да проповеда љубав и да истиче како је, упркос свему, рајско стање могуће на земљи.</p>

<p style="text-align: center;">стр. 21, пасус III</p> <p>Уколико сан, који је специфични израз несвесног, посматрамо кроз призму свести, не уважавајући језик снова, односно ако га тумачимо искључиво сагледавајући његов манифестни садржај, ни сан, ни дејство које је имао на сневача, неће нам бити јасни, а противречности приповетке ће остати нерешене. Али, будући да је сан „смешног човека“ недвосмислено архетипски, и тиме продукт <i>колективног несвесног</i> најпре ћемо покушати да га протумачимо путем Јунгове методе тумачења снова, након чега ћемо значење сна сагледати у оквиру приповедне целине чији је он део, односно покушати да кроз призму сна осветлимо главне „противречности“ приповетке.</p>	<p style="text-align: center;">стр. 63, пасус IV – стр. 64, пасус I</p> <p style="text-align: center;">Како је сан „смешног човека“ недвосмислено архетипски, и тиме продукт <i>колективног несвесног</i> најпре ћемо покушати да га протумачимо путем Јунгове методе тумачења снова, након чега ћемо значење сна сагледати у оквиру приповедне целине чији је он део, односно покушати да кроз призму сна осветлимо наведене „противречности“.</p>
<p style="text-align: center;">стр. 21, пасус IV – стр. 22, пасус I</p> <p>Како <i>снови углавном имају драмску структуру</i>, па су најчешће сачињени од увода, заплета са кулминацијом (перипетијом) * и лизиса (расплета), сагледавање сна „смешног човека“ као драме у три чина може нам олакшати његово тумачење. Стога сан можемо посматрати на следећи начин:</p> <p>а) „први чин“ – увод: представља сневно самоубиство „смешног човека“ и његов боравак у гробу;</p> <p>б) „други чин“ – заплет: почиње вапајем за смислом и наставља се приспећем „смешног</p>	<p style="text-align: center;">стр. 61, пасус II – стр. 62, пасус I</p> <p>Будући да <i>снови углавном имају драмску структуру</i>, па су најчешће сачињени од увода, заплета са кулминацијом (перипетијом) и лизиса (расплета), сагледавање сна „смешног човека“ као драме у три чина може нам олакшати његово тумачење. Стога сан можемо посматрати на следећи начин:</p> <p>а) „први чин“ – увод: представља сневно самоубиство „смешног човека“ и његов боравак у гробу;</p> <p>б) „други чин“ – заплет: почиње вапајем за смислом и наставља се приспећем „смешног човека“ на двојницу планете Земље, на којој</p>

* Кулминација и перипетија у науци о књижевности нису синоними.

<p>човека“ на двојницу планете Земље, на којој влада антички „златни век“;</p> <p>- кулминација, односно преокрет наступа када „смешни човек“ од земаљског раја поново „ствара“ Земљу, успевши да исквари становнике планете на коју је доспео и уништи њихов рај;</p> <p>в) у „трећем чину“ – расплету: сневач се дубоко каје због свог по- ступка. Након што његове „жртве“ одбијају да га казне и разапну на крст, како им он предлаже, туга му се „зарива у душу“, осећа да ће умрети и буди се.</p>	<p>влада антички „златни век“;</p> <p>- кулминација, односно преокрет наступа када „смешни човек“ од земаљског раја поново „ствара“ Земљу, успевши да исквари становнике планете на коју је доспео и уништи њихов рај;</p> <p>в) у „трећем чину“ – расплету: сневач се дубоко каје због свог по- ступка. Након што његове „жртве“ одбијају да га казне и разапну на крст, како им он предлаже, туга му се „зарива у душу“, осећа да ће умрети и буди се.</p>
<p>„Сан смешног човека“, стр. 22.</p>	<p><i>Живи лик истине Достојевског</i></p>
<p>стр. 22, пасус II</p> <p>У сну постоји неколико чворних тачака и „тамних места“ на које посебно треба усредсредити пажњу. Између осталог, то је питање значења самоубиства „смешног човека“ у самом сну; смисао приспећа на двојницу планете Земље након временски неодређеног боравка у бесмислу „влажног и хладног“ гроба; као и најважније питање сна – како је, а пре свега <i>зашто</i> је смешни човек „покварио“ и уништио рај, поставши узрок свеопштег греха и пада и које значење има његово инсистирање да за то буде кажњен распињањем на крст. Уз ово су веома важна и дијаметрално супротна осећања сневача на крају сна из ког га буди <i>смртоносна туга</i>, да би га након буђења обузело <i>екстатично одушебљење</i> и <i>усхићење</i>, као и <i>несагласност</i> између манифестног садржаја сна и <i>проповеди</i> која је непосредни резултат сневног искуства и</p>	<p>стр. 62, пасус II</p> <p>У сну постоји неколико чворних тачака и „тамних места“ на које посебно треба усредсредити пажњу. Између осталог, то је питање значења самоубиства „смешног човека“ у самом сну; смисао приспећа на двојницу планете Земље након временски неодређеног боравка у бесмислу „влажног и хладног“ гроба; као и најважније питање сна – како је, а пре свега <i>зашто</i> је смешни човек „покварио“ и уништио рај, поставши узрок свеопштег греха и пада и које значење има његово инсистирање да за то буде кажњен распињањем на крст. Уз ово су веома важна и дијаметрално супротна осећања сневача на крају сна из којег га буди <i>смртоносна туга</i>, да би га након буђења обузело <i>екстатично одушебљење</i> и <i>усхићење</i>, као и <i>несагласност</i> између манифестног садржаја сна и <i>проповеди</i> која је непосредни резултат сневног</p>

увида до којих је „смешни човек“ дошао.	искуства и увида до којих је „смешни човек“ дошао.
<p>стр. 22, пасус III</p> <p>На почетку треба размотрити питање <i>самоубиства</i> „смешног човека“ у сну, односно сагледати да ли је оно само фројдистичко испуњење жеље и својеврсна „генерална проба“ намере донете непосредно пре сна или пак има неки други, дубљи смисао, па га треба тумачити уважавајући језик снова, односно у овом случају језик колективног несвесног?</p>	<p>стр. 65, пасус II</p> <p>На почетку треба размотрити питање <i>самоубиства</i> „смешног човека“ у сну, односно сагледати да ли је оно само фројдистичко испуњење жеље⁴⁵ и својеврсна „генерална проба“ намере донете непосредно пре сна или пак има неки други, дубљи смисао, па га треба тумачити уважавајући језик снова, односно у овом случају језик колективног несвесног.</p>
<p>стр. 22, пасус IV</p> <p>Уколико бисмо самоубиство посматрали само као испуњење жеље, тада би након приспећа „смешног човека“ у гроб, којем је свесно тежио, сан обавио своју функцију и наставак, који представља суштину и језгро сна, био би сувишан. Зато ћемо самоубиство, односно смрт и боравак у гробу, покушати да тумачимо симболично и сагледамо њихово дубље, архетипско значење.</p>	<p>стр. 65, пасус III – стр. 66, пасус I</p> <p>Уколико бисмо самоубиство посматрали само као испуњење жеље, тада би након приспећа „смешног човека“ у гроб, којем је свесно тежио, сан обавио своју функцију и наставак, који представља суштину и језгро сна, био би сувишан. Зато ћемо самоубиство, односно смрт и боравак у гробу, покушати да тумачимо симболично и сагледамо њихово дубље, архетипско значење. Како је сан...</p>
<p>стр. 22, пасус V</p> <p>Познато је да снови о смрти готово никада не најављују телесну смрт, већ сигнализирају да је нешто психички мртво или да треба да умре, односно да буде убијено. Смрт сневача у сну, било да је реч о уби- ству или самоубиству, готово увек значи да актуелни став ега мора бити</p>	<p>стр. 66, пасус II</p> <p>Познато је да снови о смрти готово никада не најављују телесну смрт, већ сигнализирају да је нешто психички мртво или да треба да умре, односно да буде убијено. Смрт сневача у сну, било да је реч о уби- ству или самоубиству, готово увек значи да актуелни став ега мора бити</p>

<p>промењен. Она означава „корениту и потпуну промену после које неће остати ништа од старе личности или старог начина понашања“ (Fon FRANC 2005: 52).</p>	<p>промењен. Она означава „корениту и потпуну промену после које неће остати ништа од старе личности или старог начина понашања“.⁴⁶</p>
<p>стр. 22, пасус VI – стр. 23, пасус I</p> <p>Када је реч о „смешном човеку“ било је неопходно да елиминише дотадашњи начин функционисања и став према свету, односно да у себи убије све оно што га је довело до самоубилачког очаја, а то су пре свега <i>охолост и егоцентричност срца</i>.</p> <p>Јер, реч је о човеку који је „увек био смешан“, „можда од самог рођења“, чега је <i>врло рано постао свестан</i>, већ око седме године. Ово рано сазнање и увид да је смешан условила су <i>исмевања</i> којима је био изложен већ приликом првих покушаја социјализације, због чега је „дубоко патио“.</p> <p>Да би се заштитио од интензивног бола и патње, „смешни човек“ је временом изградио одбрамбени механизам, поставши <i>веома охол</i> и неспреман да било коме призна да и сам зна колико је смешан, када је почело и његово постепено, а потом све радикалније отуђивање од људи.</p> <p>Како је била нужна брза и болна жртва, сценарио сна већ на почетку захтева <i>пуцањ у срце</i>, односно у витално средиште људског</p>	<p>стр. 66, пасус III</p> <p>Када је реч о „смешном човеку“ било је неопходно да елиминише дотадашњи начин функционисања и став према свету, односно да у себи убије све оно што га је довело до самоубилачког очаја. Да је важан сегмент његове личности била <i>охолост и егоцентричност срца</i>, потврдиће и смисао...</p> <p>стр. 41, пасус I</p> <p>Реч је о човеку који је „увек био смешан“, „можда од самог рођења“, чега је <i>врло рано постао свестан</i>, већ око седме године. Ово рано сазнање и увид да је смешан условила су <i>исмевања</i> којима је био изложен већ приликом првих покушаја социјализације, због чега је „дубоко патио“.</p> <p>стр. 41, пасус II</p> <p>Међутим, како је јунак, да би се заштитио од интензивног бола и патње, „смешни човек“ је временом изградио одбрамбени механизам, поставши <i>веома охол</i> и неспреман да било коме призна да и сам зна колико је смешан, важна је околност...</p> <p>стр. 66, пасус III</p> <p>Како је била нужна брза и болна жртва, сценарио сна већ на почетку захтева <i>пуцањ у срце</i>, односно у витално средиште</p>

бића, које мора бити преображено из корена.	људског бића, које мора бити преображено из корена.
„Сан смешног човека“, стр. 23.	<i>Живи лик истине Достојевског</i>
стр. 23, пасус II Срце је симбол осећајне функције, а у овом контексту је првенствено повезано са егоизмом и охолошћу сневача, па је оно и његова слаба тачка, коју у старту треба елиминисати. Стога „смешни човек“ и пуца у срце, а не у главу, како је у реалности (приче) претходно намеравао да учини.	стр. 66, пасус IV – стр. 67, пасус I Срце је симбол осећајне функције, а у овом контексту је првенствено повезано са егоизмом и охолошћу сневача, па је оно и његова слаба тачка, коју у старту треба елиминисати. Стога „смешни човек“ и пуца у срце, а не у главу, како је у реалности (приче) претходно намеравао да учини. ⁴⁷
стр. 23, пасус III Дешава се да сан о смрти сневачу зада лековит ударац и нагна га да настави да живи, што је искуство и „смешног човека“, који се након сна недвосмислено одлучује за живот. Али, да би до тога дошло, потребно је да се још пуно тога у сну догоди, па се зато смрт и налази на почетку, односно представља увод у наредна, кључна дешавања. Није довољно само убити претходне, погрешне ставове, осећања, начин функционисања, доживљавања света и свог места у њему већ је веома важно изградити и нов однос према свету, односно (пре)осмислити сопствени живот.	стр. 67, пасус II Дешава се да сан о смрти сневачу зада лековит ударац и нагна га да настави да живи, што је искуство и „смешног човека“, који се након сна недвосмислено одлучује за живот. Али, да би до тога дошло, потребно је да се још пуно тога у сну догоди, па се зато смрт и налази на почетку, односно представља увод у наредна, кључна дешавања. Зато није довољно само убити претходне, погрешне ставове, осећања, начин функционисања, доживљавања света и свог места у њему већ је веома важно изградити и нов однос према свету, односно (пре)осмислити сопствени живот.
стр. 23, пасус IV Смрт је неопходна да би се допрло у	стр. 67, пасус II – стр. 68, пасус I Смрт је неопходна да би се допрло у

<p>непознате светове и извршио ритуал прелаза. Уосталом, свака иницијација подразумева смрт као фазу, након које се отвара приступ новом животу. Стога сан „смешног човека“ и почиње његовом симболичном, иницијацијском смрћу, која му отвара пут ка откровењу и посвећењу. Она психолошки значи ослобађање од негативних и регресивних снага, као и обнављање. Смрт на једном нивоу јесте предуслов рађања и живота на другом, вишем нивоу и тиме је услов напретка. Зато смрт у сну најчешће симболизује дубоку промену, обнову и препород.</p>	<p>непознате светове и извршио ритуал прелаза. Уосталом, свака иницијација подразумева смрт као фазу, након које се отвара приступ новом животу. Стога сан „смешног човека“ и почиње његовом симболичном, иницијацијском смрћу, која му отвара пут ка откровењу и посвећењу. Она психолошки значи ослобађање од негативних и регресивних снага, као и обнављање. Смрт на једном нивоу јесте предуслов рађања и живота на другом, вишем нивоу и тиме је услов напретка. Зато смрт у сну најчешће симболизује дубоку промену, обнову и препород.</p>
<p>стр. 23, пасус V</p> <p>У наставку сна, након самоубиства, „смешни човек“ доспева у гроб – место прибирања и преображаја, где се припрема његово ново рађање. Гроб није само земља-пакао, већ и утроба која рађа нову светлост, па је директно повезан са смрћу, али и са ускрснућем. Ернст Епли (Ernst Aeppli), јунговски оријентисан аналитичар, у свом искуственом раду на сновима приметио је да особе које сањају гроб или гробове (било да их посећују или у њих силазе), најчешће трагају за светом који у себи садржи неки тајни живот за њих. Оне крећу у тај свет када не виде излаз из животних конфликта, када им живот не даје прави одговор на њихова питања.</p>	<p>стр. 68, пасус II</p> <p>У наставку сна, након самоубиства, „смешни човек“ доспева у гроб – место прибирања и преображаја, где се припрема његово ново рађање. Гроб није само земља-пакао, већ и утроба која рађа нову светлост, па је директно повезан са смрћу, али и са ускрснућем. Ернст Епли, јунговски оријентисан аналитичар, у свом искуственом раду на сновима приметио је да особе које сањају гроб или гробове (било да их посећују или у њих силазе), најчешће трагају за светом који у себи садржи неки тајни живот за њих. Оне крећу у тај свет када не виде излаз из животних конфликта, када им живот не даје прави одговор на њихова питања.⁴⁸</p>
<p>стр. 23, пасус VI – стр. 24, пасус I</p> <p>На почетку заплета сна, не знајући колико је времена провео у гробу, испровоциран</p>	<p>стр. 69, пасус II</p> <p>Не знајући колико је времена провео у гробу, испровоциран</p>

<p>капљицама воде које су му монотono, у размаку од по једног минута, падале на леви капак, „смешни човек“ је одједном „свим својим бићем“ повикао, дозивајући „господара свега што се дешавало“ са њим, да „ако постоји нешто разумније од овога што се сада дешава“, нека му „дозволи да буде и овде“. Манифестно посматрано, ни „ругоба и бесмисао даљег битисања“, с којима се након смрти суочио, нису биле решење за њега. Он је <i>вапио за смислом</i>. Заправо, након периода „инкубације“ и енергетског прибирања у гробу, „смешни човек“ је био спреман да потражи и открије животни смисао.</p>	<p>капљицама воде које су му монотono, у размаку од по једног минута, падале на леви капак, „смешни човек“ је одједном „свим својим бићем“ повикао, дозивајући „господара свега што се дешавало“ са њим, да „ако постоји нешто разумније од овога што се сада дешава“, нека му „дозволи да буде и овде“.</p> <p>стр. 69, пасус III</p> <p>Манифестно посматрано, ни „ругоба и бесмисао даљег битисања“, с којима се након смрти суочио, нису биле решење за њега. Он је <i>вапио за смислом</i>. Заправо, након периода „инкубације“ и енергетског прибирања у гробу, „смешни човек“ је био спреман да потражи и открије животни смисао.</p>
<p>„Сан смешног човека“, стр. 24.</p>	<p><i>Живи лик истине Достојевског</i></p>
<p>стр. 24, пасус II</p> <p>„Неко тајанствено, незнано биће“ зграбило га је и они су се одједном нашли у васиони. Владала је „дубока ноћ, и још никад, никад није било такве таме!“. Током лета једна <i>звездица</i> поново је побудила пажњу „смешног човека“, па је он, упркос претходно донетој одлуци да не поставља питања, ипак упитао свог сапутника да ли је то Сиријус. „Не, то је она <i>иста звезда</i> коју си видео међу облацима, када си се враћао кући“, одговорило је биће које га је носило кроз васиону.</p>	<p>стр. 69, пасус IV – стр. 70, пасус I</p> <p>„Неко тајанствено, незнано биће“ зграбило га је и они су се одједном нашли у васиони. Владала је „дубока ноћ, и још никад, никад није било такве таме!“. Током лета једна <i>звездица</i> поново је побудила пажњу „смешног човека“, па је он, упркос претходно донетој одлуци да не поставља питања, ипак упитао свог сапутника да ли је то Сиријус. „Не, то је она <i>иста звезда</i> коју си видео међу облацима, када си се враћао кући“, одговорило је биће које га је носило кроз васиону.</p>

<p>стр. 24, пасус III</p> <p>Каква је то звезда? Зашто је сневач поново види у сну, на свом путу ка двојници планете Земље, на којој, како ће се испоставити, влада „златни век“ човечанства? И ко је, најзад, тајанствено биће које га носи?</p>	<p>стр. 70, пасус II</p> <p>Каква је то звезда? Зашто је сневач поново види у сну, на свом путу ка двојници планете Земље, на којој, како ће се испоставити, влада „златни век“ човечанства? И ко је, најзад, тајанствено биће које га је носило?</p>
<p>стр. 24, пасус IV</p> <p>Да бисмо одговорили на ова питања, морамо размотрити због чега је управо звезда, коју је те вечери угледао док се враћао кући, сугерисала „смешном човеку“ мисао да се те ноћи неизоставно убије? Будући да се звезда јавља и у сну, одговор ћемо потражити у њеној симболици, користећи се методом објективне амплификације и имајући у виду контексту ком се симбол јавља.</p> <p>Јер, са становишта свести, нелогично је да звезда, која је веома позитиван симбол, између осталог, симбол наде, оптимизма, вођства, путоказа, узвишеног циља, а пре свега, симбол <i>бесмртности</i> и <i>поновног рађања</i>, сугерише човеку да изврши самоубиство.</p>	<p>стр. 70, пасус III</p> <p>Да бисмо одговорили на ова питања, морамо размотрити због чега је управо звезда, коју је те вечери угледао док се враћао кући, сугерисала „смешном човеку“ мисао да се те ноћи неизоставно убије? Овога пута покушаћемо да одговор потражимо у симболици звезде, користећи се методом објективне амплификације и имајући у виду контексту ком се симбол јавља.⁴⁹</p> <p>стр. 52, пасус I</p> <p>... о самоубиству, када је звезда веома позитиван симбол, између осталог, симбол наде, оптимизма, вођства, путоказа, узвишеног циља, а пре свега, симбол <i>бесмртности</i> и <i>поновног рађања</i>.</p>
<p>стр. 24, пасус V</p> <p>Са једне стране, постоји раширено веровање да сваки човек има своју звезду, која се пали приликом његовог рођења, а гаси у часу смрти. На небу тако има онолико звезда колико има људи на земљи, па се стога, када</p>	<p>стр. 71, пасус II</p> <p>Постоји раширено веровање да сваки човек има своју звезду, која се пали приликом његовог рођења, а гаси у часу смрти⁵⁰. На небу тако има онолико звезда колико има људи на земљи, па се стога, када неко умре,</p>

<p>неко умре, каже да се „угасила његова звезда“. С друге стране, постоји веровање да су звезде заправо покојници примљени на небо, односно да су звезде душе умрлих. У митовима звезде представљају царство из којег наша душа исходи и у које се после смрти враћа. Тако је, рецимо, у Египту бесмртни, духовни део психе репрезентовао <i>Ба</i>, који се рађао у облику птице или звезде и симболизовао онај део личности који надживљује смрт и који након смрти – у облику звезде која никада не залази и никада не гасне – прати бога Сунца Ра по небу. Зато се звезда доводи у везу са бесмртношћу јединствене личности, али и са бесмртношћу и поновним рађањем уопште.</p>	<p>каже да се „угасила његова звезда“.</p> <p>стр. 71, пасус III – стр. 72, пасус I</p> <p>С друге стране, постоји и раширено веровање да су звезде заправо покојници примљени на небо, односно да су звезде душе умрлих. У митовима звезде представљају царство из којег наша душа исходи и у које се после смрти враћа. [...] док је , рецимо, у Египту бесмртни, духовни део психе репрезентовао <i>Ба</i>, који се рађао у облику птице или звезде и симболизовао онај део личности који надживљује смрт и који након смрти – у облику звезде која никада не залази и никада не гасне – прати бога Сунца Ра по небу. Зато се звезда доводи у везу са бесмртношћу јединствене личности, али и са бесмртношћу и поновним рађањем уопште.</p>
<p>стр. 24, пасус VI – стр. 25, пасус I</p> <p>Ако сваки човек има своју звезду, онда је звездица – коју је „смешни човек“ угледао при повратку кући, а потом и у свом сну, током лета ка новом станишту – несумњиво била <i>његова звезда</i>. Карактеристично је да је он увек и без изузетка назива звездица, док његов сапутник не говори о <i>звездици</i> већ о <i>звезди</i>. У овом речитом детаљу заправо се огледа начин на који је „смешни човек“, и свесно и несвесно, доживљавао себе, своје место у свету и своју судбину (јер звезда је као симбол готово увек повезана са судбином). Насупрот томе, његов сапутник, говори о звезди, чиме жели да коригује погрешан став „смешног човека“, његово осећање инфериорности и ниже вредности,</p>	<p>стр. 72, пасус II</p> <p>Ако сваки човек има своју звезду, онда је звездица – коју је „смешни човек“ угледао при повратку кући, а потом и у свом сну, током лета ка новом станишту – несумњиво била <i>његова звезда</i>⁵¹. Карактеристично је да је он увек и без изузетка назива звездица, док његов сапутник не говори о звездици већ о звезди. У овом речитом детаљу заправо се огледа начин на који је „смешни човек“, и свесно и несвесно, доживљавао себе, своје место у свету и своју судбину (јер звезда је као симбол готово увек повезана са судбином). Насупрот томе, његов сапутник, говори о звезди, чиме жели да коригује погрешан став „смешног човека“, његово осећање инфериорности и</p>

што га је, поред осталог, и довело у самоубилачко расположење.	ниже вредности, што га је, поред осталог, и довело у самоубилачко расположење.
„Сан смешног човека“, стр. 25.	<i>Живи лик истине Достојевског</i>
стр. 25, пасус II	стр. 73, пасус I
Ако је то, дакле, звезда „смешног човека“, зашто му је она, непосредно пре сна у ком ће је поново видети, сугерисала да се убије? Зато што звезда представља <i>вечно језгро људске психе</i> и симболизује јединственог, <i>вечног човека</i> у нама. Позив звезде „смешног човека“ да се убије заправо је <i>позив вечног безвременог човека у њему</i> да убије свој дотадашњи начин функционисања, као и свој самоубилачки став. Она, дакле, захтева ону, већ поменућу, „корениту и потпуну промену после које неће остати ништа од старе личности“ (Fon Franc 2005: 52).	Ако је то, дакле, звезда „смешног човека“, зашто му је она, непосредно пре сна у ком ће је поново видети, сугерисала да се убије? Зато што звезда представља <i>вечно језгро људске психе</i> и симболизује јединственог, <i>вечног човека</i> у нама. Позив звезде „смешног човека“ да се убије заправо је <i>позив вечног безвременог човека у њему</i> да убије свој дотадашњи начин функционисања, као и свој самоубилачки став. Она, дакле, захтева ону, већ поменућу, „корениту и потпуну промену после које неће остати ништа од старе личности“ ⁵² .
стр. 25, пасус III	стр. 73, пасус II
Тако је и овде звезда путоказ, водиља чије поруке „смешни човек“ мора да следи да би пронашао изгубљени животни смисао. Она је симбол јединствености, непоновљивости и вечног, бесмртног језгра његове психе, који му је до тада био непознат, тачније који је био потиснут у несвесни део његове личности. Стога звезда сугерише „смешном човеку“ да метафорично убије дотадашњег себе, односно оне аспекте личности који су га довели у стање у ком се нашао и тиме „открије нови, велики, обновљени моћни живот!“, који је, захваљујући сну и својој звезди, он потом заиста и открио.	Тако је и овде звезда путоказ, водиља чије поруке „смешни човек“ мора да следи да би пронашао изгубљени животни смисао. Она је симбол јединствености, непоновљивости и вечног, бесмртног језгра његове психе, који му је до тада био непознат, тачније који је био потиснут у несвесни део његове личности. Стога звезда сугерише „смешном човеку“ да метафорично убије дотадашњег себе, односно оне аспекте личности који су га довели у стање у ком се нашао и тиме „открије нови, велики, обновљени моћни живот!“, који је, захваљујући сну и својој звезди, он потом заиста и открио.

<p>Сугеришући му да се убије звезда, наизглед парадоксално, пресудно утиче да он одустане од самоубиства.</p>	
<p>стр. 25, пасус IV</p> <p>Да је „смешни човек“ несвесно знао симболично значење звезде сведочи и његова претпоставка да је то Сиријус – најсветлија звезда ноћног неба, главна звезда сазвежђа Велики Пас, која се још назива и Псећа звезда. Она излази и залази са Сунцем и повезана је са највећим врућинама, летњим солстицијем. Зато се Сиријус симболично може посматрати као пас, који митолошки готово увек и свуда показује пут у други свет, односно има улогу психопомпа. Као што излазак сазвежђа Пса суши све биљке које нису пустиле дубоко корење, тако, симболично, пас суди душама које још нису нашле своје дубље корене. У алхемији пас најављује почетак преображаја и симбол је <i>prima materia</i>-е, која мора бити уништена да би била преображена. Сиријус је, дакле, архетипски, колективни симбол онога што на индивидуалном, микроплану симболизује и захтева звезда „смешног човека“. Да је овај архетип познат „смешном човеку“, сведочи и његово питање, и појава звезде у сну.</p>	<p>стр. 73, пасус III – стр. 74, пасус I</p> <p>Да је „смешни човек“ несвесно знао симболично значење звезде сведочи и његова претпоставка да је то Сиријус – најсветлија звезда ноћног неба, главна звезда сазвежђа Велики Пас, која се још назива и Псећа звезда. Она излази и залази са Сунцем и повезана је са највећим врућинама, летњим солстицијем. Зато се Сиријус симболично може посматрати као пас, који митолошки готово увек и свуда показује пут у други свет, односно има улогу психопомпа. Као што излазак сазвежђа Пса суши све биљке које нису пустиле дубоко корење, тако, симболично, пас суди душама које још нису нашле своје дубље корене. У алхемији пас најављује почетак преображаја и симбол је <i>prima materia</i>-е, која мора бити уништена да би била преображена. Сиријус је, дакле, архетипски, колективни симбол онога што на индивидуалном, микроплану симболизује и захтева звезда „смешног човека“. Да је овај архетип познат „смешном човеку“, сведочи и његово питање, и појава звезде у сну.</p>
<p>стр. 25, пасус V</p> <p>Али, он мора следити своју, индивидуалну звезду, а не општу, колективну и тиме за њега превише апстрактну идеју коју Сиријус представља, па зато и тајанствени незнанац инсистира на разлици и истиче да је овде реч</p>	<p>стр. 74, пасус II</p> <p>Али, он мора следити своју, индивидуалну звезду, а не општу, колективну и тиме за њега превише апстрактну идеју коју Сиријус представља, па зато и тајанствени незнанац инсистира на разлици и истиче да је овде реч</p>

<p>о звезди коју је „смешни човек“ угледао током повратка кући и која му је сугерисала да се убије. Тиме се заправо инсистира на конкретној судбини њега као појединца и спречава удаљавање „смешног човека“ од реалности, што је за његово психичко функционисање до тада било уобичајено, а показало се као веома погрешно.</p>	<p>о звезди коју је „смешни човек“ угледао током повратка кући и која му је сугерисала да се убије. Тиме се заправо инсистира на конкретној судбини њега као појединца и спречава удаљавање „смешног човека“ од реалности, што је за његово психичко функционисање до тада било уобичајено, а показало се као веома погрешно.</p>
<p>стр. 25, пасус VI – стр. 26, пасус I</p> <p>Да се позив звезде на самоубиство не односи на дословну, већ метафоричну смрт, потврђује и то што „смешни човек“ након самоубиства не доспева у небески, онострани, већ у земаљски рај. Циљ сна и звезде јесте поновно укључивање „смешног човека“ у земаљски живот, а не припрема за реалну смрт и неки евентуални, онострани вид постојања. Стога се иста звезда и налази на путу ка планети на којој ће „смешни човек“ видети „живи лик“ истине и потом прихватити живот на Земљи.</p>	<p>стр. 74, пасус III – стр. 75, пасус I</p> <p>Да се позив звезде на самоубиство не односи на дословну, већ метафоричну смрт, потврђује и то што „смешни човек“ након самоубиства не доспева у небески, онострани, већ у земаљски рај. Циљ сна и звезде јесте поновно укључивање „смешног човека“ у земаљски живот, а не припрема за реалну смрт и неки евентуални, онострани вид постојања. Стога се иста звезда и налази на путу ка планети на којој ће „смешни човек“ видети „живи лик“ истине и потом прихватити живот на Земљи.</p>
<p>„Сан смешног човека“, стр. 26.</p>	<p><i>Живи лик истине Достојевског</i></p>
<p>стр. 26, пасус II</p> <p>Ко је онда „тајанствено, незнано биће“ с „људским ликом“, које помаже „смешном човеку“ да „устане“ из гроба и пронађе животни смисао? Исказано терминима аналитичке психологије, реч је о Сопству, средишњем архетипу који <i>обухвата и свесни и несвесни део личности</i> и означава свеукупност психичких феномена у човеку, њихово јединство и целокупност. Како је</p>	<p>стр. 76, пасус II</p> <p>Ко је онда „тајанствено, незнано биће“ с „људским ликом“, које помаже „смешном човеку“ да „устане“ из гроба и пронађе животни смисао? Исказано терминима аналитичке психологије, реч је о Сопству, средишњем архетипу који <i>обухвата и свесни и несвесни део личности</i> и означава свеукупност психичких феномена у човеку, њихово јединство и целокупност. Како је</p>

<p>Сопство циљ нашег живота и најпотпунији израз онога што називамо индивидуалношћу, оно у себе укључује све што је већ сазнато, али и оно <i>још несазнато, неиксушено</i>.</p>	<p>Сопство циљ нашег живота и најпотпунији израз онога што називамо индивидуалношћу, оно у себе укључује све што је већ сазнато, али и оно <i>још несазнато, неиксушено</i>.</p>
<p>стр. 26, пасус III</p> <p>Стога је сасвим разумљиво зашто је биће из сна „смешном човеку“ „тајанствено“ и „непознато“. Сопство представља оно што је надређено, скровито, непознато, па, као што истиче Мари Луиз фон Франц, нико од нас не зна шта је Сопство у нама и шта оно хоће, а да бисмо то сазнали, потребни су нам <i>снов</i>.</p>	<p>стр. 76, пасус III</p> <p>Стога је сасвим разумљиво зашто је биће из сна „смешном човеку“ „тајанствено“ и „непознато“. Сопство представља оно што је надређено, скровито, непознато, па, као што истиче Мари Луиз фон Франц, нико од нас не зна шта је Сопство у нама и шта оно хоће, а да бисмо то сазнали, потребни су нам <i>снов</i>.</p>
<p>стр. 26, пасус IV</p> <p>Сопство, које се у сновима, митовима и бајкама неретко јавља у виду „надређене личности“ (краља, хероја, спаситеља) и у сну „смешног човека“ поприма тај вид и на себе преузима спаситељску улогу. При томе је веома значајно да „смешни човек“ зна да „тајанствено биће“ – које га је шчепало из гроба, односно истргнуло из „ругобе и бесмисла даљег битисања“ и понело ка новој егзистенцијалној могућности – <i>има људски лик</i>.</p>	<p>стр. 77, пасус I</p> <p>Сопство, које се у сновима, митовима и бајкама неретко јавља у виду „надређене личности“ (краља, хероја, спаситеља) и у сну „смешног човека“ поприма тај вид и на себе преузима спаситељску улогу. При томе је веома значајно да „смешни човек“ зна да „тајанствено биће“ – које га је шчепало из гроба, односно истргнуло из „ругобе и бесмисла даљег битисања“ и понело ка новој егзистенцијалној могућности – <i>има људски лик</i>.</p>
<p>стр. 26, пасус V</p> <p>Сопство може бити представљено и манифестовано на бројне начине, а до варијација долази јер је форма којом се оно представља под утицајем <i>свесног става</i>, па се Сопство у сну јавља у виду онога што је</p>	<p>стр. 77, пасус II</p> <p>Сопство може бити представљено и манифестовано на бројне начине, а до варијација долази јер је форма којом се оно представља под утицајем <i>свесног става</i>, па се Сопство у сну јавља у виду онога што је</p>

<p>свесно обезвређено. Стога Јунг наводи пример да тамо где, рецимо, постоји умањење вредности сексуалности, Сопство је симболизовано фалусом.</p>	<p>свесно обезвређено. Стога Јунг наводи пример да тамо где, рецимо, постоји умањење вредности сексуалности, Сопство је симболизовано фалусом.</p>
<p>стр. 26, пасус VI</p> <p>То значи да је за „смешног човека“ било најделотворније и најлековитије да творац његове психичке целовитости и реда, односно његово Сопство, здрави део у њему, поприми <i>људски лик</i>, јер је свесни део његове личности том лику највише умањив вредност. Компензујући овај недостатак, несвесни део личности је симболизовало Сопство људским ликом, што потврђује да су отуђеност, изолованост и недостатак аутентичног контакта са људима били основни разлог депресије, дезинтеграције „смешног човека“ и његове одлуке да се убије. Он је ишао ка негацији људског лика, како сопственог тако и туђег, и захваљујући томе доспео у егзистенцијалну кризу.</p>	<p>стр. 77, пасус III – стр. 78, пасус I</p> <p>Значи да је за „смешног човека“ било најделотворније и најлековитије да творац његове психичке целовитости и реда, односно његово Сопство, здрави део у њему, поприми <i>људски лик</i>, јер је свесни део његове личности том лику највише умањив вредност. Компензујући овај недостатак, несвесни део личности је симболизовало Сопство људским ликом, што потврђује да су отуђеност, изолованост и недостатак аутентичног контакта са људима били основни разлог депресије, дезинтеграције „смешног човека“ и његове одлуке да се убије. Он је ишао ка негацији људског лика, како сопственог тако и туђег, и захваљујући томе доспео у егзистенцијалну кризу.</p>
<p>стр. 26, пасус VII</p> <p>Док је у сну био потпуно преплављен љубављу према земљи коју је управо напустио, „лик јадне девојчице“, коју је увредио, поново је „пролетео“ пред „смешним човеком“. Звезда и девојчица су тако једине „реалности“ (из света приче) које се јављају и у сну, обе током путовања од гроба до новог станишта.</p>	<p>стр. 79, пасус II</p> <p>Док је у сну био потпуно преплављен љубављу према земљи коју је управо напустио, „лик јадне девојчице“, коју је увредио, поново је „пролетео“ пред „смешним човеком“. Звезда и девојчица су тако једине „реалности“ (из света приче) које се јављају и у сну, обе током путовања од гроба до новог станишта.</p>
<p>„Сан смешног човека“, стр. 27.</p>	<p><i>Живи лик истине Достојевског</i></p>

<p style="text-align: center;">стр. 27, пасус I</p> <p>Присуство девојчициног лика у сну заправо дискретно наговештава један изузетно значајан и снажан архетип – архетип божанског детета, који се налази <i>иза</i> лика конкретне, реалне девојчице. Било да је реч о детету-богу или детету-јунаку оно је у митологији, осим што је готово увек рођено на чудесан начин, изложено недаћама од раног детињства. С овим архетипом уско је повезан мотив неугледности, остављености, напуштености, угрожености, који доминира и у контексту ове приповетке Достојевског, као и мотив чудесних дела детета који је овде ослабљен, али ипак предочен кроз напор девојчице да спасе своју мајку, а тиме и себе.</p>	<p style="text-align: center;">стр. 79, пасус III – стр. 80, пасус I</p> <p>Присуство девојчициног лика у сну заправо дискретно наговештава један изузетно значајан и снажан архетип – архетип божанског детета⁵⁶, који се налази <i>иза</i> лика конкретне, реалне девојчице. Било да је реч о детету-богу или детету-јунаку оно је у митологији, осим што је готово увек рођено на чудесан начин, изложено недаћама од раног детињства. С овим архетипом уско је повезан мотив неугледности, остављености, напуштености, угрожености, који доминира и у контексту ове приповетке Достојевског, као и мотив чудесних дела детета који је овде ослабљен, али ипак предочен кроз напор девојчице да спасе своју мајку, а тиме и себе.</p>
<p style="text-align: center;">стр. 27, пасус II</p> <p>Мада слика детета које пати свакако носи и трагове сећања на сопствено детињство, а пре свега на неугледност и напуштеност „смешног човека“, који је у души и даље носио патњу одбаченог детета, што делом упућује и на етиологију стања у ком се нашао, ова слика припада и целом човечанству, односно архетипска је и мора се и симболично сагледати.</p>	<p style="text-align: center;">стр. 80, пасус II</p> <p>Мада слика детета које пати свакако носи и трагове сећања на сопствено детињство, а пре свега на неугледност и напуштеност „смешног човека“, који је у души и даље носио патњу одбаченог детета, што делом упућује и на етиологију стања у ком се нашао, ова слика припада и целом човечанству, односно архетипска је и мора се и симболично сагледати</p>
<p style="text-align: center;">стр. 27, пасус III</p> <p>Архетип детета, како истиче Јунг, јавља се у психологији јединке у тешким, конфликтним ситуацијама из којих свест не види излаз. Од судара супротности несвесна</p>	<p style="text-align: center;">стр. 80, пасус III – стр. 81, пасус I</p> <p>Архетип детета, како истиче Јунг, јавља се у психологији јединке у тешким, конфликтним ситуацијама из којих свест не види излаз. Од судара супротности несвесна</p>

<p>психа увек ствара нешто треће, ирационалне природе, што свест не разуме и не очекује. У тим ситуацијама у сновима се јавља слика детета као обједињујући симбол целине у настајању. Дете наговештава потпуност и надрастање раздирућих супротности, јер дете је симбол превазилажења неприлагођености и одрастања ка самосталности. Напуштеност, самоћа и патња су нужан услов сазревања и унутрашњег раста, па зато дете мора, као рецимо у овом случају, бити одвојено од мајке, односно препуштено себи и сопственим снагама, и налазити се у тешкој животној ситуацији.</p>	<p>психа увек ствара нешто треће, ирационалне природе, што свест не разуме и не очекује. У тим ситуацијама у сновима се јавља слика детета као обједињујући симбол целине у настајању. Дете наговештава потпуност и надрастање раздирућих супротности, јер дете је симбол превазилажења неприлагођености и одрастања ка самосталности. Напуштеност, самоћа и патња су нужан услов сазревања и унутрашњег раста, па зато дете мора, као рецимо у овом случају, бити одвојено од мајке, односно препуштено себи и сопственим снагама, и налазити се у тешкој животној ситуацији.</p>
<p>стр. 27, пасус IV</p> <p>Тиме и дете, симбол потенцијалне будућности, антиципира наступајућу промену сневачеве личности и наговештава да се „смешни човек“ налази на путу ка новој егзистенцијалној могућности. Видимо да се, дубинско-психолошки, мотив звезде и лик девојчице допуњују, па се, нимало случајно, они налазе на путу ка сагледавању људске целовитости, а потом и посвећености „смешног човека“ њеном остварењу у сопственом животу и напору да своје увиде предочи целом човечанству.</p>	<p>стр. 81, пасус II</p> <p>Стога и дете, симбол потенцијалне будућности, антиципира наступајућу промену сневачеве личности и наговештава да се „смешни човек“ налази на путу ка новој егзистенцијалној могућности. Видимо да се, дубинско-психолошки, мотив звезде и лик девојчице допуњују, па се, нимало случајно, они налазе на путу ка сагледавању људске целовитости, а потом и посвећености „смешног човека“ њеном остварењу у сопственом животу и напору да своје увиде предочи целом човечанству.</p>
<p>стр. 27, пасус V</p> <p>Поступак према девојчици, којој је показао наличје своје и људске природе, и својим нечињењем јој открио људску нечовечност, односно јунговски речено Сенку (тамни део људске личности), варијација је онога што ће</p>	<p>стр. 81, пасус III</p> <p>Поступак према девојчици, којој је показао наличје своје и људске природе, и својим нечињењем јој открио људску нечовечност, односно јунговски речено Сенку (тамни део људске личности), варијација је онога што ће</p>

<p>„смешни човек“ учинити када невину „децу сунца“, доспевши у њихов рај, упозна са злом у свим његовим видовима. Наиме, као што је рђаво чињење – зло, зло је и нечињење добра, односно одбијање да се помогне детету у невољи.</p>	<p>„смешни човек“ учинити када невину „децу сунца“, доспевши у њихов рај, упозна са злом у свим његовим видовима. Наиме, као што је рђаво чињење – зло, зло је и нечињење добра, односно одбијање да се помогне детету у невољи.</p>
<p>стр. 27, пасус VI</p> <p>Ношен Сопством, „смешни човек“ почиње да се приближава циљу овог сневног путовања. Била је то двојница планете Земље, с том раз- ликом што је на њој владало рајско, безгрешно стање, „златни век“ човечанства.</p>	<p>стр. 82, пасус I</p> <p>Ношен Сопством, „смешни човек“ почиње да се приближава циљу овог сневног путовања. Била је то двојница планете Земље, с том раз- ликом што је на њој владало рајско, безгрешно стање, „златни век“ човечанства.</p>
<p>„Сан смешног човека“, стр. 28.</p>	<p><i>Живи лик истине Достојевског</i></p>
<p>стр. 28, пасус I</p> <p>Тако у наставку заплета који је започео напуштањем гроба, Сопство доноси „смешног човека“ до двојнице планете Земље и ту га оставља. У овом суптилном детаљу разоткрива се начин функционисања Сопства, које никада не даје готове одговоре, већ води човека ка њима, односно оставља да се ствари догоде и да човек сам досегне своју истину.</p>	<p>стр. 82, пасус II</p> <p>Тако у наставку заплета који је започео напуштањем гроба, Сопство доноси „смешног човека“ до двојнице планете Земље и ту га оставља. У овом суптилном детаљу разоткрива се начин функционисања Сопства, које никада не даје готове одговоре, већ води човека ка њима, односно оставља да се ствари догоде и да човек сам досегне своју истину.</p>
<p>стр. 28, пасус II</p> <p>Да је реч о евоцирању „златног века“ човечанства потврђује и детаљ да „смешни човек“ ово место изједначава са једним од острва Грчког архипелага или са местом</p>	<p>стр. 82, пасус III</p> <p>Да је реч о евоцирању „златног века“ човечанства потврђује и детаљ да „смешни човек“ ово место изједначава са једним од острва Грчког архипелага или са местом</p>

<p>које је негде на обали копна близу њега. Доминантан утисак, први који је стекао ступивши на то место и који ће заувек „понети“ са њега, била је <i>свеприсутност љубави, узајамна и искрена љубав свега и свих</i>.</p>	<p>које је негде на обали копна близу њега. Доминантан утисак, први који је стекао ступивши на то место и који ће заувек „понети“ са њега, била је <i>свеприсутност љубави, узајамна и искрена љубав свега и свих</i> (мора и обале...)</p>
<p>стр. 28, пасус III</p> <p>Рај за „смешног човека“ није место, већ <i>стање</i> које је засновано на љубави, односно на позитивним и аутентичним међуљудским односима. Стога је одсуство комуникације и љубави супротност рају, па је за „смешног човека“ земља на којој је живео заправо била пакао. А пакао је, како истиче Николај Берђајев, „стање душе која је немоћна да изађе из себе, врхунски егоцентризам, зло и мрачно усамљеништво, тј. крајња неспособност да се воли“ (Берђајев 2000: 301). Управо су те одлике биле својствене и „смешном човеку“.</p>	<p>стр. 82, пасус IV – стр. 83, пасус I</p> <p>Рај за „смешног човека“ није место, већ <i>стање</i> које је засновано на љубави, односно на позитивним и аутентичним међуљудским односима. Стога је одсуство комуникације и љубави супротност рају, па је за „смешног човека“ земља на којој је живео заправо била пакао. А пакао је, како истиче Николај Берђајев, „стање душе која је немоћна да изађе из себе, врхунски егоцентризам, зло и мрачно усамљеништво, тј. крајња неспособност да се воли“⁵⁷, што су биле одлике својствене и „смешном човеку“.</p>
<p>стр. 28, пасус IV</p> <p>Да је функција овог дела сна највећим делом компензаторна потврђује и опаска „смешног човека“ да је о постојању таквог <i>стања</i> човечанства „слутио још на земљи“ у <i>сновима срца</i> и <i>маштањима ума</i>, као и накнадно допуштање могућности да је овај сегмент сна „настао из жеље срца“. Он каже да је „све то већ одавно предосећао“ и да је сву ту „радост и славу слутио“ још на земљи. Тачније, за тим је чезнуо, али будући да је његов идеал био недостижан, потиснуо га је у несвесни део своје личности и на нивоу свести сасвим одустао од њега.</p>	<p>стр. 83, пасус II</p> <p>Да је функција овог дела сна највећим делом компензаторна потврђује и опаска „смешног човека“ да је о постојању таквог <i>стања</i> човечанства „слутио још на земљи“ у <i>сновима срца</i> и <i>маштањима ума</i>, као и накнадно допуштање могућности да је овај сегмент сна „настао из жеље (његовог) <i>срца</i>“. Он каже да је „све то већ одавно предосећао“ и да је сву ту „радост и славу слутио“ још на земљи. Тачније, за тим је чезнуо, али будући да је његов идеал био недостижан, потиснуо га је у несвесни део своје личности и на нивоу свести сасвим</p>

	одустао од њега.
<p>стр. 28, пасус V</p> <p>На другој Земљи, „неоскрнављеној грехом“, живели су безгрешни људи и то „у онаквом рају у каквом су живели, <i>по предању целог света</i>, наши прародитељи“, с том разликом што је овде „цела земља била рај“.</p> <p>Али, како онда објаснити и разумети кулминацију, односно преокрет до ког потом у сну долази, а који ни „смешни човек“ није умео себи да објасни? Будући да се на драмском врхунцу, односно у кулминационој тачки сна увек дешава нешто одлучујуће, кључно питање је – због чега је „смешни човек“ покварио рајско стање у које је доспео, које је пре тога прижељкивао и до ког му је било неизмерно стало? Зашто је „смешни човек“ у сну – чији је он сценариста, режисер, главни глумац, сценограф, публика и критичар – прво „претворио“ земљу у рај, а потом поново рај „преобразио“ у земљу?</p>	<p>стр. 83, пасус III</p> <p>На другој Земљи, „неоскрнављеној грехом“, живели су безгрешни људи и то „у онаквом рају у каквом су живели, <i>по предању целог света</i>, наши прародитељи“, с том разликом што је овде „цела земља била рај“.</p> <p>стр. 84, пасус I</p> <p>Али, како онда објаснити и разумети кулминацију, односно преокрет до ког потом у сну долази, а који ни „смешни човек“ није умео себи да објасни? Будући да се на драмском врхунцу, односно у кулминационој тачки сна увек дешава нешто одлучујуће, кључно питање је – због чега је „смешни човек“ покварио рајско стање у које је доспео, које је пре тога прижељкивао и до ког му је било неизмерно стало? Зашто је „смешни човек“ у сну – чији је он сценариста, режисер, главни глумац, сценограф, публика и критичар – прво „претворио“ земљу у рај, а потом поново рај „преобразио“ у земљу?⁵⁸</p>
<p>стр. 28, пасус VI</p> <p>Да кварење земаљског раја не може имати <i>компензаторну</i>, већ да има <i>комплементарну</i> функцију, која проширује и допуњује садржаје свести, потврђују речи „смешног човека“: „Зар је моје срце могло <i>само</i> да породи ону <i>страшну истину</i> коју сам касније доживео? Како бих је могао <i>ја сам</i> измислити или дочарати срцем? Зар су се</p>	<p>стр. 84, пасус II</p> <p>Да кварење земаљског раја не може имати <i>компензаторну</i>, већ да има <i>комплементарну</i> функцију, која проширује и допуњује садржаје свести, потврђују речи „смешног човека“: „Зар је моје срце могло <i>само</i> да породи ону <i>страшну истину</i> коју сам касније доживео? Како бих је могао <i>ја сам</i> измислити или дочарати срцем? Зар су се</p>

моје мајушно срце и каприциозни, ништавни ум могли узвисити до таквог октровења истине!?”.	моје мајушно срце и каприциозни, ништавни ум могли узвисити до таквог октровења истине!?”.
„Сан смешног човека“, стр. 29.	<i>Живи лик истине Достојевског</i>
стр. 29, пасус I Познато је да свесни садржаји могу нестати у несвесном, али и да се нови садржаји, који никада нису били свесни, могу из њега <i>подићи</i> ³ . Стога је могуће да се у свести појаве нове мисли и стваралачке идеје, које су претходно биле сасвим непознате, као што оне могу продрети и у наше снове. Други део сна је „смешном човеку“ подарио истину, која је из колективног несвесног продрла у свесни део његове личности.	стр. 84, пасус III – стр. 85, пасус I Познато је да свесни садржаји могу нестати у несвесном, али и да се нови садржаји, који никада нису били свесни, могу из њега <i>подићи</i> ⁵⁹ . Стога је могуће да се у свести појаве нове мисли и стваралачке идеје, које су претходно биле сасвим непознате, као што оне могу продрети и у наше снове. Други део сна је „смешном човеку“ подарио истину, која је из колективног несвесног продрла у свесни део његове личности.
стр. 29, фуснота III Приликом продирања непознатих садржаја у свест реч је о колективном несвесном, док појединац своје свесне, а непожељне садржаје потискује у индивидуално несвесно.	стр. 84, фуснота LIX Приликом продирања непознатих садржаја у свест реч је о колективном несвесном, док појединац своје свесне, а непожељне садржаје потискује у индивидуално несвесно.
стр. 29, пасус II Из тока сна можемо закључити да из неког разлога ни рајско стање човечанства није задовољило „смешног човека“. Зашто ни рај није био адекватно решење за њега и због чега је рајску двојницу планете Земље претворио у њен потпуни дупликат? Одговор на ова питања добићемо након што	стр. 85, пасус II Из тока сна можемо закључити да из неког разлога ни рајско стање човечанства није задовољило „смешног човека“. Зашто ни рај није био адекватно решење за њега и због чега је рајску двојницу планете Земље претворио у њен потпуни дупликат? Одговор на ова питања добићемо након што

сагледамо природу „смешног човека“ и одлике раја у који је доспео.	сагледамо природу „смешног човека“ и одлике раја у који је доспео.
<p>стр. 29, пасус III</p> <p>Још док га је тајанствено биће носило кроз васиону, не знајући да је циљ тог путовања земаљски рај, „смешни човек“ је констатовао да је <i>суштина његовог срца била са њим „у свој својој дубини“</i>. Мада каже да <i>не зна</i> како је успео да их све исквари, јасно је да је за то била „заслужна“ његова овоземаљска, <i>људска природа, која је све време остала неизмењена</i>.</p>	<p>стр. 85, пасус III</p> <p>Још док га је тајанствено биће носило кроз васиону, не знајући да је циљ тог путовања земаљски рај, „смешни човек“ је констатовао да је <i>суштина његовог срца била са њим „у свој својој дубини“</i>. Мада каже да <i>не зна</i> како је успео да их све исквари, јасно је да је за то била „заслужна“ његова овоземаљска, <i>људска природа, која је све време остала неизмењена</i>.</p>
<p>стр. 29, пасус IV</p> <p>Становници Земљине двојнице су се од „смешног човека“ суштински разликовали по <i>непознавању зла</i>, а он их је „искварио“ тиме што им је открио зло. Они су живели у рају, али тога <i>нису били свесни</i>. „Нису ништа желели, били су спокојни и нису тежили упознавању живота“. Све им је било дато, па је њихов <i>рај</i> био <i>пасиван</i>, и што је најважније – био је <i>неосвешћен</i>, а узајамна <i>љубав свега и свих</i>, мада свеприсутна, била је <i>неделатна</i>. Како је <i>разлика између бити свестан и бити несвестан огромна</i>, у њој треба тражити и основни разлог неадекватности таквог рајског стања. Предочени рај и љубав, упркос јачини и трајности утиска који су изазвали, нису били право решење за „смешног човека“.</p>	<p>стр. 85, пасус IV – стр. 86, пасус I</p> <p>Становници Земљине двојнице су се од „смешног човека“ суштински разликовали по <i>непознавању зла</i>, а он их је „искварио“ тиме што им је открио зло. Они су живели у рају, али тога <i>нису били свесни</i>. „Нису ништа желели, били су спокојни и нису тежили упознавању живота“. Све им је било дато, па је њихов <i>рај</i> био <i>пасиван</i>, и што је најважније – био је <i>неосвешћен</i>, а узајамна <i>љубав свега и свих</i>, мада свеприсутна, била је <i>неделатна</i>. Како је <i>разлика између бити свестан и бити несвестан огромна</i>, у њој треба тражити и основни разлог неадекватности таквог рајског стања. Предочени рај и љубав, упркос јачини и трајности утиска који су изазвали, нису били право решење за „смешног човека“.</p>
стр. 29, пасус V	стр. 86, пасус II

<p>Уосталом, и наши <i>прародитељи</i>, Адам и Ева, које „смешни човек“ и сâм помиње, згрешили су на исти начин и узроковали свеопшти пад, окусивши забрањени плод <i>сазнања добра и зла</i>. Стога је разумљиво да је „смешни човек“, доспевши на двојницу планете Земље са <i>свешћу и знањем о добру и злу</i>, попут клицоноше <i>морао</i> заразити тамошње становнике својим овоземаљским знањима, преуевши тако на себе <i>улогу Адама</i>. Али, што је још важније, да клица греха и зла није постојала и у њиховим, <i>рајским природама</i>, „смешни човек“ никада не би успео да их исквари. Уосталом, падају само они који су паду склони.</p>	<p>Уосталом, и наши <i>прародитељи</i>, Адам и Ева, које „смешни човек“ и сâм помиње, згрешили су на исти начин и узроковали свеопшти пад, окусивши забрањени плод <i>сазнања добра и зла</i>. Стога је разумљиво да је „смешни човек“, доспевши на двојницу планете Земље са <i>свешћу и знањем о добру и злу</i>, попут клицоноше <i>морао</i> заразити тамошње становнике својим овоземаљским знањима, преуевши тако на себе <i>улогу Адама</i>. Али, што је још важније, да клица греха и зла није постојала и у њиховим, <i>рајским природама</i>, „смешни човек“ никада не би успео да их исквари. Уосталом, падају само они који су паду склони.</p>
<p>стр. 29, пасус VI – стр. 30, пасус I</p> <p>На питање зашто постоји свест и зашто она тежи да се прошири аналитичка психологија даје одговор – <i>зато што је без свести једноставно мање добро</i>. Али <i>Књига постања</i> је у праву када сазнање добра и зла повезује са повредом табуа, јер је ширење свести и освајање нових и виших знања заиста врста прометејске крађе ватре од богова. Ипак, без свести не постоји свет, а суштински ни човек. Човек открива свет и себе тек када напусти своје несвесно стање. У људској свести, односно психи, свет мора бити одражен да би <i>постојао</i>. Овај процес, као што знамо, нужно прате патње, кавкаске муке и велика, прометејска усамљеност, односно изгон из раја, тачније удаљавање човека од своје рајске, детиње несвесности. Процес проширења свести је болан и зато нам се чини грешним и проклетим. Знања која током тог процеса човек стекне нужно га издвајају, осамљују, чине другачијим и</p>	<p>стр. 86, пасус IV – стр. 87, пасус I</p> <p>На питање зашто постоји свест и зашто она тежи да се прошири аналитичка психологија даје одговор – <i>зато што је без свести једноставно мање добро</i>. Али <i>Књига постања</i> је у праву када сазнање добра и зла повезује са повредом табуа, јер је ширење свести и освајање нових и виших знања заиста врста прометејске крађе ватре од богова.</p> <p>стр. 87, пасус II</p> <p>Ипак, без свести не постоји свет, а суштински ни човек. Човек открива свет и себе тек када напусти своје несвесно стање. У људској свести, односно психи, свет мора бити одражен да би <i>постојао</i>.⁶² Овај процес, као што знамо, нужно прате патње, кавкаске муке и велика, прометејска усамљеност, односно изгон из раја, тачније удаљавање човека од своје рајске, детиње несвесности.</p>

битно га мењају.	Процес проширења свести је болан и зато нам се чини грешним и проклетим. Знања која током тог процеса човек стекне нужно га издвајају, осамљују, чине другачијим и битно га мењају. Али, као што каже...
„Сан смешног човека“, стр. 30.	<i>Живи лик истине Достојевског</i>
стр. 30, пасус II	стр. 88, пасус I
Стога и Берђајев, говорећи о човековом паду наглашава да је за сазнање потребна велика смелост и храброст, да је оно горко али да на ту горчину треба пристати. Сазнање заиста води губитку рајског живота, посебно када је у питању етичко сазнање, сазнање добра и зла. У рају нема разликовања и оцено, јер у њему „за човека није све било откривено“, па је „незнање било услов за рајски живот“. Зато је човек и одбацио то „царство несвесног“ и „пожелео страдање и трагедију светског живота, да би искушао своју судбину до краја, до дубине“ (Берђајев 2000: 43).	Стога и Берђајев, говорећи о човековом паду наглашава да је за сазнање потребна велика смелост и храброст, да је оно горко али да на ту горчину треба пристати. Сазнање заиста води губитку рајског живота, посебно када је у питању етичко сазнање, сазнање добра и зла. У рају нема разликовања и оцено, јер у њему „за човека није све било откривено“, па је „незнање било услов за рајски живот“. Зато је човек и одбацио то „царство несвесног“ и „пожелео страдање и трагедију светског живота, да би искушао своју судбину до краја, до дубине“ ⁶⁴ .
стр. 30, пасус III	стр. 88, пасус II
„Смешни човек“ у сну сагледава лице и наличје Земље, односно лице и наличје људске природе. Говорећи у терминима аналитичке психологије, он се путем сна суочава са личном, индивидуалном, али и са општељудском, колективном Сенком. Под Сенком се подразумевају све тамне карактерне црте и мрачни, негативни аспекти једне личности. Сваки човек има Сенку, али људи најчешће избегавају сусрет са њом, јер суочавање са оним што	„Смешни човек“ у сну сагледава лице и наличје Земље, односно лице и наличје људске природе. Говорећи у терминима аналитичке психологије, он се путем сна суочава са личном, индивидуалном, али и са општељудском, колективном Сенком. Под Сенком се подразумевају све тамне карактерне црте и мрачни, негативни аспекти једне личности. Сваки човек има Сенку, али људи најчешће избегавају сусрет са њом, јер суочавање са оним што

<p>је у нама најгоре захтева много храбрости и мудрости.</p>	<p>је у нама најгоре захтева много храбрости и мудрости.</p>
<p>стр. 30, пасус IV</p> <p>Проблем Сенке првенствено је морални проблем, којим се на личном и општељудском плану бави и сан „смешног човека“. За њега је то био горући проблем, који га је, услед немогућности да дође до решења, и довео у егзистенцијални, самоубилачки теснац. Зато је сасвим разумљиво да се и сан на тај проблем фокусира и нуди сневачу одговор до ког није успео да дође на свесном нивоу. Неретко снови враћају човеку „став примерен суштини људског бића“, посебно када се свест предалеко удаљи од својих основа. А „најнепријатнији снови нас могу највише приближити људском роду сродном по крви“ (Јунг 2009: 103, 131).</p>	<p>стр. 89, пасус I</p> <p>Проблем Сенке првенствено је морални проблем, којим се на личном и општељудском плану бави и сан „смешног човека“. За њега је то био горући проблем, који га је, услед немогућности да дође до решења, и довео у егзистенцијални, самоубилачки теснац. Зато је сасвим разумљиво да се и сан на тај проблем фокусира и нуди сневачу одговор до ког није успео да дође на свесном нивоу.</p> <p>стр. 89, пасус II</p> <p>Неретко снови враћају човеку „став примерен суштини људског бића“, посебно када се свест предалеко удаљи од својих основа.⁶⁶ А „најнепријатнији снови нас могу највише приближити људском роду сродном по крви“.⁶⁷</p>
<p>стр. 30, пасус V</p> <p>Сан „смешног човека“ речито илуструје Јунгову тврдњу да „сваки човек у извесном смислу репрезентује цело човечанство и његову историју“, па „оно што је у историји човечанства било могуће у великом, могуће је и у малом у сваком појединцу“ (JuNg 1977: 351). Суочивши га са лицем и наличјем сопствене, али и људске природе, сан „смешном човеку“ помаже да сагледа оно што ће га приближити основним чињеницама постојања. Не само да „смешни човек“ има Сенку (која се испољила у</p>	<p>стр. 89, пасус III</p> <p>Сан „смешног човека“ речито илуструје Јунгову тврдњу да „сваки човек у извесном смислу репрезентује цело човечанство и његову историју“, па „оно што је у историји човечанства било могуће у великом, могуће је и у малом у сваком појединцу“.⁶⁸ Суочивши га са лицем и наличјем сопствене, али и људске природе, сан „смешном човеку“ помаже да сагледа оно што ће га приближити основним чињеницама постојања. Не само да „смешни човек“ има Сенку (која се испољила у поступку према</p>

<p>поступку према девојчици непосредно пре сна) већ је имају <i>сва људска бића</i>, па чак и она која обитавају у земаљском рају, <i>наизглед</i> дивна и невина „деца сунца“, што ток сна недвосмислено потврђује.</p>	<p>девојчици непосредно пре сна) већ је имају <i>сва људска бића</i>, па чак и она која обитавају у земаљском рају, <i>наизглед</i> дивна и невина „деца сунца“, што ток сна недвосмислено потврђује.</p>
<p>„Сан смешног човека“, стр. 31.</p>	<p><i>Живи лик истине Достојевског</i></p>
<p>стр. 31, пасус I</p> <p>Човекова својства су добро и љубав, али и зло, мржња. Зато их подједнако треба признати и прихватити. Стога први део сна не може бити разлог за очување и наставак живота „смешног човека“. Да је сан остао само на свом рајском делу, тај <i>детињи сан о рају</i> још више би га удаљио од живота и реалности. Напротив, било је неопходно <i>уништити инфатлно језро идеала</i>, који је и био тајни извор деструкције и аутодеструкције (посебно након што је потиснут у несвесни део личности), да би „смешни човек“ прихватио и осмислио свој земаљски живот. Неосвешћен и пасиван рај који му је „понуђен“, као и у њему владајућа неделатна љубав, нису могли бити решење за „смешног човека“. Боравак у таквом рају био је заправо бекство од живота, па је разумљиво да је о таквом стању он претходно свесно маштао и компензаторно га прижељкивао. Зато је други део сна, који му доноси потребну целовитост и уравнотежење, био неопходан, што схвата и сам „смешни човек“ када одустаје од лажи и прећуткивања мање лепог и мање репрезентативног дела свог великог сна, да би нам саопштио <i>потпуну истину</i> о својој и људској природи.</p>	<p>стр. 90, пасус I</p> <p>Човекова својства су добро и љубав, али и зло, мржња. Зато их подједнако треба признати и прихватити. Стога први део сна не може бити разлог за очување и наставак живота „смешног човека“. Да је сан остао само на свом рајском делу, тај <i>детињи сан о рају</i> још више би га удаљио од живота и реалности. Напротив, било је неопходно <i>уништити инфатлно језро идеала</i>, који је и био тајни извор деструкције и аутодеструкције (посебно након што је потиснут у несвесни део личности), да би „смешни човек“ прихватио и осмислио свој земаљски живот. Неосвешћен и пасиван рај који му је „понуђен“, као и у њему владајућа неделатна љубав, нису могли бити решење за „смешног човека“. Боравак у таквом рају био је заправо бекство од живота, па је разумљиво да је о таквом стању он претходно свесно маштао и компензаторно га прижељкивао. Зато је други део сна, који му доноси потребну целовитост и уравнотежење, био неопходан, што схвата и сам „смешни човек“ када одустаје од лажи и прећуткивања мање лепог и мање репрезентативног дела свог великог сна, да би нам саопштио <i>потпуну истину</i> о својој и људској природи.</p>

<p style="text-align: center;">стр. 31, пасус II</p> <p>Тиме је сан „смешног човека“ уско повезан са темом прихватања патње, која је веома важна у стваралаштву Достојевског. Да је „смешни човек“ спреман да прихвати патњу, односно „прими муке“, најречитије потврђује његово инсистирање у завршници сна да буде кажњен распињањем на крст, окрутном смртном казном којом су Персијанци, Јевреји, Картагињани и Римљани вековима кажњавали највеће преступнике, злочинце и робове, а која је сматрана најсрамнијом казном и једном од најтежих и најмучнијих врста смрти.</p>	<p style="text-align: center;">стр. 90, пасус II</p> <p>Сан „смешног човека“ уско је повезан са темом прихватања патње, која је веома важна у стваралаштву Достојевског.</p> <p style="text-align: center;">стр. 92, пасус II</p> <p>Да је „смешни човек“ спреман да прихвати патњу, односно „прими муке“, најречитије потврђује његово инсистирање у завршници сна да буде кажњен распињањем на крст, окрутном смртном казном којом су Персијанци, Јевреји, Картагињани и Римљани вековима кажњавали највеће преступнике, злочинце и робове, а која је сматрана најсрамнијом казном и једном од најтежих и најмучнијих врста смрти.</p>
<p style="text-align: center;">стр. 31, пасус III</p> <p>Како је расплет сваког сна веома важан, будући да уз кулминацију, односно перипетију он представља кључни део, и на завршетак сна „смешног човека“ мора се обратити посебна пажња. У расплету, ако је он у сну присутан, увек се налази <i>решење</i> постојећег конфликта, односно разрешење драме сна, које несвесни део личности нуди свести сневача. Тако је и инсистирање „смешног човека“ да буде разапет на крст и тиме кажњен за свој адамовски грех, пресудно за разумевање његовог сна, па и приповетке у целини.</p>	<p style="text-align: center;">стр. 92, пасус III</p> <p>Како је расплет сваког сна веома важан, будући да уз кулминацију, односно перипетију он представља кључни део, и на завршетак сна „смешног човека“ мора се обратити посебна пажња. У расплету, ако је он у сну присутан, увек се налази <i>решење</i> постојећег конфликта, односно разрешење драме сна, које несвесни део личности нуди свести сневача. Тако је и инсистирање „смешног човека“ да буде разапет на крст и тиме кажњен за свој адамовски грех, пресудно за разумевање његовог сна, па и приповетке у целини.</p>
<p style="text-align: center;">стр. 31, пасус IV</p>	<p style="text-align: center;">стр. 93, пасус I</p>

<p>Епилог сна потврђује да је „смешни човек“ заправо <i>дубоко моралан</i> и да у несвесном делу своје личности јасно разликује добро и зло, односно да <i>није равнодушан</i> и да му <i>није свеједно</i> што је на другој планети учинио „најсрамнији и најнечаснији поступак“, доневши тамошњим људима „разврат, заразу и лаж“. Тиме је разрешен конфликт који је настао услед неусаглашености свесних и несвесних ставова и отклоњена морална дилема „смешног човека“. Али, још је важнија његова жеља да симболично, путем жртве и жртвене љубави, искупи свој грех, тачније све грехе човечанства, чији се корени налазе у људској природи, због чега и учи „децу сунца“ да направе крст и преклиње их да га на њему разапну.</p>	<p>Епилог сна потврђује да је „смешни човек“ заправо <i>дубоко моралан</i> и да у несвесном делу своје личности јасно разликује добро и зло, односно да <i>није равнодушан</i> и да му <i>није свеједно</i> што је на другој планети учинио „најсрамнији и најнечаснији поступак“, доневши тамошњим људима „разврат, заразу и лаж“. Тиме је разрешен конфликт који је настао услед неусаглашености свесних и несвесних ставова и отклоњена морална дилема „смешног човека“. Али, још је важнија његова жеља да симболично, путем жртве и жртвене љубави, искупи свој грех, тачније све грехе човечанства, чији се корени налазе у људској природи, због чега и учи „децу сунца“ да направе крст и преклиње их да га на њему разапну.</p>
<p>стр. 31, пасус V – стр. 32, пасус I</p> <p>Алузија на Христа и његову смрт је очигледна, па се не може и не сме превидети, посебно када је реч о стваралаштву Достојевског, упркос наизглед античкој природи раја у који је „смешни човек“ доспео и изостанка експлицитних хришћанских елемената у приповеци. „Смешни човек“, тај својеврсни Адам, као узрок свеопштег греха и пада, жели да умре Христовом смрћу, потпуно прихватајући патњу и жртву, с жељом да искупи свој и све остале грехе. Тиме он у сну, крећући се од кулминације ка расплету, прави „корак од хиљаду миља“ и метафорично <i>прелази пут од Адама до Христа, од Старог до Новог завета</i>.</p>	<p>стр. 93, пасус II</p> <p>Алузија на Христа и његову смрт је очигледна, па се не може и не сме превидети, посебно када је реч о стваралаштву Достојевског, упркос наизглед античкој природи раја у који је „смешни човек“ доспео и изостанка експлицитних хришћанских елемената у приповеци. „Смешни човек“, тај својеврсни Адам, као узрок свеопштег греха и пада, жели да умре Христовом смрћу, потпуно прихватајући патњу и жртву, с жељом да искупи свој и све остале грехе. Тиме он у сну, крећући се од кулминације ка расплету, прави „корак од хиљаду миља“ и метафорично <i>прелази пут од Адама до Христа, од Старог до Новог завета</i>.</p>

„Сан смешног човека“, стр. 32.	Живи лик истине Достојевског
<p style="text-align: center;">стр. 32, пасус II</p> <p>Адам је и у хришћанству уско повезан са Христом, који се сматра другим Адамом и кроз ког је дата идеја преображаја људске природе. Повезаност Адама и Христа симболично је изражена веровањем да је крст на који је Христ разапет био направљен од дрвета које је Сет посадио на Адамовом гробу, дакле од дрвета изниклог из гроба човека који је био узрок греха и пада. По једној другој, средњовековној легенди тај крст је начињен од дрвета познања добра и зла, чији плодови, опет, симболизују први грех и упућују на Адама. При томе је Христ дошао управо да би искупио све грехе, почевши од оног Адамовог, из којег су сви остали и проистекли.</p>	<p style="text-align: center;">стр. 93, пасус III – стр. 94, пасус I</p> <p>Адам је и у хришћанству уско повезан са Христом, који се сматра другим Адамом и кроз ког је дата идеја преображаја људске природе. Повезаност Адама и Христа симболично је изражена веровањем да је крст на који је Христ разапет био направљен од дрвета које је Сет посадио на Адамовом гробу, дакле од дрвета изниклог из гроба човека који је био узрок греха и пада. По једној другој, средњовековној легенди тај крст је начињен од дрвета познања добра и зла, чији плодови, опет, симболизују први грех и упућују на Адама. При томе је Христ дошао управо да би искупио све грехе, почевши од оног Адамовог, из којег су сви остали и проистекли.</p>
<p style="text-align: center;">стр. 32, пасус III</p> <p>Крст и распеће, са којима „смешни човек“ жели да упозна становнике двојнице планете Земље, симболи су највеће патње, изазване сукобом супротности и постављањем човека између тих супротности, до чега је дошло након сазнања и освешћивања постојања добра и зла. Тиме је човек неминовно напустио своје рајско стање, стање несвесности и незнања, али се уједно и приближио Богу. Стога је патња важна за човека и не треба је избегавати. Напротив, треба јој се клањати и поштовати је.</p>	<p style="text-align: center;">стр. 94, пасус II</p> <p>Крст и распеће, са којима „смешни човек“ жели да упозна становнике двојнице планете Земље, симболи су највеће патње, изазване сукобом супротности и постављањем човека између тих супротности, до чега је дошло након сазнања и освешћивања постојања добра и зла. Тиме је човек неминовно напустио своје рајско стање, стање несвесности и незнања, али се уједно и приближио Богу. Стога је патња важна за човека и не треба је избегавати. Напротив, треба јој се клањати и поштовати је, што, рецимо у <i>Злочину и казни</i>...</p>

<p style="text-align: center;">стр. 32, пасус IV</p> <p>Међутим, „жртве“ одбијају да казне „смешног човека“, верујући да је све баш „тако морало бити“, што значи да и оне прихватају грех, зло и патњу као саставни и неизбежни, па чак и неопходни део живота. Повратка у рајско стање нема и не може га бити. Али, одбијање „деце сунца“ да разапну „смешног човека“ на крст упућује и на то да су људи суштински прихватили само првог Адама, док другог Адама – Христа, односно оно што Христ и његова природа симболизују и на шта упућују, још увек нису у стању да прихвате. Отуда и велики, разоран бол који „смешни човек“ осећа на крају сна. Он је у <i>сну</i>, који представља психичку реалност, успео да пређе пут од првог до другог Адама, што потврђује његова спремност да умре за друге, волећи их чак више него себе. Томе се придружује и преображај који је доживео након сна и садржај проповеди, сачињене од поруке љубави, поруке коју је Христ потврдио на крсту, односно тежња „смешног човека“ да и у реалности реализује своје сневно искуство. Али, сан му у завршници предочава да људи на то нису спремни, односно да неће бити у стању да схвате и прихвате његову проповед.</p>	<p style="text-align: center;">стр. 94, пасус III</p> <p>Међутим, „жртве“ одбијају да казне „смешног човека“, верујући да је све баш „тако морало бити“, што значи да и оне прихватају грех, зло и патњу као саставни и неизбежни, па чак и неопходни део живота. Повратка у рајско стање нема и не може га бити.</p> <p style="text-align: center;">стр. 95, пасус II</p> <p>Одбијање „деце сунца“ да разапну „смешног човека“ на крст упућује и на то да су људи суштински прихватили само првог Адама, док другог Адама – Христа, односно оно што Христ и његова природа симболизују и на шта упућују, још увек нису у стању да прихвате. Отуда и велики, разоран бол који „смешни човек“ осећа на крају сна. Он је у <i>сну</i>, који представља психичку реалност, успео да пређе пут од првог до другог Адама, што потврђује његова спремност да умре за друге, волећи их чак више него себе. Томе се придружује и преображај који је доживео након сна и садржај проповеди, сачињене од поруке љубави, поруке коју је Христ потврдио на крсту, односно тежња „смешног човека“ да и у реалности реализује своје сневно искуство. Али, сан му у завршници предочава да људи на то нису спремни, односно да неће бити у стању да схвате и прихвате његову проповед.</p>
<p style="text-align: center;">стр. 32, пасус V</p> <p>Јер, патња није само последица греха и зла, већ може имати и искупљујућу снагу. Она је</p>	<p style="text-align: center;">стр. 94, пасус IV – стр. 95, пасус I</p> <p>Патња није само последица греха и зла, већ може имати и искупљујућу снагу. Она је</p>

страдање, које, ако је прихваћено, може препородити човека. Зато је прихватање крста – прихватање страдања, које препорађа и искупљује, па након Голготе долази Васкрсење.	страдање, које, ако је прихваћено, може препородити човека. Зато је прихватање крста – прихватање страдања, које препорађа и искупљује, па након Голготе долази Васкрсење.
„Сан смешног човека“, стр. 33.	<i>Живи лик истине Достојевског</i>
стр. 33, пасус I	стр. 95, пасус III – стр. 96, пасус I
Као што га у сну – након инсистирања да процес греха и пада буде превазиђен прихватањем искупљења и другог Адама, односно Христа – људи сматрају јуродивим и прете да ће га отерати у лудницу ако не заћути, тако и у реалности приповетке, након што почне да проповеда љубав и истину коју је путем сна спознао, „смешни човек“ бива проглашен лудим. При томе није неважно да га у самом сну људи називају „јуродивим“, што је термин који има јасне религиозне конотације и подразумева не било каквог лудака, већ божјег човека, „луду у Христу“, односно „луду Христа ради“, док га након сна његови суграђани сматрају обичним лудаком (сумасшедший). Несвесни део личности „препознаје“ религиозне конотације тог „лудила“, које су присутне и у самом сну, тачније у његовој завршници. Али, ова димензија приповетке до сада је углавном остала непримећена и некоментарисана, јер је <i>Сан смешног човека</i> сагледаван искључиво са становишта свести, односно без тумачења текста сна.	Као што га у сну – након инсистирања да процес греха и пада буде превазиђен прихватањем искупљења и другог Адама, односно Христа – људи сматрају јуродивим и прете да ће га отерати у лудницу ако не заћути, тако и у реалности приповетке, након што почне да проповеда љубав и истину коју је путем сна спознао, „смешни човек“ бива проглашен лудим. При томе није неважно да га у самом сну људи називају „јуродивим“, што је термин који има јасне религиозне конотације и подразумева не било каквог лудака, већ божјег човека, „луду у Христу“, односно „луду Христа ради“, док га након сна његови суграђани сматрају обичним лудаком (сумасшедший).
	стр. 96, пасус II
	Несвесни део личности „препознаје“ религиозне конотације тог „лудила“, које су присутне и у самом сну, тачније у његовој завршници. Али, ова димензија приповетке до сада је углавном остала непримећена и некоментарисана, јер је <i>Сан смешног човека</i> сагледаван искључиво са становишта свести, односно без тумачења текста сна.

<p style="text-align: center;">стр. 33, пасус II</p> <p>Да се истраживањем психологије снова, како примећује Јунг, не сударамо само са најудаљенијим и најдубљим психолошким, већ и филозофским, па и <i>религиозним проблемима</i>, чијем је разумевању управо феномен сна пружио одлучујући допринос, недвосмислено потврђује и сан „смешног човека“, који нуди хришћанско разрешење појединачног и општег проблема којим се ова приповетка бави.</p>	<p style="text-align: center;">стр. 97, пасус I</p> <p>Међутим, да се истраживањем психологије снова, како примећује Јунг, не сударамо само са најудаљенијим и најдубљим психолошким, већ и филозофским, па и <i>религиозним проблемима</i>, чијем је разумевању управо феномен сна пружио одлучујући допринос⁷¹, недвосмислено потврђује и сан „смешног човека“, који нуди хришћанско разрешење појединачног и општег проблема којим се ова приповетка бави.</p>
<p style="text-align: center;">стр. 33</p> <p style="text-align: center;">*</p>	<p style="text-align: center;">стр. 97</p> <p style="text-align: center;">*</p>
<p style="text-align: center;">стр. 33, пасус III</p> <p>Након што је земаљски рај претворио у земаљски пакао, а његове „жртве“ одбиле да га сурово казне, чак му запретивши да ће га сместити у лудницу ако не заћути, „смешног човека“ је преплавила снажна, смртоносна туга. У том тренутку се пробудио.</p>	<p style="text-align: center;">стр. 103, пасус I</p> <p>Након што је земаљски рај претворио у земаљски пакао, а његове „жртве“ одбиле да га сурово казне, чак му запретивши да ће га сместити у лудницу ако не заћути, „смешног човека“ је преплавила снажна, смртоносна туга. У том тренутку се пробудио.</p>
<p style="text-align: center;">стр. 33, пасус IV</p> <p>Уколико се сан завршава буђењем, а тако се најчешће завршавају кошмарни снови, па и сан „смешног човека“ који је постепено прерастао у ноћну мору, онда се и сам чин буђења сневача мора тумачити. У том случају завршна сцена сна, она која је довела до буђења, захтева да се на њу обрати</p>	<p style="text-align: center;">стр. 103, пасус II</p> <p>Уколико се сан завршава буђењем, а тако се најчешће завршавају кошмарни снови, па и сан „смешног човека“ који је постепено прерастао у ноћну мору, онда се и сам чин буђења сневача мора тумачити. У том случају завршна сцена сна, она која је довела до буђења, захтева да се на њу обрати</p>

<p>посебна пажња. „Смешни човек“ се буди из разарајућег стања у које је <i>опет</i> сада и у сну, доспео. Али, он се буди и метафорично, јер је на крају свог сна дошао до симболичног решења, које треба да освести, прихвати и почне делатно да га живи. Реч је о већ сагледаном открићу другог Адама, тачније рађању новог човека након смрти старог.</p>	<p>посебна пажња. „Смешни човек“ се буди из разарајућег стања у које је <i>опет</i> сада и у сну, доспео. Али, он се буди и метафорично, јер је на крају свог сна дошао до симболичног решења, које треба да освести, прихвати и почне делатно да га живи. Реч је о већ сагледаном открићу другог Адама, тачније рађању новог човека након смрти старог.</p>
<p>стр. 33, пасус V – стр. 34, пасус I</p> <p>Сан са колективним смислом, а посебно са религиозном симболиком, какав је сан „смешног човека“, мада се пре свега односи на сневача, истовремено указује да је реч и о проблему других људи. У таквим случајевима, оно што је потребно појединцу, потребно је и човечанству. Први Адам треба да буде преображен у другог, односно да се роди из његовог пепела, што и симболизује слика уздизања Христовог крста из гроба Адама, приказана на бројним уметничким делима с темом Исусовог распећа. Да је то могуће постићи, „смешном човеку“ потврђује његов сан, у ком је себе сагледао као способног не само за улогу Адама већ и за улогу Христа. Стога он каже да је видео истину „у потпуној целобитости“ и да не може да поверује да она не постоји у свим људима.</p>	<p>стр. 103, пасус IV – стр. 104, пасус I</p> <p>Сан са колективним смислом, а посебно са религиозном симболиком, какав је сан „смешног човека“, мада се пре свега односи на сневача, истовремено указује да је реч и о проблему других људи. У таквим случајевима, оно што је потребно појединцу, потребно је и човечанству.</p> <p>стр. 104, пасус II</p> <p>Први Адам треба да буде преображен у другог, односно да се роди из његовог пепела, што и симболизује слика уздизања Христовог крста из гроба Адама, приказана на бројним уметничким делима с темом Исусовог распећа. Да је то могуће постићи, „смешном човеку“ потврђује његов сан, у ком је себе сагледао као способног не само за улогу Адама већ и за улогу Христа. Стога он каже да је видео истину „у потпуној целобитости“ и да не може да поверује да она не постоји у свим људима.</p>
<p>„Сан смешног човека“, стр. 34.</p>	<p><i>Живи лик истине Достојевског</i></p>

<p style="text-align: center;">стр. 34, пасус II</p> <p>Да би се други Адам родио, први мора умрети, односно бити превазиђен. Тиме ће суштински бити преображена и промењена људска природа, што је на индивидуалном плану решење за „смешног човека“, а на колективном за све људе. Да је „смешни човек“ ово <i>интуитивно</i> одлично разумео сведочи његова реакција након буђења. Захваљујући сну, он је сагледао сопствену, односно исконску људску природу, која није само адамовска, већ, што је за њега много важније, она је и христолика.</p>	<p style="text-align: center;">стр. 104, пасус III</p> <p>Да би се други Адам родио, први мора умрети, односно бити превазиђен. Тиме ће суштински бити преображена и промењена људска природа, што је на индивидуалном плану решење за „смешног човека“, а на колективном за све људе. Да је „смешни човек“ ово <i>интуитивно</i> одлично разумео сведочи његова реакција након буђења. Захваљујући сну, он је сагледао сопствену, односно исконску људску природу, која није само адамовска, већ, што је за њега много важније, она је и христолика.</p>
<p style="text-align: center;">стр. 34, пасус III</p> <p>Док је последња доминантна емоција у сну била <i>смртоносна туга</i> – коју треба разумети и као антиципацију неспособности и немогућности људи да прихвате Христа у себи – након буђења „смешни човек“ ће одгурнути револвер и заплакати, обузет <i>одушевљењем</i> и <i>неизмерним усхићењем</i>. „Да, живота и – проповеди!“, одлучио је тог тренутка и <i>заволео</i> све, а највише оне који су га исмевали. Тада је одлучио да <i>проповеда иситну</i> коју је <i>видео</i>, мада још није пронашао адекватне <i>речи и дела</i> којима ће то чинити. Ипак, успео је да макар оквирно формулише своју проповед, односно да људима предочи њену суштину.</p>	<p style="text-align: center;">стр. 104, пасус IV – стр. 105, пасус I</p> <p>Док је последња доминантна емоција у сну била <i>смртоносна туга</i> – коју треба разумети и као антиципацију неспособности и немогућности људи да прихвате Христа у себи – након буђења „смешни човек“ ће одгурнути револвер и заплакати, обузет <i>одушевљењем</i> и <i>неизмерним усхићењем</i>. „Да, живота и – проповеди!“, одлучио је тог тренутка и <i>заволео</i> све, а највише оне који су га исмевали. Тада је одлучио да <i>проповеда иситну</i> коју је <i>видео</i>, мада још није пронашао адекватне речи и дела којима ће то чинити. Ипак, успео је да макар оквирно формулише своју проповед, односно да људима предочи њену суштину.</p>
<p style="text-align: center;">стр. 34, пасус IV</p> <p>Какав је садржај проповеди смешног човека, односно истине коју је видео у сну и</p>	<p style="text-align: center;">стр. 105, пасус II</p> <p>Какав је садржај проповеди смешног човека, односно истине коју је видео у сну и</p>

коју је након сна освестио?	коју је након сна освестио?
<p>стр. 34, пасус V</p> <p>Наизглед неочекивано, али након тумачења сна заправо сасвим логично, основни садржај проповеди „смешног човека“ је да „људи могу бити дивни и срећни, не губећи способност да живе на земљи“. Он каже да <i>неће и не може да верује да је зло нормално човеково сње</i>. „За један дан, за један сат“⁴ би се све уредило“ када би људи <i>волели друге као себе</i>, сматра „смешни човек“. Ништа више не би било потребно, јер би се све одмах на неки начин само организовало и средило. При том, он одлучује да се бори против основног става до ког су некадашња „деца сунца“, након свог пада дошла: да је свест о животу – изнад живота, а познавање закона среће – изнад среће.</p>	<p>стр. 105, пасус III</p> <p>Наизглед неочекивано, али након тумачења сна заправо сасвим логично, основни садржај проповеди „смешног човека“ је да „људи могу бити дивни и срећни, не губећи способност да живе на земљи“. Он каже да <i>неће и не може да верује да је зло нормално човеково сње</i>. „За један дан, за један сат“⁷⁴ би се све уредило“ када би људи <i>волели друге као себе</i>, сматра „смешни човек“. Ништа више не би било потребно, јер би се све одмах на неки начин само организовало и средило. При том, он одлучује да се бори против основног става до ког су некадашња „деца сунца“, након свог пада дошла: да је свест о животу – изнад живота, а познавање закона среће – изнад среће.</p>
<p>стр. 34, фуснота IV</p> <p>Подвукао Ф. Д.</p>	<p>стр. 105, фуснота LXXIV</p> <p>Подвукао Ф. Д.</p>
<p>стр. 34, пасус VI</p> <p>Неопходно је имати у виду да је проповед „смешног човека“ заправо сачињена из два дела, односно да њу <i>подједнако</i> творе <i>садржај сна и закључци</i> до којих је „смешни човек“ након сна дошао. Они су нераз- двојни и чине целину. Без тумачења сна, односно само на основу његовог манифестног садржаја било би нејасно, па и нелогично да сневач долази до оваквих закључака. Споља гледано, „смешни човек“ се у сну суочио са неодрживошћу раја, који</p>	<p>стр. 105, пасус IV</p> <p>Неопходно је имати у виду да је проповед „смешног човека“ заправо сачињена из два дела, односно да њу <i>подједнако</i> творе <i>садржај сна и закључци</i> до којих је „смешни човек“ након сна дошао. Они су нераз- двојни и чине целину.</p> <p>стр. 105, пасус V – стр. 106, пасус I</p> <p>Без тумачења сна, односно само на основу његовог манифестног садржаја било би</p>

<p>је чак он <i>лично</i> уништио и разорио, а смртоносни бол и туга су га пробудили из тог кошмара.</p>	<p>нејасно, па и нелогично да сневач долази до оваквих закључака. Споља гледано, „смешни човек“ се у сну суочио са неодрживошћу раја, који је чак он лично уништио и разорио, а смртоносни бол и туга су га пробудили из тог кошмара.</p>
<p>стр. 34, пасус VII – стр. 35, пасус I</p> <p>На први поглед је логично само то да ако <i>један</i> може све да поквари (а на микроплану знамо да је то и те како могуће, док нам сан „смешног човека“ говори да је то могуће и на макроплану), онда <i>један</i> може све и да поправи, па и да спасе читав свет (што, такође, потврђују митологија и религија). Јер, ако је нешто пошло за руком макар једној особи на земљи (на пример Христу), значи да то могу досегнути и други људи.</p>	<p>стр. 106, пасус II</p> <p>На први поглед је логично само то да ако <i>један</i> може све да поквари (а на микроплану знамо да је то и те како могуће, док нам сан „смешног човека“ говори да је то могуће и на макроплану), онда <i>један</i> може све и да поправи, па и да спасе читав свет (што, такође, потврђују митологија и религија).</p> <p>стр. 106, пасус III</p> <p>Томе се може додати да ако је нешто пошло за руком макар једној особи на земљи (на пример Христу), значи да то могу досегнути и други људи.</p>
<p>„Сан смешног човека“, стр. 35.</p>	<p><i>Живи лик истине Достојевског</i></p>
<p>стр. 35, пасус II</p> <p>Али, зашто је „смешни човек“ у свом сну прво од земље створио рај (јер, он је у сну и сценариста, и режисер, и главни глумац), потом рај преобразио у земљу, да би по буђењу, опет тежио стварању рајског стања на земљи и тврдио да је то чак могуће брзо остварити? Одговор на ово питање пружају нам сазнања аналитичке психологије, која је <i>искусственим</i> путем дошла да закључка да</p>	<p>стр. 106, пасус IV – стр. 107, пасус I</p> <p>Али, зашто је „смешни човек“ у свом сну прво од земље створио рај (јер, он је у сну и сценариста, и режисер, и главни глумац), потом рај преобразио у земљу, да би по буђењу, опет тежио стварању рајског стања на земљи и тврдио да је то чак могуће брзо остварити?</p> <p>стр. 107, пасус II</p>

<p>је <i>Сенку</i> неопходно принзати, јер тек тиме човек открива и своју светлу страну. Јунг истиче да „када би људи били васпитавани за то да <i>виде тамну страну</i> своје властите природе“, научили би „да боље разумеју и воле и своје <i>ближње</i>“ (Јунг 2009: 308).</p>	<p>Одговор на ово питање пружају нам сазнања аналитичке психологије, која је <i>искусвеним</i> путем дошла да закључка да је <i>Сенку</i> неопходно принзати, јер тек тиме човек открива и своју светлу страну. Јунг истиче да „када би људи били васпитавани за то да <i>виде тамну страну</i> своје властите природе“, научили би „да боље разумеју и воле и своје <i>ближње</i>“.⁷⁶</p>
<p>стр. 35, пасус III</p> <p>Сан „смешног човека“ одиграо је ту, „васпитну“ улогу, и, рекли бисмо, час из очигледне наставе, из чега је проистекла његова проповед о неопходности да се други воле као што волимо себе. Садржај проповеди је логичан наставак, корак даље након суочавања и прихватања Сенке. Религијским речником и симболично исказано, а што је присутно и у завршници, односно расплету сна, који и доноси разрешење – након првог Адама долази други Адам, односно Исус Христ. „Смешни човек“ је у <i>сну</i> тај пут прешао и успео да своју адамовску природу преобрази у христолику, што је свој логични наставак добило у проповеди, али и његовом делању и тежњама након сна, чије је језгро Христова порука љубави.</p>	<p>стр. 107, пасус III</p> <p>Сан „смешног човека“ одиграо је ту, „васпитну“ улогу, и, рекли бисмо, час из очигледне наставе, из чега је проистекла његова проповед о неопходности да се други воле као што волимо себе. Садржај проповеди је логичан наставак, корак даље након суочавања и прихватања Сенке. Религијским речником и симболично исказано, а што је присутно и у завршници, односно расплету сна, који и доноси разрешење – након првог Адама долази други Адам, односно Исус Христ. „Смешни човек“ је у <i>сну</i> тај пут прешао и успео да своју адамовску природу преобрази у христолику, што је свој логични наставак добило у проповеди, али и његовом делању и тежњама након сна, чије је језгро Христова порука љубави.⁷⁷</p>
<p>стр. 35, пасус IV</p> <p>Мрачни аспекти су део целокупности људског бића и без њих не можемо бити потпуни. Постајући свесни своје индивидуалне и колективне Сенке, схватамо</p>	<p>стр. 108, пасус I</p> <p>Мрачни аспекти су део целокупности људског бића и без њих не можемо бити потпуни. [Зато Јунг... супротности.] Постајући свесни своје индивидуалне и колективне</p>

<p>да смо људи као и сви други, а не безгрешни свеци. Стога се и „смешни човек“ након сна пита „ко не греши?!“ и прихвата своје, како садашње тако и будуће грешке.</p>	<p>Сенке, схватамо да смо људи као и сви други, а не безгрешни свеци. Стога се и „смешни човек“ након сна пита „ко не греши?!“ и прихвата своје, како садашње тако и будуће грешке. Јер, Сенка...</p>
<p>стр. 35, пасус V</p> <p>Он прихвата земаљски живот, патњу и неминовно постојање зла, али са поруком о делатној љубави – <i>према другима и према себи</i>, а оба вида љубави су, како њему тако и осталим људима, подједнако важна и неопходна. Он не жели да поверује да је „зло <i>нормално</i> човеково стање“, јер зло то и није, захваљујући постојању не само адамовских већ и рајских, боголиких црта у човеку. Наравно, зло које узрокује патњу не сме бити <i>изнад</i> среће, односно изнад добра и љубави, већ у <i>равнотежи</i> са њима, јер тек тада живот има своју пуноћу и целовитост (а не савршенство, које такође није „нормално човеково стање“). Стога тек након при- хватања патње човек може поверовати да је и срећа на Земљи могућа, у шта „смешни човек“, својим проповедима, покушава да убеди људе.</p>	<p>стр. 108, пасус II – стр. 109, пасус I</p> <p>„Смешни човек“ прихвата земаљски живот, патњу и неминовно постојање зла, али са поруком о делатној љубави – <i>према другима и према себи</i>, а оба вида љубави су, како њему тако и осталим људима, подједнако важна и неопходна. Он не жели да поверује да је „зло <i>нормално</i> човеково стање“, јер зло то и није, захваљујући постојању не само адамовских већ и рајских, боголиких црта у човеку. Наравно, зло које узрокује патњу не сме бити <i>изнад</i> среће, односно изнад добра и љубави, већ у <i>равнотежи</i> са њима, јер тек тада живот има своју пуноћу и целовитост (а не савршенство, које такође није „нормално човеково стање“). Стога тек након при- хватања патње човек може поверовати да је и срећа на Земљи могућа, у шта „смешни човек“, својим проповедима, покушава да убеди људе.</p>
<p>стр. 35, пасус VI – стр. 36, пасус I</p> <p>Да би дошло до уравнотежења, он проповеда оно што њему, као и другим људима највише недостаје – а то је љубав. Недостатак љубави, према себи, према другима и других према њему, довео је „смешног ч века“, на микроплану, до</p>	<p>стр. 109, пасус II</p> <p>Да би дошло до уравнотежења, он проповеда оно што њему, као и другим људима највише недостаје – а то је љубав.⁷⁹ Недостатак љубави, према себи, према другима и других према њему, довео је „смешног ч века“, на микроплану, до</p>

<p>самоубилачког очаја. Исто се дешава и са планетом Земљом на ширем, макроплану. Стога је након сна и увида до којих је дошао „смешни човек“ почео да живи своју нову егзистенцијалну могућност и новооткривену страну своје природе, проповедајући љубав, коју је <i>осетио, доживео</i> и уверио се да је <i>подједнако могућа на Земљи</i>, као и зло које је неспорно, па га нико и не доводи у питање. Јер, ако смо у стању да волимо себе, у стању смо да волимо и друге људе, а за рајско стање и осећање потребно је „само“ да и себе и њих волимо <i>подједнако</i>.</p>	<p>самоубилачког очаја. Исто се дешава и са планетом Земљом на ширем, макроплану. Стога је након сна и увида до којих је дошао „смешни човек“ почео да живи своју нову егзистенцијалну могућност и новооткривену страну своје природе, проповедајући љубав, коју је <i>осетио, доживео, видео</i> и уверио се да је <i>подједнако могућа на З е м љ и</i>, као и зло које је неспорно, па га нико и не доводи у питање.</p> <p>стр. 110, пасус II</p> <p>Ако смо у стању да волимо себе, у стању смо да волимо и друге људе. За рајско стање и осећање потребно је „само“ да и себе и њих волимо <i>подједнако</i>.</p>
<p>„Сан смешног човека“, стр. 36.</p>	<p><i>Живи лик истине Достојевског</i></p>
<p>стр. 36, пасус II</p> <p>На основу властитог искуства „смешни човек“ зна да <i>свест</i> и <i>знање</i> нису довољни за поимање истине и осмишљавање живота. Човек мора избећи сваку једностраност, односно мора у истину подједнако укључити своја осећања и несвесни део свог бића. Уосталом, управо су осећања и очувани контакт са несвесним делом личности спасли „смешног човека“ од самоубиства, на чији га је руб довела интелектуална искључивост. Јер, човек нема само <i>рационалну</i>, већ и <i>ирационалну компоненту</i>, па је тако и осећање среће и пуноће живота пре свега ирационалан доживљај, на који не утичу и не треба да утичу закони и њихово познавање. Зато</p>	<p>стр. 110, пасус IV – стр. 111, пасус I</p> <p>На основу властитог искуства „смешни човек“ зна да <i>свест</i> и <i>знање</i> нису довољни за поимање истине и осмишљавање живота. Човек мора избећи сваку једностраност, односно мора у истину подједнако укључити своја осећања и несвесни део свог бића. Уосталом, управо су осећања и очувани контакт са несвесним делом личности спасли „смешног човека“ од самоубиства, на чији га је руб довела интелектуална искључивост. Јер, човек нема само <i>рационалну</i>, већ и <i>ирационалну компоненту</i>, па је тако и осећање среће и пуноће живота пре свега ирационалан доживљај, на који не утичу и не треба да утичу закони и њихово познавање. Зато</p>

<p>човек свој живот не треба да процењује ни научним, ни колективним мерилима, већ личним, индивидуалним, јер само тако може доћи до јединственог и непоновљивог задатка и смисла <i>свог</i> живота.</p>	<p>човек свој живот не треба да процењује ни научним, ни колективним мерилима, већ личним, индивидуалним, јер само тако може доћи до јединственог и непоновљивог задатка и смисла <i>свог</i> живота. До тог сазнања „смешни човек“ је дошао следећи своју звезду.</p>
<p>стр. 36, пасус III</p> <p>Завршницом сна, садржајем проповеди, као и променом става према себи и другима, а посебно показаном заинтересованошћу за девојчицу након сна, „смешни човек“ је одговорио на моралну недоумицу коју је имао. Ни у сну, ни након њега <i>није му било свеједно</i> што је на другој планети починио „најсрамнији и најнечаснији поступак“, као ни што је пре сна одбио да помогне девојчици у невољи. То унутрашње, морално осећање, које је претходно потиснуо у несвесни део личности, да би га након сна освестио, управо га је и спасло.</p>	<p>стр. 112, пасус II</p> <p>Завршницом сна, садржајем проповеди, као и променом става према себи и другима, а посебно показаном заинтересованошћу за девојчицу након сна, „смешни човек“ је одговорио на моралну недоумицу коју је имао. Ни у сну, ни након њега <i>није му било свеједно</i> што је на другој планети починио „најсрамнији и најнечаснији поступак“, као ни што је пре сна одбио да помогне девојчици у невољи. То унутрашње, морално осећање, које је претходно потиснуо у несвесни део личности, да би га након сна освестио, управо га је и спасло.</p>
<p>стр. 36, пасус IV</p> <p>Тако је открио „нови, велики, обновљени, моћни живот“, који још није „срећан и диван“, али је <i>смислен</i> и стога за њега најзад прихватљив. Била му је довољна и сама тежња ка позитивном циљу и делатна усредсређеност на њега, мада је био свестан да је <i>такав</i> идеал веома тешко достижан и остварив. Али, то више није био инфантилан, животно дефанзиван и тиме (ауто)деструктиван идеал, већ квалитативно другачији, захтеван, али конструктиван и креативан, вредан напора и људских тежњи.</p>	<p>стр. 112, пасус III – стр. 113, пасус I</p> <p>Тако је открио „нови, велики, обновљени, моћни живот“, који још није „срећан и диван“, али је <i>смислен</i> и стога за њега најзад прихватљив. Била му је довољна и сама тежња ка позитивном циљу и делатна усредсређеност на њега, мада је био свестан да је <i>нови идеал</i> веома тешко достижан и остварив. Али, то више није био инфантилан, животно дефанзиван и тиме (ауто)деструктиван идеал, већ квалитативно другачији, захтеван, али конструктиван и креативан, вредан напора и људских тежњи.</p>

<p style="text-align: center;">стр. 36, пасус V</p> <p>Стога „смешни човек“, „крепак и свеж“, иде ка свом циљу, спреман да све то може трајати чак и хиљаду година. Како сам каже, он добро зна да је његова проповед заправо <i>стара истина</i>, коју су људи билион пута понављали и читали, али се још увек (тачније већ више од две хиљаде година) није укоренила на земљи.</p> <p>Овај увид је веома важан, јер сведочи о постојању <i>осећаја за реалност</i> у „смешном човеку“, односно да он није наивни идеалиста, који проповеда могућност повратка у златни век човечанства, нити лудак који нереално тврди да је открио нешто епохално ново и потпуно непознато.</p>	<p style="text-align: center;">стр. 113, пасус II</p> <p>Стога „смешни човек“, „крепак и свеж“, иде ка свом циљу, спреман да све то може трајати чак и хиљаду година. Како сам каже, он добро зна да је његова проповед заправо <i>стара истина</i>, коју су људи билион пута понављали и читали, али се још увек (тачније већ више од две хиљаде година) није укоренила на земљи.</p> <p style="text-align: center;">стр. 113, пасус III</p> <p>Овај увид је веома важан, јер сведочи о постојању <i>осећаја за реалност</i> у „смешном човеку“. То потврђује да он не само да није наивни идеалиста, који проповеда могућност повратка у златни век човечанства, већ није ни залуђеник, односно лудак који нереално тврди да је открио нешто епохално ново и потпуно непознато.</p>
<p style="text-align: center;">стр. 36, пасус VI</p> <p>Али, како онда разумети тврдњу да би се „за један дан“, чак „за је дан“, како курзивом наглашава Достојевски, све могло уредити?</p>	<p style="text-align: center;">стр. 113, пасус IV</p> <p>Али, како онда разумети тврдњу да би се „за један дан“, чак „за је дан“, како курзивом наглашава Достојевски, све могло уредити?</p>
<p style="text-align: center;">„Сан смешног човека“, стр. 37.</p>	<p style="text-align: center;"><i>Живи лик истине Достојевског</i></p>
<p style="text-align: center;">стр. 37, пасус I</p> <p>Инсистирање на брзој остваривости ове идеје темељи се на спознаји да су добро и зло утемељени у људској природи, па би човек „само“ требало да активира своје</p>	<p style="text-align: center;">стр. 113, пасус V – стр. 114, пасус I</p> <p>Инсистирање на брзој остваривости ове идеје темељи се на спознаји да су добро и зло утемељени у људској природи, па би човек „само“ требало да активира своје</p>

<p>позитивне, али потиснуте потенцијалне могућности, односно доброту и љубав које у њему латентно постоје, а све остало би се потом само од себе средило. Уосталом, он је на личном примеру, у сну, као и након буђења, осетио да је такав преображај могућ и остварив, и то у веома кратком временском периоду.</p>	<p>позитивне, али потиснуте потенцијалне могућности, односно доброту и љубав које у њему латентно постоје, а све остало би се потом само од себе средило и уредило. [...] Уосталом, он је на личном примеру, у сну, као и након буђења, осетио да је такав преображај могућ и остварив, и то у веома кратком временском периоду.</p>
<p>стр. 37, пасус II</p> <p>Тиме нас ова приповетка директно води ка изузетно значајној романескној линији у <i>Браћи Карамазовима</i>⁵, коју својим животима и идејама оличавају старац Зосима, његов брат Маркел и Аљоша Карамазов. Реч је о наизглед необичној <i>идеји раја</i>, коју први формулише тешко болесни, седамнаестогодишњи Маркел на самртничкој постељи, тврдећи да је живот рај, да смо сви ми у рају, „али то нећемо да знамо; а кад бисмо хтели да дознамо, <i>одмах би сутра на целом свету настао рај</i>“. Маркел рај повезује са идејом да је <i>свако за све крив</i>, а он сам највише од свих. До исте идеје <i>искусствено</i> долази и старац Зосима, уочи и након свог младалачког двобоја, као и његов тајанствени посетилац, човек који је својевремено убио жену коју је волео и успешно избегао законску казну за тај злочин.</p>	<p>стр. 157, пасус II – стр. 158, пасус I</p> <p>У поменутој, <i>изузетно значајној романескној линији</i>¹¹⁷, без које је последњи роман Достојевског и непотпуни незамислив, а коју својим животима и идејама оличавају старац Зосима, његов брат Маркел и Аљоша, изражена је значајна и наизглед необична <i>идеја раја</i>. Ову идеју први формулише тешко болесни, седамнаестогодишњи Маркел, који на самртничкој постељи тврди да је живот рај, да смо сви ми у рају, „али то нећемо да знамо; а кад бисмо хтели да дознамо, <i>одмах би сутра на целом свету настао рај</i>“. Маркел рај повезује са идејом да је <i>свако за све крив</i>, а он сам највише од свих. [Али,... рају“.] До исте идеје долази и старац Зосима, уочи и након свог младалачког двобоја. [Он... Зосимин] тајанствени посетилац, који је својевремено убио жену коју је волео и успешно избегао законску казну за тај злочин.</p>
<p>стр. 37, фуснота V</p> <p>О значају ове приповедачке линије и њеном доприносу смисаоној целини романа <i>Браћа Карамазови</i> вид.: Стојановић 2003.</p>	<p>стр. 157, фуснота CXVII</p> <p>О значају ове приповедачке линије и њеном доприносу смисаоној целини романа <i>Браћа Карамазови</i>, видети: Драган Стојановић, <i>Рајски ум Достојевског</i>.</p>

<p style="text-align: center;">стр. 37, пасус III</p> <p>Ова наизглед необична идеја заправо је већ присутна у сневном увиду „смешног човека“ да је он лично за све крив, односно да свако у себи има адамовску компоненту, коју треба да призна и освести. Након што је освестио индивидуалну и колективну Сенку, „смешни човек“ може свима да опрости и да заволи све људе, чиме истог тренутка практично доспева у рај.</p>	<p style="text-align: center;">стр. 158, пасус II</p> <p>Ова наизглед необична идеја заправо је имплицитно, а након тумачења сна и експлицитно, присутна већ у приповеци Сан смешног човека. [...] Након што је освестио индивидуалну и колективну Сенку, „смешни човек“ може свима да опрости и да заволи све људе, чиме истог тренутка практично доспева у рај.</p>
<p style="text-align: center;">стр. 37, пасус IV</p> <p>Значајно је да попут „смешног човека“ и тајанствени Зосимин по-сетилац зна да се то ипак „неће збити сад одмах“, да је то „ствар душевна, психолошка“, односно да је потребно да се „људи душевно из темеља измене и окрену на други пут“. Али, неопходно је с времена на време, „макар и појединачно, показати пример и изводити душу из усамљености... па макар и у рангу јуродивца. Само да не умре велика мисао“. Ове речи Зосиминог тајанственог саговорника, бацају светло и на „смешног човека“, његов живот и проповед, односно на природу овог књижевног јунака, али и решење које он нуди себи и другима.</p>	<p style="text-align: center;">стр. 158, пасус III – стр. 159, пасус I</p> <p>Значајно је да попут „смешног човека“ и тајанствени Зосимин по-сетилац зна да се то ипак „неће збити сад одмах“, да је то „ствар душевна, психолошка“, односно да је потребно да се „људи душевно из темеља измене и окрену на други пут“. Али, неопходно је с времена на време, „макар и појединачно, показати пример и изводити душу из усамљености... па макар и у рангу јуродивца. Само да не умре велика мисао“. Ове речи Зосиминог тајанственог саговорника, бацају светло и на „смешног човека“, његов живот и проповед, односно на природу овог књижевног јунака, али и решење које он нуди себи и другима.</p>
<p style="text-align: center;">стр. 37, пасус V</p> <p>Одговарајући онима који се смеју и питају када ће то време настати, старац Зосима каже да ће се „са Христом то велико дело решити“. Заправо, Зосимино решење – преображај људске природе по узору на</p>	<p style="text-align: center;">стр. 159, пасус II</p> <p>Одговарајући онима који се смеју и питају када ће то време настати, старац Зосима каже да ће се „са Христом то велико дело решити“.</p>

Христа, проповедао је <i>већ</i> „смешни човек“, након што му је у сну предочено да је он лично, али и сваки човек понаособ, не само Адам већ да метафорично може бити и Христ.	стр. 159, пасус III Зосимино решење – преображај људске природе по узору на Христа, проповедао је <i>већ</i> „смешни човек“, након што му је у сну предочено да је он лично, али и сваки човек понаособ, не само Адам већ да метафорично може бити и Христ.
стр. 37, пасус VI – стр. 38, пасус I Уколико би човек успео да активира свој христолики аспект, рај би се остварио већ сутра, чак одмах. Или, како тврди „смешни човек“: „За један дан, за <i>један сат</i> би се све уредило“ када би људи <i>волели друге као себе</i> .	
„Сан смешног човека“, стр. 38.	<i>Живи лик истине Достојевског</i>
стр. 38, пасус II Овај закључак не треба мешати са увидом да је за свеобухватну, корениту промену људске природе, потребно можда још хиљаду година, чега је „смешни човек“, као и старц Зосима, такође свестан. Јер, не само да за протекле две хиљаде година наговештени циљ није постигнут већ ни људи на крају његовог сна, као ни након буђења нису спремни да прихвате оно што Христ и његова жртва симболизују.	
стр. 38, пасус III Пример „смешног човека“ сведочи да је стара, свима позната исти на делотворна и	

<p>спасоносна само уколико је део <i>унутрашњег искуства</i>. Она не може бити споља саопштена и наметнута, тачније тада је само празно слово на папиру. Није довољно знати истину, већ је морамо и искусити и интензивно доживети, односно видети њен живи лик и осетити је на „сопственој кожи“, као што се то десило „смешном човеку“ у његовом сну. Ни „најлепша истина ништа не користи – као што историја хиљадоструко показује – ако није постала природно унутрашње искуство појединца“ (јунг 2009: 404). Зато се у психолошком смислу, како истиче Јунг, ништа не поседује док се претходно не искуси.</p>	
<p>стр. 38, пасус IV</p> <p>Стога је свака истина, па и она општепозната, библијска, а можда она пре свих – <i>задата</i>, а не дата и мора се изнова тражити, откривати и обликовати.</p>	
<p>стр. 38, пасус V</p> <p>Колико је значајно да је до ове, старе и свима познате спознаје јунак Достојевског дошао путем сна, као више форме реалности, сведоче и речи „смешног човека“: „Али како да не верујем: ја сам видео истину – <i>нисам је открио умом, већ видео, видео, и њен живи лик</i>⁷ испунио је моју душу заувек“. Овим је наговештено зашто је било неопходно и најделотворније да та лековита и препорађајућа истина „смешном човеку“ буде саопштена у форми архетипског сна, захваљујући чему је и</p>	

имала тако снажно дејство и судбоносни утицај на њега.	
-----------------------------------------------------------	--

Прилог IV („Апулеј“)

- 1) Табеларни преглед АЗМ;
- 2) Копија рада „Апулејев *Златни магарац* и Булгаковљев *Мајстор и Маргарита* – Метаморфоза Луција и Ивана Бездомног“;
- 3) Копија одговарајућих страница из књиге *Снови Михаила Булгакова*;
- 4) Копија одговарајућих страница из чланка „Филигранско стваралаштво Драгана Стојановића“.

Табеларни преглед АЗМ

<p style="text-align: center;">„Апулејев Златни магарац“, стр. 114.</p>	<p style="text-align: center;"><i>Снови Михаила Булгакова</i></p>
<p style="text-align: center;">стр. 114, пасус V – стр. 115, пасус I</p> <p>Тако се испоставља да се цео Луцијев пут, као и све што се догодило Ивану Бездомном може тумачити симболично, односно бити сагледано у свету њиховог унутрашњег развоја, као део, психолошким термином исказано, њиховог пута индивидуације. Индивидуација је процес психичког сазревања и трансформације, чији је циљ развој индивидуалне личности и постизање њене целовитости, што је на свој начин предочено и у Апулејевом и у Булгаковљевом роману.</p>	<p style="text-align: center;">„Филигранско стваралаштво Драгана Стојановића“, стр. 79, пасуси л. II – д. I</p> <p>Порука садржана у сну „уредника од искуства“ архетипска је не само стога што потиче од Сопства, као средишњег архетипа личности, већ и што је у њој садржан други важан архетип – онај о ком се Сопство заправо највише и стара. Реч је о <i>архетипу процеса индивидуације</i>, који подразумева психичко сазревање и трансформацију, чији је циљ развој индивидуалне личности и постизање њене целовитости. Овај процес је архетипски, дакле универзалан, будући да могућност таквог развоја постоји у сваком појединцу.</p>
<p style="text-align: center;">„Апулејев Златни магарац“, стр. 115.</p>	<p style="text-align: center;"><i>Снови Михаила Булгакова</i></p>
<p style="text-align: center;">стр. 115, пасус II</p> <p>Да се без нужде се не мења ништа, а најмање човек, кога само највећа невоља може покренути, али и да је за сваки развој неопходно <i>унутрашње опредељење</i> и одређени <i>ирационални фактор</i>, потврђује и отпочињање процеса индивидуације књижевних ликова Луција и Ивана Бездомног. У њиховом случају, тај унутрашњи подстицај се добрим делом заснива на <i>радозналости</i>.</p>	<p style="text-align: center;">„Филигранско стваралаштво Драгана Стојановића“, стр. 79, пасус д. III</p> <p>Јунг подсећа да нико не развија своју личност зато што му је неко рекао да би то било корисно или разборито. Без нужде се не мења ништа, а најмање човек. Само највећа невоља може покренути човека, када се и јављају архетипски снови, налик уредниковом постајући путокази на том путу. Добијену поруку уредник...</p>

	<p>Снови Михаила Булгакова, стр. 256, пасус III</p> <p>Али, како истиче Јунг, нико не развија своју личност зато што му је неко рекао да би то било корисно или разборито.¹¹ Без нужде се не мења ништа, а најмање човек. Само највећа невоља може покренути човека, што је случај и са отпочињањем процеса индивидуације Ивана Бездомног.</p>
„Апулејев Златни магарац“, стр. 122	Снови Михаила Булгакова
<p>стр. 122, пасус III</p> <p>Попут Луција који је у Апулејевом <i>Златном магарцу</i> успео да се преображен, метафорично „врати кући“ и задобије истинско људско обличје, и Иван Николајевич Понирјов на крају <i>Мајстора и Маргарите</i> с разлогом одбацује свој псеудоним Бездомни, који је користио на почетку романа, када је без уточишта и заштите, у статусу дезоријентисаног ученика, био изложен свим могућим утицајима.</p>	<p>стр. 257, пасус IV</p> <p>Овај псеудоним упућује на духовну бездомност, али и на то да Иванова душа лута и да још увек нема свој дом, свој унутрашњи свет. Он је без уточишта, заштите, у позицији дезоријентисаног ученика и изложен свим могућим утицајима и дејствима околине.</p>
<p>стр. 122, пасус IV</p> <p>Овог неформираног, потпуно необразованог младог песника, који нема суштински контакт са собом, светом и космосом, читалац затиче на почетку романа у разговору са Берлиозом, који му објашњава како Исус никада није постојао, све док им</p>	<p>стр. 258, пасус I</p> <p>... немајући свој дом Иван нема ни суштински контакт са собом, светом и космосом, као ни могућност....</p> <p>стр. 258, пасус IV</p>

<p>се не придружи Воланд, странац са мноштвом нескривених књижевних и фолклорних атрибута ђавола, који ће им испричати како је текао сусрет и разговор Понтија Пилата са Јешуом Ха-Норцијем, односно Исусом и како је одлучено да Јешуа буде погубљен.</p>	<p>Док је учитељ уверавао свог ученика у непостојање Бога, њихов разговор је прекинуо Воланд, странац са мноштвом нескривених књижевних и фолклорних атрибута ђавола, који им је испричао како је <i>заиста</i> текао сусрет и разговор Понтија Пилата са Јешуом Ха-Норцијем, односно библијским Исусом и како је одлучено да Јешуа буде погубљен.</p>
<p>стр. 122, пасус V</p> <p>Воландова прича, као својеврсна блавест о Божјем постојању донета у постреволуционарну Москву, уз потоњу погибију Берлиоза, директно су утицали на отпочињање Ивановог процеса индивидуације. Сусрет са смрћу, Берлиозовом, као и са ђаволом лично, Ивана ће увести у кризу и довести до привременог бекства у „лудило“.</p>	<p>стр. 258, пасус IV</p> <p>Воландова прича, као својеврсна блавест о божјем постојању, и потоња погибија Берлиоза, директно су утицали на отпочињање Ивановог процеса индивидуације, који обично започиње....</p> <p>стр. 258, пасус V – стр. 259, пасус I</p> <p>Сусрет са Берлиозовом смрћу и са Ђаволом лично, односно са колективном Сенком, увешће Ивана у кризу и довести га до привременог бекства у „лудило“.</p>
<p>стр. 122, пасус VI – стр. 123, пасус I</p> <p>После првобитног шока, он ће једно време седети као парализован, након чега ће кренути у акцију хватања Воланда и покушај да се са њим обрачуна. Читав пут који ће том приликом прећи, као и сам иницијални догађај, могу се посматрати симболично. Јер, као што је истакао Мирко Ђорђевић, све Булгаковљеве ситуације треба разумети „као нађену узлазну линију од свакодневног, профаног и баналног до <i>митске симболике</i>, која казује и изражава</p>	<p>стр. 259, пасус III</p> <p>После првобитног шока након Берлиозове погибије, Иван ће неко време седети као парализован. Ова иницијална пасивност је знак почетка индивидуације, након чега ће Иван кренути у потеру, тачније у акцију хватања Воланда и покушај да се са њим обрачуна.</p> <p>стр. 259, пасус II</p> <p>Овај иницијални догађај, као и све што је</p>

једина, право трајање“ ²⁰ .	уследило, може се посматрати <i>симболично</i> . Јер, као што је истакао Мирко Ђорђевић, све Булгаковљеве ситуације треба разумети „као нађену узлазну линију од свакодневног, профаног и баналног до <i>митске симболике</i> , која казује и изражава једина, право трајање“ ¹³ .
<p>стр. 123, фуснота XX</p> <p>М. Ђорђевић, „Разбијена реторта Фауст-ова“, <i>Књижевна критика</i>, бр. 4, 1973, 52.</p>	<p>стр. 259, фуснота XIII</p> <p>М. Ђорђевић, „Разбијена реторта Фауст-ова“, стр. 52.</p>
„Апулејев Златни магарац“, стр. 123.	<i>Снови Михаила Булгакова</i>
<p>стр. 123, пасус II</p> <p>После сусрета са ђаволом, Бездомни ће посегнути за Богом. Ушавши у један московски стан, сигуран да ће у њему затећи Воланда и ухватити га, у једном запуштеном углу, у прабини и паучини, Иван примећује заборављену икону, две свадбене свеће и малу, папирну иконицу, прибодену испод оне оригиналне. Још увек неспреман за пуни и аутентични контакт са Богом, Иван узима папирну иконицу, а не праву, али већ несвесно схвата шта му је преко потребно. Уз то, узима и свећу која треба да осветли његово несвесно, коме се управо окреће. Биће то светлост сазнања која ће продрети у таму која у њему влада, а захваљујући чему ће успети да сагледа не само себе, већ да у коначном исходу боље разуме и свет око себе.</p>	<p>стр. 260, пасус II</p> <p>После сусрета са Ђаволом, Иван ће посегнути за Богом. Ушавши у један московски стан, сигуран да ће у њему затећи Воланда, Иван у запуштеном углу, у прабини и паучини, примећује заборављену икону, две свадбене свеће и малу, папирну иконицу, прибодену испод велике, оригиналне.</p> <p>стр. 260, пасус III</p> <p>Још увек неспреман за пуни и аутентични контакт са Богом, Иван узима папирну, а не праву иконицу, али већ несвесно схвата шта му је преко потребно. Уз то, узима и свећу која треба да осветли његово несвесно, коме се Иван управо окреће. Биће то светлост сазнања која ће продрети у таму, у мрак који влада у њему, што ће му помоћи не само да спозна себе већ и да боље разуме и</p>

	свет око себе.
<p>стр. 123, пасус III</p> <p>Одмах затим Иван се упућује на Москва-реку, скида са себе одећу и баца се у ледену воду. Ово симболично купање, односно „крштење“, указује на почетак његовог очишћења, препорода и духовне обнове. Реч је о симболичној смрти и поновном рађању новог човека, односно о иницијацији у психолошку зрелост, што су још увек само спољашње, ритуалне манифестације и припрема за оно што ће се догодити у Ивановој психи, односно унутар њега, током боравка на клиници доктора Стравинског.</p>	<p>стр. 261, пасус I</p> <p>Одмах затим Иван се упућује на Москва-реку, скида са себе одећу и баца се у ледену воду, на тренутак чак... Ово симболично купање, односно „крштење“, указује на почетак Ивановог очишћења, препорода и духовне обнове – процеса који ће.... Реч је о симболичној смрти и поновном рађању новог човека, односно преласку из једног стања свести у други и једног животног стадијума у други, тачније о иницијацији у психолошку зрелост. Али све су то само спољашње манифестације које наговештавају и упућују на оно што ће се догодити у Ивановој психи, односно унутар њега.</p> <p>стр. 262, пасус II</p> <p>... што ће се догодити током боравка на клиници доктора Стравинског.</p>
<p>стр. 123, пасус IV</p> <p>Након ритуалног купања Иван излази на обалу и схвата да му је украдена одећа. Заправо, он је изгубио своје старо одело, које му више не би ни пристајало, а предстоји му проналажење новог, које ће бити примерено унутрашњем развоју који га очекује. На обали затиче само оно најосновније, али уз свећу и иконицу, сада проналази и кутију шибица. Након што је обредом крштења симболично оснажио своју личност, Иван је спреман да упали</p>	<p>стр. 262, пасус III</p> <p>Иван губи своје старо одело, које му више не би ни пристајало, тачније по изласку на обалу схвата да му је одећа украдена. Али, он још увек нема адекватну одећу, јер му тек предстоји изградња Персоне, примерене новој ситуацији и унутрашњем развоју који га очекује. На обали затиче оно најосновније, и у том тренутку најпотребније – пругасте гаће, поцепану белу блузу, свећу, иконицу и кутију шибица.</p>

<p>свећу и осветли своје несвесно, односно да се конфронтира и са сопственим несвесним садржајима, али и са друштвом и његовим нормама.</p>	<p>Јер, тек сада је спреман да упали свећу и осветли своје несвесно, будући да је успешно прошао кроз обред крштења, који је симболично оснажио његову личност и припремио за конфронтацију, како са сопственим несвесним садржајима тако и са друштвом и његовим нормама, што је наредна етапа његовог пута.</p>
<p>стр. 123, пасус V</p> <p>Да више не припада колективу и групи привилегованих, сигнализирано је већ губитком чланске карте удружења писаца, од које се до тада никада није растајао. Зарад свог унутрашњег развоја, Иван сада мора бити искључен из групе којој је припадао и изгубити сигурност коју му је она гарантовала, док му је истовремено ускраћивала слободу и право на индивидуалност. Суштинско искључење из колектива уследиће након одлуке да крене до ресторана удружења писаца и тамо потражи Волада. То је, заправо, Иванов „пут крста“ и кретање ка месту распећа, које ће се десити у психијатријској болници, где ће убрзо бити смештен, након покушаја да се песницама обрачуна са писцима у њиховом ресторану.</p>	<p>стр. 262, пасус IV – стр. 263, пасус I</p> <p>Да више не припада колективу и групи привилегованих, сигнализирано је губитком чланске карте МАССОЛИТ-а, односно удружења писаца, од које се до тада никада није растајао. [...] Зато и Иван мора бити удаљен, искључен из групе којој је до тада припадао и мора изгубити сигурност коју му је она гарантовала, истовремено му ускраћујући индивидуалност и слободу. Суштинско искључење уследиће након његове одлуке да крене до „Дома Грибоједова“, односно до ресторана МАССОЛИТ-а, што је заправо његов „пут крста“ и кретање ка месту распећа, до којег ће доћи у болници.</p>
<p>„Апулејев Златни магарац“, стр. 124.</p>	<p>Снови Михаила Булгакова</p>
<p>стр. 124, пасус I</p> <p>Иваново „лудило“ је опипљива последица рушења дотадашњег система вредности. Сваки нови развој нужно је повезан са</p>	<p>стр. 263, пасус IV – стр. 264, пасус I</p> <p>Његово „лудило“ је опипљива последица рушења дотадашњег система вредности. Сваки нови развој нужно је повезан са</p>

<p>губитком сигурности, са ризиком, опасношћу и патњом. Одбацивање и неразумевање околине није само логично, већ је и нужно, а Иван тиме добија неопходни, привремени дом – болницу, коју приповедач експлицитно назива „кућом Ивановог одмора“. Ту ће, добрим делом захваљујући и сусрету са Мајстором, Иван схватити да заправо није луд.</p>	<p>губитком сигурности, са ризиком, опасношћу и патњом. Али, одбацивање и неразумевање околине је не само логично већ и нужно. Тиме Иван добија неопходни, привремени дом – болницу, коју приповедач експлицитно назива „кућом Ивановог одмора“. Ту ће, добрим делом захваљујући и сусрету са Мајстором, Иван схватити да заправо <i>није</i> луд.</p>
<p>стр. 124, пасус II</p> <p>Булгаков ће се поиграти и са успостављањем дијагнозе, односно са претходном Воландовом опаском о шизофренији. Иванова личност ће се заиста „раздвојити“ и поделити на „старог“ и „новог“ Ивана, али то није ни психотична епизода, а још мање шизофренија у психијатријском смислу, већ природна и нужна етапа Ивановог унутрашњег развоја. Реч је о продору у поље свести аутономних делова личности, који су најпре били потпуно несвесни.</p> <p>Освешћени, они се у први мах чине као нешто туђе, „друго“, док је заправо реч о скривеним, већ постојећим компонентама Иванове свеобухватније личности, које су најзад продрле и у свест. Постепено, оне ће бити интегрисане, након чега ће се Иван родити на вишем нивоу. Све то се дешава на маргини, односно на психијатријској клиници, ван града и са друге стране реке, где ће Иван искусити да нема слободе без претходног утамничења и прећи пут од групне ка личној психологији.</p>	<p>стр. 264, пасус II</p> <p>Булгаков се поиграва са успостављањем дијагнозе, односно са Воландовом претходном опаском о шизофренији. Када је реч о Ивану, заиста ће доћи до „раздвајања“ његове личности, „расцепа душе“, па ће се он поделити на „старог“ и „новог“ Ивана, али то није ни психотична епизода, а још мање шизофренија у психијатријском смислу, већ природна, очекивана, нужна и сасвим разумљива етапа етапа Ивановог унутрашњег развоја.</p> <p>стр. 264, пасус V – стр. 265, пасус I</p> <p>...док је заправо реч о продору у поље свести аутономних делова личности, који су били потпуно несвесни и тиме непознати, непрепознатљиви. Сада, када су освешћени, они се у први мах чине као нешто ново, туђе, тек формирано, као оно „друго“, док су то заправо само скривене, већ постојеће компоненте једне свеобухватније личности, које су најзад продрле и у свест.</p> <p>стр. 265, пасус II</p> <p>Те компоненте је потребно интегрисати,</p>

	<p>како би човек надрастао старог себе и постао „већи“, како би се „родио на вишем нивоу“.</p> <p>стр. 264, пасус IV</p> <p>На маргини, односно на психијатријској клиници, изван града, с друге стране реке, родиће се <i>нови Иван</i>... На клици ће Иван искустити да нема слободе без претходног утамничења. Ту ће прећи пут од групне ка личној психологији.</p>
<p>стр. 124, пасус III</p> <p>На клиници Иван ће се препустити архетипским садржајима и утицају Мајстора, који ће га ослободити не толико од Воландове, колико од Берлиозове хипнозе, односно окова догми, инструкција и психологије масе. Нови учитељ, Мајстор, појављује се управо у тренутку када се Иван помирио са смрћу Берлиоза и схватио да је он само један „красноречиви“ уредник, који ће бити замењен новим, можда још красноречивијим.</p>	<p>стр. 264, пасус III</p> <p>На клиници Иван ће се препустити архетипским садржајима и утицају Мајстора, који треба да га ослободи не толико од Воландове, колико од Берлиозове хипнозе – од окова догми, неслободе, директних инструкција и психологије масе.</p> <p>стр. 266, пасус I</p> <p>Новом Ивану потребан је и нови учитељ, посебно након што се помирио помирио са смрћу старог и схватио да је Берлиоз само један „красноречиви“ уредник, који ће бити замењен новим, можда још красноречивијим.</p>
<p>стр. 124, пасус IV</p> <p>Мајстор ће предочити Ивану да је на Патријаршијском рибњаку срео Сатану и помоћи му да прихвати Воланда и његово постојање, уместо што покушава да се са њим обрачуна и „стрпа га у затвор“. За Ивана ће посебан значај имати Мајсторова</p>	<p>стр. 266, пасус II</p> <p>Мајстор објашњава Ивану шта се заправо догодило на Патријаршијском рибњаку и предочава му да је срео Сатану. Он му помаже да прихвати Воланда и његово постојање и објашњава му да је узалудно да покушава да се са њим обрачуна, да га</p>

<p>потврда аутентичности и истинитости Воландове приче о Пилату и Јешуи, која ће додатно продубити Иваново интересовање за јерусалаимске догађаје. Тако ће Мајстор постати његов <i>прави</i>, спољашњи учитељ, који ће га одвести оном <i>личном, унутрашњем учитељу</i>.</p>	<p>ухвати и метафорично „стрпа га у затвор“. Посебан значај има Мајсторова потврда аутентичности и истинитости Воландове приче о Пилату и Јешуи, која ће додатно продубити Иваново интересовање за јерусалаимске догађаје. Мајстор тако постаје <i>прави</i>, спољашњи учитељ, који ће Ивана одвести ка његовом <i>личном, унутрашњем учитељу</i>.</p>
<p>стр. 124, пасус V – стр. 125, пасус I</p> <p>Из ове перспективе више не изгледа случајна „грешка“ која је проистекла из Иванове антирелигиозне поеме, а у којој је Исус „испао“ потпуно жив. У Бездомном је он заиста и био жив, само што је под утицајем општеприхваћених, колективних норми био обојен црним бојама. То потврђује и <i>сан</i> који ће Иван уснити одмах након Мајсторове посете, а који сведочи о његовим потенцијалима и предодређености за вечне, архетипске садржаје. <i>Сан</i> је истовремено и део <i>Мајсторовог романа</i> и наставак Воландове приче за коју се Иван аутентично заинтересовао, али и <i>потврда да је Иван у себи пронашао</i> свог, <i>унутрашњег Мајстора</i>.</p>	<p>стр. 266, пасус IV</p> <p>Из ове перспективе више не изгледа случајна „грешка“ која је проистекла из Иванове антирелигиозне поеме, у којој је Исус „испао“ потпуно жив. Наиме, он је у Бездомном заиста и био жив, само је под утицајем општеприхваћених, колективних норми био обојен црним бојама.</p> <p>стр. 267, пасус II</p> <p>Ипак, о Ивановим унутрашњим, несвесним сазнањима и ставу најречитије говори садржај његовог <i>сна</i>, који ће уснити одмах након Мајсторове посете и тако сазнати „шта је даље било“ у Јерусалаиму. Његов <i>сан</i> је уједно и део <i>Мајсторовог романа</i>, што <i>потврђује да је Иван у себи пронашао унутрашњег Мајстора</i>, који се „испољио“...</p>
<p>„Апулејев Златни магарац“, стр. 125.</p>	<p><i>Снови Михаила Булгакова</i></p>
<p>стр. 125, пасус II</p> <p>Бол и патња су човекови учитељи, па, уз Мајстора, и сан о Јешуином страдању и</p>	<p>стр. 268, пасус I</p> <p>Бол и патња су човекови учитељи, па, уз Мајстора, и сан о Јешуином страдању и</p>

<p>смрти постаје Иванов учитељ. У процесу индивидуације снови су изузетно значајни, као једно од најбољих средстава да се изађе на крај са душевним проблемима и унутрашњом дезинтеграцијом. Булгаковљево мајсторство огледа се не само у томе што је Ивану приписао део садржаја <i>Мајсторовог романа</i> и тиме потврдио архетипску вредност тог остварења, већ и што Иван сања управо онај фрагмент који му је лично најпотребнији и који најадекватније изражава Иваново тренутно психолошко стање.</p>	<p>смрти још један Иванов учитељ. У процесу индивидуације снови су изузетно значајни, као једно од најбољих средстава да се изађе на крај са душевним проблемима и унутрашњом дезинтеграцијом.</p> <p>стр. 268, пасус III</p> <p>Булгаковљево мајсторство огледа се не само у томе што је Ивану приписао део садржаја <i>Мајсторовог романа</i> и тиме потврдио његову архетипску вредност, већ и у томе што Иван сања управо онај фрагмент који му је лично најпотребнији, односно који је најадекватнији његовој животној ситуацији и психолошком стању.</p>
<p>стр. 125, пасус III</p> <p>Тако сан постаје веома значајан и за Ивана лично. Његово језгро чини опис вишечасовних Јешуиних мука на стубу и коначна смрт, која Јешуи доноси олакшање, али и Леви Матеју који је у несносним душевним мукама све то посматрао. Ова сневна слика упућује на распеће у души сневача, на борбу супротности и интензитет патњи које Иван проживљава.</p>	<p>стр. 268, пасус II</p> <p>Стога је и сан који Иван Бездомни сања [...] веома значајан и за њега лично.</p> <p>стр. 269, пасус II</p> <p>У овом контексту, много је важније то што језгро Ивановог сна чини опис Јешуиних вишечасовних мука на стубу и његова коначна смрт, која доноси олакшање, како самом Јешуи тако и Леви Матеју који је у несносним душевним мукама све то посматрао. На нивоу субјекта, сневна слика упућује на распеће у души сневача, на осећај страдања и напуштености, као и на борбу супротности и интензитет патњи коју он проживљава, а коју борба...</p>
<p>стр. 125, пасус IV</p>	<p>стр. 269, пасус III</p>

<p>Реч је о кључном сну Ивановог унутрашњег раста и типичном сну процеса индивидуације. Наиме, у процесу индивидуације „у првом реду се ради о индивидуалном доживљају ‘смрти и поновног рођења’: кроз борбу и патњу, кроз свестан и непрестани напор да се прошири поље свести и на тај начин постигне већа унутарња 'слобода'“.²¹</p>	<p>Ово је кључни сан Ивановог унутрашњег раста и уједно типичан сан процеса индивидуације. Јер, у процесу индивидуације „у првом реду се ради о индивидуалном доживљају ‘смрти и поновног рођења’ кроз борбу и патњу, кроз борбу и патњу, свестан и непрестани напор да се прошири поље свести и на тај начин постигне већа унутарња 'слобода'“.²⁰</p>
<p>стр. 125, фуснота XXI</p> <p>Ј. Јакоби, <i>Јунгов пут индивидуације</i>, Београд, 1996, 69.</p>	<p>стр. 269, фуснота XX</p> <p>Ј. Јакоби, <i>Јунгов пут индивидуације</i>, Медисон, Београд, 1996, 69.</p>
<p>стр. 125, пасус V</p> <p>Попут Јешуе, Иван мора да пати и симболично спозна тајну мученичке смрти. Без колебања и не пристајући на било какве притиске, а пре свега на оне колективне, Јешуа умире не кривећи за то било кога и прихвата своју смрт, као што је прихватао и свој живот. Он умире да би људима показао како треба живети, како не треба од себе одвраћати опасности, већ им треба изаћи у сусрет. И Иван треба свесно да предузме на себе терет сопствене, личне, непоновљиве судбине, коју ће следити и доследно и храбро је живети.</p>	<p>стр. 269, пасус IV</p> <p>Попут Јешуе, и Иван мора да пати и симболично спозна тајну мученичке смрти. Без колебања и не пристајући на било какве притиске, а пре свега на оне колективне, Јешуа умире не кривећи за то било кога и прихвата своју смрт, као што је прихватао и свој живот. Он умире да би људима показао како треба живети, како не треба од себе одвраћати опасности већ им ићи у сусрет. И Иван треба свесно да предузме терет сопствене, личне, непоновљиве судбине, коју ће доследно и храбро живети све до смрти, како је то учинио и Јешуа у његовом сну.</p>
<p>стр. 125, пасус VI</p> <p>Јешуина судбина уједно је и потврда да Иван није усамљен и да се налази у</p>	<p>стр. 269, пасус V – стр. 270, пасус I</p> <p>Јешуина судбина уједно је и потврда да Иван није усамљен, односно да се налази у</p>

<p>архетипској ситуацији. Оно што он тренутно проживљава дешава се одувек, увек и заувек. Већ сазнање да је проблем архетипски, да је оно са чиме се својевремено суочио Јешуа проблем и других људи, па и целог човечанства, чини да ситуација изгуби на оштрини и интензитету. Лични, изоловани бол постаје нешто што повезује све људе и тај је увид лековит. Јешуин, односно Христов живот је архетипски образац у коме се открива тајна, несвесна основа живота, јер оно што се догађа Христу, догађа се увек и свуда.</p>	<p>архетипској ситуацији и да је оно што он проживљава нешто што се догађа одувек, увек и заувек. [...] Ипак, већ сазнање да је наш проблем архетипски, односно да је оно са чиме се својевремено суочио Јешуа уједно проблем многих људи, па и целог човечанства, чини да ситуација у којој смо се нашли донекле изгуби оштрину и интензитет. Тиме лични, изоловани бол постаје нешто што повезује све људе, а такав увид је лековит.</p> <p>стр. 270, пасус II</p> <p>Јешуин, односно Христов живот јесте архетипски образац у којем се открива тајна, несвесна основа живота, а оно што се догодило Христу догађа се увек и свуда.</p>
<p>„Апулејев Златни магарац“, стр. 126.</p>	<p><i>Снови Михаила Булгакова</i></p>
<p>стр. 126, пасус I</p> <p>У тренутку када сања овај сан Иван се психолошки налази у Јешуиној ситуацији. Он је растргнут и интензивно преживљава борбу супротности. Али, супротности се измирују управо кроз сукоб, а тренутак кризе и интензивне патње мора, пре или касније, по природи ствари бити окончан. Уз то, садржаји колективног несвесног поучавају да након смрти следи и ускрснуће, што ће потврдити и други Иванов сан, којим се роман завршава.</p>	<p>стр. 271, пасус III</p> <p>У тренутку када сања овај сан Иван се психолошки налази у Јешуиној ситуацији. Он је растргнут и интензивно преживљава борбу супротности. Али, супротности се измирују управо кроз сукоб, а тренуци кризе и интензивне патње морају, пре или касније, по природи ствари бити окончани. Уз то, садржаји колективног несвесног поучавају да након смрти следи и ускрснуће, што ће потврдити и други Иванов сан, којим се роман завршава</p>
<p>стр. 126, пасус II</p>	<p>стр. 272, пасус III</p>

<p>Током кризе, Иван схвата да није талентован за писање поезије, на шта утиче и његов сусрет са Мајстором у ком је препознао аутентичног уметника. Али, Иван уједно открива своја права интересовања, захваљујући чему ће се након опоравка успешно посветити историји, тачније филозофији историје. Тиме не само да је решио актуелну животну кризу, већ је успео и да активира „креативне силе несвесног подручја психе“, које се неретко покрећу управо радом на сновима.²² У Ивановом случају окидач је био његов архетипски, јерусалаимски сан, који му је открио колико су му блиски одређени историјски садржаји, којима ће се потом успешно, професионално посветити.</p>	<p>Током кризе, Иван је схватио да није талентован, на шта је вероватно утицао и његов сусрет са Мајстором, у коме је препознао аутентичног уметника.</p> <p>стр. 272, пасус IV – стр. 273, пасус I</p> <p>Схвативши да није талентован за поезију, Иван уједно открива своја права интересовања, да би се након опоравка успешно посветио историји, тачније филозофији историје. Тиме не само да је решио актуелну животну кризу, већ је успео и да активира „креативне силе несвесног подручја психе“, које се, како примећује Јоланда Јакоби, неретко покрећу управо радом на сновима.²³ У Ивановом случају окидач је био његов архетипски, јерусалаимски сан, који представља типичан сан провеса индивидуације. Он му је открио колико су му блиски одређени историјски садржаји, којима ће се потом успешно, професионално посветити.</p>
<p>стр. 126, пасус III</p> <p>У <i>Епилогу</i> Иван је срећно ожењен пожртвованом, брижном и приврженом супругом, што значи да је успео да помири супротности које су се испољиле након сусрета са Воландом. Стекавши свој, породични дом, он ће одбацити псеудоним Бездомни, који му више не пристаје, јер је осим породичног уточишта и љубави, сада пронашао и дом у себи.</p>	<p>стр. 273, пасус II</p> <p>У <i>Епилогу</i> Иван је срећно ожењен, што значи да је успео да превазиђе супротности које су се испољиле након сусрета са Воландом, а вероватно и да... Стекавши свој, породични дом, он ће одбацити псеудоним Бездомни, који му више не пристаје, јер је осим породичног уточишта и љубави, сада пронашао и дом у себи.</p>
<p>стр. 126, пасус IV</p>	<p>стр. 273, пасус IV – стр. 274, пасус I</p>

За разлику од осталих ликова свакодневице, проживљени догађаји су у Ивану оставили трајан и неизбрисиви траг, што потврђује и сан који му се понавља сваке године. У првој сцени тог сна, он види сурово погубљење Хестиса, а не више Јешуино дуготрајно и мучно умирање. Смрт је била неминовна и неизбежна, без могућности помиловања, а погубљен је разбојнички, негаторски, непромишљено-рушилачки и аутодеструктивни аспект самог Ивана.

Након ове кошмарне сцене, када поново заспи, Иван сања две компензаторне слике, које ублажавају патњу згуснуту у првој слици сна, али и потврђују да након смрти следи васкрснуће. Сви ликови који су имали своју специфичну тежину – Јешуа, Пилат, Мајстори Маргарита су живи, васкрсли, па је, макар у оностраности, „све како треба“. Иван чак добија и директну потврду да погубљења није било и да су праве, архетипске вредности неуништиве, што су вредности и садржаји које и он носи у себи и са којима успешно комуницира. Али, не само да су живи Јешуа и Пилат, већ је након овоземаљске смрти жив и Мајстор, што је за Иваново индивидуално функционисање посебно важно.

За разлику од осталих ликова свакодневице, проживљени догађаји су у Ивану оставили трајан и неизбрисив траг, па му се и даље, сваке године понавља исти сан који га на то подсећа. [...] У првој сцени сна, у којој сневач види сурово погубљење Хестиса, значајно је да у центру више није погубљење Јешуе, нити је реч о дуготрајном и мучном умирању, већ о завршници и самом чину убиства. Смрт је била неминовна и неизбежна, без могућности помиловања, а погубљен је разбојнички, негаторски, непромишљено-рушилачки и (ауто)деструктивни аспект сневача.

стр. 274, пасус II

Када након ове кошмарне сцене, поново заспи, сањаће две компензаторне слике, које треба да ублаже патњу згуснуту у првој слици сна и сазнање које му је она донела.

стр. 274, пасус III

У наставку сна, Иван након смрти сања васкрснуће. Сви ликови који су имали специфичну тежину – Јешуа, Пилат, Мајстори Маргарита – живи су, тј. васкрсли, па је макар у оностраности, „све како треба“. Иван чак добија и директну потврду да погубљења није било и да су праве, архетипске вредности неуништиве, што су садржаји које и он носи у себи и са којима успешно комуницира. Али, не само да су живи Јешуа и Пилат, већ је након овоземаљске смрти жив и Мајстор, што је за Иваново индивидуално функционисање посебно важно.

<p>стр. 126, пасус V – стр. 127, пасус I</p> <p>Чињеница да му се сан понавља упућује да ће Иван заувек остати у контакту са тим садржајима и да су догађаји описани у роману на њега трајно утицали, не само на свесни, већ, што је много значајније, на несвесни део његове личности. Он их не сме заборавити, јер су од суштинског значаја за његово функционисање, па ће му се стога сан и понављати. Наравно, симболика поновног рађања имаће други смисао у новим животним ситуацијама у којима ће се Иван у будућности наћи, а сан ће га подсећати на највећу животну кризу и позитиван излазак из ње, као и на архетипске садржаје који су у њему живи и чију снагу треба да искористи у новим околностима.</p>	<p>стр. 275, пасус II</p> <p>Чињеница да му се сан понавља упућује да ће Иван заувек остати у контакту са тим садржајима и да су догађаји описани у роману на њега трајно утицали, оставивши траг не само у свесном већ, што је много значајније, и у несвесном делу његове личности. Он их не сме заборавити, јер су од суштинског значаја за његово функционисање, због чега ће се сан и понављати. Наравно, симболика поновног рађања и самообнављања имаће нови смисао у различитим животним периодима и ситуацијама у којима ће се Иван у будућности наћи, а сан ће га подсећати на највећу животну кризу и позитиван излазак из ње, као и на архетипске садржаје који су у њему присутни и чију снагу треба да искористи у новим околностима.</p>
<p>„Апулејев Златни магарац“, стр. 127.</p>	<p><i>Снови Михаила Булгакова</i></p>
<p>стр. 127, пасус II</p> <p>У контексту Булгаковљевог романа Иванов пример је важан као показатељ да се и у <i>овостраности</i> може постићи целовитост, и то не само уколико човек поседује огромне људске квалитете и капацитет какав је имао Јешуа, већ то може поћи за руком и типичном јунаку московске свакодневице, какав је био Иван Бездомни.</p>	<p>стр. 275, пасус IV – стр. 276, пасус I</p> <p>Иванов пример је доказ да се и у <i>овостраности</i> може постићи целовитост, и то не само уколико човек поседује огромне људске квалитете и капацитет какав је имао Јешуа, већ то може поћи за руком и типичном јунаку московске свакодневице, какав је био Иван Бездомни на почетку романа.</p>
<p>стр. 127, пасус III</p>	<p>стр. 276, пасус II</p>

<p>Криза кроз коју је прошао, проширила је поље Иванове свести и донела му драгоцену сазнања и увиде, не само о себи, већ и о свету и космосу. Тиме се Иван Пониријов придружио кругу повлашћених ликова, напустивши круг просечних, приземних Московљана. Уједно, он постаје и својеврсни посредник између свакодневице, насловних јунака, јерусалаимске приче и вечности, јер се једино у њему све линије романа заиста укрштају. Са сваким од тих нивоа Иван може да комуницира и да га разуме, остајући у контакту и са оним бескрајним, вечним, чиме успева да прекорачи план непосредног искуства и открије скривене димензије и тајне живота и космоса.</p>	<p>Криза кроз коју је прошао проширила је поље његове свести и донела му драгоцену сазнања и увиде, о себи, свету и космосу.</p> <p>стр. 276, пасус III</p> <p>Тиме се придружио кругу повлашћених ликова, напустивши круг ликова свакодневнице. Уједно, Иван је постао и својеврсни посредник између свакодневице, насловних јунака, јерусалаимске приче и вечности, јер се једино у њему све романескне линије укрштају и у пуној мери прожимају. Сваки од датих нивоа Иван може да разуме и да са њим адекватно комуницира, што опет сведочи...</p>
<p>„Апулејев Златни магарец“, стр. 128.</p>	<p>Снови Михаила Булгакова</p>
<p>стр. 128, пасус V – стр. 129, пасус I</p> <p>Након тога обојица почињу да слушају себе, а највише своје снове, који за њих имају непроцењив значај. Реч је о архетипским сновима, који се јављају у „прелазним ситуацијама“ живота и кризним тренуцима, када је сневачу неопходна архетипска мудрост, односно садржаји и знања колективног несвесног, будући да у индивидуалном несвесном не проналази решење за своје унутрашње или спољашње конфликте – а и Луције и Иван се налазе у тавкој животној ситуацији.</p>	<p>„Филигранско стваралаштво Драгана Стојановића“, стр. 78, пасус д. II</p> <p>Познато је да се архетипски снови јављају у кризним и преломним животним ситуацијама, када је сневачу неопходна архетипска мудрост, односно садржаји и знања колективног несвесног, будући да у индивидуалном несвесном не проналази решење за своје унутрашње или спољашње конфликте. Чињеница да је „уредник од искуства“ уснио тако снажан архетипски сан сведочи не само о тескоти и скучености у којој се налази већ и о томе да је на прагу, то јест на прелазу из једне животне фазе у другу. То чак експлицитно потврђује и текст сна, који га позива на налажење новог себе,</p>

	<p>што је позив који ће уредник потом и следити.</p> <p style="text-align: center;"><i>Снови Михаила Булгакова,</i> стр. 268, пасус I</p> <p>Архетипски снови се јављају само у „прелазним ситуацијама“ живота и кризним тренуцима, када је сневачу неопходна архетипска мудрост, односно садржаји и знања колективног несвесног, будући да у индивидуалном несвесном не проналази решење за своје унутрашње или спољашње конфликте.</p>
--	----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------

Прилог V („Пилат“)

- 1) Табеларни преглед СПП – СМБ;
- 2) Копија чланка „Снови Понтија Пилата у роману Михаила Булгакова *Мајстор и Маргарита*“;
- 3) Копија одговарајућих страница из књиге *Снови Михаила Булгакова* по редоследу појављивања у тексту чланка: 91, 94, 179–206, 142, 207–214, 229–238, 286;
- 4) Копија одговарајућих страница из чланка „Проблем могућности и оправданости тумачења литератних снова“ (стр. 458–459);
- 5) Копија одговарајућих страница из књиге *Поетика и психологија гротеске* (стр. 28–29);
- 6) Копија одговарајуће странице из књиге *Живи лик истине Ф. М. Достојевског* (стр. 88).

Табеларни преглед СПП – СМБ

„Снови Понтија Пилата“, стр. 113.	<i>Снови Михаила Булгакова</i>
<p align="center">стр. 113, пасус I</p> <p>О важности снова у <i>Мајстору</i> и <i>Маргарити</i>¹ сведочи податак да су они били присутни већ у првој, касније уништеној редакцији романа. По речима Виктора Лосева, у Булгаковљевој рукописној заоставштини сачуван је истргнути, први лист свеске у којој се налазила прва редакција романа о ђаволу, на ком су остале само речи „Снови... Гостовање“², што је потврда да су осим Воландове посете Москви и снови били део првобитне и основне замисли романа. Познавајући однос који је Булгаков имао према сновима у својим претходним делима, ово није ни необично, ни неочекивано, а посебно када се у виду има коначна верзија <i>Мајстора</i> и <i>Маргарите</i> и значај који снови у њој имају.</p>	
<p align="center">стр. 113, фуснота I</p> <p>Овај рад је део докторске дисертације, одбрањене на Филолошком факултету у Београду, под називом <i>Функција и значај снова у делима Достојевског ("Сан смешног човека"), Михаила Булгакова ("Мајстор и Маргарита") и Томаса Мана ("Јосиф и његова браћа")</i>.</p>	
<p align="center">стр. 113, пасус II – стр. 114, пасус I</p> <p>У роману се преплићу три равни дешавања:</p>	<p align="center">стр. 91, пасус I</p> <p>У роману преплићу се три равни дешавања:</p>

<p>– <i>московска линија</i>, која се дели на две јасно одвојене целине: једну чине ликови московске свакодневице 30-их година XX века, а другу насловни јунаци романа;</p> <p>– <i>јерушаламска линија</i>, односно прича с почетка наше ере, у којој се сучељавају Понтије Пилат, са једне, и Јешуа, са друге стране;</p> <p>– <i>линија вечности</i>, односно апсолутног времена (или мистична линија), која се опет дели на два „царства“: Јешуино и Воландово, у којима бораве Леви Матеј, Пилат, његов пас Банга, гости Воландовог бала, Мајстор и Маргарита.</p>	<p>– <i>московска линија</i>, која се дели на две јасно одвојене целине: једну чине ликови московске свакодневице тридесетих година XX века, а другу насловни јунаци романа;</p> <p>– <i>јерушаламска линија</i>, односно прича с почетка наше ере, у којој се сучељавају Понтије Пилат, с једне, и Јешуа, с друге стране;</p> <p>– <i>линија вечности</i>, односно апсолутног времена (или мистична линија), која се опет дели на два „царства“: Јешуино и Воландово, у којима бораве Леви Матеј, Пилат, његов пас Банга, гости Воландовог бала, Мајстор и Маргарита.</p>
<p>„Снови Понтија Пилата“, стр. 114.</p>	<p><i>Снови Михаила Булгакова</i></p>
<p>стр. 114, пасус II</p> <p>Тиме су у <i>Мајстору и Маргарити</i> присутне три временске равни: садашњост (оно што јесте), прошлост (оно што је било) и будућност (оно што ће бити), којима одговарају три просторне равни: ово страни древни Јерушалаим из I века наше ере и Москва из 30-их година XX века, с једне стране, и оно страни простор у вечности, са друге стране. Ова <i>троделна</i> подела, као и <i>дуализам</i> који се јавља у свакој од линија дешавања, суштинска је одлика Булгаковљевог романа и има бројне семантичке последице и импликације.</p>	<p>стр. 91, пасус II</p> <p>Тиме су у роману присутне три временске равни: садашњост (оно што јесте), прошлост (оно што је било) и будућност (оно што ће бити), којима одговарају три просторне равни: ово страни древни Јерушалаим из I века наше ере и Москва из тридесетих година XX века, с једне стране, и оно страни простор у вечности, са друге стране. Ова <i>троделна</i> подела, као и <i>дуализам</i> који се у свакој од линија дешавања јавља, суштинска је одлика романа <i>Мајстор и Маргарита</i> и има многобројне семантичке последице и импликације.</p>
<p>стр. 114, пасус III</p> <p>Када је реч о сновима, они су присутни на</p>	<p>стр. 94, пасус II</p> <p>Када је реч о сновима, они су присутни на</p>

<p>све три равни дешавања, чиме је већ сигнализирани њихов значај и сугерисано да имају повлашћено место у роману. Тиме и снови говоре о ономе што је било, што јесте и што ће бити, пружајући јунацима, и наравно читаоцима, корисне информације о све три временске и просторне равни. Мада је у роману предочено <i>шест снова</i>,⁴ од којих сваки има своје место и велики значај, уско повезан са линијом дешавања за коју се везује — што сведочи да је Булгаков имао изванредан осећај када и где треба посегнути за сном и коју му функцију дати — ипак се за снове Понтија Пилата може рећи да су <i>кључни и најзначајнији</i>.</p>	<p>све <i>три равни</i> дешавања, чиме је већ сигнализирани њихов значај у <i>Мајстору и Маргарити</i> и сугерисано да снови имају повлашћено место у роману.</p> <p>стр. 94, пасус III</p> <p>Тиме и снови говоре о ономе што је било, што јесте и што ће бити, пружајући јунацима и читаоцима, корисне информације о све три временске и просторне равни.</p>
<p>стр. 114, фуснота IV</p> <p>У <i>Мајстору и Маргарити</i> <i>укупно</i> има <i>шест</i> снова, од чега по један сањају Никанор Иванович Боси, типични представник московске свакодневице и Маргарита, као представник линије насловних јунака романа, док по два сна сањају Понтије Пилат и Иван Бездомни. Један Пилатов сан део је јерусалаимске приче, а сањан је у ноћи након погубљења Јешуе, док му се друти сан током две хиљаде година понавља у вечности. Иванов први сан у целости се односи на јерусалаимска збивања, док други, сада већ сан професора Ивана Понирјова (тј. преображеног Бездомног), садржи информације о догађајима у вечности, које овим путем „доспевају и у московску свакодневицу, а тичу се <i>коначних</i> судбина како главних јерусалаимских ликова тако и насловних јунака, Московљана.</p>	<p>стр. 94, пасус II</p> <p>Предочено је <i>укупно шест</i> снова, од чега по један сањају Никанор Иванович Боси, типични представник московске свакодневице и Маргарита, као представник линије насловних јунака романа, док по два сна сањају Понтије Пилат и Иван Бездомни. Један Пилатов сан део је јерусалаимске приче, а сањан је у ноћи након погубљења Јешуе, док му се друти сан током две хиљаде година понавља у вечности. Иванов први сан у целости се односи на јерусалаимска збивања, док други, сада већ сан професора Ивана Понирјова (тј. преображеног Бездомног), садржи информације о догађајима у вечности, које овим путем „доспевају и у московску свакодневицу, а тичу се <i>коначних</i> судбина како главних јерусалаимских ликова тако и насловних јунака, Московљана.</p>

<p style="text-align: center;">стр. 114, пасус IV</p> <p>Свој први сан Пилат сања у ноћи након Јешуиног погубљења, док му се други две хиљаде година понавља у вечности. Окидач за оба сна био је сусрет са Јешуом, односно саслушање током ког Јешуа позива Пилата да прошетају и поразговарају, јер му „навиру неке нове мисли“ за које претпоставља да би се Пилату „могле учинити занимљиве“ и које жели са њим да подели. Пилат се оглушује о тај необичан позив, за који се испоставља да је добрим делом био и симболичан. Не препознајући најважнији тренутак у свом животу, Пилат пропушта прилику која му се указала, а за коју ће тек накнадно схватити да је била животна важна.</p>	<p style="text-align: center;">стр. 179, пасус II</p> <p>Свој први сан Пилат сања у ноћи након Јешуиног погубљења, док му се други две хиљаде година понавља у вечности. Окидач за оба сна био је сусрет са Јешуом, односно саслушање током ког Јешуа позива Пилата да <i>прошетају</i> и <i>поразговарају</i>, јер му „навиру неке нове мисли“ за које претпоставља да би се Пилату „могле учинити занимљиве“ и које жели са њим да подели. Пилат се оглушује о тај необичан позив, за који се испоставља да је добрим делом био и симболичан. Не препознајући најважнији тренутак у свом животу, Пилат пропушта прилику која му се указала, а за коју ће тек накнадно схватити да је била животна важна.</p>
<p style="text-align: center;">„Снови Понтија Пилата“, стр. 115.</p>	<p style="text-align: center;"><i>Снови Михаила Булгакова</i></p>
<p style="text-align: center;">стр. 115, пасус I</p> <p>Ситуацију налик овој, Карл Густав Јунг сматра архетипском и назива је <i>архетип непрепознавања момента од животне важности</i>. У том светлу се може посматрати читав Пилатов сусрет са Јешуом, па и изостанак храбрости да се додатно заложи и спасе „лутајућег филозофа“, чиме би заправо спасао и себе. Пилат занемарује своје свесне увиде и допушта да зарад сопственог комформизма и заштите своје позиције и каријере страда невин човек. Уз то, он се оглушује о неколико јасних упозорења и предосећања током сусрета са Јешуом и потоњег</p>	<p style="text-align: center;">стр. 180, пасус I</p> <p>Ситуацију налик овој, Карл Густав Јунг сматра архетипском и назива је <i>архетип непрепознавања момента од животне важности</i>. У том светлу се може посматрати читав Пилатов сусрет са Јешуом, па и изостанак храбрости да се додатно заложи и спасе „лутајућег филозофа“, чиме би заправо спасао и себе. Пилат занемарује своје свесне увиде и допушта да зарад сопственог комформизма и заштите своје позиције и каријере страда невин човек. Уз то, он се оглушује о неколико јасних упозорења и предосећања током сусрета са Јешуом и потоњег</p>

<p>разговора се Каифом — оглушује се о своју визију Јешуине мртве главе и о неповезане, необичне мисли: „Страдао!“, а затим и „Страдали!“, које упућују да ће заједно са Јешуом страдати и он сам; оглушује се о „неиздрживу тугу коју је осетио при помисли на бесмртност, антиципирајући да ће у вечности његова позиција бити мучна; о „непојамну жалост“ и нејасан осећај да „није сасвим завршио разговор с осуђеним или можда — нешто није до краја саслушао, за чим ће очигледно чезнути током потоњег живота, али и у оностраности; оглушује се и о мисао због које се следио на јерусалаимској припечи: „Бесмртност... дошла је бесмртност...“ која му је синула као муња и брзо се угасила, у тренутку када Каифа трећи пут потврђује да Јешуа неће бити помилован, што указује да ни Пилат неће бити ослобођен свог дела кривице. Тако већ током Јешуиног саслушања Пилатове визије и мисли, које пробијају из несвесног дела његове личности, указују на метафизички смисао тог сусрета.</p>	<p>разговора се Каифом — оглушује се о своју визију Јешуине мртве главе и о неповезане, необичне мисли: „Страдао!“, а затим и „Страдали!“, које упућују да ће заједно са Јешуом страдати и он сам; оглушује се о „неиздрживу тугу коју је осетио при помисли на бесмртност, антиципирајући да ће у вечности његова позиција бити мучна; о „непојамну жалост“ и нејасан осећај да „није сасвим завршио разговор с осуђеним или можда — нешто није до краја саслушао, за чим ће очигледно чезнути током потоњег живота, али и у оностраности; оглушује се и о мисао због које се следио на јерусалаимској припечи: „Бесмртност... дошла је бесмртност...“ која му је синула као муња и брзо се угасила, у тренутку када Каифа трећи пут потврђује да Јешуа неће бити помилован, што указује да ни Пилат неће бити ослобођен свог дела кривице. Тако већ током Јешуиног саслушања Пилатове визије и мисли, које пробијају из несвесног дела његове личности, указују на метафизички смисао тог сусрета.</p>
<p>стр. 115, пасус II</p> <p>Пилат, заправо, доживљава класични „конфликт дужности“ – дужности према професионалној норми, која је у раскораку са дужношћу према сопственој личности, која се при томе тек „рађа“, односно „буди“. Конфликт дужности доводи до проблема буђења савести. Пилат се одлучује да предност да моралној савести над етичком, односно колективним нормама над индивидуалним, личним“, Међутим, буђење савести, које је често повезано са пробуђеном људскошћу, увек помаже</p>	<p>стр. 180, пасус II – стр. 181, пасус I</p> <p>Пилат, заправо, доживљава класични „конфликт дужности“ – дужности <i>према професионалној норми</i>, која је у раскораку са дужношћу <i>према сопственој личности</i>, која се при томе тек „рађа“, односно „буди“. Конфликт дужности доводи до проблема буђења савести. Пилат се одлучује да предност да моралној савести над етичком, односно колективним нормама над индивидуалним, личним¹, Међутим, буђење савести, које је често повезано са пробуђеном људскошћу, увек помаже</p>

<p>свесној спознаји и неретко покреће тежњу ка саморазвоју, односно ка индивидуацији, што се у Булгаковљевом роману управо дешава Пилату.</p>	<p>свесној спознаји и неретко покреће тежњу ка саморазвоју, односно ка индивидуацији, што се у Булгаковљевом роману управо дешава Пилату.</p>
<p>стр. 115, фуснота V</p> <p>Јунг разликује морал и етику, јер, како наглашава, Фројдово <i>Над-Ја (Супер-Его)</i>, односно морални кодекс колектива, не покрива цео етички проблем, већ само један део. Зато Јунг говори о правој етичкој реакцији, тихом унутрашњем гласу, који представља личну етичку инстанцу, која је сасвим индивидуална и не мора бити у складу са колективним кодексом (који је различит и варира зависно од времена, нације, друштва у ком се јавља).</p>	<p>стр. 181, фуснота I</p> <p>Јунг разликује морал и етику, јер, како наглашава, Фројдово <i>Над-Ја (Супер-Его)</i>, односно морални кодекс колектива, не покрива цео етички проблем, већ само један његов део. Зато Јунг говори о правој етичкој реакцији, тихом унутрашњем гласу, који представља личну етичку инстанцу, која је сасвим индивидуална и не мора бити у складу са колективним кодексом (који је различит и варира зависно од времена, нације, друштва у ком се јавља).</p>
<p>стр. 115, пасус III</p> <p>После погубљења, негде око поноћи, након што коначно заспи, Пилат ће, под пуним месецом, уснити сан.</p>	<p>стр. 181, пасус II</p> <p>После погубљења, негде око поноћи, након што коначно заспи, Пилат ће, под пуним месецом, уснити сан.</p>
<p>стр. 115, пасус IV – 116, пасус I</p> <p>Лежај је био у полутами, заклоњен од месеца стубом, али се од степеница до постеље пружао трачак месечине. И само што је прокуратор изгубио везу с оним што се у стварности око њега налазило, он одмах ступи на тај осветљени пут и пође њиме увис, право према месецу. Чак се и засмеја у сну од среће, тако се све беше дивно и непоновљиво стекло на прозрачном плавом путу. Корачао је у пратњи Банге, а</p>	<p>стр. 181, пасус III – 182, пасус I</p> <p>Лежај је био у полутами, заклоњен од месеца стубом, али се од степеница до постеље пружао трачак месечине. И само што је прокуратор изгубио везу с оним што се у стварности око њега налазило, он одмах ступи на тај осветљени пут и пође њиме увис, право према месецу. Чак се и засмеја у сну од среће, тако се све беше дивно и непоновљиво стекло на прозрачном плавом путу. Корачао је у пратњи Банге, а</p>

<p>пored њега ишао је лутајући филозоф. Расправљали су о нечему веома сложеном и важном, при чему ниједан није успео да победи другог. Ни у чему се један са другим нису слагали и отуда је њихов спор био нарочито занимљив и бескрајан. Само се по себи разуме, показало се да је данашње погубљење најчистији неспоразум: јер, ево, филозоф којије измислио ону невероватну бесмислицу да су сви људи добри — хода упоредо, дакле, он је жив. И, наравно, било би ужасно чак и помислити да неко може погубити таквог човека. Није било погубљења! Није га било! Ето, у томе је дивота овога путовања увис, по лествама месечине.</p>	<p>пored њега ишао је лутајући филозоф. Расправљали су о нечему веома сложеном и важном, при чему ниједан није успео да победи другог. Ни у чему се један са другим нису слагали и отуда је њихов спор био нарочито занимљив и бескрајан. Само се по себи разуме, показало се да је данашње погубљење најчистији неспоразум: јер, ево, филозоф којије измислио ону невероватну бесмислицу да су сви људи добри — хода упоредо, дакле, он је жив. И, наравно, било би ужасно чак и помислити да неко може погубити таквог човека. Није било погубљења! Није га било! Ето, у томе је дивота овога путовања увис, по лествама месечине.</p>
<p>„Снови Понтија Пилата“, стр. 116.</p>	<p>Снови Михаила Булгакова</p>
<p>стр. 116, пасус II</p> <p>Слободног времена било је онолико колико треба, а олуја ће бити тек пред вече и кукавичлук је, несумњиво, један од најстрашнијих порока. Тако је говорио Јешуа Ха-Норци. Не, филозофе, успротивићу се: то је најстрашнији порок!</p>	<p>стр. 182, пасус II</p> <p>Слободног времена било је онолико колико треба, а олуја ће бити тек пред вече и кукавичлук је, несумњиво, један од најстрашнијих порока. Тако је говорио Јешуа Ха-Норци. Не, филозофе, успротивићу се: то је најстрашнији порок!</p>
<p>стр. 116, пасус III</p> <p>Ево, на пример, садашњи прокуратор Јудеје, а бивши трибун у легији, зар је био кукавица онда пре, у Долини девица, када разјарени Германи умало нису раскомадали грмаља Пацомора? Та имајте милости, филозофе! Па није ваљда да ви, са вашим умом, можете и помислити да ће, због</p>	<p>стр. 182, пасус III</p> <p>Ево, на пример, садашњи прокуратор Јудеје, а бивши трибун у легији, зар је био кукавица онда пре, у Долини девица, када разјарени Германи умало нису раскомадали грмаља Пацомора? Та имајте милости, филозофе! Па није ваљда да ви, са вашим умом, можете и помислити да ће, због</p>

<p>човека који је учинио злодело против цезара, прокуратор Јудеје уништити своју каријеру?</p> <p>— Да, да — стењао је и јецао у сну Пилат.</p>	<p>човека који је учинио злодело против цезара, прокуратор Јудеје уништити своју каријеру?</p> <p>— Да, да — стењао је и јецао у сну Пилат.</p>
<p>стр. 116, пасус IV</p> <p>Разуме се да ће је уништити. Јутрос је још и не би уништио, а сада, по ноћи, извагавиши све, спреман је да уништи. Ризиковаће све да би спасао од погубљења безумног маишара и врача који апсолутно ни за шта није крив!</p>	<p>стр. 182, пасус IV</p> <p>Разуме се да ће је уништити. Јутрос је још и не би уништио, а сада, по ноћи, извагавиши све, спреман је да уништи. Ризиковаће све да би спасао од погубљења безумног маишара и врача који апсолутно ни за шта није крив!</p>
<p>стр. 116, пасус V</p> <p>— Од сада ћемо увек бити заједно — говорио му је у сну одрпани филозоф луталица, који се, не зна се на који начин, створио на путу коњаника са златним копљем. — Ако је ту један, онда ће, значи, одмах бити ту и други! Ако спомену мене, одмах ће и тебе споменути! Мене, нахоче, сина непознатих родитеља, и тебе, сина краља звездознанца и млинареве кћери, лепотице Пиле.</p>	<p>стр. 182, пасус V</p> <p>— Од сада ћемо увек бити заједно — говорио му је у сну одрпани филозоф луталица, који се, не зна се на који начин, створио на путу коњаника са златним копљем. — Ако је ту један, онда ће, значи, одмах бити ту и други! Ако спомену мене, одмах ће и тебе споменути! Мене, нахоче, сина непознатих родитеља, и тебе, сина краља звездознанца и млинареве кћери, лепотице Пиле.</p>
<p>стр. 116, пасус VI</p> <p>— Да, свакако не заборави, спомени мене, сина звездознанчевог — молио је у сну Пилат. И, добивши у сну јамство климањем главе, потврдан знак од просјака из Ен-Сарада, који је ишао напореда с њим, сурови прокуратор Јудеје плакао је од радости и смејао се кроза сан.</p> <p>Све је то било лепо, али је тим ужасније</p>	<p>стр. 182, пасус VI – стр. 183, пасус I</p> <p>— Да, свакако не заборави, спомени мене, сина звездознанчевог — молио је у сну Пилат. И, добивши у сну јамство климањем главе, потврдан знак од просјака из Ен-Сарада, који је ишао напореда с њим, сурови прокуратор Јудеје плакао је од радости и смејао се кроза сан.</p> <p>Све је то било лепо, али је тим ужасније</p>

било хегемонско буђење...	било хегемонско буђење...
„Снови Понтија Пилата“, стр. 117.	Снови Михаила Булгакова
стр. 117, пасус I	стр. 183, пасус II
Тако се осим мисли-закључака — да „погубљења није било“ и да је „кукавичлук најстрашнији порок“, као и спремности да се истински заложи за Јешуу — Пилатов сан састоји из отпочињања „занимљивог“ и „бескрајног“ дијалога са Јешуом; Јешуине констатације да ће од сада увек бити заједно; Пилатове молбе у завршници сна да га Јешуа „не заборави“ и да га „спомене“, што му овај обећава, па се Пилат смеје и плаче, све док се не пробуди.	Тако се осим мисли-закључака — да „погубљења није било“ и да је „кукавичлук најстрашнији порок“, као и спремности да се истински заложи за Јешуу — Пилатов сан састоји из отпочињања „занимљивог“ и „бескрајног“ дијалога са Јешуом; Јешуине констатације да ће од сада увек бити заједно; Пилатове молбе у завршници сна да га Јешуа „не заборави“ и да га „спомене“, што му овај обећава, па се Пилат смеје и плаче, све док се не пробуди.
стр. 117, пасус II	стр. 183, пасус III
Како је реч о архетипском сну, и најзначајнијем сну у Пилатовом животу, он спонтано почиње да га прича начелнику тајне полиције, када овај дође да поднесе извештај о убиству Јуде и Јешуином покопу. Познато је да архетипски снови побуђују нуминозна осећања и остављају снажан утисак на сневача, који потом има потребу да сан исприча и подели његов садржај са другим људима. Истовремено, сневач осећа драгоценост и тајанственост свог сна, па жели и да га задржи само за себе, због чега Пилат неће довршити причање сна. Ту је свакако присутна и жеља да остане у својој улози и доследан дужности коју обавља, односно да начелнику тајне полиције не покаже шта се	Како је реч о архетипском сну, и најзначајнијем сну у Пилатовом животу, он спонтано почиње да га прича начелнику тајне полиције, када овај дође да поднесе извештај о убиству Јуде и Јешуином покопу. Познато је да архетипски снови побуђују нуминозна осећања и остављају снажан утисак на сневача, који потом има потребу да сан исприча и подели његов садржај са другим људима. Истовремено, сневач осећа драгоценост и тајанственост свог сна, па жели и да га задржи само за себе, због чега Пилат неће довршити причање сна. Ту је свакако присутна и жеља да остане у својој улози и доследан дужности коју обавља, односно да начелнику тајне полиције не покаже шта се

налази испод професионалне „маске“ коју носи.	налази испод професионалне „маске“ коју носи.
<p>стр. 117, пасус III</p> <p>Осим снажне компензаторне функције⁶, која је садржана у закључку да погубљења није било и отпочињању жељеног дијалога са Јешуом, сан има и дубље значење, а може се и мора посматрати <i>и на нивоу субјекта</i>.⁷ Имајући у виду „разрешење које ће уследити у вечности, када ће, уз интервенцију Маргарите и Мајстора и залагање Јешуе, након две хиљаде година, Пилат коначно ступити на месечеву стазу и најзад отпочети жељени дијалог са Јешуом, сан треба посматрати и као антиципацију будућих догађаја. То је значајно, јер сведочи да је Мајстор, судећи по сну свог јунака, наслутио крај романа о Пилату и разрешење Пилатове судбине, да би потом у вечности и лично узео учешћа и дао свој допринос таквом исходу. Уједно, сан наговештава да у Пилату постоји потенцијал за тај суштински искорак, захваљујући чему ће у крајњем исходу и бити ослобођен. Како је реч о архетипском сну, он при томе има и шире значење и не односи се само на Пилата и његову појединачну судбину, па се то значење мора ставити и у контекст целог романа.</p>	<p>стр. 183, пасус IV – стр. 184, пасус I</p> <p>Како је овај сан изузетно значајан за роман у целини, неопходно га је детаљно размотрити. Осим снажне компензаторне функције, која је садржана у закључку да погубљења није било и отпочињању жељеног дијалога са Јешуом, сан има и дубље значење, а може се и мора посматрати <i>и на нивоу субјекта</i>. Имајући у виду „разрешење које ће уследити у вечности, када ће, уз интервенцију Маргарите и Мајстора и залагање Јешуе, након две хиљаде година, Пилат коначно ступити на месечеву стазу и најзад отпочети жељени дијалог са Јешуом, сан треба посматрати и као антиципацију будућих догађаја.² То је значајно, јер сведочи да је Мајстор, судећи по сну свог јунака, наслутио крај романа о Пилату и разрешење Пилатове судбине, да би потом у вечности и лично узео учешћа и дао свој допринос таквом исходу. Уједно, сан наговештава да у Пилату постоји <i>потенцијал</i> за тај суштински искорак, захваљујући чему ће у крајњем исходу и бити ослобођен. Како је реч о архетипском сну, он при томе има и шире значење и не односи се само на Пилата и његову појединачну судбину, па се то значење мора ставити и у контекст целог романа.</p>
<p>стр. 117, фуснота VI</p> <p>Једна од основних и најчешћих функција</p>	<p>„Тумачење литерарних снова“ стр. 458, пасус V</p>

<p>снова јесте компензаторна, будући да се несвесно, чији су специфичан израз снови, налази у компензаторном односу према свести. На тај начин снови доприносе успостављању психолошке саморегулације, односно уравнотежењу личности, што увек има лековит ефекат.</p>	<p>Стога је за разматрање литерарних снова потребно познавање и психолошких функција сна, од којих је једна од основних и најчешћих – компензаторна. Њоме сан доприноси успостављању психолошке саморегулације, односно уравнотежењу личности, што увек има лековит ефекат.</p>
<p>стр. 117, фуснота VII</p> <p>Јунг разликује тумачење снова на нивоу објекта и на нивоу субјекта. Тумачење на нивоу објекта је дословно, што значи да се особе, дешавања или предмети из сна изједначавају са онима у реалности, док је тумачење на нивоу субјекта метафорично и подразумева посматрање сна као израза унутрашње драме у којој су сви елементи, објекти и ликови аспекти сневача, непознати његовој свести. Тако је сан, заправо, позорница на којој је сневач истовремено: сцена, глумац, суфлер, режисер, аутор, публика и критичар.</p>	<p>„Тумачење литерарних снова“ стр. 459, пасус IV</p> <p>Снови најбоље откривају психичко стање сневача, не само у реалности већ и у књижевним делима. Зато је методолошки посебно значајно Јунгово увиђање да је читава творевина сна субјективна. Сан представља „театар у ком је сневач сцена, глумац, суфлер, режисер, аутор, публика и критичар“ (Јунг 2009:117).</p> <p>Стога Јунг, осим тумачења сна на нивоу објекта, које је засновано на дословном тумачењу, посебно инсистира на тумачењу сна на нивоу субјекта, које захтева метафоричан приступ. Јер, сан је унутрашња драма у којој су сви елементи, објекти и ликови (непознати) аспекти сневача.</p>
<p>„Снови Понтија Пилата“, стр. 118.</p>	<p>Снови Михаила Булгакова</p>
<p>стр. 118, пасус I</p> <p>Како бисмо целовитије сагледали Пилатове снове и њихово дубинско-психолошко значење, односно значење на нивоу субјекта, неопходно је прво размотрити</p>	<p>стр. 184, пасус II</p> <p>Како бисмо целовитије сагледали Пилатове снове и њихово дубинско-психолошко значење, односно значење на нивоу субјекта, неопходно је прво размотрити</p>

<p>Пилатов (овострани) живот и свесне ставове, као и скицирати контуре његовог психолошког профила. То ћемо учинити уз индиректну помоћ његовог првог сна, који је израз несвесног дела Пилатове личности, чиме нам се откривају и свесни ставови, који треба да буду компензовани путем сна, како би била постигнута неопходна равнотежа. Централни симбол и јерусалаимског сна и оног сањаног у вечности јесте месец и месечева стаза на коју Пилат ступа и отпочиње дијалог са Јешуом, или пак, као у сну-мучитељу који му се понавља у вечности, упорно покушава да крене ка месецу, али у томе не успева.</p>	<p>Пилатов (овострани) живот и свесне ставове, као и скицирати контуре његовог психолошког профила. То ћемо учинити уз индиректну помоћ његовог првог сна, који је израз несвесног дела Пилатове личности, чиме нам се откривају и свесни ставови, који треба да буду компензовани путем сна, како би била постигнута неопходна равнотежа. Централни симбол и јерусалаимског сна и оног сањаног у вечности јесте месец и месечева стаза на коју Пилат ступа и отпочиње дијалог са Јешуом, или пак, као у сну-мучитељу који му се понавља у вечности, упорно покушава да крене ка месецу, али у томе не успева.</p>
<p>стр. 118, пасус II</p> <p>Стога је потребно најпре размотрити симболику сунца и сунчеве светлости, не само зато што сунце доминира јерусалаимским збивањима, већ и зато што је суштински повезано са Пилатом, као типичним „соларним јунаком”. То ће нам помоћи да, између осталог, разумемо смисао Пилатове жеље да ступи на месечеву стазу и крене ка месецу, где га чека Јешуа, будући да је та жеља у самом језгру његовог првог сна, као и оног који му се две хиљаде година понавља у вечности.</p>	<p>стр. 185, пасус I</p> <p>Стога је потребно најпре размотрити симболику сунца и сунчеве светлости, не само зато што сунце доминира јерусалаимским збивањима, већ и зато што је суштински повезано са Пилатом, као типичним „соларним јунаком”. То ће нам помоћи да, између осталог, разумемо смисао Пилатове жеље да ступи на месечеву стазу и крене ка месецу, где га чека Јешуа, будући да је та жеља у самом језгру његовог првог сна, као и оног који му се две хиљаде година понавља у вечности.</p>
<p>стр. 118, пасус III</p> <p>Сунце је „тих дана у Јерусалаиму пржило с некаквом необичном жестином”. Пењући се ка свом зениту, оно прати Јешуино саслушање, током ког се Јешуа у два маха заклања од сунца, након Пилатове одлуке и</p>	<p>стр. 185, пасус IV – стр. 186, пасус I</p> <p>Сунце је „тих дана у Јерусалаиму пржило с некаквом необичном жестином”. Пењући се ка свом зениту, оно прати Јешуино саслушање, током ког се Јешуа у два маха заклања од сунца, након Пилатове одлуке и</p>

<p>завршеног разговора са Каифом „усијана лопта је тачно над Пилатовом главом, пре изрицања пресуде Пилат бабацује главу и окреће је „право у сунце“, а пре него што изговори име помилованог Вар-Равана, Пилату се чини да „једино он сам, лица упртог у небо, стоји под усправним зрацима који га прже, да би му се, када каже име помилованог, учинило да се „сунце звонко распрело над њими преплавило му уши пламеном“. Сунце не смета једино центуриону Пацомору и гуштерима, док су Левију Матеју очи „упаљене од сунца и несанице , Хестас „пред крај трећег сата процеса погубљења полуди „од мува и од сунца“, а Јешуу на стубу „пржи сунце“ и он „умире од његових опекотина“. Наспрам сунцу, олуја коју шаље месец (као што шаље и кишу, поплаву или потоп) убрзава погубљење, прекида Јешуине муке и доноси олакшање.</p>	<p>завршеног разговора са Каифом „усијана лопта је тачно над Пилатовом главом, пре изрицања пресуде Пилат бабацује главу и окреће је „право у сунце“, а пре него што изговори име помилованог Вар-Равана, Пилату се чини да „једино он сам, лица упртог у небо, стоји под усправним зрацима који га прже, да би му се, када каже име помилованог, учинило да се „сунце звонко распрело над њими преплавило му уши пламеном“. Сунце не смета једино центуриону Пацомору и гуштерима, док су Левију Матеју очи „упаљене од сунца и несанице , Хестас „пред крај трећег сата процеса погубљења полуди „од мува и од сунца“, а Јешуу на стубу „пржи сунце“ и он „умире од његових опекотина“. Наспрам сунцу, олуја коју шаље месец (као што шаље и кишу, поплаву или потоп) убрзава погубљење, прекида Јешуине муке и доноси олакшање.</p>
<p>стр. 118, пасус IV – стр. 119, пасус I</p> <p>Однос људи према Сунцу зависи од климатског подручја у коме живе, па се у крајевима с умереном климом сматра да биљни и животињски свет расте захваљујући Сунцу, док је у земљама врелог поднебља, попут Јудеје, Сунце непријатељска сила, која уништава младице и убија живот. У врелим подручјима се мисли да топлота Сунца исушује, док топлота Месеца влажи, а верује се да је светлост Месеца благотворна јер је, насупротив сунчевој, блага и хладна.</p>	<p>стр. 187, пасус I</p> <p>Однос људи према Сунцу зависи од климатског подручја у којем живе, па се у крајевима с умереном климом сматра да биљни и животињски свет расте захваљујући Сунцу, док је у земљама врелог поднебља, попут Јудеје, Сунце непријатељска сила, која уништава младице и убија живот. У врелим подручјима се мисли да топлота Сунца исушује, док топлота Месеца влажи, а верује се да је светлост Месеца благотворна јер је, насупротив сунчевој, блага и хладна.</p>

„Снови Понтија Пилата“, стр. 119.	Снови Михаила Булгакова
<p style="text-align: center;">стр. 119, пасус II</p> <p>У библијском миту о постању Бог је створио две светлости (два „видјела“), велику светлост да управља даном и малу светлост да управља ноћу. <i>Сунце</i> као мушко начело владар је дана, или свести, рада и постигнућа, као и свесног разумевања и одабирања; оно је Логос. Насупрот њему, <i>Луна</i>⁸, <i>месец</i> јесте женско начело, владарка ноћи, несвесног; она је Ерос, тајанствена привлачна сила љубави, моћна, судбоносна и несхватљива. Плутарх каже да су „дејства месеца слична... магији, сазнању и уметности, док дејства сунца као дасу изазвана <i>физичком силом и насиљем</i>”⁹.</p>	<p style="text-align: center;">стр. 187, пасус II</p> <p>У библијском миту о постању Бог је створио две светлости (два „видјела“), велику светлост да управља даном и малу светлост да управља ноћу. <i>Сунце</i> као мушко начело владар је дана, или свести, рада и постигнућа, као и свесног разумевања и одабирања; оно је Логос. Насупрот њему, <i>Луна</i>, <i>месец</i> јесте женско начело, владарка ноћи, несвесног; она је Ерос, тајанствена привлачна сила љубави, моћна, судбоносна и несхватљива. Плутарх каже да су „дејства месеца слична... магији, сазнању и уметности, док дејства сунца као дасу изазвана <i>физичком силом и насиљем</i>”⁵.</p>
<p style="text-align: center;">стр. 119, фуснота VIII</p> <p>У већини језика, месец је реч женског рода, што је случај и са речју Луна, која се мање користи у српском језику, али је у руском уобичајена, па је тиме свеprisутна и у Булгаковљевом роману.</p>	
<p style="text-align: center;">стр. 119, пасус III</p> <p><i>Сунце</i> је симбол мушког начела и ствари овога света, док духовна својства остају уз лунарна божанства. Обожавање сунца је обожавање оног што превазилази природу, што уређује њену хаотичну пуноћу и обуздава њене силе, како би испуњавале човекове циљеве. Мушко начело, Логос,</p>	<p style="text-align: center;">стр. 187, пасус III</p> <p><i>Сунце</i> је симбол мушког начела и ствари овога света, док духовна својства остају уз лунарна божанства. Обожавање сунца је обожавање оног што превазилази природу, што уређује њену хаотичну пуноћу и обуздава њене силе, како би испуњавале човекове циљеве. Мушко начело, Логос,</p>

<p>почело се поштовати у личности Бога-Сунца, а божанска својства неодвојива од човека — његова способност да постиже и уређује, да формулише, да прави разлику и уопштава — поштована су у соларном јунаку, који је убијао аждаје и тиме освајао свесност¹⁰.</p>	<p>почело се поштовати у личности Бога-Сунца, а божанска својства неодвојива од човека — његова способност да постиже и уређује, да формулише, да прави разлику и уопштава — поштована су у соларном јунаку, који је убијао аждаје и тиме освајао свесност⁶.</p>
<p>стр. 119, пасус IV</p> <p>У својој књизи <i>Богови у сваком мушкарцу</i>, јунговски оријентисана аналитичарка Цин Шинода Болен показује да архетипови који нам саопштавају истине о људској природи персонификовано могу бити описани као богови и богиње. Она анализира осам старогрчких богова (генерацију очева — Зевса, Посејдона и Хада и генерацију синова — Аполона, Хермеса, Ареја, Хефеста и Диониса), наглашавајући да су сви богови „потенцијални обрасци у психама свих мушкараца, али да су, ипак, у сваком конкретном мушкарцу „неки од ових образаца покренути (оснажени и развијени), а други нису “¹¹.</p>	<p><i>Поетика и психологија гротеке,</i> стр. 28, пасус IX – стр. 29, пасус I</p> <p>У својој књизи <i>Богови у сваком мушкарцу</i>, јунговски оријентисана аналитичарка Цин Шинода Болен показује како се архетипови који нам саопштавају истине о људској природи персонификовано могу бити описани као богови и богиње. Она анализира осам старогрчких богова (генерацију очева — Зевса, Посејдона и Хада и генерацију синова — Аполона, Хермеса, Ареја, Хефеста и Диониса), наглашавајући да су сви богови „потенцијални обрасци у психама свих мушкараца, али да су, ипак, у сваком конкретном мушкарцу „неки од ових образаца покренути (оснажени и развијени), а други нису “⁶⁰.</p> <p><i>Снови Михаила Булгакова,</i> стр. 188, пасус I</p> <p>У својој књизи <i>Богови у сваком мушкарцу</i>, јунговски оријентисана аналитичарка Цин Шинода Болен показује да архетипови који нам саопштавају истине о људској природи персонификовано могу бити описани као богови и богиње. Она анализира осам старогрчких богова (генерацију очева — Зевса, Посејдона и Хада и генерацију</p>

	<p>синова — Аполона, Хермеса, Ареја, Хефеста и Диониса), наглашавајући да су сви богови „потенцијални обрасци у психама свих мушкараца, али да су, ипак, у сваком конкретном мушкарцу „неки од ових образаца покренути (оснажени и развијени), а други нису “⁸.</p>
<p>стр. 119, пасус V – стр. 120, пасус I</p> <p>Булгаковљев Понтије Пилат по много чему се може поистоветити са богом Аполоном, јер је овај бог доминантни архетип Пилатове личности. Будући да је Аполон бог Сунца, које иначе господари јерусалаимским главама <i>Мајстора и Маргарите</i>, и Пилат, као господар Јерусалаима, „соларни је јунак, уско повезан са симболиком сунчеве светлости.</p>	<p>стр. 188, пасус II</p> <p>Булгаковљев Понтије Пилат по много чему се може поистоветити са богом Аполоном, јер је овај бог доминантни архетип Пилатове личности. Будући да је Аполон бог Сунца, које иначе господари јерусалаимским главама <i>Мајстора и Маргарите</i>, и Пилат, као господар Јерусалаима, „соларни је јунак, уско повезан са симболиком сунчеве светлости.</p>
<p>„Снови Понтија Пилата“, стр. 120.</p>	<p><i>Снови Михаила Булгакова</i></p>
<p>стр. 120, пасус II</p> <p>Аполон је у грчкој митологији по значају одмах иза свог оца Зевса, као што је и Пилат у Јерусалаиму по значају одмах иза цезара. Аполон је брат близанац Артемиде, богиње Месеца, која га назива <i>кукавицом</i> будући да је <i>избегавао борбу а према херојима осећао антагонизам</i>. Такав је и Пилат при сусрету са Јешуом и наспрам одлуке Синедриона, којој нема храбрости да се суштински супротстави. Он отворено каже Јешуи да се не нада да ће га ослободити, имајући у виду шта је „лутајући филозоф“ говорио, додајући да он</p>	<p>стр. 188, пасус III – стр. 189, пасус I</p> <p>Аполон је у грчкој митологији по значају одмах иза свог оца Зевса, као што је и Пилат у Јерусалаиму по значају одмах иза цезара. Аполон је брат близанац Артемиде, богиње Месеца, која га назива <i>кукавицом</i> будући да је <i>избегавао борбу а према херојима осећао антагонизам</i>. Такав је и Пилат при сусрету са Јешуом и наспрам одлуке Синедриона, којој нема храбрости да се суштински супротстави. Он отворено каже Јешуи да се не нада да ће га ослободити, имајући у виду шта је „лутајући филозоф“ говорио, додајући да он</p>

не дели његово мишљење. Каже му и да није спреман да се нађе на његовом месту, односно да ризикује своју каријеру или чак живот да би заштитио Јешуу.	не дели његово мишљење. Каже му и да није спреман да се нађе на његовом месту, односно да ризикује своју каријеру или чак живот да би заштитио Јешуу.
<p>стр. 120, пасус III</p> <p>Аполонов атрибут су лук и <i>стрела златног врха</i>; Пилат је „коњаник Златно Копље“, како сам себе назива, а тако је именован и у тексту свог првог сна. Као што је Аполон био познат по брзим и немилосрдним казнама, „сунчаној удаљености и неприступачности, и Пилат је такав, не само у Булгаковљевом, односно <i>Мајсторовом роману</i>, већ и у записима историчара.</p>	<p>стр. 189, пасус II</p> <p>Аполонов атрибут су лук и стрела златног врха; Пилат је „коњаник Златно Копље“, како сам себе назива, а тако је именован и у тексту свог првог сна. Као што је Аполон био познат по брзим и немилосрдним казнама, „сунчаној удаљености и неприступачности, и Пилат је такав, не само у Булгаковљевом, односно <i>Мајсторовом роману</i>, већ и у записима историчара.</p>
<p>стр. 120, пасус IV</p> <p>На самом почетку романеског саслушања Јешуе, прокуратор Јудеје потврђује историјска сведочанства свога времена, како јеврејске тако и римске изворе, о својој <i>суровости</i>. Испровоциран што му се Јешуа обраћа са „добри човече“, Пилат наређује батинашу Пацомору да накратко изведе ухапшенога и објасни му како убудуће да ословљава прокуратора, чиме потврђује јерусалаимска дошаптавања да је „свирепо чудовиште“. Пилату су, као представнику Рима у Јудеји, основна брига римски интереси и заштита цезара. Он је у служби римског <i>закона и поретка</i>, њихов представник и тиме, пре свега и изнад свега, <i>човек власти</i>.</p>	<p>стр. 189, пасус III</p> <p>На самом почетку романеског саслушања Јешуе, прокуратор Јудеје потврђује историјска сведочанства свога времена, како јеврејске тако и римске изворе, о својој суровости. Испровоциран што му се Јешуа обраћа са „добри човече“, Пилат наређује батинашу Пацомору да накратко изведе ухапшенога и објасни му како убудуће да ословљава прокуратора, чиме потврђује јерусалаимска дошаптавања да је „свирепо чудовиште“. Пилату су, као представнику Рима у Јудеји, основна брига римски интереси и заштита цезара. Он је у служби римског <i>закона и поретка</i>, њихов представник и тиме, пре свега и изнад свега, <i>човек власти</i>.</p>
стр. 120, пасус V	стр. 189, пасус IV

<p>Краљевство бога Аполона, као и његовог јурушалаимског „двојника“ Пилата, били су интелект, воља и ум, јасност и облик, а начела: „Говори смерно!“ и „Бој се власти!“. У свом мрачном аспект Апелон је осветољубив и кажњава окрутнo, какав је и Пилат према Јешуи и Јуди. Као носиоци и тумачи закона, и Апелон и Пилат су оснивачи легитимних институција, задужени, између осталог, за кажњавање преступника.</p>	<p>Краљевство бога Аполона, као и његовог јурушалаимског „двојника“, били су интелект, воља и ум, јасност и облик, а начела: „Говори смерно!“ и „Бој се власти!“. У свом мрачном аспект Апелон је осветољубив и кажњава окрутнo, какав је и Пилат према Јешуи и Јуди. Као носиоци и тумачи закона, и Апелон и Пилат су оснивачи легитимних институција, задужени, између осталог, за кажњавање преступника.</p>
<p>стр. 120, пасус VI – стр. 121, пасус I</p> <p>Објашњавајући архетип бога Сунца, Аполона, у његовим психолошким манифестацијама Цин Шинода Болен истиче да особе којима влада овај архетип дају предност мишљењу а не осећањима, удаљености а не блискости, објективном расуђивању а не субјективној интуицији. Такви људи су склони менталној дистанцираности од патњи других и немају контакт са властитим осећањима. Одликује их избегавање стварања чврстих и сложених односа, повучени су и изоловани од људи и увек радије гледају површину него оно што лежи испод. Све наведене одлике су карактеристичне и за Пилата, коме проницљиви Јешуа, „човек везаних руку“, отворено каже: „Невоља је у томе што си сувише затворен и што си потпуно изгубио веру у људе. Јер, не смеом, сложићеш се и сам, сву своју приврженост поклонити псу. Твој живот је оскудан, хегемоне.“⁹</p>	<p>стр. 189, пасус V – стр. 190, пасус I</p> <p>Објашњавајући архетип бога Сунца, Аполона, у његовим психолошким манифестацијама Цин Шинода Болен истиче да особе којима влада овај архетип дају предност мишљењу а не осећањима, удаљености а не блискости, објективном расуђивању а не интуицији. Такви људи су склони менталној дистанцираности од патњи других и немају контакт са властитим осећањима. Избегавају чврсте и сложене односе, повучени су и изоловани од људи и увек се радије на површини него да гледају испод ње. Све наведене одлике су карактеристичне и за Пилата, коме проницљиви Јешуа, „човек везаних руку“, отворено каже: „Невоља је у томе што си сувише затворен и што си потпуно изгубио веру у људе. Јер, не смеом, сложићеш се и сам, сву своју приврженост поклонити псу. Твој живот је оскудан, хегемоне.“</p>

„Снови Понтија Пилата“, стр. 121.	Снови Михаила Булгакова
<p style="text-align: center;">стр. 121, пасус II</p> <p>Како Боленова објашњава, особе којима доминира архетип бога Аполона често се у потпуности посвећују каријери, док све остало занемарују, тако да многи делови њихове личности остају непроживљени. Догађа се да тек током депресије средњег доба ови људи схвате да се баве послом који не воле и да се налазе тамо где не желе. Пилат свесно и нескривено мрзи и Јерушалаим и народ који у њему живи, а говори и о неповољности свог положаја, лошој дужности на којој се налази. По буђењу из свог првог сна он каже Марку Пацомору да „има лошу дужност“ — сакаћење војника, али да је његов сопствени положај „још гори“; да би и у вечности понављао да је на „лошој дужности“ и да „ни на месечини нема мира”.</p>	<p style="text-align: center;">стр. 190, пасус II – стр. 191, пасус I</p> <p>Како Боленова објашњава, особе којима доминира архетип бога Аполона често се у потпуности посвећују каријери, док све остало занемарују, тако да многи делови њихове личности остају непроживљени. Догађа се да тек када се нађу у кризи средњег доба схвате да се баве послом који не воле и да се налазе тамо где не желе. Пилат свесно и нескривено мрзи и Јерушалаим и народ који у њему живи, а говори и о томе колико су његов положај и дужност на којој је неповољни. По буђењу из свог првог сна он каже Марку Пацомору да „има лошу дужност“ — сакаћење војника, али да је његов сопствени положај „још гори“; да би и у вечности понављао да је на „лошој дужности“ и да „ни на месечини нема мира”.</p>
<p style="text-align: center;">стр. 121, пасус III</p> <p>Сунце прати саслушање и погубљење Јешуе, па се његово учешће у том процесу не сме занемарити и потребно га је симболично тумачити. Оно следи динамику саслушања, а у тренутку када је у зениту одлука о погубљењу је дефинитивно донета. Када, рецимо, жели да Јешуи сугерише одговор, који би могао ићи у корист оптуженог, Пилат подиже руку, као да се заклања од сунца, желећи да отклони његов утицај и господарење ситуацијом. Пилат као „соларни јунак“ пресуду изриче у</p>	<p style="text-align: center;">стр. 191, пасус II</p> <p>Сунце прати саслушање и погубљење Јешуе, па се његово учешће у том процесу не сме занемарити и потребно га је симболично тумачити. Оно следи динамику саслушања, а у тренутку када је у зениту одлука о погубљењу је дефинитивно донета. Када, рецимо, жели да Јешуи сугерише одговор, који би могао ићи у корист оптуженог, Пилат подиже руку, као да се заклања од сунца, желећи да отклони његов утицај и господарење ситуацијом. Пилат као „соларни јунак“ пресуду изриче у</p>

име свега онога што сунце симболизује и зато је изговара „у сунце“. Тако треба разумети и остале манифестације сунца у јерусалаимским главама.	име свега онога што сунце симболизује и зато је изговара „у сунце“. Тако треба разумети и остале манифестације сунца у јерусалаимским главама.
<p>стр. 121, пасус IV</p> <p>Истовремено, Пилат снажно жели да се повуче у затамњену просторију и склони од сунца, које му све више смета, иритира га и додатно погоршава његову несносну главобољу. Ова потреба симболизује неопходност интроспекције, која је предуслов Пилатовог психолошког развоја. Он треба да надрасте ограничења рационалног и логичког ума и ради своје целовитости спозна питања срца, па је стога за њега изузетно важно да ослободи своју емоционалност, капацитет за блискост и пријемчивост. Зато је потребно да се и метафорично склони од сунца и његове доминације, односно да се интроспективно загледа у себе.</p>	<p>стр. 191, пасус III</p> <p>Истовремено, Пилат снажно жели да се повуче у затамњену просторију и склони од сунца, које му све више смета, иритира га и додатно погоршава његову несносну главобољу. Ова потреба симболизује неопходност интроспекције, која је предуслов Пилатовог психолошког развоја. Да би постигао целовитост, он треба да надрасте ограничења рационалног и логичког ума и спозна питања срца, па је стога за њега изузетно важно да ослободи своју емоционалност, капацитет за блискост и пријемчивост. Зато је потребно да се и метафорично склони од сунца и његове доминације, односно да се интроспективно загледа у себе.</p>
<p>стр. 121, пасус V – стр. 122, пасус I</p> <p>Када, као што то чини у свом сну, буде донео одлуку засновану на љубави, Пилат ће надрасти поистовећеност са архетипом бога Аполона, који га је ограничавао. Одустајући од емоционалне дистанце, он ће, истина, изгубити <i>заштићеност</i>, али ће <i>напустити</i> и своју <i>изолованост</i>. Његове одлуке више неће бити подређене логици и рацију, а он ће <i>кренути непознатим путем</i>, преко граница свог дотадашњег света, односно <i>ступиће на месечеву стазу</i>.</p>	<p>стр. 191, пасус IV – стр. 192, пасус I</p> <p>Када, као што то чини у свом сну, буде донео одлуку засновану на љубави, Пилат ће надрасти поистовећеност са архетипом бога Аполона, који га је ограничавао. Одустајући од емоционалне дистанце, он ће, истина, изгубити <i>заштиту</i>, али ће <i>напустити</i> и своју <i>изолованост</i>. Његове одлуке више неће бити подређене логици и рацију, а он ће <i>кренути непознатим путем</i>, преко граница свог дотадашњег света, односно <i>ступиће на месечеву стазу</i>.</p>

„Снови Понтија Пилата“, стр. 122.	Снови Михаила Булгакова
<p style="text-align: center;">стр. 122, пасус II</p> <p>У контексту сагледавања Пилата као „соларног јунака“, којим доминира архетип бога Сунца, који га је заробио и чије негативне аспекте Пилат живи, много је јаснија његова тежња ка Луни и свему што она симболизује. Нашавши се у животном ћорсокаку, незадовољан и потпуно усамљен, често малодушно помишљајући и на самоубиство, Пилат има потребу за суштинском променом у себи. Он несвесно тежи унутрашњем расту и проширењу своје скучене личности, као и успостављању дубљих, аутентичних односа, што потврђује његов сусрет са Јешуом, као и гледање у месец, које траје сатима, на крају дана у ком је Јешуа погубљен. Познато је да се „несвесни чиниоци психе најпре осећају не у појмовима, него се опажају у спољном свету, пројигирани у неживу природу”¹², или се јављају у унутрашњем свету, посредством сневних симбола.</p>	<p style="text-align: center;">192, пасус II</p> <p>У контексту сагледавања Пилата као „соларног јунака“, којим доминира архетип бога Сунца, који га је заробио и чије негативне аспекте Пилат живи, много је јаснија његова тежња ка Луни и свему што она симболизује. Нашавши се у животном ћорсокаку, незадовољан и потпуно усамљен, често малодушно помишљајући и на самоубиство, Пилат има потребу за суштинском променом у себи. Он несвесно тежи ка унутрашњем расту и проширењу своје скучене личности, као и успостављању дубљих, аутентичних односа, што потврђује његов сусрет с Јешуом, као и гледање у Месец, које траје сатима, на крају дана у којем је Јешуа погубљен. Познато је да се „несвесни чиниоци психе најпре осећају не у појмовима, него се опажају у спољном свету, пројигирани у неживу природу”¹⁰, или се јављају у унутрашњем свету, посредством сневних симбола.</p>
<p style="text-align: center;">стр. 122, пасус III</p> <p>Пилат најпре сатима посматра месец, као симболични израз његове унутрашње, несвесне драме, али и онога чему тежи и што му је преко потребно, да би потом сањао Јешуу на месецу — Јешуу који не обитава нигде другде него у души човека-Пилата.</p>	<p style="text-align: center;">стр. 192, пасус III</p> <p>Пилат најпре сатима посматра Месец, као симболични израз његове унутрашње, несвесне драме, али и онога чему тежи и што му је преко потребно, да би потом сањао Јешуу на месецу — Јешуу који не обитава нигде другде него у души човека-Пилата.</p>

<p style="text-align: center;">стр. 122, пасус IV</p> <p>Сваки сувише једностран развој, на пример Пилатова претерана рационализација, доводи до одсецања од света унутрашњих слика и емоција, али се управо на тај начин и супротност извлачи и покреће, јер саморегулишући орган психе реагује и одговара на једну једностраност другом једностраношћу. У том контексту треба посматрати продор несвесних садржаја, визија и присилних помисли у Пилатову свест током Јешуиног саслушања, као и Пилатово потпадање под хипнотички утицај месеца, са кога не може да скине поглед након убиства Јешуе, као и сам симбол месеца, који доминира његовим сновима, како оним јерусалаимским тако и оним који му се понавља у вечности.</p>	<p style="text-align: center;">стр. 192, пасус IV – стр. 193, пасус I</p> <p>Сваки сувише једностран развој, као на пример Пилатова претерана рационализација, доводи до одсецања од света унутрашњих слика и емоција, али се управо на тај начин и супротност извлачи и покреће, јер саморегулишући орган психе реагује и одговара на једну једностраност другом једностраношћу. У том контексту треба посматрати продор несвесних садржаја, визија и присилних помисли у Пилатову свест током Јешуиног саслушања, као и Пилатово потпадање под хипнотички утицај месеца, са кога не може да скине поглед након убиства Јешуе, као и сам симбол месеца, који доминира његовим сновима, како оним јерусалаимским тако и оним који му се понавља у вечности.</p>
<p style="text-align: center;">стр. 122, пасус V– стр. 123, пасус I</p> <p>Када искључиво рационалан пут постане ћорсокак, што се пре или касније увек догоди, а догодило се и Пилату, решење долази са стране са које се не очекује, из несвесног, стваралачког дела личности. У пресудним а нерешивим животним ситуацијама разум никада није довољан јер је неспособан да створи слику, симбол, будући да је симбол природна и спонтана појава па се не може измислити. Симбол чак губи магичну, спаситељску снагу чим се препозна његова разрешивост, чим се поједностави и рационализује. Стога су активни, живи, делотворни симболи увек делимично неухватљиви и неразрешиви, несхватљиви.</p>	<p style="text-align: center;">стр. 193, пасус II</p> <p>Када искључиво рационалан пут постане ћорсокак, што се пре или касније увек догоди, а догодило се и Пилату, решење долази са стране са које се не очекује, из несвесног, стваралачког дела личности. У пресудним а нерешивим животним ситуацијама разум никада није довољан јер је неспособан да створи представу, симбол, будући да је симбол природна и спонтана појава, и не може се измислити. Симбол чак губи магичну, спаситељску снагу чим се препозна његова разрешивост, чим се поједностави и рационализује. Стога су активни, живи, делотворни симболи увек делимично неухватљиви и неразрешиви, несхватљиви.</p>

„Снови Понтија Пилата“, стр. 123.	Снови Михаила Булгакова
<p style="text-align: center;">стр. 123, пасус II</p> <p>Зато Јунг наглашава да се душевни процеси и преображаји никада не смеју јасно означавати, како се оно живо и окретно не би претворило у статично. „Неодређено-одређени митологем и блистајући симбол душевни процес изражавају тачније, упечатљивије, потпуније и тиме много јасније него најјаснији појам.”¹³ Ово се односи и на симбол месеца у Пилатовим сновима, па и на ширу симболику месечеве светлости у Булгаковљевом роману.</p>	<p style="text-align: center;">стр. 193, пасус III</p> <p>Зато Јунг наглашава да се душевни процеси и преображаји никада не смеју јасно означавати, како се оно живо и окретно не би претворило у статично. „Неодређено-одређени митологем и блистајући симбол душевни процес изражавају тачније, упечатљивије, потпуније и тиме много јасније него најјаснији појам.”¹¹ Ово се односи и на симбол месеца у Пилатовим сновима, па и на ширу симболику месечеве светлости у Булгаковљевом роману.</p>
<p style="text-align: center;">стр. 123, пасус III</p> <p>Пилат чезне за месецом, односно за оним што је потпуно занемарио, а што му је психолошки неопходно. Снагу те несвесне потребе јасно потврђује његов сан и срећа која га обузима када почне да се пење „месечевим лествама”. Јунг каже да се „прави симбол јавља само када постоји потреба да се изрази оно што мисао не може да мисли, или што се само наслућује или осећа”.¹⁴</p>	<p style="text-align: center;">стр. 194, пасус I</p> <p>Пилат чезне за месецом, односно за оним што је потпуно занемарио, а што му је психолошки неопходно. Снагу те несвесне потребе јасно потврђује његов сан и срећа која га обузима када почне да се пење „месечевим лествама”. Јунг каже да се „прави симбол јавља само када постоји потреба да се изрази оно што мисао не може да мисли, или што се само наслућује или осећа”.¹²</p>
<p style="text-align: center;">стр. 123, пасус IV</p> <p>Тако је Пилатова суштинска, дубинско-психолошка потреба симболично изражена жељом да ступи на месечеву стазу и на Луни отпочне бескрајни разговор са Јешуом, што речито потврђује и његов</p>	<p style="text-align: center;">стр. 194, пасус II</p> <p>Тако је Пилатова суштинска, дубинско-психолошка потреба симболично изражена жељом да ступи на месечеву стазу и на Луни отпочне бескрајни разговор са Јешуом, што речито потврђује и његов</p>

<p>први, очигледно компензаторни сан, а још више онај који му се понавља у вечности.</p>	<p>први, очигледно компензаторан сан, а још више онај који му се понавља у вечности.</p>
<p>стр. 123, пасус V</p> <p>На тој стази Пилату је неопходан Јешуа, као што је Мајстору на његовом путу према месецу потребна Маргарита. Управо је сусрет са Јешуом покренуо унутрашњи процес у Пилату, што он нажалост у том тренутку није схватио, тачније, потиснуо је и сузбио своју потребу не препознајући тренутак од животне важности и тако пропустио прилику да ступи на <i>за себе</i> спасоносни пут. Мислећи на своју каријеру, односно на оно спољашње, Пилат је послао у смрт човека који „апсолутно ни за шта није крив и показао да је кукавица, истовремено занемаривши и свој <i>унутрашњи</i> став и интуитивне наговештаје да чини судбоносну грешку. Тиме је пропустио да донесе одлуку засновану на љубави, која је, како каже Шинода Болен, неопходна да би људи попут Пилата надрасли своја ограничења.</p>	<p>стр. 194, пасус III</p> <p>На тој стази Пилату је неопходан Јешуа, као што је Мајстору на његовом путу према месецу потребна Маргарита. Управо је сусрет са Јешуом покренуо унутрашњи процес у Пилату, што он, нажалост, у том тренутку није схватио, тачније, потиснуо је и сузбио своју потребу не препознајући тренутак од животне важности и тако пропустио прилику да ступи на <i>за себе</i> спасоносни пут. Мислећи на своју каријеру, односно на оно спољашње, Пилат је послао у смрт човека који „апсолутно ни за шта није крив и показао да је кукавица, истовремено занемаривши и свој <i>унутрашњи</i> став и интуитивне наговештаје да чини судбоносну грешку. Тиме је пропустио да донесе одлуку засновану на љубави, која је, како каже Шинода Болен, неопходна да би људи попут Пилата надрасли своја ограничења.</p>
<p>стр. 123, пасус VI – стр. 124, пасус I</p> <p>Јешуа је дијаметрално супротан Пилату — психолошки, социјално, морално. Он говори и живи оно што мисли, нема каријеру, не плаши се за себе, па чак ни за свој живот, слободан је; Пилат је „добровољни роб социјалног система“¹⁵, опрезан, сумњичав и заправо кукавица, уплашен за себе и свој положај. Јешуа и Пилат су антиподи, две крајности — „фанатици добра и зла; односно љубави и</p>	<p>стр. 195, пасус I</p> <p>Јешуа је дијаметрално супротан Пилату — психолошки, социјално, морално. Он говори и живи оно што мисли, нема каријеру, не плаши се за себе, па чак ни за свој живот, слободан је; Пилат је „добровољни роб социјалног система“¹³, опрезан, сумњичав и заправо кукавица, уплашен за себе и свој положај. Јешуа и Пилат су антиподи, две крајности — „фанатици добра и зла; односно љубави и</p>

<p>самилости с једне, и мржње и суровости с друге стране, Зеркалов их посматра као два отиска, фотографски позитив и негатив, који се ослањају један на други, с тим што ово по његовом мишљењу важи за „јутарњег“ Пилата, али не и за Пилата који је срео Јешуу, разговарао с њим и већ тиме доживео битну промену.¹⁶</p>	<p>самилости с једне, и мржње и суровости с друге стране, Зеркалов их посматра као два отиска, фотографски позитив и негатив, који се ослањају један на други, с тим што ово по његовом мишљењу важи за „јутарњег“ Пилата, али не и за Пилата који је срео Јешуу, разговарао с њим и већ тиме доживео битну промену.¹⁴</p>
<p>„Снови Понтија Пилата“, стр. 124.</p>	<p><i>Снови Михаила Булгакова</i></p>
<p>стр. 124, пасус II</p> <p>Али осим у светлу компензаторне функције и неопходности да се разуме на нивоу објекта, односно као Пилатова реакција на погубљење у коме је имао значајног удела али га дубоко у себи није желео, сан се мора посматрати и на нивоу субјекта. На том нивоу Јешуа се мора схватити као <i>Пилатов аспект</i>, јер да није тако, ни у романескној Пилатовој реалности ни у сну свирепог чудовишта, ратник-убица и сурови каријериста не би био узнемирен убиством невиног човека, па чак ни човека какав је Јешуа.</p>	<p>стр. 195, пасус II</p> <p>Осим у светлу компензаторне функције и неопходности да се разуме на нивоу објекта, односно као Пилатова реакција на погубљење у коме је имао знатног удела мада га дубоко у себи није желео, сан се мора посматрати и на нивоу субјекта. На том нивоу Јешуа се мора схватити као <i>Пилатов аспект</i>, јер да није тако, ни у романескној, Пилатовој реалности ни у сну, свирепог чудовишта, ратник-убица и сурови каријериста не би био узнемирен убиством невиног човека, па чак ни човека какав је Јешуа.</p>
<p>стр. 124, пасус III</p> <p>На нивоу субјекта, Јешуа се у Пилатовом сну може тумачити као његова <i>Сенка</i>¹⁷, тј. потиснут и занемарени аспект. Познато је да је Сенка људи који су формирали наглашено „негативни идентитет — светла и позитивна. Будући да је активно и свесно живео оно што већина људи потискује у Сенку, сурови, свирепи Пилат сасвим је</p>	<p>стр. 195, пасус III – стр. 196, пасус I</p> <p>На нивоу субјекта, Јешуа се у Пилатовом сну може тумачити као његова <i>Сенка</i>, тј. потиснут и занемарени аспект. Познато је да је Сенка људи који су формирали наглашено „негативни идентитет — светла и позитивна. Будући да је активно и свесно живео оно што већина људи потискује у Сенку, сурови, свирепи Пилат сасвим је</p>

<p>занемарио и одбацио човечност, љубав, веру у људе. Ти садржаји су згуснути у његовој Сенци, на коју је сусрет са Јешуом бацио светло. Јешуа је оличење оних аспеката које је Пилат потиснуо, занемарио и искључио из сопствене личности. Откривајући му сопствено наличје, Јешуа је Пилату указао на неопходни дијалог тих аспеката, а шире гледано на дијалог између принципа добра и зла, светле и тамне стране света и сваког појединца. Да није имао Јешуу у себи, Пилат га никада не би „препознао“, па би он за њега остао само „душевни болесник“ с „безумном утопијском проповеди“, како је о њему у први мах мислио.</p>	<p>занемарио и одбацио човечност, љубав, веру у људе. Ти садржаји су згуснути у његовој Сенци, на коју је сусрет са Јешуом бацио светло. Јешуа је оличење оних аспеката које је Пилат потиснуо, занемарио и искључио из сопствене личности. Откривајући му сопствено наличје, Јешуа је Пилату указао на неопходни дијалог тих аспеката, што је, шире гледано, дијалог између принципа добра и зла, светле и тамне стране света и сваког појединца. Да није имао Јешуу у себи, Пилат га никада не би „препознао“, па би он за њега остао само „душевни болесник“ с „безумном утопијском проповеди“, како је о њему у први мах мислио.</p>
<p>стр. 124, фуснота XVII</p> <p>Под Сенком се подразумевају све <i>тамне карактерне црте и мрачни, негативни аспекти</i> једне личности. Сваки човек има Сенку, али људи најчешће избегавају сусрет са њом, јер суочавање са оним што је у нама најгоре захтева много храбрости и мудрости.</p>	<p>Живи лик истине Ф. М. Достојевског, стр. 88, пасус II</p> <p>„Смешни човек“ у сну сагледава лице... Под Сенком се подразумевају све тамне карактерне црте и мрачни, негативни аспекти једне личности. Сваки човек има Сенку, али људи најчешће избегавају сусрет са њом, јер суочавање са оним што је у нама најгоре захтева много храбрости и мудрости.</p>
<p>стр. 124, пасус IV – стр. 125, пасус I</p> <p>Сестра близнакиња бога Сунца, Аполона, је богиња Месеца, Артемида, као што је Пилатов брат близанац, парадоксално али истинито — Јешуа. И једном и другом је потребно да ступе у дијалог и отпочну расправу о „нечему веома сложенем и важном“, расправу у којој ниједан не сме и</p>	<p>стр. 196, пасус II – стр. 197, пасус I</p> <p>Сестра близнакиња бога Сунца Аполона је богиња Месеца Артемида, као што је Пилатов брат близанац, парадоксално али истинито — Јешуа. И једном и другом је потребно да ступе у дијалог и отпочну расправу о „нечему веома сложенем и важном“, расправу у којој ниједан не сме и</p>

<p>не може победити. Они се не могу ни у чему сложити, али је баш зато њихов спор „занимљив и бескрајан”. Зато ће Јешуа стрпљиво „чекати“ Пилата у вечности, знајући да је дијалог <i>обојици</i> неопходан и да је нужан, што је знао и када му је у Јерусалаиму понудио да прошетају, како би с њим поделио <i>нове мисли које му навиру</i> а које би Пилату могле бити занимљиве. Сусрет са Пилатом за Јешуу је био <i>креативни подстицај</i>, што је могао бити и за Пилата, само да је био спреман да прихвати Јешуу у себи, да му право гласа и препусти се дијалогу. Међутим, Пилат наставља да се фокусира само на спољашње и да занемарује оно унутрашње, како је и до тада поступао.</p>	<p>не може победити. Они се не могу ни у чему сложити, али је баш зато њихов спор „занимљив и бескрајан”. Зато ће Јешуа стрпљиво „чекати“ Пилата у вечности, знајући да је дијалог <i>обојици</i> неопходан и да је нужан, што је знао и када му је у Јерусалаиму понудио да прошетају, како би с њим поделио <i>нове мисли</i> које му навиру а које би Пилату могле бити занимљиве. Сусрет са Пилатом за Јешуу је био <i>креативни подстицај</i>, што је могао бити и за Пилата, само да је био спреман да прихвати Јешуу у себи, да му право гласа и препусти се дијалогу. Међутим, Пилат наставља да се фокусира само на спољашње и да занемарује оно унутрашње, како је и до тада чинио.</p>
<p>„Снови Понтија Пилата“</p>	<p><i>Снови Михаила Булгакова</i></p>
<p>стр. 125, пасус II</p> <p>Кукавичлук, тај „најстрашнији порок“, спречио је Пилата да у оностраности започне понуђени разговор. А за процес унутрашњег раста, односно индивидуације, посебно је важна <i>храброст</i> — храброст да се живи, да се искуси, да се ризикује, храброст коју у Булгаковљевом роману, рецимо, имају Јешуа, Леви Матеј, Маргарита, па и Иван Бездомни, а коју Мајстор не поседује. Стога ће страх бити погубан, не само за Пилата већ и за Мајстора, јер они које мучи страх не могу ступити на месечеву стазу, тачније, за то им је потребна помоћ и љубав другог човека.</p>	<p>стр. 197, пасус II</p> <p>Кукавичлук, тај „најстрашнији порок“, спречио је Пилата да у оностраности започне понуђени разговор. А за процес индивидуације је посебно важна <i>храброст</i> — храброст да се живи, да се искуси, да се усуди, храброст коју у Булгаковљевом роману, рецимо, имају Јешуа, Леви Матеј, Маргарита, па и Иван Бездомни, а коју Мајстор не поседује. Стога ће страх бити погубан, не само за Пилата већ и за Мајстора, јер они које мучи страх не могу ступити на месечеву стазу, тачније, за то им је потребна помоћ и љубав другог човека.</p>

<p>стр. 125, пасус III</p> <p>Наличје кукавичлука је егоизам, иза кога се, опет, на дубљем нивоу крије снажан <i>страх од смрти</i>, па стога егоистични људи често покушавају да задрже <i>status quo</i>, искључиво брину за себе и сопствене интересе, занемарују друге и, наравно, нису способни да аутентично воле другог човека. У крајњој инстанци, такав став штети пре свега ономе ко је у његовој власти, а тек потом околини, што потврђује и Пилатова судбина. Уједно, најопаснији су управо они људи које покреће страх.</p>	<p>стр. 197, пасус III</p> <p>Наличје кукавичлука је егоизам, иза којег се, опет, на дубљем нивоу крије снажан <i>страх од смрти</i>, па стога егоистични људи често покушавају да задрже <i>status quo</i>, брину искључиво за себе и сопствене интересе, материјалисти су, занемарују друге и, наравно, нису способни да аутентично воле другог човека. У крајњој инстанци, такав став штети пре свега ономе ко је у његовој власти, а тек потом околини, што потврђује и Пилатова судбина. Уједно, најопаснији су управо они људи које покреће страх.</p>
<p>стр. 125, пасус IV</p> <p>Стога је посебно важно да човек победи и савлада страх, односно свој највећи порок — кукавичлук, који чини да људи забораве на вечност и бесмртност, негирају основне људске квалитете, постају пасивни и тако заправо убијају себе. Страх, између осталог, рађа тиранију, а уколико човек у оностраности не победи смрт (страх од смрти или страх од тиранина), неће је победити ни у вечности — умреће. Само ако га смрт не потчини, човек ће преживети и неће умрети.</p>	<p>стр. 197, пасус V – стр. 198, пасус I</p> <p>Стога је посебно важно да човек победи и савлада страх, односно свој највећи порок — кукавичлук, који чини да људи забораве на вечност и бесмртност, негирају основне људске квалитете, постају пасивни и тако заправо убијају себе. Страх, између осталог, рађа тиранију, а уколико човек у оностраности не победи смрт (страх од смрти или страх од тиранина), неће је победити ни у вечности — умреће. Само ако га смрт не потчини, човек ће преживети и неће умрети.</p>
<p>стр. 125, пасус V – стр. 126, пасус I</p> <p>Ова наизглед парадоксална истина, вишеструко садржана у Булгаковљевом роману, речито је илустрована у апокрифној <i>Књизи Томе Оспорованог</i>, тде је изражена посредством једне <i>параболе</i>.</p>	<p>стр. 198, пасус II</p> <p>Ова наизглед парадоксална истина, вишеструко садржана у Булгаковљевом роману, речито је илустрована у апокрифној <i>Књизи Томе Оспорованог</i>, тде је изражена <i>параболом</i>. Коментаришући причу својих</p>

<p>Коментаришући причу својих ученика о човеку који са собом води живо јагње, да би га када огладни убио и појео, Исус каже: „Свакако неће моћи да га поједе док је живо. Прво ће морати да га убије, а тек затим да га поједе. И ви бисте могли да budete као то јагње, које може да се поједе само када постане леш. <i>Савладајте страх, да не бисте постали лешеви. Јер, све докле сте живи, смрт неће моћи да вас дотакне. Нико неће моћи да вас поједе. Ако вас смрт пронађе живе, неће вас такнути.</i>“¹⁸ Или, како је забележено у <i>Јеванђељу по Томи</i>, „мртви неће живети, а живи неће умрети“.</p>	<p>ученика о човеку који са собом води живо јагње, да би га када огладни убио и појео, Исус каже: „Свакако неће моћи да га поједе док је живо. Прво ће морати да га убије, а тек затим да га поједе. И ви бисте могли да budete као то јагње, које може да се поједе само када постане леш. <i>Савладајте страх, да не бисте постали лешеви. Јер, све докле сте живи, смрт неће моћи да вас дотакне. Нико неће моћи да вас поједе. Ако вас смрт пронађе живе, неће вас такнути.</i>“¹⁵ Или, како је забележено у <i>Јеванђељу по Томи</i>, „мртви неће живети, а живи неће умрети“.¹⁶</p>
<p>„Снови Понтија Пилата“, стр. 126.</p>	<p><i>Снови Михаила Булгакова</i></p>
<p>стр. 126, пасус II</p> <p>Тако је и са ликовима Булгаковљевог романа, који само уколико током живота нису умрли, остају да живе и у вечности, односно заслужују бесмртност уколико су успели да у свом пролазном животу макар наслуте, ако не и да у већој мери живе, оно вечно. При томе, као што знамо из Булгаковљевог романа, никакви изговори и околности се не узимају као олакшавајући. Тиме се негира идеја о бесмртности душе, односно указује да и тело и душа могу бити уништени (што потврђује оностранна судбина Берлиоза¹⁹), јер само они који су у оностраности „живи“ не умиру и не могу бити „мртви“.</p>	<p>стр. 199, пасус I</p> <p>Тако је и са ликовима Булгаковљевог романа. Једино они који нису током живота умрли, остају да живе и у вечности, односно заслужују бесмртност уколико су успели да у свом пролазном животу макар наслуте, ако не и да у већој мери живе, оно вечно. При томе, као што знамо из Булгаковљевог романа, никакви изговори и околности се не узимају као олакшавајући. Тиме се негира идеја о бесмртности душе, односно указује да и тело и душа могу бити уништени (што потврђује оностранна судбина Берлиоза¹⁷), јер само они који су у оностраности „живи“ не умиру и не могу бити „мртви“.</p>
<p>стр. 126, фуснота XIX</p>	<p>стр. 199, фуснота XVII</p>

<p>Берлиоз је типични Московљанин, који гине на почетку романа, одмах након сусрета са Воландом. Пошто ће свакоме бити дато према вери, Воланд шаље Берлиоза у непостојање јер је током живота био поборник теорије да након смрти нема живота нити било каквог вида постојања.</p>	<p>Пошто ће свакоме бити дато према вери, Воланд шаље Берлиоза у непостојање јер је током живота био поборник теорије да након смрти нема живота нити било каквог вида постојања.</p>
<p>стр. 126, пасус III</p> <p>Да и у Пилату постоји <i>потенцијал</i> да превазиђе свој кукавичлук, изађе из себичности и заволи другог човека, сведочи његов сан у ком је спреман да себе жртвује зарад Јешуе, односно да изабере оно што је у реалности свесно одбацио. Захваљујући том <i>потенцијалу</i> и упорности коју ће показати у вечности, тежећи остварењу тог циља, Пилат ће коначно бити ослобођен и „спасен“.</p>	<p>стр. 200, пасус I</p> <p>Да и у Пилату постоји <i>потенцијал</i> да превазиђе свој кукавичлук, изађе из себичности и заволи другог човека, сведочи његов сан у ком је спреман да себе жртвује зарад Јешуе, односно да изабере оно што је у реалности свесно одбацио. Захваљујући том <i>потенцијалу</i> и упорности коју ће показати у вечности, тежећи остварењу тог циља, Пилат ће у крајњем исходу бити ослобођен и „спасен“.</p>
<p>стр. 126, пасус IV</p> <p>У сну Пилат потврђује Јешуину мисао о кукавичлуку као <i>најстрашнијем пороку</i>, чиме се <i>унутрашњем ставу према себи и свету</i>, а не неком конкретном, спољашњем (зло)делу даје кључно место на етичкој и моралној лествици. Опет је акценат на унутрашњем а не на спољашњем, на ономе што пре свега занима Јешуу и Воланда као носиоце метафизичких квалитета²⁰.</p>	<p>стр. 200, пасус II</p> <p>У сну Пилат потврђује Јешуину мисао о кукавичлуку као <i>најстрашнијем пороку</i>, чиме се <i>унутрашњем ставу према себи и свету</i>, а не неком конкретном, спољашњем (зло)делу даје кључно место на етичкој и моралној лествици. Опет је акценат на унутрашњем а не на спољашњем, на ономе што пре свега занима Јешуу и Воланда као носиоце метафизичких квалитета.¹⁸</p>
<p>стр. 126, фуснота XX</p> <p>Истина је да Воланда пре свега занима оно што је човек реално учинио, независно од</p>	<p>стр. 200, фуснота XVIII</p> <p>Истина је да Воланда, пре свега, занима оно што је човек реално учинио, независно од</p>

<p>околности, односно занимају га само неумољиве чињенице. Ипак, људске одлуке су пре света унутрашње, па и Воланда, заправо, занима оно унутрашње, тачније, манифестације и резултати унутрашњег става и душевних процеса, који су видљиви у спољашњој реалности.</p>	<p>околности, односно занимају га само неумољиве чињенице. Ипак, људске одлуке су пре света унутрашње [...], па и Воланда, заправо, занима оно унутрашње, тачније, манифестације и резултати унутрашњег става и душевних процеса, који су видљиви у спољашњој реалности.</p>
<p>стр. 126, пасус V</p> <p>Пилатова кривица је што је одбио дијалог са Јешуом. То ће потврдити и природа његове казне у вечности, зато што је у себи убио Јешуу, а не зато што је то учинио у реалности. Зато што је у себи убио Јешуу, могло је доћи до убиства Јешуе и у реалности. Зато ће, између осталог, за Пилата у сну бити важно да погубљења није било. Само уколико спасе Јешуу у себи, Пилат може бити спасен у вечности, када за то дође време.</p>	<p>стр. 200, пасус III</p> <p>Пилат је крив зато што је одбио дијалог са Јешуом, што је у себи убио Јешуу, а не зато што је то учинио у реалности. Да је кривица управо у томе потврђује природа његове казне у вечности. Тачније, само је Пилатово убиство Јешуе у себи могло довести до убиства у реалности. Зато ће за њега у сну бити важно да погубљења није било. Јер, само уколико спасе Јешуу у себи, Пилат може бити спасен у вечности, када за то дође време.</p>
<p>стр. 126, пасус VI – стр. 127, пасус I</p> <p>Зато се у сну на мисао о кукавичлуку надовезује друга мисао, да погубљења није било. То је посебно битно при тумачењу сна на нивоу субјекта. Јер ако Пилат не успе да оживи Јешуин аспект у себи, дијалог ће бити немогућ: Пилат ће вечно остати заробљен у својој једностраности, искључивости и несрећи, без могућности да постане целовита и потпуна личност, па неће моћи ни да буде спасен, ослобођен.</p>	<p>стр. 201, пасус I</p> <p>Стога се у сну на мисао о кукавичлуку надовезује друга мисао, да погубљења није било. То је посебно значајно при тумачењу сна на нивоу субјекта. Јер ако Пилат не успе да оживи Јешуин аспект у себи, дијалог ће бити немогућ, а он ће вечно остати заробљен у својој једностраности, искључивости и несрећи, без могућности да постане целовита и потпуна личност, па неће моћи ни да буде спасен, ослобођен.</p>
<p>„Снови Понтија Пилата“, стр. 127.</p>	<p>Снови Михаила Булгакова</p>

<p style="text-align: center;">стр. 127, пасус II</p> <p>Мисао да погубљења није било, аналогна је чувеној Воландовој тврдњи да <i>рукописи не горе!</i>²¹ У оба случаја је реч о архетипским, аутентичним, нематеријалним вредностима, које су неуништиве. Оне се не могу уништити јер вечно живе у људској психи и чекају повољан тренутак да буду <i>изнова</i> уобличене и испољене. Тачније, уништење је могуће на спољашњем, овоземаљском, материјалном плану, али не и у сфери духовних, вечних, архетипских квалитета. Мајсторов роман је заиста изгорео, као што је и Јешуа сурово погубљен, али су Јешуине идеје и роман који их изнова открива и оваплоћује живи јер су архетипски, неуништиви садржаји. Њих човек носи у себи, не као нешто спољашње и дато, већ као унутрашње и <i>задато</i>, што се увек <i>изнова мора открити</i>, пронаћи у себи и потом испољити, отелотворити. Управо је то Мајстор учинио, па је његов роман, који не може изгорети, најбољи овоострани доказ да Јешуа, упркос свему, ипак није погубљен.</p>	<p style="text-align: center;">стр. 201, пасус II – стр. 202, пасус I</p> <p>Мисао да погубљења није било, аналогна је чувеној Воландовој тврдњи да <i>рукописи не горе!</i> У оба случаја је реч о архетипским, аутентичним, нематеријалним вредностима, које су неуништиве. Оне се не могу уништити јер вечно живе у људској психи и чекају повољан тренутак да буду <i>изнова</i> уобличене и испољене.¹⁹ Тачније, њихово уништење је могуће на спољашњем, овоземаљском, материјалном плану, али не и у сфери духовних, вечних, архетипских квалитета. Мајсторов роман је заиста изгорео, као што је и Јешуа сурово погубљен, али су Јешуине идеје и роман који их изнова открива и оваплоћује живи јер су архетипски, неуништиви садржаји. Њих човек носи у себи, не као нешто спољашње и дато, већ као унутрашње и <i>задато</i>, што се увек <i>изнова мора открити</i>, пронаћи у себи и потом испољити, отелотворити. Управо је то Мајстор учинио, па је његов роман, који не може изгорети, најбољи овоострани доказ да Јешуа, упркос свему, ипак није погубљен.</p>
<p style="text-align: center;">стр. 127, фуснота XXI</p> <p>Занимљиво је да истоветну тврдњу износи и Христ у Јеванђељу по Јовану: „Књига (Писмо/ Написано) се не може уништити“ (Јован, 10:35).</p> <p>(У Вуковом преводу делимично се губи суштина ове мисли: „писмо се не може покварити“.)</p>	<p style="text-align: center;">стр. 202, пасус V – стр. 203, пасус I</p> <p>Занимљиво је да истоветну тврдњу износи и Христ у Јеванђељу по Јовану²⁰ када каже: „Књига (Писмо/ Написано) се не може уништити“ (Јован 10, 35),²¹ чега се присећа...</p> <p style="text-align: center;">стр. 203, фуснота XXI</p> <p>У преводу Вука Стефановића Караџића</p>

<p>И Достојевски сматра да „виша мисао и виша реч“ — „само ако су бар једном изговорене, никада неће нестати без трага, никад се не могу изгубити“. (Наведено према: А. Штејнберг, <i>Систем слободе Ф. М. Достојевског</i>, превела Р. Мечанин, Београд 1996, стр. 59.)</p>	<p>добрим делом се губи суштина ове мисли будући да она гласи: „Писмо се не може покварити“.</p> <p>стр. 203, пасус I</p> <p>И Достојевски сматра да „виша мисао и виша реч“ — „само ако су бар једном изговорене, никада неће нестати без трага, никад се не могу изгубити“.²²</p> <p>стр. 203, фуснота XXII</p> <p>Наведено према: А. Штејнберг, <i>Систем слободе Ф. М. Достојевског</i>, Београд 1996, стр. 59.</p>
<p>стр. 127, пасус III</p> <p>Истина архетипског квалитета, коју човек једном открије и освести, посебно када је проживи, остаје у њему вечно и неуништиво. Уз то је и сама ситуација у којој се Јешуа нашао, суочен са Пилатом, архетипска, што потврђује њено понављање, „вечно враћање“, о чему сведочи не само судбина Мајстора већ и самог Михаила Булгакова. Наравно, понављање никад није идентично, већ само следи архетипску матрицу, тачније праобразац, испољавајући се увек у новом, другачијем, индивидуалном и особеном виду, у безбројним варијацијама и „обрадама“, условљеним контекстом, актерима, временом и простором у коме се дати архетип испољава.</p>	<p>стр. 202, пасус II</p> <p>Истина архетипског квалитета, коју човек једном открије и освести, а посебно када је проживи, остаје у њему вечно.</p> <p>стр. 203, пасус II</p> <p>Уз то је и сама ситуација у којој се Јешуа, суочен са Пилатом, нашао, архетипска, што потврђује њено понављање, „вечно враћање“, о чему сведочи не само судбина Мајстора већ и самог Михаила Булгакова. Наравно, понављање никад није идентично, већ само следи архетипску матрицу, тачније праобразац, испољавајући се увек у новом, другачијем, индивидуалном и особеном виду, у безбројним варијацијама и „обрадама“, условљеним контекстом, актерима, временом и простором у коме се дати архетип испољава.</p>

<p style="text-align: center;">стр. 127, пасус IV</p> <p>Слично је и са људским поступцима, који су такође неуништиви. Када се нека животна могућност претвори у стварност, када се нешто учини — то је учињено заувек, за читаву вечност. Догађај је неизбрисиво сачуван у прошлости и не може се поништити. То Воланд добро зна и по том закону суди. Ма колико човек био склон да кривицу и одговорност припише спољашњим околностима, никада не може бити испољено и учињено оно чега претходно није било у самом човеку.</p>	<p style="text-align: center;">стр. 204, пасус II</p> <p>Слично је и са људским поступцима, који су такође неуништиви. Када се нека животна могућност претвори у стварност, када се нешто учини — то је учињено заувек, за читаву вечност. Догађај је неизбрисиво сачуван у прошлости и не може се поништити.²⁴ То Воланд добро зна и по том закону суди. Ма колико човек био склон да кривицу и одговорност припише спољашњим околностима, никада не може бити испољено и учињено оно чега претходно није било у самом човеку.</p>
<p style="text-align: center;">стр. 127, пасус V – стр. 128, пасус I</p> <p>У завршници Пилатовог првог сна истакнуто је да ће он и Јешуа увек бити заједно, па када буде помињан један биће поменут и други. Тиме се, сматра Зеркалов²², не алудира на јеванђеља већ на богослужење, односно на хришћански <i>Символ вере</i> у којој се судија заиста помиње након осуђеног.²³ Али осим ове, ипак спољашње алузије, овде је најпре реч о дубинско-психолошкој (архетипској) и метафизичкој реалности, у којој су Јешуа и Пилат <i>и заувек</i> али <i>и одувек</i> заједно. Спор који они воде — о добру и злу, о људској природи, о Богу и истини, о власти и појединцу — јесте вечан је и ванвременски и не може се никада окончати.</p>	<p style="text-align: center;">стр. 204, пасус III – стр. 205, пасус I</p> <p>У завршници Пилатовог првог сна истакнуто је да ће он и Јешуа увек бити заједно, па када буде помињан један биће поменут и други. Тиме се, сматра Зеркалов, не алудира на јеванђеља већ на богослужење, односно на хришћански <i>Символ вере</i>²⁵ у којој се судија заиста помиње након осуђеног.²⁶ Али осим ове, ипак спољашње алузије, овде је најпре реч о дубинско-психолошкој (архетипској) и метафизичкој реалности, у којој су Јешуа и Пилат <i>и заувек</i> али <i>и одувек</i> заједно. Спор који они воде — о добру и злу, о људској природи, о Богу и истини, о власти и појединцу — јесте вечан је и ванвременски и не може се никада окончати.</p>
<p style="text-align: center;">„Снови Понтија Пилата“, стр. 128.</p>	<p style="text-align: center;"><i>Снови Михаила Булгакова</i></p>

<p>стр. 128, фуснота XXIII</p> <p>Део Символа вере на који се овде мисли гласи: „Верујем у једног Бога Оца... И у једног Господа <i>Исуса Христа</i>... Који је распет за нас у време <i>Понтија Пилата</i>...”</p>	<p>стр. 205, фуснота XXV</p> <p>Део молитве на који се овде мисли гласи: „Верујем у једног Бога Оца... И у једног Господа <i>Исуса Христа</i>... Који је распет за нас у време <i>Понтија Пилата</i>...”</p>
<p>стр. 128, пасус II</p> <p>Посебно је важна Пилатова молба упућена Јешуи на крају сна — да га не заборави. Јешуино обећање Пилату доноси огромну срећу јер је јамство његовог будућег спасења. Јешуа ће се у одговарајућем тренутку сетити Пилата, споменуће га и помоћи му да након „вечних мука“ најзад ступи на месечеву стазу.</p>	<p>стр. 205, пасус II</p> <p>Посебно је важна Пилатова молба упућена Јешуи на крају сна — да га не заборави и да га спомене. Јешуино обећање Пилату доноси огромну срећу јер је јамство његовог будућег спасења. Попут Маргарите која се заузела за Фриду, и Јешуа ће се у одговарајућем тренутку сетити Пилата, споменуће га и помоћи му да након „вечних мука“ најзад ступи на месечеву стазу.</p>
<p>стр. 128, пасус III</p> <p>Док не ступи на месечеву стазу и не отпочне бескрајни дијалог са Јешуом, Пилат ће две хиљаде година провести у вечности, углавном у сну, осим када је пун месец, јер ће га тада мучити несаница. Али његови снови су „Танталове муке“ јер му се непрестано понављају.</p>	<p>стр. 205, пасус III</p> <p>Док не ступи на месечеву стазу и не отпочне бескрајни дијалог са Јешуом, Пилат ће две хиљаде година провести у вечности, углавном спавајући, осим када је пун месец, јер ће га тада мучити несаница. [...] Напротив, његово спавање су „Танталове муке“ јер му се непрестано понављају.</p>
<p>стр. 128, пасус IV</p> <p><i>Када спава, онда види једно те исто: месечев пут, и хоће да крене њиме и да разговара са ухапшеним Ха-Норцијем, јер, како он тврди, нешто није дорекао онда,</i></p>	<p>стр. 206, пасус I</p> <p><i>Када спава, онда види једно те исто: месечев пут, и хоће да крене њиме и да разговара са ухапшеним Ха-Норцијем, јер, како он тврди, нешто није дорекао онда,</i></p>

<p>давно, четрнаестог дана пролећног месеца нисана. Али авај, он због нечег не успева да изађе на тај пут, и нико му не долази. Те тада он, а шта му друго и остаје, мора да разговара сам са собом. Уосталом, потребна је и некаква разноврсност — па он своме говору о месецу често додаје и то да највише на свету мрзи своју бесмртност и нечувену славу. Он тврди да би радо мењао своју судбину за судбину одрпане луталице Левија Матеја.</p>	<p>давно, четрнаестог дана пролећног месеца нисана. Али авај, он због нечег не успева да изађе на тај пут, и нико му не долази. Те тада он, а шта му друго и остаје, мора да разговара сам са собом. Уосталом, потребна је и некаква разноврсност — па он своме говору о месецу често додаје и то да највише на свету мрзи своју бесмртност и нечувену славу. Он тврди да би радо мењао своју судбину за судбину одрпане луталице Левија Матеја.</p>
<p>стр. 128, пасус V – стр. 129, пасус I</p> <p>Овај сан је комплементаран јерушалаимском, али више није реч о компензаторном сну већ о сну-мучитељу. Налик Танталу, и Пилат је био позван на својеврсну „трпезу“, Јешуину „трпезу“, али је тај позив прокоцкао. Зато ће му „у вечности“ увек пред очима бити оно за чим чезне, а што не може да досегне. Остајаће духовно гладан и жедан, немоћан, а његова постојана и неуништива жеља биће неутажена. Тако Јешуа и у вечности, као својевремено у Јерушалаиму, „нехотице представља Пилатовог целата“. И у једном и другом случају, он ће својом интервенцијом отклонити Пилатове муке — како онострану тако и онострану „главобољу“. Уосталом, већ је Фридин²⁴ пример показао да муке не морају трајати вечно, ако су праћене испаштањем, односно, оно што човека мучи истовремено може бити и поучно. Свесно проживљена патња има искупљујуће дејство и на прошлост и на будућност, не само појединаца већ и колектива, што указује на својеврсно, невидљиво дејство из</p>	<p>стр. 206, пасус II</p> <p>Овај сан је комплементаран јерушалаимском, али више није реч о компензаторном сну већ о сну-мучитељу. Попут Тантала, и Пилат је био позван на својеврсну „трпезу“, Јешуину „трпезу“, али је тај позив прокоцкао. Због тога ће му „читаву вечност“ пред очима бити оно за чим чезне, а што не може да досегне. Остајаће духовно гладан и жедан, немоћан, а његова постојана и неуништива жеља биће неутажена. Тако Јешуа и у вечности, као својевремено у Јерушалаиму, „нехотице представља Пилатовог целата“. И у једном и другом случају, он ће својом интервенцијом отклонити Пилатове муке — како онострану тако и онострану „главобољу“. Уосталом, већ је Фридин пример показао да муке не морају трајати вечно, ако су праћене испаштањем, односно, оно што човека мучи истовремено може и да га учи. Свесно проживљена патња има искупљујуће дејство и на прошлост и на будућност, не само појединаца већ и колектива, што указује на својеврсно, невидљиво дејство из</p>

оностраности (или, јунговски речено, из колективног несвесног).	оностраности (или, јунговски речено, из колективног несвесног).
„Снови Понтија Пилата“, стр. 129.	<i>Снови Михаила Булгакова</i>
<p>стр. 129, фуноста XXIV</p> <p>Фрида је један од бројних гостију Воландовог бала, с чијом судбином Маргариту упознаје Коровјов. Након што је против своје воље остала у другом стању са газдом кафане у којој је радила, Фрида је марамицом угушила дете у шуми, а на суду је рекла да је то учинила јер није имала чиме да га храни. Зато јој је у вечности додељена собарица која јој током ноћи ставља марамицу на сто. Ма шта чинила, Фрида никако не успева да се ослободи те марамице. Зато радо посећује балове и „машта о томе да се пожали на своју марамицу“. На Маргаритину молбу, упућену Воланду, Фрида бива ослобођена својих мука.</p>	<p>стр. 142, фуноста X</p> <p>Фрида је један од бројних гостију Воландовог бала, с чијом судбином Маргариту упознаје Коровјов. Након што је против своје воље остала у другом стању са газдом кафане у којој је радила, Фрида је марамицом угушила дете у шуми, а на суду је рекла да је то учинила јер није имала чиме да га храни. Зато јој је у вечности додељена собарица која јој током ноћи ставља марамицу на сто. Ма шта чинила, Фрида никако не успева да се ослободи те марамице. Зато радо посећује балове и „машта о томе да се пожали на своју марамицу“.</p>
<p>стр. 129, пасус II</p> <p>Занимљиво је да Булгаков <i>сну</i>, уз несаницу, даје улогу вечног мучитеља — снажног, ефикасног и очигледно довољно страшног. Снови су психолошка реалност, а <i>унутрашња</i>, психолошка патња је најтежа и највећа. Након смрти и „страшног суда Пилат је осуђен на „страшан сан“</p>	<p>стр. 207, пасус II</p> <p>Занимљиво је да Булгаков <i>сну</i>, уз несаницу, даје улогу вечног мучитеља — снажног, ефикасног и очигледно довољно страшног. Снови су психолошка реалност, а <i>унутрашња</i>, психолошка патња је најтежа и највећа. Након смрти и „страшног суда Пилат је осуђен на „страшан сан“</p>
стр. 129, пасус III	стр. 207, пасус III

<p>Једино право и могуће решење за Пилата — јесте ступање на месечеву стазу и отпочињање дијалога са Јешуом. Након што је то пропустио да учини у оностраности, у оностраности ће морати да пређе мукотрпан и дуготрајан пут како би исправио и надокнадио свој судбоносни пропуст.</p>	<p>Једино право и могуће решење за Пилата — јесте ступање на месечеву стазу и отпочињање дијалога са Јешуом. Након што је то пропустио да учини у оностраности, у оностраности ће морати да пређе мукотрпан и дуготрајан пут како би исправио и надокнадио свој судбоносни пропуст.</p>
<p>стр. 129, пасус IV</p> <p>Пилата мучи већ само подсећање да Јешуа постоји, да му је потребан, а не може да га досегне. Али он мора бити подсећан на тај аспект своје природе све док не постане свестан да га више не може пренебрегнути, потиснути, заборавити или убити у себи. Тек када Јешуа постане његов <i>стални пратилац</i> Пилат ће бити слободан и моћи ће да досегне циљ коме тежи — успешно сједињење супротности, пуноћу своје природе, односно „Јешуино царство“. А Јешуа је, мада веома удаљен, ипак достижан. Истина, за тај сусрет Пилату ће бити потребно две хиљаде година или дванаест хиљада луна, као и огромна жеља и упорност, чиме Булгаков метафорично наговештава колико је тај процес тежак и мукотрпан.</p>	<p>стр. 208, пасус II</p> <p>Пилата мучи већ и само подсећање да Јешуа постоји, да му је потребан, а не може да га досегне. Али он мора бити подсећан на тај аспект своје природе све док га не постане свестан тако да га више не може пренебрегнути, потиснути, заборавити или убити у себи. Тек када Јешуа постане његов <i>стални пратилац</i> Пилат ће бити слободан и моћи ће да досегне циљ коме тежи — успешно сједињење супротности, пуноћу своје природе, односно „Јешуино царство“. А Јешуа је, мада веома удаљен, ипак достижан. Истина, за тај сусрет Пилату ће бити потребно две хиљаде година или дванаест хиљада луна, као и огромна жеља и упорност, чиме Булгаков метафорично наговештава колико је тај процес тежак и мукотрпан.</p>
<p>стр. 129, пасус V</p> <p>Јунг наглашава да психа природно тражи сазревање, а неизвршење тог задатка доживљава се као дубоко осећање кривице. Једино кроз суоднос са Јешуом, Пилат може постати потпун и целовит, може успешно изградити своју <i>личност</i> и ослободити се своје „кривице“.</p>	<p>стр. 208, пасус III</p> <p>Јунг наглашава да психа природно тражи сазревање, а неизвршење тог задатка доживљава се као дубоко осећање кривице. Једино кроз суоднос са Јешуом, Пилат може постати потпун и целовит, може успешно изградити своју <i>личност</i> и ослободити се своје „кривице“.</p>

„Снови Понтија Пилата“, стр. 130.	Снови Михаила Булгакова
<p>стр. 130, пасус I</p> <p>Б. М. Сарнов примећује да Пилат није кажњен зато што је убио Јешуу него што је учинио оно, у суочавању са самим собом, што није желео да учини. Пилат не би био крив да је пресуду донео по својој савести и према свом поимању части. Али он подлеже вишем суду јер је одлуку донео против себе, против своје воље и жеље, због кукавичлука и унутрашње неслободе²⁵ (чиме је његова кривица сродна Мајсторовој, или пак на други начин Фридиној).</p>	<p>стр. 208, пасус IV – стр. 209, пасус I</p> <p>Бенедикт М. Сарнов примећује да Пилат није кажњен зато што је убио Јешуу него зато што је учинио оно, суочавајући се сам са собом, није желео да учини. Пилат не би био крив да је пресуду донео по својој савести и према свом поимању части. Али он подлеже вишем суду јер је одлуку донео против себе, против своје воље и жеље, због кукавичлука и унутрашње неслободе²⁹ (чиме је његова кривица сродна Мајсторовој, или пак на други начин Фридиној).</p>
<p>стр. 130, пасус II</p> <p>Формулишући концепцију личности у <i>Мајстору</i> и <i>Маргарити</i> М. Б. Колтунова истиче да је човек одговоран пре свега пред самим собом за избор који је начинио. Одговорност почиње у тренутку сазнања истине, а истина је, сматра ова ауторка, у томе да је човек бесмртан и стога дужан да буде потпуно ослобођен страха, лажи и жудње за влашћу над себи једнакима.²⁶</p>	<p>стр. 209, пасус II</p> <p>Формулишући концепцију личности у <i>Мајстору</i> и <i>Маргарити</i> М. Б. Колтунова истиче да је човек одговоран, пре свега, пред самим собом за избор који је начинио. Одговорност почиње у тренутку сазнања истине, а истина је, сматра ова ауторка, у томе да је човек бесмртан и стога дужан да буде потпуно ослобођен страха, лажи и жудње за влашћу над себи једнакима.³⁰</p>
<p>стр. 130, пасус III</p> <p>Зато је поновни сусрет „сунчевог јунака“ Пилата и Јешуе неопходан. Ипак, Јешуу овде не смемо изједначити са „месечевим јунаком“, упркос томе што он Пилата „чека“ на месецу, па су неки</p>	<p>стр. 209, пасус III – стр. 210, пасус I</p> <p>Зато је поновни сусрет „сунчевог јунака“, Пилата, и Јешуе неопходан. Јешуу овде не смемо изједначити са „месечевим јунаком“, упркос томе што он Пилата „чека“ на месецу, па су неки интерпретатори</p>

<p>интерпретатори говорили о непосредној вези Јешуе и месеца, сматрајући месец његовим делимичним замеником, а потом и местом Јешуиног боравка. Истина је да се може успоставити митолошка веза између Христа и месеца, односно да је по својим општим одликама Христ типичан син Луне-Мајке²⁷, као и да недвосмислено поседује суштинске одлике Бога-Месеца. Али, управо се у разговору Берлиоза и Ивана Бездомног, на самом почетку романа, Булгаков иронично осврће на такве интерпретације приче о Исусу. Уз то, Јешуино царство је царство светлости, коју су неки, опет погрешно, поистовећивали са сунцем. Међутим, овде је реч о <i>светлости</i> коју не треба изједначавати са „виделима“ овога света, било са Месецом било са Сунцем, који су само <i>светлосне епифаније</i>, попут звезда, муња, ватре, кристала. Јешуино царство је царство небеске, <i>божанске светлости</i>, а не овострани, било сунчеве било месечеве светлости, и његова симболика се разликује од симболике сунца и месеца.</p>	<p>говорили о непосредној вези Јешуе и месеца, сматрајући месец његовим делимичним замеником, а потом и местом Јешуиног боравка. Истина је да се може успоставити митолошка веза између Христа и месеца³¹, односно да је по својим општим одликама Христ типичан син Луне-Мајке³², као и да недвосмислено поседује суштинске одлике Бога-Месеца.³³ Али, управо се у разговору Берлиоза и Ивана Бездомног, на самом почетку романа, Булгаков иронично осврће на такве интерпретације приче о Исусу. Уз то, Јешуино царство је царство светлости, коју су неки, опет погрешно, поистовећивали са сунцем. Међутим, овде је реч о светлости коју не треба изједначавати са „виделима“ овога света, било са Месецом било са Сунцем, који су само <i>светлосне епифаније</i>, попут звезда, муња, ватре, кристала. Јешуино царство је царство небеске, <i>божанске светлости</i>, а не овострани, било сунчеве било месечеве светлости, и његова симболика се разликује од симболике сунца и месеца.</p>
<p>стр. 130, фуснота XXVII</p> <p>За лунарне јунаке/хероје, односно <i>синове Луне</i>, типично је да умиру и васкрсавају. Они <i>увек прихватају своју судбину</i>, никад јој се не опиру, па сваке године бивају осуђени на смрт. Њихово главно обележје јесте блатост. (Вид. детаљније: Е: Хардинг, <i>нав. дело</i>, стр. 90-91.)</p>	<p>стр. 210, фуснота XXXII</p> <p><i>Синове Луне-Мајке</i>, рецимо, <i>увек прихвата своју судбину</i>, никад јој се не опиру, па сваке године бива осуђени на смрт. Његово главно обележје јесте блатост. (Вид. детаљније: Е: Хардинг, <i>н. д</i>, стр. 90-91.)</p>
<p>стр. 130, пасус IV – стр. 131, пасус I</p>	<p>стр. 210, пасус II – стр. 211, пасус I</p>

<p>У Булгаковљевом роману, као и у бројним религијама, светлост је најадекватније откривење божанства, његов видљиви карактер, енергија у којој се бог саопштава и открива. Она је по природи својствена богу и постоји изван времена и простора; то је божанска светлост која се не гаси. Таква светлост јесте и једна од Исусових епифанија, присутна у концепцији Исуса као неизрециве светлости, „Сина Светлости.</p>	<p>У Булгаковљевом роману, као и у многим религијама, светлост је најадекватније откривење божанства, његов видљиви карактер, енергија у којој се бог саопштава и открива. Она је по природи својствена богу и постоји изван времена и простора; то је божанска светлост која се не гаси. Таква светлост јесте и једна од Исусових епифанија, присутна у концепцији Исуса као неизрециве светлости, „Сина Светлости.</p>
<p>„Снови Понтија Пилата“, стр. 131.</p>	<p>Снови Михаила Булгакова</p>
<p>стр. 131, пасус II</p> <p><i>Светлост је знак откривања крајње реалности, чистог бивства, које се спознаје, пре свега, кроз доживљај чисте светлости. То је оно што је Јешуа постигао и због чега је његово царство — царство светлости и истине.</i></p>	<p>стр. 211, пасус II</p> <p><i>Светлост је знак откривања крајње реалности, чистог бивства, које се спознаје, пре свега, кроз доживљај чисте светлости. То је оно што је Јешуа постигао и због чега је његово царство — царство светлости и истине.</i></p>
<p>стр. 131, пасус III</p> <p><i>Истина није ни вечна, ни дата, већ задата. Јунг каже да што је нека истина „вечнија“, она је неделотворнија и безвреднија, више ништа не каже јер је очигледна. „Најлепша истина ништа не користи — као што историја хиљадоструко показује — ако она није постала природно унутрашње искуство појединца.“²⁸ Зато се истина мора увек изнова обликовати; она је трајна само када се наново посведочи новим сликама, новим језиком; као ново вино које се држи у новим меховима. Тај задатак постављен је пред сваког појединца, јер истину није довољно</i></p>	<p>стр. 211, пасус III</p> <p><i>Истина није ни вечна, ни дата, већ задата. Јунг каже да што је нека истина „вечнија“, она је неделотворнија и безвреднија, више ништа не каже јер је очигледна. „Најлепша истина ништа не користи — као што историја хиљадоструко показује — ако она није постала природно унутрашње искуство појединца.“³⁴ Зато се истина мора увек изнова обликовати; она је трајна само када се наново посведочи новим сликама, новим језиком; као ново вино које се држи у новим меховима. Тај задатак постављен је пред сваког појединца, јер истину није довољно</i></p>

<p>знати, већ ју је неопходно искусити. При томе је важно, посебно када је реч о Булгаковљевом роману, да оно физичко, рационално и спољашње није једини критеријум истине, јер постоје и <i>душевне, унутрашње истине</i> и чињенице, на којима Јешуа посебно инсистира.</p>	<p>знати, већ ју је неопходно <i>искусити</i>. При томе је важно, посебно када је реч о Булгаковљевом роману, да оно физичко, рационално и спољашње није једини критеријум истине, јер постоје и <i>душевне, унутрашње истине</i> и чињенице, на којима Јешуа посебно инсистира.</p>
<p>стр. 131, пасус IV</p> <p>У Тибетанској књизи мртвих Светлост се назива Чиста истина, она је „сјајна, јасна, блистава, величанствена и застрашујућа по блештавилу“. То је царство о коме Јешуа говори да ће доћи, а које је за њега и дошло, у које је он <i>прешао — царство истине и праведности</i>, у коме уопште <i>није потребна никаква власт</i>. Зато се царство светлости не може дословно схватити ни као место Јешуине власти, јер је овде реч о унутрашњем искуству човека а не о физички датом или задатом месту. Тако <i>светлост означава зрачење сопствене, истинске природе</i>. За индијску мисао Светлост је трансцендирање профаног, условљеног света и ступање у другу раван егзистенције, у раван чистог бивства, божанског, највишег сазнања и апсолутне слободе.</p>	<p>стр. 212, пасус I</p> <p>У Тибетанској књизи мртвих Светлост се назива Чиста Истина; она је „сјајна, јасна, блистава, величанствена и застрашујућа по блештавилу“. То је царство о коме Јешуа говори да ће доћи, а које је за њега и дошло, у које је он <i>прешао — царство истине</i>³⁶ и <i>праведности</i>, у коме уопште <i>није потребна никаква власт</i>. Зато се царство светлости не може дословно схватити ни као место Јешуине власти, јер је овде реч о унутрашњем искуству човека а не о физички датом или задатом месту. Тако <i>светлост означава зрачење сопствене, истинске природе</i>. За индијску мисао Светлост је трансцендирање профаног, условљеног света и ступање у другу раван егзистенције, у раван чистог бивства, божанског, највишег сазнања и апсолутне слободе.</p>
<p>стр. 131, пасус V</p> <p>Индијска Чандогја Упанишада (Ш: 13, 7) каже да „светлост која сија изнад овог Неба, изнад свега, у највишим световима над којима нема виших, уистину (је) иста она <i>светлост која сија у унутрашњости човека</i>“.²⁹ Човек открива унутрашњу</p>	<p>стр. 212, пасус II</p> <p>Индијска Чандогја Упанишада (Ш: 13, 7) каже да „светлост која сија изнад овог Неба, изнад свега, у највишим световима над којима нема виших, уистину (је) <i>иста она светлост у унутрашњости човека</i>“.³⁷ Човек открива унутрашњу Светлост кад</p>

<p><i>Светлост</i> кад постане свестан свог Сопства, <i>своје истине</i>, кад продре у саму суштину живота и, коначно, када умре. Досегнути светлост значи стићи у средиште, досегнути Сопство, средишњи архетип који обухвата и свестан и несвестан део личности.</p>	<p>постане свестан свог Сопства, <i>своје истине</i>, кад продре у саму суштину живота и, коначно, када умре. Досегнути светлост значи стићи у средиште, досегнути Сопство, средишњи архетип који обухвата и свестан и несвестан део личности.</p>
<p>стр. 131, пасус VI – стр. 132, пасус I</p> <p>У Булгаковљевом роману то се симболично постиже на месецу, који обезбеђује „благовторно присустве“ „неопходно за раст“.³⁰ Реч је о <i>унутрашњем расту</i>, за који је Мајстору неопходна Маргарита, а Пилату Јешуа, Месец је у овим случајевима симбол несвесног, „моћ раста“ и плодности, место сусрета са оним што нам недостаје да будемо целовити, била то жена (Маргарита, када је реч о Мајстору), принцип добра („добри човек“ Јешуа, када је реч о „суровом чудовишту“ Пилату), или пак када је реч о Јешуи, то је на једној равни дијалог човека Јешуе са Пилатом, а на другој „бога“ Јешуе са Воландом.</p>	<p>стр. 212, пасус III – стр. 213, пасус I</p> <p>У Булгаковљевом роману то се симболично постиже на месецу, који обезбеђује „благовторно присустве“ „неопходно за раст“.³⁸ Реч је о <i>унутрашњем расту</i>, за који је Мајстору неопходна Маргарита, а Пилату Јешуа, Месец је у овим случајевима симбол несвесног, „моћ раста“ и плодности, место сусрета са оним што нам недостаје да будемо целовити, била то жена (Маргарита, када је реч о Мајстору), принцип добра („добри човек“ Јешуа, када је реч о „суровом чудовишту“ Пилату) било да је реч о дијалогу човека-Јешуе са Пилатом, на једној равни, или бога-Јешуе са Воландом, на другој.</p>
<p>„Снови Понтија Пилата“, стр. 132.</p>	<p><i>Снови Михаила Булгакова</i></p>
<p>стр. 132, пасус II</p> <p>Важно је нагласити да Пилатов искорак, односно промена која у њему наступа, не значи да ће Пилат постати добар, нити да ће почети активно и доминантно да живи свој „јешуовски“ аспект. Он остаје оно што јесте, али је сада спреман да опази добро, да га призна, уважи и чак ступи у дијалог са</p>	<p>стр. 213, пасус II</p> <p>Важно је нагласити да Пилатов искорак, односно промена која у њему наступа, не значи да ће Пилат постати добар, нити да ће почети активно и доминантно да живи свој „јешуовски“ аспект. Он остаје оно што јесте, али је сада спреман да опази добро, да га призна, уважи и чак ступи у дијалог са</p>

<p>њим, насупрот претходном ставу када је не само одбио дијалог са Јешуом већ га је ућуткао и осудио на смрт. Булгаков не жели да негира, укине или неутралише Пилата, на шта јасно указују Пилатов сан, коначно решење његове судбине, као и целина романа и однос аутора према Воланду, односно улога и позиција која је у роману дата „кнезу таме“ и злу.</p>	<p>њим, за разлику од његовог претходног става када је не само одбио дијалог са Јешуом већ га је ућуткао и осудио на смрт. Булгаков не жели да негира, укине или неутралише Пилата, на шта јасно указују Пилатов сан, коначно решење његове судбине, као и целина романа и однос аутора према Воланду, односно улога и позиција која је у роману дата „кнезу таме“ и злу.</p>
<p>стр. 132, пасус III</p> <p>Свако треба да буде оно што јесте и да живи у складу са својом природом, али и да дозволи својој супротности да <i>равноправно</i> постоји и <i>слободно</i> живи себе, а не да је негира или убија. То је неопходно за целовитост и вишедимензионалност, како појединца тако и света у целини. За таквим решењем Булгаков је и интимно вапио, не негирајући власт и њена права, али желећи да и њему, као опречном принципу, ставу, односно (о)позицији, буде дозвољено да постоји и живи аутентичност своје природе, да ради и реализује себе, а не да буде прогањан, негиран, осујећиван и убијан. Као што Јешуа и Мајстор страдају због својих идеја — први због антрополошких и шире гледано филозофских, други због уметничких — и Булгаков је страдао због својих идеја, пре свега идеолошких, односно политичких, а потом и моралних, уметничких, филозофских.</p>	<p>стр. 213, пасус III – стр. 214, пасус I</p> <p>Свако треба да буде оно што јесте и да живи у складу са својом природом, али и да дозволи својој супротности да <i>равноправно</i> постоји и <i>слободно</i> живи себе, а не да је негира или убија. То је неопходно за целовитост и вишедимензионалност, како појединца тако и света у целини. За таквим решењем Булгаков је и интимно вапио, не негирајући власт и њена права, али желећи да и њему, као опречном принципу, ставу, односно (о)позицији, буде дозвољено да постоји и живи аутентичност своје природе, да ради и реализује себе, а не да буде прогањан, негиран, осујећиван и убијан. Као што Јешуа и Мајстор страдају због својих идеја — први због антрополошких и шире гледано филозофских, други због уметничких — и Булгаков је страдао због својих идеја, пре свега идеолошких, односно политичких, а потом и моралних, уметничких, филозофских.</p>
<p>стр. 132, пасус IV</p> <p>Преко месеца, односно његовим</p>	<p>стр. 214, пасус II</p> <p>Преко месеца, односно његовим</p>

<p>посредством, може се остварити комуникација и са Воландом (што чине Маргарита и Мајстор), и са Јешуом (што чини Пилат), Месец и месечина употпуњују „атмосферу сусрета с вечношћу, коначних одлука и пресудних сазнања“³¹. Тиме је месец у Булгаковљевом роману уско повезан и са једним и са другим „царством“, и са светлошћу и са тамом, сенком.</p>	<p>посредством, може се остварити комуникација и са Воландом (што чине Маргарита и Мајстор), и са Јешуом (што чини Пилат), Месец и месечина употпуњују „атмосферу сусрета с вечношћу, коначних одлука и пресудних сазнања“³⁹. Тиме је месец у Булгаковљевом роману уско повезан и са једним и са другим „царством“, и са светлошћу и са тамом, сенком, па је посредством симболике месеца заправо исказана истине да је <i>Бог један</i>.</p>
<p>„Снови Понтија Пилата“, стр. 133.</p>	<p><i>Снови Михаила Булгакова</i></p>
<p>стр. 133, пасус I</p> <p>По сопственим речима, Мајстор је написао роман о Пилату а не о Јешуи. Њега је, дакле, мучио Пилат, природа и даља судбина човека који је убио Јешуу, филозофа са мирном проповеди, који је веровао у људе и принцип добра и никоме ни за шта није био крив. Јешуа, чији дар људи нису могли да прихвате и због којег су га чак погубили, Мајстору је био јасан; али, такав човек је мучио Пилата.</p>	<p>стр. 229, пасус IV – стр. 230, пасус I</p> <p>По сопственим речима, Мајстор је написао роман о Пилату а не о Јешуи. Њега је, дакле, мучио Пилат, природа и даља судбина човека који је убио Јешуу – филозофа са мирном проповеди, који је веровао у људе и принцип добра и никоме ни за шта није био крив. Јешуа, чији дар људи нису могли да прихвате и због којег су га чак погубили, Мајстору је био јасан; али, такав човек је мучио Пилата.</p>
<p>стр. 133, пасус II</p> <p>Јешуа у свету и људима уме да <i>види и препозна принцип добра</i>, као и да инсистира на том аспекту људске психе, с којим се лично потпуно идентификовао. Пилат у свету и људима види само зло, живећи своју најтамнију и најнегативнију егзистенцијалну могућност.</p>	<p>стр. 230, пасус II</p> <p>Јешуа у свету и људима уме да види и препозна принцип добра, као и да инсистира на том аспекту људске психе, с којим се лично потпуно идентификовао. Пилат у свету и људима види само зло, живећи своју најтамнију и најнегативнију егзистенцијалну могућност.</p>

<p>стр. 133, пасус III</p> <p>Али захваљујући сусрету са Јешуом, зли Пилат је успео да наслути добро, пре свега у <i>себи самом</i> а потом и око себе, и да направи огроман искорак, прво константно жудећи за дијалогом са опречним принципом — принципом добра, да би потом коначно у тај дијалог и ступио. У томе је снага и величина Пилатовог сна и његове судбине предочене у Мајсторовом, односно Булгаковљевом роману.</p>	<p>стр. 230, пасус III</p> <p>Али захваљујући сусрету са Јешуом, зли Пилат је успео да наслути добро, пре свега у <i>себи самом</i> а потом и око себе, и да направи огроман искорак, прво константно жудећи за дијалогом са опречним принципом — принципом добра, да би потом коначно у тај дијалог и ступио. У томе је снага и величина Пилатовог сна и његове судбине предочене у Мајсторовом, односно Булгаковљевом роману.</p>
<p>стр. 133, пасус IV</p> <p>Јешуа и Пилат супротним путевима долазе до истог — до самоостварења и целовитости. То, уосталом, и није тако чудно будући да се преображај може постићи и „силазним путем“, као што месец, Пилатов опсесивни симбол, у свом црном виду стиже до подземља. Естер Хардинг подсећа да су „мистици свих времена признавали да се преображај може довршити силазним путем, док смо ми, с нашом западњачком филозофијом о напретку и нашим све јачим надзором над животом преко рационалистичких наука, изгубили ту истину из вида. Гностици су, на пример, говорили: Пењати се или силазити, излази на исто, а Вилијам Блејк је писао да је од мале важности креће ли човек добрим или лошим путем, под условом да искрено иде њиме, и то до краја, јер оба ће га пута одвести циљу“⁴³².</p>	<p>стр. 230, пасус IV – стр. 231, пасус I</p> <p>Јешуа и Пилат супротним путевима долазе до истог — до самоостварења и целовитости. То, уосталом, и није тако чудно будући да се преображај може постићи и „силазним путем“, као што месец, Пилатов опсесивни симбол, у свом црном виду стиже до подземља. Естер Хардинг подсећа да су „мистици свих времена признавали да се преображај може довршити силазним путем, док смо ми, с нашом западњачком филозофијом о напретку и нашим све јачим надзором над животом преко рационалистичких наука, изгубили ту истину из вида. Гностици су, на пример, говорили: Пењати се или силазити, излази на исто, а Вилијам Блејк је писао да је од мале важности креће ли човек добрим или лошим путем, под условом да искрено иде њиме, и то до краја, јер оба ће га пута одвести циљу“⁴⁵⁸. Тако и Маргарита...</p>
<p>стр. 133, пасус V</p>	<p>стр. 231, пасус II</p>

<p>Зато Јунг наглашава да је човеку некада <i>потребна</i> његова <i>круцијална кривица</i>, без које не би никада достигао своју целовитост.“³³ Постоји судбина коју човек понекад <i>мора</i> да преузме на себе, у интересу свог каснијег развоја. Тада човек, рецимо, чини нешто заиста лоше, али тиме доживљава и лошу савест, што потом постаје веома добро за њега. Неки људи морају да <i>доживе</i> и поднесу зло и његову моћ, јер их, можда, само тај крупни доживљај може подстаћи да постану зрелији.</p>	<p>Зато Јунг наглашава да је човеку некада <i>потребна</i> његова <i>круцијална кривица</i>, без које не би никада достигао своју целовитост.“⁵⁹ Постоји судбина коју човек понекад <i>мора</i> да преузме на себе, у интересу свог каснијег развоја. Тада човек, рецимо, чини нешто заиста лоше, али тиме доживљава и лошу савест, што потом постаје веома добро за њега. Неки људи морају да <i>(до)живе</i> и поднесу зло и његову моћ, јер их, можда, само тај крупни доживљај може подстаћи да постану зрелији.</p>
<p>„Снови Понтија Пилата“, стр. 134.</p>	<p><i>Снови Михаила Булгакова</i></p>
<p>стр. 134, пасус I</p> <p>Стога и пут месечевог српа, који води наниже, може довести до преображаја личности и истинског препорода јединке, за шта је Пилат у Булгаковљевом роману прочити пример. Тако месец представља и „велико <i>начело преображаја најнижих ствари</i>. Оно што је мрачно, хладно и влажно, оно што измиче дневној светлости и разјашњујућем мишљењу човека садржи, исто тако, и тајну живота“.³⁴ Уједно, месец представља и потчињеност унутрашњем закону промене, потчињеност на коју је „пристао“ не само Пилат, већ су пристали и Маргарита, Мајстор, Иван Бездомни.</p>	<p>стр. 231, пасус III</p> <p>Стога и пут месечевог српа, који води наниже, може довести до преображаја личности и истинског препорода јединке, за шта је Пилат у Булгаковљевом роману прочити пример. Тако месец представља и „велико <i>начело преображаја најнижих ствари</i>. Оно што је мрачно, хладно и влажно, оно што измиче дневној светлости и разјашњујућем мишљењу човека садржи, исто тако, и тајну живота“.⁶⁰ Уједно, месец представља и потчињеност унутрашњем закону промене, потчињеност на коју је „пристао“ не само Пилат, већ су пристали и Маргарита, Мајстор, Иван Бездомни.</p>
<p>стр. 134, пасус II</p> <p>Зато се и пас Банга, који се појављује у</p>	<p>стр. 231, пасус IV</p> <p>Зато се и пас Банга, који се појављује у</p>

<p>Пилатовом јерусалаимском сну, може тумачити на нивоу објекта, будући да је пас једино биће коме је Пилат привржен, али и на нивоу субјекта, као Пилатов аспект. У сну Банга одлази са Пилатом ка месецу и прати га док разговара са Јешуом.</p>	<p>Пилатовом јерусалаимском и Ивановом завршном сну, може тумачити на нивоу објекта, будући да је пас једино биће коме је Пилат привржен, али и на нивоу субјекта, као Пилатов аспект. У сну Банга одлази са Пилатом ка месецу и прати га док разговара са Јешуом.</p>
<p>стр. 134, пасус III</p> <p>У овом контексту је важна веза између <i>пса</i> и <i>тамне стране месеца</i>, наглашена у антици представом Хекате — симбола месеца који опада, односно Црног Месеца, која је у раној фази мита била троглави Месечев Пас и називана „троглавом Хекатом“. И у Египту је богиња Месеца, Изиде, представљана како јаше на једном псу, а пас Анубис је њен помоћник приликом сакупљања Озирисових удова. Са друге стране, и Артемида, као богиња рађања и Месечев срп, односно месец који расте, повезана је са псима. Стога је разумљиво да је пас чест симбол месеца.</p>	<p>стр. 232, пасус I</p> <p>У овом контексту је важна веза између <i>пса</i> и <i>тамне стране месеца</i>, наглашена у антици представом Хекате — симбола месеца који опада, односно Црног Месеца. Она је у раној фази мита била троглави Месечев Пас и називана „троглавом Хекатом“. И у Египту је богиња месеца, Изиде, представљана како јаше на једном псу, а пас Анубис је њен помоћник приликом сакупљања Озирисових удова. И Артемида, као богиња рађања и месечев срп, односно месец који расте, повезана је са псима⁶¹, па је разумљиво да је пас чест симбол месеца.</p>
<p>стр. 134, пасус IV</p> <p>Наравно, пас је и познати чувар Хада, симбол смрти, али и вођа душе у подземни свет. У алхемијској симболици он најављује почетак преображаја; пси су атрибути Асклепија, а лекар је скривени носилац неког духовног бића, односно дух у скривеном облику.</p>	<p>стр. 232, пасус II</p> <p>Наравно, пас је и познати чувар Хада, симбол смрти, али и вођа душе у подземни свет. Међутим, у алхемијској симболици он најављује почетак преображаја; пси су атрибути Асклепија, а лекар је скривени носилац неког духовног бића, односно дух у скривеном облику.</p>
<p>стр. 134, пасус V</p>	<p>стр. 232, пасус III</p>

<p>Разумљиво је да Банга као пас тежи ка месецу, који му је суштински близак и чији је он сам симбол, али је схватљива и тежња Банге ка месецу као Пилатовог аспекта, повезаног са тамном страном месеца. Управо је то онај аспект који ће га „силазним“, „подземним“ путем довести до преображаја. Зато је пас и потребан и неопходан пратилац Пилата, сигнал да ће његов пут бити успешно окончан, али и симбол који упућује да ће Пилатова тамна страна увек остати са њим, као стални и верни пратилац, присутан током дијалога са Јешуом.</p>	<p>Разумљиво је да Банга као пас тежи ка месецу, који му је суштински близак и чији је он сам симбол, али је схватљива и тежња Банге ка месецу као Пилатовог аспекта, повезаног са тамном страном месеца. Управо је то онај аспект који ће га „силазним“, „подземним“ путем довести до преображаја. Зато је пас и потребан и неопходан пратилац Пилата, знак да ће његов пут бити успешно окончан, али и симбол који упућује да ће Пилатова тамна страна увек остати са њим, као стални и верни пратилац, присутан током дијалога са Јешуом.</p>
<p>стр. 134, пасус VI – стр. 135, пасус I</p> <p>Са друге стране, Јешуа је још током саслушања спреман и отворен за дијалог са Пилатом, будући да је изграђена, целовита и самосвесна личност, која аутентично живи своју природу. Препознајући у Пилату сопствену супротност, Јешуи је он интригантан и жели да га боље упозна, па му зато и предлаже шетњу и разговор. При томе је веома важно да је у Мајсторовом, односно Булгаковљевом роману, Јешуа у јерусалаимској линији недвосмислено и искључиво <i>човек</i>, без било какве алузије на божанско порекло или божански аспект његове природе, упркос широком и недвосмисленом алузивном спектру који га повезује са Христом (односно са Богом, што ће недвосмислено бити испољено у вечности). Пилат, дакле, у Јерусалаиму не негира и не одбацује Бога, већ човека, тачније, добро у човеку и идеју добра. Са друге стране, представљање Јушуе на Земљи искључиво као човека потврђује да</p>	<p>стр. 232, пасус IV – стр. 233, пасус I</p> <p>Насупрот Пилату, Јешуа је још током саслушања спреман и отворен за дијалог, будући да је изграђена, целовита и самосвесна личност, која аутентично живи своју природу. Препознајући у Пилату сопствену супротност, Јешуи је он интригантан и жели да га боље упозна, па му зато и предлаже шетњу и разговор. При томе је веома важно да је у Мајсторовом, односно Булгаковљевом роману, Јешуа у јерусалаимској линији недвосмислено и искључиво <i>човек</i>, без било какве алузије на божанско порекло или божански аспект његове природе, упркос широком и недвосмисленом алузивном спектру који га повезује са Христом, односно са Богом. Његова божанска природа биће у потпуности и недвосмислено испољена у вечности. Пилат, дакле, у Јерусалаиму не негира и не одбацује Бога, већ човека, тачније, добро у човеку и идеју добра. Са друге стране, представљање Јушуе на</p>

не морамо бити богови да бисмо волели другог човека или веровали у људе.	Земљи искључиво као човека потврђује да не морамо бити богови да бисмо волели другог човека или веровали у људе.
„Снови Понтија Пилата“, стр. 135.	<i>Снови Михаила Булгакова</i>
стр. 135, пасус II	стр. 233, пасус II
Инсистирањем на Јешуиној људској природи Мајстор истиче да се и добро налази у човеку, односно да је део људске природе, па га не треба очекивати и молити од Бога, као што Булгаков истиче да за чињење зла није потребан ђаво, јер је зло, такође, део људске природе, па је стога у Москви свеprisутно, како пре тако и након Воландове посете.	Инсистирањем на Јешуиној људској природи Мајстор истиче да се и добро налази у човеку, односно да је део људске природе, па га не треба очекивати и молити од Бога, као што Булгаков истиче да за чињење зла није потребан ђаво, јер је зло, такође, део људске природе, па је стога у Москви свеprisутно, како пре тако и након Воландове посете.
стр. 135, пасус III	стр. 233, пасус III – стр. 234, пасус I
Јешуа ће <i>постати</i> „Бог“, односно у вечности ће dospети у царство светлости и постати његов <i>симбол</i> , захваљујући својим <i>људским</i> квалитетима и постигнутој целовитости, односно изградњи сопствене личности и проналаску сопственог пута, до ког је дошао „сам“, „својом главом“, срцем, речима и делима, а не, рецимо, рођењем, наслеђем или тиме што је следио туђи пут. Он акценат ставља на оно унутрашње а не на спољашње, и то унутрашње развија и негује. Снага Јешуине личности је несумњива, јер он не само да је успео да очара бившег цариника Леви Матеја, већ и Пилата, који ће постати његов поштовалац.	Јешуа ће <i>постати</i> „Бог“, односно у вечности ће dospети у царство светлости и постати његов <i>симбол</i> , захваљујући својим <i>људским</i> квалитетима и постигнутој целовитости, односно изградњи сопствене личности и проналаску сопственог пута, до ког је дошао „сам“, „својом главом“, срцем, речима и делима, а не, рецимо, рођењем, наслеђем или тиме што је следио туђи пут. Он акценат ставља на оно унутрашње а не на спољашње, и то унутрашње развија и негује. Снага Јешуине личности је несумњива, јер он не само да је успео да очара бившег цариника Леви Матеја ⁶² , већ и Пилата, који ће постати његов поштовалац.

<p>стр. 135, пасус IV</p> <p>Одрицањем од божанско-религиозног осмишљавања лика Јешуе, а тиме и од мистерије његовог дословног васкрсења из мртвих, указује се на психолошки смисао и значење Јешуине личности и живота, односно на њихову универзалност, а тиме и на могуће унутрашње, субјективно отелотворење Јешуе и његово васкрснуће у човеку, чак и када је реч о „свирепом чудовишту“ какав је Понтије Пилат.</p>	<p>стр. 234, пасус II – стр. 235, пасус I</p> <p>Одрицањем од божанско-религиозног осмишљавања лика Јешуе, а тиме и од мистерије његовог дословног васкрсења из мртвих, указује се на <i>психолошки смисао</i> и значење Јешуине личности и његовог живота, односно на њихову универзалност, а тиме и на могуће унутрашње, субјективно отелотворење Јешуе и могуће васкрснуће у <i>човеку</i>, чак и када је реч о „свирепом чудовишту“ какав је Понтије Пилат.</p>
<p>стр. 135, пасус V</p> <p>Јешуа је био свестан супротности, али је успео да их поднесе и да их помири у себи. Како Јунг примећује, „свака супротност је божја супротност, те зато човек тиме мора да се оптерети, а тиме што он то чини, бог га је запосео својом супротношћу, тј. бог се инкарнирао“. Зато, додаје Јунг, „неминовни резултат хришћанске психологије треба да значи избављење“; јер управо постајање свесним супротности, ма колико то сазнање у тренутку било болно,“ собом доноси „непосредно осећање избављености“.³⁵</p>	<p>стр. 235, пасус II</p> <p>Јешуа је био свестан супротности, али је успео да их поднесе и да их помири у себи. Како Јунг примећује, „свака супротност је божја супротност, те зато човек тиме мора да се оптерети, а тиме што он то чини, бог га је запосео својом супротношћу, тј. бог се инкарнирао“. Зато, додаје Јунг, „неминовни резултат хришћанске психологије треба да значи избављење“; јер управо постајање свесним супротности, ма колико то сазнање у тренутку било болно,“ собом доноси „непосредно осећање избављености“.⁶³</p>
<p>„Снови Понтија Пилата“, стр. 136.</p>	<p><i>Снови Михаила Булгакова</i></p>
<p>стр. 136, пасус I</p> <p>Коментаришући део молитве <i>Оче наш</i>, где се каже „и ослободи нас зла“, Јунг примећује да изгледа „у принципу није у намери Бога да човека поштеди конфликта,</p>	<p>стр. 235, пасус III</p> <p>Коментаришући део молитве <i>Оче наш</i>, у којем се „и ослободи нас зла“, Јунг примећује да изгледа „у принципу није у намери Бога да човека поштеди конфликта,</p>

<p>а тиме и зла“³⁶, па га стога за то морамо молити. Са психолошког становишта, то је и разумљиво, јер су и конфликти и зло корисни човеку, а супротности неискоренљиви и неминовни услови нашег душевног постојања. Без суочавања са њима не може се никада постићи виши ниво свести, нити унутрашњи раст. Криза је неопходан предуслов постајања свесним и чува човека од статичности, застоја и стагнације. Зато „зло исто тако жели да буде узето у обзир као и добро; јер добро и зло напоскон нису ништа друго до идеални продужеци и апстракције постојања, које заједно спадају у светло-тамне појаве живота“³⁷.</p>	<p>а тиме и зла“⁶⁴, па га стога за то морамо молити. Са психолошког становишта, то је и разумљиво, јер су и конфликти и зло <i>корисни</i> човеку, а супротности неискоренљиви и неминовни услови нашег душевног постојања. Без суочавања са њима не може се никада постићи виши ниво свести, нити унутрашњи раст. Кризе су неопходан предуслов освешћивања и <i>чувају</i> човека од статичности, застоја и стагнације. Зато „зло исто тако жели да буде узето у обзир као и добро; јер добро и зло напоскон нису ништа друго до идеални продужеци и апстракције постојања, које заједно спадају у светло-тамне појаве живота“⁶⁵.</p>
<p>стр. 136, пасус II</p> <p>Препознајући у Јешуи добро и наслутивши да је он и његов сопствени аспект, са којим би заиста требало да ступи у дијалог, Пилат се суочава са супротношћу и конфликтом у себи, јер није само зло, већ је и добро део људске, па и Пилатове природе. „Зло“ тако почиње да опажа „добро“, чиме долази до великог, суштинског искорака. Само дијалог и међусобно уважавање ових супротности доводи до равнотеже и целовитости, што показује ситуација у вечности, односно на метафизичкој равни, оличена у природи односа између Јешуе и Воланда као јединства супротности, које једна без друге не постоје. То је модел и узор коме и човек, у оностраности, треба да тежи.</p>	<p>стр. 236, пасус I</p> <p>Препознајући у Јешуи добро и наслутивши да је он и његов сопствени аспект, са којим би заиста требало да ступи у дијалог, Пилат се суочава са супротношћу и конфликтом у себи, јер није само зло, већ је и добро део људске, па и Пилатове природе. „Зло“ тако почиње да опажа „добро“, чиме долази до великог, суштинског искорака. Само дијалог и међусобно уважавање ових супротности доводи до равнотеже и целовитости, што показује ситуација у вечности, односно на метафизичкој равни, оличена у природи односа између Јешуе и Воланда као јединства супротности, које једна без друге не постоје. То је модел и узор коме и човек, у оностраности, треба да тежи.</p>
<p>стр. 136, пасус III</p>	<p>стр. 236, пасус III</p>

<p>Зато Пилатови снови, као и судбина коју су нагостили и припремили, имају и шири, општи значај. Архетипски сан, посебно са митолошком симболиком, у првом реду се односи на сневача, али <i>увек</i> изражава да је његов проблем истовремено и проблем других људи, да има и колективни, општељудски смисао. Индивидуални конфликти су увек повезани са проблемом времена, па је оно што недостаје Пилату потребно и његовом окружењу, човеку тога времена. Уједно, то је потребно и времену у ком се Пилатов проблем изнова актуализује, тим пре што се сада решава и Пилатова коначна судбина. То је, наравно, време у ком Мајстор пише свој роман, време у ком ствара Булгаков, и најзад, наше време, у ком је интересовање за <i>Мајстора и Маргариту</i> огромно и већ неколико деценија не јењава.</p>	<p>Стога Пилатови снови, као и судбина коју су нагостили и припремили, имају и шири, општи значај. Архетипски сан, посебно са митолошком симболиком, у првом реду се односи на сневача, али <i>увек</i> изражава да је његов проблем истовремено и проблем других људи, да има и колективни, општељудски смисао. Индивидуални конфликти су увек повезани са проблемом времена, па је оно што недостаје Пилату потребно и његовом окружењу, човеку тога времена. Уједно, то је потребно и времену у ком се Пилатов проблем изнова актуализује, тим пре што се сада решава и Пилатова коначна судбина. То је, наравно, време у ком Мајстор пише свој роман, време у ком ствара Булгаков, и најзад, наше време, у ком је интересовање за <i>Мајстора и Маргариту</i> огромно и већ неколико деценија не јењава.</p>
<p>стр. 136, пасус IV – стр. 137, пасус I</p> <p>Будући да човек на земљи има готово божанску моћ, неопходно је да сваки појединац, а пре свега „овострани господари живота и смрти“, односно људи на власти, упознају природу Бога, „оностране силе“ ван времена и простора. Спознајом метафизичког устројства света, они ће боље разумети и себе, и свет којим владају или макар мисле да владају. Тачније, они треба да спознају себи близак, тамни аспект Бога и његов однос према светлој страни, добру. Дозвољавајући и својим опонентима да равноправно постоје и да слободно живе и раде, уместо да их доживљавају као непријатеље, прогањају,</p>	<p>стр. 237, пасус II</p> <p>Будући да човек на земљи има готово божанску моћ, неопходно је да сви, а пре свега „овострани господари живота и смрти“, односно људи на власти, упознају природу Бога, „оностране силе“ ван времена и простора. Спознајом метафизичког устројства света, они ће боље разумети и себе, и свет којим владају или макар мисле да владају. Тачније, они треба да спознају себи близак, тамни аспект Бога и његов однос према светлој страни, добру. Дозвољавајући и својим опонентима да равноправно постоје и да слободно живе и раде, уместо да их доживљавају као непријатеље, прогањају, ућуткују и убијају,</p>

ућуткују и убијају, направиће суштински искорак и учинити добро за живот, свет, али и за себе саме.	направиће суштински искорак и учинити добро за живот, свет, али и за себе саме.
„Снови Понтија Пилата“, str. 137.	<i>Снови Михаила Булгакова</i>
стр. 137, пасус II	стр. 237, пасус III
Као уметник, Мајстор је доминантно био усредсређен на проблем односа власти и самосвојног појединца, тачније на разноврсне аспекте ове теме — од политичких, етичких, филозофских, религиозних, до психолошких. Ова тема је у великој мери заокупљала и Булгакова. И један и други су као жртве власти одлично познавали и лице и наличје тог проблема и његове разноврсне аспекте. Али, и Мајстор и Булгаков су, путем својих уметничких остварења, не само опростили својим целатима већ су веровали да је дијалог опречних принципа и уверења могућ и неопходан. Тиме су указали да постоје могућности и начини да се преко зла досегне добро.	Као уметник, Мајстор је доминантно био усредсређен на проблем односа власти и самосвојног појединца, тачније на разноврсне аспекте ове теме — од политичких, етичких, филозофских, религиозних, до психолошких. Ова тема је у великој мери заокупљала и Булгакова. И један и други су као жртве власти одлично познавали и лице и наличје тог проблема и његове разноврсне аспекте. Али, и Мајстор и Булгаков су, у својим уметничким остварењима, опростили својим целатима верујући да је дијалог опречних принципа и уверења могућ и неопходан. Тиме су указали да постоје могућности и начини да се преко зла досегне добро. Зато у „спасавању Пилата“...
стр. 137, пасус III	стр. 238, пасус I
Стога се може рећи да је код Булгакова не само Јешуа херој већ је то на свој начин и Понтије Пилат, а његов суштински преображај је део Булгаковљеве поруке. Предуслов за такву трансформацију је да у другом човеку, чак и кад га доживљавамо као непријатеља, видимо човека, што Јешуа редовно чини, сматрајући да постоје само добри људи, тачније или добри или	Стога се може рећи да код Булгакова херој није само Јешуа већ је то на свој начин и Понтије Пилат, а његов суштински преображај је део Булгаковљеве поруке. Предуслов за такву трансформацију јесте да у другом човеку, чак и кад га доживљавамо као непријатеља, видимо човека, што Јешуа редовно чини, сматрајући да постоје само добри људи, тачније или добри или

<p>несрећни, будући да је зао човек само дубоко <i>несрећан</i> човек. Овај поглед сведочи да Јешуа дубље продире у људску душу, не сагледавајући само оно споља, већ и оно што је унутра. Захваљујући сусрету са Јешуом, и Понтију Пилату је успело да у другом човеку сагледа људско биће, а не искључиво непријатеља који га угрожава и „свирепо чудовиште“ налик себи. У крајњем исходу, та пробуђена људскост Пилата је преобразила и спасила.</p>	<p>несрећни, будући да је зао човек само дубоко <i>несрећан</i> човек. Овај поглед сведочи да Јешуа дубље продире у људску душу, не сагледавајући само оно споља, већ и оно што је унутра. Захваљујући сусрету са Јешуом, и Понтију Пилату је успело да у другом човеку сагледа људско биће, а не искључиво непријатеља који га угрожава и „свирепо чудовиште“ налик себи. У крајњем исходу, та пробуђена људскост Пилата је преобразила и спасила. Захтев да човек...</p>
<p>стр. 137, пасус IV</p> <p>На тај начин Булгаков нам је саопштио <i>добру вест</i> — да чак и <i>Понтије Пилат</i> може досегнути самоостварење, целовитост и пуноћу бића, а не само Јешуа, који је две хиљаде година био, а и код Булгакова остао, симбол таквог постигнућа. Тиме роман <i>Мајстор и Маргарита</i> представља чин иницијације и за читаоца, односно подстицај да, између осталог, превазиђе поједностављену, црно-белу слику о добру и злу и сагледа однос ових принципа на нов, плодотворнији начин. Булгаков је знао да савременом човеку није толико тешко да (по)верује у Бога, па чак ни у ђавола, колико му је тешко да верује у <i>човека и бољу људску могућност</i>, па нас је овим романом, као и целокупним стваралаштвом, позвао да, упркос свему, и ми у њих (по)верујемо.</p>	<p>стр. 238, пасус II</p> <p>На тај начин Булгаков нам је пренео <i>добру вест</i> — да чак и <i>Понтије Пилат</i> може досегнути самоостварење, целовитост и пуноћу бића, а не само Јешуа, који је две хиљаде година био, а и код Булгакова остао, симбол таквог постигнућа.</p> <p>стр. 286, пасус I</p> <p>Булгаков је знао да савременом човеку није толико тешко да (по)верује у Бога, па чак ни у ђавола, колико му је тешко да верује у <i>човека и бољу људску могућност</i>, па нас је овим романом, као и целокупним стваралаштвом, позвао да, упркос свему, и ми у њих (по)верујемо.</p>

Прилог VI („ТЛС“)

1. Табеларни преглед ТЛС – СМБ;
2. Копија чланка „Проблем могућности и оправданости тумачења литерарних снова“;
3. Копија одговарајућих страница (9, 11–27, 29–39, 28, 40–42) из књиге *Снови Михаила Булгакова*.

Табеларни преглед ТЛС – СМБ

„Тумачење литерарних снова“, стр. 455	Снови Михаила Булгакова
<p style="text-align: center;">стр. 455, пасус I</p> <p>Снови су природан и универзалан феномен који прати људску врсту од њеног формирања, а сваког човека од рођења до смрти¹. Као важна природна, али и психичка и духовна појава, снови су одувек били предмет интересовања не само медицине, већ и митологије, религије, филозофије и уметности. У древним, архајским друштвима веровало се да вредност свих значајних ствари, појава и људских активности почива у њиховом митском пореклу и предлошку, па су и снови схватани као дар богова. Сматрајући снове гласницима богова, најављивачима судбине, носиоцима опомене или утехе, човек их је одувек ценио и тежио да докучи њихов скривени смисао. Стога је не само сну већ и вештини тумачења снова приписивао божанско порекло.</p>	<p style="text-align: center;">стр. 9, пасус I</p> <p>Снови су природан и универзалан феномен који прати људску врсту од њеног формирања, а сваког човека од рођења до смрти¹. Као важна природна, али и психичка и духовна појава, снови су одувек били предмет интересовања не само медицине², већ и митологије, религије, филозофије и уметности. У древним, архајским друштвима веровало се да вредност свих значајних ствари, појава и људских активности почива у њиховом митском пореклу и предлошку, па су и снови схватани као дар богова. Сматрајући снове гласницима богова, најављивачима судбине, носиоцима опомене или утехе, човек их је одувек ценио и тежио да докучи њихов скривени смисао. Стога је не само сну већ и вештини тумачења снова приписивао божанско порекло.</p>
<p style="text-align: center;">стр. 455, фуснота I</p> <p>Наука је експериментално утврдила да сваки човек сваке ноћи сања у просеку око два сата, што се односи и на оне који никада не памте своје снове.</p>	<p style="text-align: center;">стр. 9, фуснота I</p> <p>Наука је експериментално утврдила да сваки човек сваке ноћи сања у просеку око два сата, што се односи и на оне који никада не памте своје снове, било зато што их потискују било зато што на њих не обраћају пажњу.</p>
<p style="text-align: center;">стр. 455, пасус II – стр. 456, пасус I</p> <p>У митовима су снови посматрани као драгоцени извор (са)знања, присно повезан са боговима, због чега им је поклањана посебна пажња, то јест придаван велики значај.</p>	<p style="text-align: center;">стр. 11, пасус II</p> <p>Тако су већ у митовима снови посматрани као драгоцени извор (са)знања, присно повезан са боговима, због чега им је поклањана посебна пажња, то јест придаван велики значај.</p>

<p>Како је „мит био и још увек јесте интегрални елемент књижевности, а интересовање песника за мит и митологију било је изузетно и непрекидно још од Хомеровог времена“ (Фрај 1999:7), не чуди да су и снови, као значајна митологема, од давнина саставни део књижевности. Стога је управо књижевност један од најбољих извора и сведочанстава о важности и значају снова за човека, као и начинима на који су их људи разумели, тумачили и прихватили кроз време и различите културе.</p>	<p>стр. 11, пасус III</p> <p>Како је „мит био и још увек јесте интегрални елемент књижевности, а интересовање песника за мит и митологију било је изузетно и непрекидно још од Хомеровог времена“⁴, не чуди да су и снови, као значајна митологема, од давнина саставни део књижевности. Стога је управо књижевност један од најбољих извора и сведочанстава о важности и значају снова за човека, као и начинима на који су их људи разумели, тумачили и прихватили кроз време и у различитим културама.</p>
<p>„Тумачење литерарних снова“, стр. 456.</p>	<p><i>Снови Михаила Булгакова</i></p>
<p>стр. 456, пасус II</p> <p>Уз естетску вредност и могућност да поприми бројне и разноврсне функције у оквиру књижевног дела, значајна је и сама природа сна, будући да се он користи <i>симболичким језиком</i> и најчешће изражава посредством <i>слике</i>. Због тога, као и због специфичног „језика снова“ који је заправо <i>језик несвесног</i>, значење сна је често неухватљиво и захтева тумачење, тим пре што се осећања и мисли у сну изражавају путем слика и симбола, који су истовремено и рационални и ирационални, несводиви на једно, фиксирано значење и тиме увек делом неухватљиви, неодређени и вишезначни.</p>	<p>стр. 12, пасус II</p> <p>Уз естетску вредност и могућност да поприми бројне и разноврсне функције у оквиру књижевног дела, значајна је и сама природа сна, будући да се он користи <i>симболичким језиком</i> и најчешће изражава посредством слике. [...] Због тога, као и због специфичног „језика снова“ који је заправо <i>језик несвесног</i>, значење сна је често неухватљиво и захтева тумачење, тим пре што се осећања и мисли у сну изражавају путем слика и симбола, који су истовремено и рационални и ирационални, несводиви на једно, фиксирано значење и тиме увек делом неухватљиви, неодређени и вишезначни.</p>
<p>стр. 456, поднаслов</p> <p><i>Фројдов и Јунгов приступ сновима</i></p>	<p>стр. 13, поднаслов</p> <p><i>Фројдов и Јунгов приступ сновима</i></p>
<p>стр. 456, пасус III</p> <p>Док су бројни анонимни ствараоци, као и</p>	<p>стр. 13, пасус II – стр. 14, пасус I</p> <p>Док су многобројни анонимни ствараоци, као и</p>

<p>познати уметници током векова, снове првенствено <i>интуитивно</i> инкорпорирали у своја дела, нови, драгоцени подстицај употреби и схватању значаја снова у књижевности дошао је након све већег, научног интересовања за снове, њихов смисао и функцију, као и наглашавања посебног места које снови заузимају у човековом психичком животу. Постојеће везе између снова и књижевности додатно су продубљене након појаве Фројдове књиге <i>Тумачење снова</i> (1900), као и његове анализе литерарних снова у <i>Градиву</i> В. Јенсена (1907).</p>	<p>познати уметници током векова снове првенствено интуитивно инкорпорирали у своја дела, нови, драгоцени подстицај употреби и схватању значаја снова у књижевности дошао је након све већег научног интересовања за снове, њихов смисао и функцију, као и наглашавања посебног места које снови заузимају у човековом психичком животу. Постојеће везе између снова и књижевности додатно су продубљене након појаве Фројдове књиге <i>Тумачење снова</i> (1900), као и његове анализе литерарних снова у „Градиву“ В. Јенсена (1907).</p>
<p>стр. 456, пасус IV</p> <p>Фројдове заслуге за схватање природе сна драгоцене су и неоспорне. Он је први указао да су снови „краљевски пут у несвесно“, то јест открио да порекло снова треба тражити у несвесном делу људске личности, као и да сваки, па и најапсурднији и најпарадоксалнији сан има своје значење, што је наука до тада негирала. Не само да је Фројд показао да се снови могу научно тумачити, већ је први понудио и методу, коју је назвао <i>методом слободних асоцијација</i>.</p>	<p>стр. 14, пасус II</p> <p>Фројдове заслуге за схватање природе сна драгоцене су и неоспорне. Он је први указао да су снови, односно њихово тумачење, „краљевски пут у несвесно“, откривши да порекло снова треба тражити у несвесном делу људске личности, као и да сваки, па и најапсурднији и најпарадоксалнији сан има своје значење, што је наука до тада негирала. Не само да је Фројд показао да се снови могу научно тумачити, већ је први понудио и методу, коју је назвао <i>методом слободних асоцијација</i>.</p>
<p>стр. 456, пасус V</p> <p>Основна претпоставка његове теорије о неуротским симптомима, као и о настанку снова, почива на ставу да појединац одређене инфантилне, нагонске жеље потискује у несвесни део своје личности, али те жеље, будући да и даље постоје, делују из „позадине“ и стварају неуротске симптоме, односно латентне мисли сна. „Радам сна“ те мисли се деформишу и претварају у слике, чиме настаје манифестни садржај сна, који треба протумачити тако што ће се открити шта се иза њега крије. Стога се сан не може тумачити без</p>	<p>стр. 14, пасус III</p> <p>Основна претпоставка његове теорије о неуротским симптомима, као и о настанку снова, почива на ставу да појединац одређене инфантилне, нагонске жеље потискује у несвесни део своје личности, али те жеље, будући да и даље постоје, делују из „позадине“ и стварају неуротске симптоме, односно латентне мисли сна. „Радам сна“ те мисли се деформишу и претварају у слике, чиме настаје манифестни садржај сна, који треба протумачити тако што ће се открити шта се иза њега крије. Стога се сан не може тумачити без</p>

активног учешћа онога ко га је сањао. Тумачу су неопходне слободне асоцијације, које откривају несвесне, скривене мисли, а тиме и прави смисао сна, који се налази иза манифестног садржаја. Асоцијације су те које тумача одводе ка латентним мислима сна, а тиме и ка његовом правом значењу.	активног учешћа онога ко га је сањао. Тумачу су неопходне слободне асоцијације, које откривају несвесне, скривене мисли, а тиме и прави смисао сна, који се налази иза манифестног садржаја. Асоцијације су те које тумача одводе ка латентним мислима сна, а тиме и ка његовом правом значењу.
„Тумачење литерарних снова“, стр. 457.	<i>Снови Михаила Булгакова</i>
стр. 457, пасус I Међутим, Фројд је снове пре свега посматрао као потврду и доказ своје психоаналитичке теорије, која кључни значај у развоју личности приписује нагонима, а пре свега и највише од свега сексуалном нагону. Будући да се сексуални нагон најчешће потискује, јер је неретко усмерен ка забрањеним или непримереним особама, сан је заправо прикривено испуњење неке потиснуте и сузбијене (сексуалне) жеље. Стога је Фројд и симболе који се јављају у сновима везивао готово искључиво за сексуалност, па је, рецимо, све издужене предмете у сну сматрао фалусним симболима, а све округле или шупље заменом за женске гениталије, чиме је фиксирао значење симбола и сводио их на знак.	стр. 14, пасус IV – стр. 15, пасус I Међутим, Фројд је снове пренствено посматрао као <i>потврду</i> и <i>доказ</i> своје психоаналитичке теорије, која кључни значај у развоју личности приписује нагонима, а пре свега и највише од свега сексуалном нагону. Будући да се сексуални нагон најчешће потискује, јер је неретко усмерен ка забрањеним или непримереним особама, сан је заправо прикривено испуњење неке потиснуте и сузбијене (сексуалне) жеље. Стога је Фројд и симболе који се јављају у сновима везивао готово искључиво за сексуалност, па је, рецимо, све издужене предмете у сну сматрао фалусним симболима, а све округле или шупље заменом за женске гениталије, чиме је значење симбола фиксирао и сводио их на знак.
стр. 457, пасус II „Уколико се више бавимо решавањем снова, утолико драговољније морамо признати да већина снова одраслих људи обрађује сексуални материјал и изражава еротичне жеље“, каже Фројд, и додаје да „безазлени снови без изузетка оличавају грубе еротичне жеље“ (Фројд 1970а:51). ²	стр. 15, пасус II „Уколико се више бавимо решавањем снова, утолико драговољније морамо признати да већина снова одраслих људи обрађује сексуални материјал и изражава еротичне жеље“, каже Фројд, и додаје да „безазлени снови без изузетка оличавају грубе еротичне жеље“, као и да...
стр. 457, пасус III	стр. 15, пасус II

<p>Он тврди да симболи изван сна никад нису само сексуални, за разлику од симбола у сновима, када се „употребљавају скоро искључиво за изражај сексуалних објеката и односа“ (Фројд 1970б:154). Опет је реч о редукцији којој Фројд прибегава како би и симболе сна уклопио у своју <u>унапред формулисану теорију</u>.</p>	<p>Он тврди да симболи изван сна никад нису само сексуални, за разлику од симбола у сновима, када се „употребљавају скоро искључиво за изражај сексуалних објеката и односа“.⁸ Опет је реч о редукцији којој Фројд прибегава како би и симболе сна уклопио у своју <u>унапред формулисану теорију</u>.</p>
<p>стр. 457, пасус IV</p> <p>Када је реч о литерарним сновима Фројд је дао свој допринос њиховом тумачењу, понудивши <i>методу</i> која ће заменити слободне асоцијације и омогућити тумачу да другим, „заобилазним“ путем дође до смисла сна. Сан је стављао у контекст карактера књижевног лика који га је сањао, животне ситуације у којој се тај лик налази и садржаја његове свести, као и догађаја претходног дана, који су били „окидач“ за појаву конкретног сна. Формално посматрано, оваква метода је беспрекорна, јер уважава контекст књижевног дела и заснована је на унутрашњем приступу, али је у пракси Фројд опет „учитавао“ своје учење и није дозвољавао књижевном делу да говори за себе, већ искључиво у прилог његовој <u>унапред формулисаној теорији</u>¹.</p>	<p>стр. 15, пасус III – стр. 16, пасус I</p> <p>Када је реч о литерарним сновима Фројд је дао свој допринос њиховом тумачењу, понудивши методу која ће заменити слободне асоцијације и омогућити тумачу да другим, „заобилазним“ путем дође до смисла сна. Сан је стављао у контекст карактера књижевног лика који га је сањао, животне ситуације у којој се тај лик налази и садржаја његове свести, као и догађаја претходног дана, који су били „окидач“ за појаву конкретног сна. Формално посматрано оваква метода је беспрекорна, јер уважава контекст књижевног дела и заснована је на унутрашњем приступу, али је у пракси Фројд опет „учитавао“ своје учење и није дозвољавао књижевном делу да говори за себе, већ искључиво у прилог његовој <u>унапред формулисаној теорији</u>.</p>
<p>стр. 457, пасус V</p> <p>Покушавајући да све уклопи у своју сексуалну теорију, Фројд је постао догматичан и искључив, чиме је свом учењу нанео штету, мада је, истина, радикалност у ставовима, услед новине и револуционарности његових идеја, у једном тренутку била и неопходна и корисна. Упркос свему, Фројдове заслуге су неоспорне, будући да је он утемељио дубинску психологију и научно тумачење снова као њен интегрални и</p>	<p>стр. 17, пасус II</p> <p>Покушавајући да све уклопи у своју сексуалну теорију, Фројд је постао догматичан и искључив, чиме је свом учењу нанео штету, мада је, истина, радикалност у ставовима, услед новине и револуционарности његових идеја, у једном тренутку била и неопходна и корисна. Упркос свему, Фројдове заслуге су неоспорне, будући да је он утемељио дубинску психологију и научно тумачење снова као њен интегрални и</p>

¹ Крај овог и претходног пасуса донекле обликују лирски паралелизам епифору.

најзначајнији део, а понудио је и методу за тумачење снова у књижевним делима, која може бити корисна уколико се ваљано и недогматично примени.	најзначајнији део, а понудио је и методу за тумачење снова у књижевним делима, која може бити корисна уколико се ваљано и недогматично примењује
стр. 457, пасус VI – стр. 458, пасус I	стр. 17, пасус III
Нов и драгоцен подстицај тумачењу снова потом је дошао из аналитичке психологије Карла Густава Јунга и његовог открића колективног несвесног, а тиме и архетипских снова, који захтевају битно другачији приступ од оног који је предлагао и у свом раду практиковао Фројд.	Нов и драгоцен подстицај тумачењу снова потом је дошао из аналитичке психологије Карла Густава Јунга и његовог открића колективног несвесног, а тиме и архетипских снова, који захтевају битно другачији приступ од оног који је предлагао и у свом раду практиковао Фројд.
„Тумачење литерарних снова“, стр. 458.	<i>Снови Михаила Булгакова</i>
стр. 458, пасус II	стр. 17, пасус IV – стр. 18, пасус I
Откриће колективног несвесног показало се као посебно плодотворно за схватање и тумачење уметничких дела, која се више не посматрају као продукт индивидуалног несвесног и неурозе писца, већ као архетипске представе које излазе изван оквира индивидуалног и изражавају оно што је универзално, општељудско, архетипско, што и јесте суштина, односно основна вредност уметности. Истинско уметничко дело кроз појединачно и лично преноси и саопштава неко опште, наиндивидуално, колективно и универзално искуство и знање, и стога има значај за сваког човека.	Откриће колективног несвесног показало се као посебно плодотворно за схватање и тумачење уметничких дела, која се више не посматрају као продукт индивидуалног несвесног и неурозе писца, већ као архетипске представе које излазе изван оквира индивидуалног и изражавају оно што је универзално, општељудско, архетипско, што и јесте суштина, односно основна вредност уметности. Истинско уметничко дело кроз појединачно и лично преноси и саопштава неко опште, наиндивидуално, колективно и универзално искуство и знање, и стога има значај за сваког човека.
стр. 458, пасус II	стр. 18, пасус II

Снови су у таквим делима најчешће архетипски, односно садрже значајне архетипске елементе и симболе, чак и када су израз сасвим конкретне, актуелне животне ситуације књижевног лика и његових спољашњих и унутрашњих кон-фликата.	Снови су у таквим делима најчешће архетипски, односно садрже значајне архетипске елементе и симболе, чак и када су израз сасвим конкретне, актуелне животне ситуације књижевног лика и његових спољашњих и унутрашњих кон-фликата; то потврђују и снови...
стр. 458, пасус III	стр. 18, пасус III
Јунг сан схвата као спонтано самоприказивање актуелног стања несвесног, изражено у форми симбола, а тумачење снова као најпоузданији и најдиректнији пут до садржаја који су скривени у несвесном делу личности. Како се несвесно налази у компензаторном односу према свести, за тумачење сна је неопходно подробно познавати <i>стање</i> свести сневача, као и његову <i>актуелну животну ситуацију</i> .	Јунг сан схвата као спонтано самоприказивање актуелног стања несвесног, изражено у форми симбола, а тумачење снова као најпоузданији и најдиректнији пут до садржаја који су скривени у несвесном делу личности. Како се несвесно налази у компензаторном односу према свести, за тумачење сна је неопходно подробно познавати <i>стање</i> свести сневача, као и његову <i>актуелну животну ситуацију</i> , чему ће бити...
стр. 458, пасус IV	стр. 18, пасус IV – стр. 19, пасус I
Осим усредсређености на психолошки профил сневача и његову актуелну животну ситуацију, када је реч о књижевности у виду се мора имати и на који начин је сан предочен, ко га приповеда, у којим околностима, па, чак, и са којим циљем. При томе књижевни сан није само психолошка, већ и естетска чињеница, па може имати разноврсне, сасвим специфичне функције, о којима се такође мора водити рачуна, јер и оне могу битно утицати на смисао сна. Тако се, рецимо, не може на исти начин третирати сан чија је функција покретање радње, сан који наговештава	Осим усредсређености на психолошки профил сневача и његову актуелну животну ситуацију, када је реч о књижевности у виду се мора имати и на који начин је сан предочен, ко га приповеда, у којим околностима, па, чак, и са којим циљем. При томе књижевни сан није само психолошка, већ и естетска чињеница, па може имати разноврсне, сасвим специфичне функције, о којима се такође мора водити рачуна, јер и оне могу битно утицати на смисао сна. Тако се, рецимо, не могу на исти начин третирати сан чија је функција покретање радње, сан који наговештава

<p>будуће догађаје, онај који доприноси суптилној психолошкој карактеризацији јунака или сан у који је уденут одређени, у суштини неснолики садржај.</p>	<p>будуће догађаје, сан који доприноси суптилној психолошкој карактеризацији јунака или онај у који је уденут одређени, у суштини неснолики садржај.</p>
<p>стр. 458, пасус V</p> <p>Али, независно од уметничке функције, <i>снови у књижевним делима често директно отелотворују</i> данас познате и научно признате <i>психолошке функције сна</i>. Стога је за разматрање литерарних снова потребно познавање и психолошких функција сна, од којих је једна од основних и најчешћих – компензаторна. Њоме сан доприноси успостављању психолошке саморегулације, односно уравнотежењу личности, што увек има лековит ефекат. Осим компензаторне, Јунг говори и о негативно-компензаторној функцији сна, која се јавља код људи који мисле да су бољи и вреднији него што јесу, па их снови у томе демантују, а циљ таквог обезвређивања опет је саморегулација.</p>	<p>стр. 19, пасус II</p> <p>Али, независно од уметничке функције, <i>снови у књижевним делима често директно отелотворују</i> данас познате и научно признате психолошке функције сна. Стога је за разматрање литерарних снова потребно познавање и психолошких функција сна, од којих је једна од основних и најчешћих – компензаторна. Њоме сан доприноси успостављању психолошке саморегулације, односно уравнотежењу личности, што увек има лековит ефекат. Осим компензаторне, Јунг говори и о негативно-компензаторној функцији сна, то јест редуктивној функцији сна, која се јавља код људи који мисле да су бољи и вреднији него што јесу, па их снови у томе демантују, а циљ таквог обезвређивања опет је саморегулација.</p>
<p>стр. 458, пасус V – стр. 459, пасус I</p> <p>Снови, како наглашава Иван Настовић, немају само „функцију лечења, већ нас и подучавају, допуњују, усмеравају, инспиришу, указују нам где грешимо и где смо неприлагођени и, коначно, дају нам одговоре на питања и решења за проблеме са којима свесни део наше личности не може да изађе на крај, будући да свест, за разлику од несвесног, никада не види целину“ (Настовић 2008:23).</p>	<p>стр. 19, пасус III – стр. 20, пасус I</p> <p>Снови, како наглашава Иван Настовић, немају само „функцију лечења, већ нас и подучавају, допуњују, усмеравају, инспиришу, указују нам где грешимо и где смо неприлагођени и, коначно, дају нам одговоре на питања и решења за проблеме са којима свесни део наше личности не може да изађе на крај, будући да свест, за разлику од несвесног, никада не види целину“.¹¹</p>

„Тумачење литерарних снова“, стр. 459.	Снови Михаила Булгакова
<p>стр. 459, пасус II</p> <p>Сан је, дакле, и средство за постизање највиших спознаја, па се његова гносеолошка компонента не сме занемарити или превидети. При томе је несумњиво да неки снови имају и проспективну функцију, то јест да антиципирају будуће догађаје, делатности и свесне ставове, чиме нас за њих и припремају.</p>	<p>стр. 20, пасус II</p> <p>Сан је, дакле, и средство за постизање највиших спознаја, па се његова гносеолошка компонента не сме занемарити или превидети. При томе је несумњиво да неки снови имају и проспективну функцију, то јест да антиципирају будуће догађаје, делатности и свесне ставове, чиме нас за њих и припремају.</p>
<p>стр. 459, пасус III</p> <p>Треба нагласити да Јунг разликује проспективне и тзв. пророчке, прекогнитивне снове. Проспективни снови нису пророчки, већ само указују на нешто постојеће и наговештено, што је несвесно опажено, а што свест још није регистровала. Ипак, не може се оспорити ни постојање пророчких снова, који најављују будуће догађаје далеко пре било каквог наговештаја и дешавања, али су они знатно ређи од компензаторних и проспективних.</p>	<p>стр. 20, пасус III</p> <p>Треба нагласити да Јунг разликује проспективне и тзв. пророчке, прекогнитивне снове. [...] Такви снови нису пророчки, већ само указују на нешто постојеће и наговештено, што је несвесно опажено, а што свест још није регистровала. [...] Ипак, не може се оспорити ни постојање пророчких (прекогнитивних) снова, који најављују будуће догађаје далеко пре било каквог наговештаја и дешавања – јер постоје несвесна знања која се каузално не могу доказати – али су такви снови знатно ређи од компензаторних и проспективних.</p>
<p>стр. 459, пасус IV</p> <p>Снови најбоље откривају психичко стање сневача, не само у реалности већ и у књижевним делима. Зато је методолошки посебно значајно Јунгово увиђање да је читава творевина сна субјективна. Сан</p>	<p>стр. 20, пасус IV – стр. 21, пасус I</p> <p>Снови најбоље откривају психичко стање сневача, не само у реалности већ и у књижевним делима. Зато је методолошки посебно значајно Јунгово увиђање да је читава творевина сна субјективна. Сан</p>

<p>представља „театар у ком је сневач сцена, глумац, суфлер, режисер, аутор, публика и критичар“ (Јунг 2009:117).</p> <p>Стога Јунг, осим тумачења сна <i>на нивоу објекта</i>, које је засновано на <i>дословном</i> тумачењу, посебно инсистира на тумачењу сна <i>на нивоу субјекта</i>, које захтева <i>метафоричан</i> приступ. Јер, сан је унутрашња драма у којој су сви елементи, објекти и ликови (непознати) аспекти сневача.</p>	<p>представља „театар у ком је сневач сцена, глумац, суфлер, режисер, аутор, публика и критичар“.¹⁴</p> <p>стр. 21, пасус II</p> <p>Стога Јунг, осим тумачења сна <i>на нивоу објекта</i>, које је засновано на <i>дословном</i> тумачењу, посебно инсистира на тумачењу сна <i>на нивоу субјекта</i>, које захтева <i>метафоричан</i> приступ. Јер, сан је унутрашња драма у којој су сви елементи, објекти и ликови (непознати) аспекти сневача.</p>
<p>стр. 459, пасус V</p> <p>Када се нека слика сна или особа која се у сну јавља поистовећује са реалном ситуацијом и особом, онда је реч о дословном тумачењу, то јест тумачењу на нивоу објекта. Међутим, најчешће се сви елементи сна могу повезати и поистоветити са сневачем и посматрати као <i>аспекти његове личности</i>, што представља суштину тумачења сна на нивоу субјекта.</p> <p>Заправо, исти сан или елемент сна углавном се може тумачити истовремено и на нивоу објекта и на нивоу субјекта.</p>	<p>стр. 21, пасус III</p> <p>Када се нека слика сна или особа која се у сну јавља поистовећује са реалном ситуацијом и особом, онда је реч о дословном тумачењу, то јест тумачењу на нивоу објекта. [...] Међутим, најчешће се сви елементи сна могу повезати и поистоветити са сневачем и посматрати као <i>аспекти његове личности</i>, што представља суштину тумачења сна на нивоу субјекта.</p> <p>стр. 22, пасус III</p> <p>Заправо, <i>исти</i> сан или елемент сна углавном се може тумачити <i>истовремено</i> и на нивоу објекта и на нивоу субјекта.</p>
<p>стр. 459, пасус VI</p> <p>Оправданост оваквог приступа почива на механизму пројекције, који је подједнако присутан и у будном стању и у сновима, а</p>	<p>стр. 21, пасус III – стр. 22, пасус I</p> <p>Оправданост оваквог приступа почива на механизму пројекције, који је подједнако присутан и у будном стању и у сновима, а</p>

до ког долази када својства сопствене личности, која не желимо да видимо или немамо храбрости да их прихватимо, пројектујемо на друге особе из нашег ужег или ширег окружења, односно на одређене сневне ликове.	до ког долази када својства сопствене личности, која не желимо да видимо или немамо храбрости да их прихватимо, пројектујемо на друге особе из нашег ужег или ширег окружења, односно на одређене сневне ликове.
стр. 459, пасус VII – стр. 460, пасус I	стр. 22, пасус IV – стр. 23, пасус I
Подједнако је значајно и Јунгово инсистирање да сан не треба тумачити само <i>каузално</i> , како је то чинио Фројд, трагајући искључиво за прошлим узроцима проблема и то најчешће у детињству. Јунг сматра да се ниједно психолошко стање не може објаснити само на основу његове каузалности, јер сваки психолошки моменат има Јанусово лице, то јест гледа и натраг и напред. Док настаје, он уједно припрема и будуће, па се и снови морају посматрати не само са становишта каузалности већ и <i>финалности</i> , односно њиховог „сврховног смисла“ и онога што припремају. Оно што је за каузални поглед чињеница, за финални је симбол, па Јунг и симболе у сну посматра финално и тиме битно другачије него Фројд.	Подједнако је значајно и Јунгово инсистирање да сан не треба тумачити само <i>каузално</i> , како је то чинио Фројд, трагајући искључиво за прошлим узроцима проблема и то најчешће у детињству. Јунг сматра да се ниједно психолошко стање не може објаснити само на основу његове каузалности, јер сваки психолошки моменат има Јанусово лице, то јест гледа и натраг и напред. Док настаје, он уједно припрема и будуће, па се и снови морају посматрати не само са становишта каузалности већ и <i>финалности</i> , односно њиховог „сврховног смисла“ и онога што припремају. Оно што је за каузални поглед чињеница, за финални је симбол, па Јунг и симболе у сну посматра финално и тиме битно другачије него Фројд.
„Тумачење литерарних снова“, стр. 460.	<i>Снови Михаила Булгакова</i>
стр. 460, пасус II	стр. 23, пасус II
Симболи су важно својство људске психе, које свој пуни израз добија у сновима. Како се несвесно у сновима открива управо путем симбола, за схватање сна често је пресудно разумети његове симболе. Они	Симболи су важно својство људске психе, које свој пуни израз добија у сновима. Како се несвесно у сновима открива управо путем симбола, за схватање сна често је пресудно разумети његове симболе. Они

<p>никада нису бесмислени, али су зато увек вишесмислени, а често и амбивалентни и противречни. И поред неоспорне сложености симбола, Јунг сматра да су они увек „<i>најбоља могућа формулација</i>“ још увек непознатих и несвесних психичких чињеница, које се не могу другачије представити“ (наведено према: Настовић 2001:77) .</p>	<p>никада нису бесмислени, али су зато увек вишесмислени, а често и амбивалентни и противречни. И поред неоспорне сложености симбола, Јунг симболични израз схвата као „<i>најбољу могућу [...] формулацију</i>“ неке релативно непознате ствари“.¹⁹</p>
<p>стр. 460, пасус III</p> <p>За разумевање симбола, како у књижевним делима тако и у сновима, пресудно је познавање контекста у ком се дати симбол јавља. Када је реч о сновима, подједнако је важно које, у којој животној ситуацији и због чега (каузално и финално посматрано) сањао одређени симбол. Стога су неопходне личне асоцијације сневача на симболе сна, које у Јунговој техници тумачења снова <i>нису слободне</i>, као код Фројда, <i>већ усмерене</i>, тако да сневача и тумача не одводе од сна, него га воде ка њему.</p>	<p>стр. 24, пасус I</p> <p>За разумевање симбола, како у књижевним делима тако и у сновима, пресудно је познавање контекста у ком се дати симбол јавља.</p> <p>стр. 24, пасус II</p> <p>Када је реч о сновима, подједнако је важно које, у којој животној ситуацији и због чега (каузално и финално посматрано) сањао одређени симбол. Стога су неопходне личне асоцијације сневача на симболе сна, које у Јунговој техници тумачења снова <i>нису слободне</i>, као код Фројда, <i>већ усмерене</i>, тако да сневача и тумача не одводе од сна, него га воде ка њему.</p>
<p>стр. 460, пасус IV</p> <p>Јунг је нагласио да се „<i>прави симбол јавља само када постоји потреба да се изрази оно што мисао не може да мисли, или што се само наслућује или осећа</i>“ (наведено према: Јафе 1996:311), због чега се за тривијалне проблеме никада неће активирати снажни архетипски симболи.</p>	<p>стр. 24, пасус I</p> <p>Будући да се „<i>прави симбол јавља само када постоји потреба да се изрази оно што мисао не може да мисли, или што се само наслућује или осећа</i>“, ²¹ за тривијалне проблеме никада неће активирати снажни архетипски симболи, нити ће сневач...</p>

стр. 460, пасус V

Методолошки је значајно да, када је реч о архетипским сновима и симболима, сневач најчешће није од помоћи тумачу. Архетипски снови и симболи имају свој извор у колективном, а не у индивидуалном несвесном, па се често налазе *изван личног искуства* сневача, који зато и нема асоцијације на њих, мада је преплављен њиховом нуминозношћу и снагом. Стога је Јунг приликом тумачења архетипских снова и симбола примењивао *метод објективне амплификације*,

који се заснива на обogaћивању и проширењу садржаја сна сликама, симболима и ситуацијама из митова, епова, бајки, легенди, религије и осталих подручја људске културе, по начелу да се слично допуњује сличним. Тиме је сневачевим личним асоцијацијама, то јест *субјективној амплификацији* (која је у случају архетипских снова углавном оскудна), *прикључивао и објективну*, како би разумевање слика и симбола сна било обogaћено и продубљено оним

значањима која сневач нема у свом искуству, а која су део колективног несвесног. Такав приступ оправдава се тиме што архетипски снови своје порекло имају у колективном несвесном, дакле потичу из истог извора из ког долазе и митови, религије, бајке, као и значајна уметничка дела, па су у том смислу заиста сродни.

стр. 25, пасус II – стр. 26, пасус I

Методолошки је значајно да, када је реч о архетипским сновима и симболима, сневач најчешће није од помоћи тумачу. Архетипски снови и симболи имају свој извор у колективном, а не у индивидуалном несвесном, па се често налазе *изван личног искуства* сневача, који зато и нема асоцијације на њих, мада је преплављен њиховом нуминозношћу и снагом. Стога је Јунг приликом тумачења архетипских снова и симбола примењивао *метод објективне амплификације*, односно посезао за, у датом контексту релевантним, митолошким, религијским алхемијским, антрополошким, ентолошким, књижевним или лингвистичким садржајима. Реч је обogaћивању и проширењу садржаја сна сликама, симболима и ситуацијама из митова, епова, бајки, легенди, религије и осталих подручја људске културе, по начелу да се слично допуњује сличним. Тиме је сневачевим личним асоцијацијама, то јест *субјективној амплификацији* (која је код архетипских снова углавном оскудна), *прикључивао и објективну амплификацију*, како би разумевање слика и симбола сна било обogaћено и продубљено оним значењима која сневач нема у свом искуству, а која су део колективног несвесног, чиме се открива њихов *архетипски смисао*. Такав приступ оправдава се тиме што архетипски снови своје порекло имају у колективном несвесном, дакле потичу из истог извора из ког долазе и митови, религије, бајке, као и значајна уметничка дела, па су у том смислу заиста сродни.

„Тумачење литерарних снова“, стр. 461	Снови Михаила Булгакова
<p>стр. 461, пасус I</p> <p>Објективном амплификацијом не открива се само смисао сна, већ се он додатно проширује и продубљује, што захтева велико умеће тумача, који мора пронаћи адекватан амплификациони материјал за конкретан, дати случај, што је често мукотрпан и тежак посао.</p>	<p>стр. 26, пасус II</p> <p>На тај начин се смисао сна додатно проширује и продубљује, што захтева велико умеће тумача, који мора пронаћи адекватан амплификациони материјал за конкретан случај. Често је то мукотрпан и тежак посао, будући да су симболи...</p>
<p>стр. 461, пасус II</p> <p>Када је реч о тумачењу архетипских снова у књижевним делима, у први мах се може чинити да је примена методе објективне амплификације проблематична, јер се њоме у дело уноси оно што му не припада, то јест нешто што делу није иманентно. Међутим, амплификациони материјал се мора брижљиво тражити и уклопити не само у контекст осталих симбола сна већ и у целину конкретног сна, других снова тог књижевног лика (уколико их има), уз узимање у обзир и његовог карактера, свесних ставова, као и актуелне животне ситуације, и, што је посебно значајно, уважавајући контекст целине књижевног дела.</p>	<p>стр. 27, пасус II</p> <p>Када је реч о тумачењу архетипских снова у књижевним делима, у први мах се може чинити да је примена методе објективне амплификације проблематична, јер се њоме у дело уноси оно што му не припада, то јест нешто што делу није иманентно. Међутим, амплификациони материјал се мора брижљиво тражити и уклопити не само у контекст осталих симбола сна већ и у целину конкретног сна, других снова тог књижевног лика (уколико их има), уз узимање у обзир и његовог карактера, свесних ставова, као и актуелне животне ситуације, и, што је посебно значајно, уважавајући контекст целине књижевног дела.</p>
<p>стр. 461, поднаслов</p> <p>Проблем тумачења литерарних снова</p>	<p>стр. 29, поднаслов</p> <p>Проблем тумачења снова у књижевним делима</p>
<p>стр. 461, пасус III</p>	<p>стр. 29, пасус II</p>

<p>Разматрање снова у оквиру књижевног дела отвара одређене методолошке проблеме који спадају у основна питања природе књижевности и њеног односа према стварности. Уметничка реалност није апсолутна реалност, јер животне чињенице у делу нису резултат пуког подражавања, већ бивају трансформисане и подређене жанровским, књижевним и естетским законима, као и особеном поступку конкретног аутора.</p>	<p>Разматрање снова у оквиру књижевног дела отвара одређене методолошке проблеме који спадају у основна питања природе књижевности и њеног односа према стварности. Уметничка реалност није апсолутна реалност, јер животне чињенице у делу нису резултат пуког подражавања, већ бивају трансформисане и подређене жанровским, књижевним и естетским законима, као и особеном поступку конкретног аутора.</p>
<p>стр. 461, пасус IV</p> <p>Ипак, веза стварности и књижевно-уметничког дела не може се порећи, мада су неки филозофи, естетичари и теоретичари књижевности на мање или више радикалан начин то покушавали да учине. Спор се поједностављено може свести на сукоб оних који заступају став да је уметност „прозор у свет“ (односно да је у основи књижевног дела подражавање, а дело упућује на спољашњи свет и приказује појаве у њему) и оних који тврде да је књижевност самостална и аутономна творевина, која се потчињава искључиво сопственим, унутрашњим законима, па уколико се „уметност може упоредити с прозором, онда само с нацртаним“ (Шкловски 1966:87).</p>	<p>стр. 29, пасус III</p> <p>Ипак, веза стварности и књижевно-уметничког дела не може се порећи, мада су неки филозофи, естетичари и теоретичари књижевности на мање или више радикалан начин то покушавали да учине. Спор се поједностављено може свести на сукоб оних који заступају став да је уметност „прозор у свет“ (односно да је у основи књижевног дела подражавање, а дело упућује на спољашњи свет и приказује појаве у њему) и оних који тврде да је књижевност самостална и аутономна творевина, која се потчињава искључиво сопственим, унутрашњим законима, па уколико се „уметност може упоредити с прозором, онда само с нацртаним“³⁰.</p>
<p>стр. 461, пасус V</p> <p>Као што неки заступници првог става неретко акценат стављају много више на спољашњи свет који дело подражава и приказује него на само уметничко</p>	<p>стр. 29, пасус IV – стр. 30, пасус I</p> <p>Као што неки заступници првог става неретко акценат стављају много више на спољашњи свет који дело подражава и приказује него на само уметничко</p>

<p>остварење, тако заступници аутономије књижевног дела понекад одлазе у другу крајност, па радикално негирају везу књижевности и реалности, полазећи од става да је књижевност <i>језичка</i> уметност (због чега се ослањају на тврдњу Фердинанда де Сосира да значење знака <i>није</i> у ономе <i>на шта</i> он <i>упућује</i>, већ у <i>разлици између њега</i> и значења <i>других знакова</i>). Како из овог круга долазе и главне методолошке замерке тумачењу снова у књижевним делима, укратко ћемо се осврнути на њихове ставове.</p>	<p>остварење, тако заступници аутономије књижевног дела понекад одлазе у другу крајност, па радикално негирају везу књижевности и реалности, полазећи од става да је књижевност <i>језичка</i> уметност (због чега се ослањају на тврдњу Фердинанда де Сосира да значење знака <i>није</i> у ономе <i>на шта</i> он <i>упућује</i>, већ у <i>разлици између њега</i> и значења <i>других знакова</i>). Како из овог круга долазе и главне методолошке замерке тумачењу снова у књижевним делима, укратко ћемо се осврнути на њихове ставове.</p>
<p>„Тумачење литерарних снова“, стр. 462.</p>	<p><i>Снови Михаила Булгакова</i></p>
<p>стр. 462, пасус I</p> <p>У својој структуралистичкој фази Ролан Барт, на пример, каже да нарација ништа не приказује, не опонаша. У <i>Уводу у структуралну анализу прича</i> он истиче да је књижевност напосто језик, а оно што се дешава у нарацији „није са реалистичког становишта <i>ништа</i>“, јер „оно што се дешава је сам језик, пустоловина језика“ (Барт 1971). Пол де Ман формулише сличан став још радикалније, одређујући литерарност „искључиво помоћу језичког (реторичког) ефекта који раздваја дати исказ од стварности, и зато нам књижевност не говори ништа о нама самима, о истини, лажи, добру, злу, лепом, ружном, пријатности, болу, него нам говори само нешто о језику“ (наведено према: Бужињска, Марковски 2009: 411).</p>	<p>стр. 30, пасус II</p> <p>У својој структуралистичкој фази Ролан Барт, на пример, каже да нарација ништа не приказује, не опонаша. У „Уводу у структуралну анализу прича“ он истиче да је књижевност напосто језик, а оно што се дешава у нарацији „није са реалистичког становишта <i>ништа</i>“, јер „оно што се дешава је сам језик, авантура језика“. ³¹ Пол де Ман формулише сличан став још радикалније, одређујући литерарност „искључиво помоћу језичког (реторичког) ефекта који раздваја дати исказ од стварности, и зато нам књижевност не говори ништа о нама самима, о истини, лажи, добру, злу, лепом, ружном, пријатности, болу, него нам говори само нешто о језику“. ³²</p>
<p>стр. 462, пасус II</p>	<p>стр. 30, пасус II – стр. 31, пасус I</p>

<p>Морамо приметити да када би заиста било тако готово нико не би читао књижевно-уметничка дела, јер је број оних који су заинтересовани за језик и књижевност која „говори само нешто о језику“ свакако мали. На срећу, књижевност се непрестано креће између стварног и имагинарног, па се не може укинути релација између књижевно-уметничког остварења и људске стварности која постоји како изван књижевности тако и изван језика. Стога многи истичу да језик у књижевности нема само организациону већ и референцијалну функцију, на супрот ставу Де Мана који тврди да књижевни текстови „не представљају ништа што је претходно постојало, нити су резултат перцепције стварности, већ стварају језичке структуре које на читаоца делују захваљујући нарочитим реторичким законитостима“ (наведено према: Бужињска, Марковски 2009: 411). Уосталом, и сам језик има способност да својим знаковима описује, представља и приказује спољашњи свет, што језик и чини, како у свакодневној употреби тако и у књижевности, па се та његова функција не може оспорити.</p>	<p>Морамо приметити да када би заиста било тако готово нико не би читао књижевно-уметничка дела, јер је број оних који су заинтересовани за језик и књижевност која „говори само нешто о језику“ свакако мали. На срећу, књижевност се непрестано креће између стварног и имагинарног, па се не може укинути релација између књижевно-уметничког остварења и људске стварности која постоји како изван књижевности тако и изван језика. Стога многи истичу да језик у књижевности нема само организациону већ и референцијалну функцију, на супрот ставу Де Мана који тврди да књижевни текстови „не представљају ништа што је претходно постојало, нити су резултат перцепције стварности, већ стварају језичке структуре које на читаоца делују захваљујући нарочитим реторичким законитостима“.³³ Уосталом, и сам језик има способност да својим знаковима описује, представља и приказује спољашњи свет, што језик и чини, како у свакодневној употреби тако и у књижевности, па се та његова функција не може оспорити.</p>
<p>стр. 462, пасус III</p> <p>Стога, између осталих, Серж Дубровски наглашава да „чисто књижевно“ и „чиста поезија“ не постоје, јер се „књижевна значења не могу свести само на естетичка значења“. Полемишући са Ремоном Пикаром, Дубровски истиче да „психичка, егзистенцијална, метафизичка, историјска и етичка значења нису ’нешто што је спољашње’ у односу на дело... Она творе живо ткање књижевности, и један текст управо и није ништа друго до извесно</p>	<p>стр. 31, пасус II</p> <p>Стога, између осталих, Серж Дубровски наглашава да „чисто књижевно“ и „чиста поезија“ не постоје, јер се „књижевна значења не могу свести само на естетичка значења“. Полемишући са Ремоном Пикаром, Дубровски истиче да „психичка, егзистенцијална, метафизичка, историјска и етичка значења нису [...] ’нешто што је спољашње’ у односу на дело [...]. Она творе живо ткање књижевности, и један текст управо и није ништа друго до извесно</p>

<p>устројство разних значења“ (Дубровски 1971:54–55).</p>	<p>устројство разних значења“.³⁴</p>
<p>стр. 462, пасус IV – стр. 463, пасус I</p> <p>Свакако да се „фикционални наратив ослобађа обавеза према стварности“, односно да се развија следећи „подстицаје своје властите структуре, с тежњом да оствари цјеловиту, завршену и у себе затворену причу“, али то никако не значи да се у потпуности прекида свака веза са историјском и искуственом стварношћу. „Јер, смисао једне приче не произлази само из њеног фабуларног развоја већ из хомологије – или ’структуралне кореспонденције’, како би рекао Клод Бремон – између догађаја у причи и догађаја у животу. Кад не би било сличности с развојем ствари у животу који сам познаје, читалац не би могао разумети догађаје у причи, па ни смисао приче. Чак и кад су сасвим измишљени, догађаји у причи ипак подсјећају на она збивања у животу које читалац познаје из свог искуства“ (наведено према: Лешић 2008:349).</p>	<p>стр. 31, пасус III – стр. 32, пасус I</p> <p>Свакако да се „фикционални наратив ослобађа обавеза према стварности“, односно да се развија следећи „подстицаје своје властите структуре, с тежњом да оствари цјеловиту, завршену и у себе затворену причу“, али то никако не значи да он у потпуности прекида сваку везу са историјском и искуственом стварношћу. „Јер, смисао једне приче не произлази само из њеног фабуларног развоја већ из хомологије – или ’структуралне кореспонденције’, како би рекао Клод Бремон – између догађаја у причи и догађаја у животу. Кад не би било сличности с развојем ствари у животу који сам познаје, читалац не би могао разумети догађаје у причи, па ни смисао приче. Чак и кад су сасвим измишљени, догађаји у причи ипак подсјећају на она збивања у животу које читалац познаје из свог искуства“.³⁵</p>
<p>„Тумачење литерарних снова“, стр. 463.</p>	<p><i>Снови Михаила Булгакова</i></p>
<p>стр. 463, пасус II</p> <p>Стога се не може радикално тврдити да сан у књижевном делу заправо није сан. Наиме, једна од првих и основних примедба која се упућује тумачењу снова у књижевним делима јесте да се у књижевности сусрећемо са сном <i>књижевног јунака</i>, а не <i>реалног човека</i>. При томе се тврди да је сан</p>	<p>стр. 32, пасус II</p> <p>Стога се не може радикално тврдити да сан у књижевном делу заправо није сан. Наиме, једна од првих и основних примедба која се упућује тумачењу снова у књижевним делима јесте да се у књижевности сусрећемо са сном <i>књижевног јунака</i>, а не <i>стварног човека</i>. При томе се тврди да је</p>

<p>део фикционалног света, односно да је и сам измишљен, а не реално сањан, па се може рећи да и <i>није</i> (прави) <i>сан</i>. Из ове перспективе методолошки је немогуће, то јест погрешно, тумачити сан књижевног лика, јер не само да књижевни лик није реалан човек већ његов сан није ни сан у правом смислу те речи.</p>	<p>сан део фикционалног света, односно да је и сам измишљен, а не реално сањан, па се може рећи да и <i>није</i> (прави) <i>сан</i>. Из ове перспективе методолошки је немогуће, то јест погрешно, тумачити сан књижевног лика, јер не само да књижевни лик није стваран човек већ његов сан није ни сан у правом смислу те речи.</p>
<p>стр. 463, пасус III</p> <p>Међутим, чињеница да је аутор неком јунаку приписао одређени сневни садржај мора се уважавати и посматрати из перспективе ониричког искуства, односно нашег знања о природи и функцији снова, уз подразумевано уважавање контекста у ком се сан јавља, то јест уз поштовање чињенице да је реч о <i>књижевном сну</i>.</p>	<p>стр. 32, пасус III</p> <p>Међутим, чињеница да је аутор неком јунаку приписао одређени сневни садржај мора се уважавати и посматрати из перспективе ониричког искуства, односно нашег знања о природи и функцији снова, уз подразумевано уважавање контекста у ком се сан јавља, то јест уз поштовање чињенице да је реч о <i>књижевном сну</i>.</p>
<p>стр. 463, пасус IV</p> <p>Свакако да проблем тумачења снова у књижевним делима не може бити скрајнут и занемарен због методолошких недоумица како им ваљано приступити. Потребно је трагати за прихватљивом методом која ће омогућити сагледавање снова, посебно у оним остварењима у којима су снови важни и незаобилазни, јер се тиме дотиче битан семантички слој тих дела.</p> <p>При томе су снови уско и најдиректније повезани са <i>психологијом књижевних ликова</i> који их сањају, као и са њиховом <i>несвесном мотивацијом</i>, па неретко садржаји који су присутни у сновима нису дати у другим деловима</p>	<p>стр. 32, пасус IV – стр. 33, пасус I</p> <p>Свакако да проблем тумачења снова у књижевним делима не може бити скрајнут и занемарен због методолошких недоумица како им ваљано приступити. Потребно је трагати за прихватљивом методом која ће омогућити сагледавање снова, посебно у оним остварењима у којима су снови важни и незаобилазни, јер се тиме дотиче битан семантички слој тих дела, што је несумњиво случај када је реч о стваралаштву Михаила Булгакова. При томе су снови уско и најдиректније повезани са <i>психологијом књижевних ликова</i> који их сањају, као и са њиховом <i>несвесном мотивацијом</i>, па неретко садржаји који су присутни у сновима нису дати у другим деловима</p>

<p>текста. Психолошка анализа је не само саставни већ неретко и један од најбитнијих аспеката које треба сагледати када је реч о лику у књижевном делу, због чега, „ако је у питању ваљан метод, никакво омеђавање предмета не може без последица одбацити продубљену психолошку анализу“ (Дубровски 1971:175).</p>	<p>текста. Психолошка анализа је не само саставни већ неретко и један од најбитнијих аспеката које треба сагледати када је реч о лику у књижевном делу, због чега, „ако је у питању ваљан метод, никакво омеђавање предмета не може без последица одбацити продубљену психолошку анализу“.³⁶</p>
<p>стр. 463, пасус V</p> <p>Питање се мора поставити и потом трагати за могућим одговорима и решењима, уместо да се <i>a priori</i> заобилази и избегава због методолошких потешкоћа. Уосталом, „не постоји царски друм којим би се могло дубоко ући у књижевна дела; не постоји 'метод' који би представљао осигурање од свих опасности; не постоји знање, већ <i>умешност</i>“ (Дубровски 1971:279).</p>	<p>стр. 33, пасус II</p> <p>Питање се мора поставити и потом трагати за могућим одговорима и решењима, уместо да се <i>a priori</i> заобилази и избегава због методолошких потешкоћа. Уосталом, „не постоји царски друм којим би се могло дубоко ући у књижевна дела; не постоји 'метод' који би представљао осигурање од свих опасности; не постоји знање, већ <i>умешност</i>“.³⁷</p>
<p>стр. 463, пасус VI – стр. 464, пасус I</p> <p>Примедба да у књижевном делу није реч о сну у правом смислу те речи може се уважити само када се утврди да је сан у конкретном делу само форма у коју је уденут неки суштински неснолики садржај. Уколико је сан испричан искључиво језиком свести, неоправдано га је тумачити као израз несвесног, јер се не потчињава језику и логици снова и најчешће је само <i>књижевно средство</i> којим се, рецимо, најављују одређени догађаји. Мада се писац и тада ослања на познате функције сна – проспективну или пророчку, то јест прекогнитивну, он ипак сан користи схематски и поједностављено, па покушај</p>	<p>стр. 33, пасус III – стр. 34, пасус I</p> <p>Примедба да у књижевном делу није реч о сну у правом смислу те речи може се уважити само када се утврди да је сан у конкретном делу само форма у коју је уденут неки суштински неснолики садржај. Уколико је сан испричан искључиво језиком свести, неоправдано га је тумачити као израз несвесног, јер се не потчињава језику и логици снова и најчешће је само <i>књижевно средство</i> којим се, рецимо, најављују одређени догађаји. Мада се писац и тада ослања на познате функције сна – проспективну или пророчку, то јест прекогнитивну, он ипак сан користи схематски и поједностављено, па покушај</p>

дубљег сагледавања таквог сна не даје резултате.	дубљег сагледавања таквог сна не даје резултате.
„Тумачење литерарних снова“, стр. 464.	<i>Снови Михаила Булгакова</i>
<p>стр. 464, пасус II</p> <p>Међутим, када писац заиста уобличава књижевни <i>сан</i>, он то чини на основу <i>ониричког искуства</i> (свог и туђег), односно познајући природу и језик снова. Најчешће је тај процес <i>интуитиван</i>, а не рационалан, а када је само рационалан, сан је углавном сиромашан, једноставан, шаблонски, психолошки неуспео, па нема ни потенцијално семантичко богатство, ни посебну књижевно-уметничку вредност, односно може се схватити дословно, а не метафорично и симболично.</p>	<p>стр. 34, пасус II</p> <p>Међутим, када писац заиста уобличава књижевни <i>сан</i>, он то чини на основу <i>ониричког искуства</i> (свог и туђег), односно познајући природу и језик снова. Најчешће је тај процес <i>интуитиван</i>, а не рационалан, а када је само рационалан, сан је углавном сиромашан, једноставан, шаблонски, психолошки неуспео, па нема ни потенцијално семантичко богатство, ни посебну књижевноуметничку вредност, односно може се схватити дословно, а не метафорично и симболично.</p>
<p>стр. 464, пасус III</p> <p>У делима аутора који зналачки уобличавају и користе <i>снове</i> (попут, рецимо, Достојевског, Михаила Булгакова или Томаса Мана), не можемо игнорисати чињеницу да је одређени садржај предочен у <i>форми сна</i> и приписан одређеном књижевном лику. Ако је форма носилац одређеног значења и не може се одвојити од садржаја који предочава, то се мора односити и на успешно уобличене књижевне <i>снове</i>. Осим тога, место снова у књижевном тексту није произвољно, случајно или безначајно. Напротив, показује се да бројни уметници интуитивно посежу за сном управо у оном тренутку</p>	<p>стр. 34, пасус III</p> <p>У делима аутора који зналачки уобличавају и користе <i>снове</i>, суштински познајући њихов језик и њихову природу, у које се несумњиво убраја Михаил Булгаков, не можемо игнорисати чињеницу да је одређени садржај предочен у <i>форми сна</i> и приписан одређеном књижевном лику. Ако је форма носилац одређеног значења и не може се одвојити од садржаја који предочава, то се мора односити и на успешно уобличене књижевне <i>снове</i>. Осим тога, место снова у књижевном тексту није произвољно, случајно или безначајно. Напротив, показује се да многи уметници интуитивно посежу за сном управо у оном</p>

<p>када је предочавање сневног садржаја и уметнички и психолошки најделотворније и најфункционалније. У тим случајевима је неопходно сагледати зашто је то учињено, односно каква је функција сна, а да бисмо то схватили најпре га морамо протумачити, односно утврдити његов смисао.</p>	<p>тренутку када је предочавање сневног садржаја и уметнички и психолошки најделотворније и најфункционалније. У тим случајевима је неопходно сагледати зашто је то учињено, односно каква је функција сна, а да бисмо то схватили најпре га морамо протумачити, односно утврдити његов смисао.</p>
<p>стр. 464, пасус IV</p> <p>Настали на основу човековог <i>ониричког искуства</i>, и књижевни, уметнички снови се потчињавају сличном механизму као и реално сањани. Стога је важно најпре сагледати да ли је сан у књижевном делу грађен као сан или не, то јест да ли је написан као манифестација и израз несвесног.</p>	<p>стр. 34, пасус IV – стр. 35, пасус I</p> <p>Настали на основу човековог <i>ониричког искуства</i>, и књижевни, уметнички снови се потчињавају сличном механизму као и реално сањани. Стога је важно најпре сагледати да ли је сан у књижевном делу грађен као сан или (или није), то јест да ли је написан као манифестација и израз несвесног.</p>
<p>стр. 464, пасус V</p> <p>Несвесно поседује сопствене карактеристике и законе које не сусрећемо у систему функционисања свести. Оно, рецимо, не познаје противречности, као што у њему супротна стремљења егзистирају једна поред других, а да се међусобно не искључују, што се најјасније манифестује управо у сновима, где се стапају разнородни садржаји и ситуације. Водећи принципи несвесног су померање и сажимање, односно згушњавање; оно не зна за категорију времена, не признаје временски ток; игнорише просторне датости. Тако се у несвесном спајају и стапају веома удаљене, на нивоу свести сасвим неспојиве временске и просторне равни, што са</p>	<p>стр. 35, пасус II</p> <p>Несвесно³⁸ поседује сопствене карактеристике и законе које не сусрећемо у систему функционисања свести. Оно, рецимо, не познаје противречности, као што у њему супротна стремљења егзистирају једна поред других, а да се међусобно не искључују, што се најјасније манифестује управо у сновима, где се стапају разнородни садржаји и ситуације. Водећи принципи несвесног су померање и сажимање, то јест згушњавање; несвесно не зна за категорију времена, не признаје временски ток; игнорише просторне датости. Тако се у несвесном спајају и стапају веома удаљене, на нивоу свести сасвим неспојиве временске и просторне равни, што са</p>

<p>становишта свести представља апсурд или парадокс. Све наведене одлике присутне су у сновима, будући да су снови природан и спонтан <i>израз несвесног</i>, односно његов <i>извештач</i>.</p>	<p>становишта свести представља апсурд или парадокс. Све наведене одлике присутне су у сновима, будући да су снови природан и спонтан <i>израз несвесног</i>, односно његов <i>извештач</i>.</p>
<p>стр. 464, пасус VI – стр. 465, пасус I</p> <p>Стога је неопходно <i>тумачење</i> и књижевних снова, јер тек након разумевања шта одређени сан саопштава, можемо сагледати његову функцију, па и књижевно-уметничку вредност у оквиру целине чији је он саставни део. Тумачење сна <i>увек доноси нова сазнања и увиде</i>, јер снови никада не саопштавају оно што сневач свесно зна, било о себи, било о другима, већ оно што не зна или не жели, не сме да види, чиме сан допуњује или коригује свесне ставове.</p>	<p>стр. 35, пасус III</p> <p>Стога је неопходно <i>тумачење</i> снова, како оних реално сањаних тако и књижевних, јер тек након разумевања шта одређени сан саопштава, можемо сагледати његову функцију, па и књижевноуметничку вредност у оквиру целине чији је он саставни део. Тумачење сна <i>увек доноси нова сазнања и увиде</i>, јер снови никада не саопштавају оно што сневач свесно зна, било о себи, било о другима, већ оно што не зна или не жели, не сме да види, чиме сан допуњује или коригује свесне ставове.³⁹</p>
<p>„Тумачење литерарних снова“, стр. 465.</p>	<p><i>Снови Михаила Булгакова</i></p>
<p>стр. 465, пасус II</p> <p>Зато је вишеструко значајно запажање које износи Ивана Вулетић разматрајући симболику снова у <i>Старом завету</i>: „Уколико је ониричка реалност у односу на животну – раван више, књижевно-ониричка стварност је у таквој релацији према књижевној“ (Вулетић 1980:145). Тим пре што су снови у књижевним делима често <i>архетипски</i>, што значи да допиру до иконских, најдубљих слојева, носећи у себи суштинска, егзистенцијална и митска значења.</p>	<p>стр. 36, пасус I</p> <p>Зато је вишеструко значајно запажање које износи Ивана Вулетић разматрајући симболику снова у <i>Старом завету</i>: „Уколико је ониричка реалност у односу на животну – раван више, књижевно-ониричка стварност је у таквој релацији према књижевној.“⁴⁰ Тим пре што су снови у књижевним делима често <i>архетипски</i>, што значи да допиру до иконских, најдубљих слојева, носећи у себи суштинска, егзистенцијална и митска значења.</p>

<p>стр. 465, пасус III</p> <p>Стога и сан у књижевном делу, уколико је написан на основу познавања језика и природе снова, може и мора бити посматран као сан, а сходно томе и тумачен, независно да ли је реално сањан или је пак измишљен. Уосталом, познато је да је Јунг од својих пацијената који нису памтили снове тражио да измисле сан, а потом га тумачио као да је заиста сањан.⁴</p>	<p>стр. 36, пасус III</p> <p>Стога се и снови у књижевном делу, уколико је написан на основу познавања језика и природе снова, може и мора бити посматран као сан, а сходно томе и тумачити, независно да ли су реално сањани или су измишљени. Уосталом, познато је да је Јунг од својих пацијената који нису памтили снове тражио да измисле сан, а потом га тумачио као да је заиста сањан.</p>
<p>стр. 465, фуснота IV</p> <p>У пракси тумачења снова познат је и метод да када сневач не досађа свој сан до краја, односно када се из неког разлога пробуди или се не сећа важних делова сна, тумач од њега тражи да сан допуни вероватним завршетком, односно да га „досађа на јави“, након чега се приступа тумачењу.</p>	<p>стр. 38, фуснота XLIV</p> <p>У пракси тумачења снова познат је и метод да када сневач не досађа свој сан до краја, односно када се из неког разлога пробуди или се не сећа важних делова сна, тумач од њега тражи да сан допуни вероватним завршетком, односно да га „досађа на јави“, након чега се приступа тумачењу.</p>
<p>стр. 465, пасус IV</p> <p>Тумачење измишљених снова као правих има своје дубинско-психолошко и методолошко оправдање, будући да је Јунг у свом раду открио да се несвесно изражава и подстицањем особе на маштање⁵ и продуковање снова на јави, што значи да и измишљени снови своје извориште имају у несвесном делу личности, па се могу тумачити као прави. Резултати до којих се на тај начин долази, као и допринос који тумачење снова у књижевним делима даје интерпретацији дела, потврђује</p>	<p>стр. 36, пасус IV – стр. 37, пасус I – стр. 38, пасус I</p> <p>Тумачење измишљених снова као правих има своје дубинско-психолошко и методолошко оправдање, будући да је Јунг у свом раду открио да се [...] несвесно изражава и подстицањем особе на маштање⁵ и продуковање снова на јави, што значи да и измишљени снови своје извориште имају у несвесном делу личности, па се могу тумачити као прави.⁴⁴ Резултати до којих се на тај начин долази, као и допринос који тумачење снова у књижевним делима даје интерпретацији</p>

оправданост оваквог приступа.	дела, потврђује оправданост оваквог приступа.
<p>стр. 465, фуснота V</p> <p>Реч је о Јунговом концепту активне имагинације.</p>	
<p>стр. 465, пасус V</p> <p>Јунгова метода тумачења измишљених снова значајна је и за тумачење снова у њиховности, јер су литерарни снови најчешће измишљени, а када су евентуално пренети из сневног искуства писца, модификовани су, прилагођени лику сневача и уклопљени у контекст дела, па њихова истинитост „слаби“ или се сасвим губи, односно постаје неважна. Стога књижевне снове <i>искључиво</i> треба посматрати као <i>израз несвесног лика коме је сан приписан</i>, мада је несумњиво да они припадају и аутору и јунацима који их „сањају“.</p>	<p>стр. 38, пасус II</p> <p>Јунгова метода тумачења измишљених снова значајна је и за тумачење снова у њиховности, јер су литерарни снови најчешће измишљени, а када су евентуално пренети из сневног искуства писца, модификовани су, прилагођени лику сневача и уклопљени у контекст дела, па њихова истинитост „слаби“ или се сасвим губи, односно постаје неважна. Стога књижевне снове <i>искључиво</i> треба посматрати као <i>израз несвесног лика коме је сан приписан</i>, мада је несумњиво да они припадају и аутору и јунацима који их „сањају“.</p>
<p>стр. 465, пасус VI</p> <p>Важно је напоменути да је сан књижевног лика чак <i>лакше</i> и <i>поузданије</i> тумачити него сан реалне особе, јер нам је контекст у целини познат и доступан, будући да је предочен читав „свет дела“, при чему и лик можемо обухватити у потпуности, као што јасно можемо сагледати и каузалност и финалност сна, јер су нам познати не само догађаји који су утицали на појаву сна већ и они који су након сна уследили. Тако</p>	<p>стр. 38, пасус II – стр. 39, пасус I</p> <p>Важно је напоменути да је сан књижевног лика чак <i>лакше</i> и <i>поузданије</i> тумачити него сан реалне особе, јер нам је контекст у целини познат и доступан, будући да је предочен читав „свет дела“, при чему и лик можемо обухватити у потпуности, као што јасно можемо сагледати и каузалност и финалност сна, јер су нам познати не само догађаји који су утицали на појаву сна већ и они који су након сна уследили. Тако</p>

повољну ситуацију тумач у реалности никада нема, чак ни када сневач са њим свесрдно сарађује и значајно му олакшава тумачење.	повољну ситуацију тумач у реалности никада нема, чак ни када сневач са њим свесрдно сарађује и значајно му олакшава тумачење.
„Тумачење литерарних снова“, стр. 466.	<i>Снови Михаила Булгакова</i>
<p>стр. 466, пасус I</p> <p>Поучен негативним последицама Фројдове једностраности, које су се одразиле на Фројдово учење и нанеле му штету, Јунг је стално наглашавао да су „методе и правила добри само ако се може ићи без њих“ (Јунг 2009:113). Стога ни снове у књижевним делима не треба унапред ограничавати ма којом претпостављеном теоријом или методом, већ треба допустити смислу да се сам укаже и искаже.</p>	<p>стр. 28, пасус II</p> <p>Поучен негативним последицама Фројдове једностраности, које су се одразиле на Фројдово учење и нанеле му штету, Јунг је стално наглашавао да су „методе и правила добри само ако се може ићи без њих“.²⁸</p> <p>стр. 40, пасус II</p> <p>Уосталом, и Јунг је инсистирао на томе да су „методе и правила добри само ако се може ићи без њих“,⁴⁶ односно да сан не треба унапред ограничавати претпостављеном теоријом или методом, већ допустити смислу да се сам укаже и искаже.</p>
<p>стр. 466, пасус II</p> <p>Јунгови ставови о тумачењу снова могу бити драгоцени и када је реч о приступу сновима у књижевним делима и послужити нам као путоказ приликом њиховог тумачења, имајући у виду да ни књижевно дело ни снове у њему не смемо сводити на неку унапред формулисану теорију, јер тиме и делу и сну наносимо штету. На срећу, значајна и уметнички вредна књижевна остварења увек се опиру шаблонизацији и стављању у калуп било</p>	

које теорије.	
<p style="text-align: center;">стр. 466, пасус III</p> <p>Примена одређених метода и концепата плодотворна је и сврсисходна само док нам помаже да дођемо до дубљих и ширих нивоа, слојева и значења дела, односно док се смисао тиме проширује и обогаћује или се, захваљујући одређеном приступу, указују нови, до тада несагледани аспекти, а не уколико се дело ставља у одређени калуп, схематизује и тиме поједностављује, осиромашује и редукује.</p> <p>Уосталом, као што је приметио Роберт Кантерс, „транспоноване и примена теорије у критици увек (су) приближни“, што критику не осуђује на неуспех, већ је, напротив, од њега спасава (наведено према: Дубровски 1971:212).</p>	<p style="text-align: center;">стр. 41, пасус I, пасус II – стр. 42, пасус I</p> <p>Напротив, примена одређених метода и концепата плодотворна је и сврсисходна само док нам помаже да дођемо до дубљих и ширих нивоа, слојева и значења дела, односно док се смисао тиме проширује и обогаћује или се, захваљујући одређеном приступу, указују нови, до тада несагледани аспекти, а не уколико се дело ставља у одређени калуп, схематизује и тиме поједностављује, осиромашује и редукује.</p> <p>Уосталом, као што је приметио Роберт Кантерс, „транспоноване и примена теорије у критици увек (су) приближни“, што критику не осуђује на неуспех, већ је, напротив, од њега спасава.⁵⁰</p>
<p style="text-align: center;">стр. 466, пасус IV</p> <p>Ипак, приступ реално сањаним сновима – који подразумева уважавање свесних ставова сневача, његове актуелне животне ситуације и догађаја који су били окидачи за сан, уз познавање механизма компензације и знање о свим психолошким функцијама сна, при чему је посебно значајно посматрање сневних садржаја на нивоу субјекта, уз свест о каузалности и о финалности сна и ваљану примену методе објективне амплификације (када је реч о архетипским сновима) – не само да битно помаже у сагледавању литерарних снова већ се они без уважавања ових принципа не могу ваљано протумачити. Непротумачени</p>	

<p>сневни садржај потом утиче на непотпун увид у ликове сневача (који су најчешће повлашћени и главни) и доводи до пренебрегавања њихове несвесне мотивације (која је неретко важно средство карактеризације и покретач радње), што, опет, може утицати на неуочавање битних аспеката фабуле, па чак и на погрешно поимање дела у целини.</p>	
-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	--

Прилог VII („ТЛС у другим радовима“)

1. Скраћени табеларни преглед ТЛС у другим радовима;
2. Табеларни преглед ТЛС у другим радовима;
3. Копија одговарајућих страница (9, 10, 13, 14, 26) из књиге *Снови и индивидуација*;
4. Копија одговарајућих страница (312, 315, 316, 318, 319) из чланка „Јунгов(ски) приступ књижевности“;
5. Копија одговарајућих страница (122, 123) из чланка „Сан Густава Ашенбаха у приповеци *Смрт у Венецији* Томаса“;
6. Копија одговарајућих страница (17, 18, 23, 39, 56) из књиге *Живи лик истине Достојевског*;
7. Копија одговарајуће странице (117) из чланка „Снови Понтија Пилата у роману Михаила Булгакова *Мајстор и Маргарита*“.

„Тумачење литерарних снова“ у другим радовима

<p>„Тумачење литерарних снова“, стр. 458, пасус II</p> <p><i>Снови и индивидуација</i>, стр. 9, пасус IV – стр. 10, пасус I, пасус II</p> <p><i>Снови Михаила Бахтина</i>, стр. 17, пасус IV – стр. 18, пасус I, пасус II</p> <p>„Јунгов(ски) приступ књижевности“, стр. 312, пасус VI</p>
<p>„Тумачење литерарних снова“, стр. 458, пасус III</p> <p><i>Снови и индивидуација</i>, стр. 13, пасус VI, стр. 14 пасус II</p> <p>„Сан Густава Ашенбаха“, стр. 123, пасуси II и III</p> <p><i>Снови Михаила Бахтина</i>, стр. 18, пасус III</p>
<p>„Тумачење литерарних снова“, стр. 458, пасуси V и VI стр. 459, пасус I</p> <p><i>Живи лик истине Ф. М. Достојевског</i>, стр. 17, пасус II и пасус III</p> <p><i>Снови Михаила Бахтина</i>, стр. 19, пасус II и пасус III – стр. 20, пасус I</p> <p>„Снови Понтија Пилата“, стр. 117, фуснота VI</p>
<p>„Тумачење литерарних снова“, стр. 459, пасус III</p> <p><i>Живи лик истине Ф. М. Достојевског</i>, стр. 18, фуснота X</p> <p><i>Снови и индивидуација</i>, стр. 26, фуснота LVII</p> <p><i>Снови Михаила Бахтина</i>, стр. 20, пасус III</p>

<p>„Тумачење литерарних снова“, стр. 459, пасус IV</p> <p><i>Живи лик истине Ф. М. Достојевског</i>, стр. 23, пасус III</p> <p>„Сан Густава Ашенбаха“, стр. 122, пасус IV</p> <p><i>Снови и индивидуација</i>, стр. 13, пасус II</p> <p>„Јунгов(ски) приступ књижевности“, стр. 315, фуснота XVI</p> <p><i>Снови Михаила Бахтина</i>, стр. 20, пасус IV – стр. 21, пасус I и II</p>
<p>„Тумачење литерарних снова“, стр. 459, пасус V</p> <p><i>Живи лик истине Ф. М. Достојевског</i>, стр. 23, фуснота XIII</p> <p>„Сан Густава Ашенбаха“, стр. 122, пасус V</p> <p><i>Снови и индивидуација</i>, стр. 13, пасус III</p> <p><i>Снови Михаила Бахтина</i>, стр. 21, пасус III и стр. 22, пасус III</p>
<p>„Тумачење литерарних снова“, стр. 459, пасус VI</p> <p>„Јунгов(ски) приступ књижевности“, стр. 315, фуснота XVII</p> <p><i>Снови Михаила Бахтина</i>, стр. 21, пасус III</p>
<p>„Тумачење литерарних снова“, стр. 459, пасус VII – стр. 460, пасус I</p> <p><i>Живи лик истине Ф. М. Достојевског</i>, стр. 39, фуснота XXVII</p> <p><i>Снови Михаила Бахтина</i>, стр. 22, пасус IV – стр. 23, пасус I</p>

<p>„Тумачење литерарних снова“, стр. 460, пасус V</p> <p>„Јунгов(ски) приступ књижевности“, стр. 316, фуснота XIX</p> <p><i>Снови Михаила Бахтина</i>, стр. 25, пасус II – стр. 26, пасус I</p>
<p>„Тумачење литерарних снова“, стр. 461, пасус I</p> <p><i>Снови Михаила Бахтина</i>, стр. 26, пасус II</p> <p><i>Живи лик истине Ф. М. Достојевског</i>, стр. 65, пасус I</p> <p>„Јунгов(ски) приступ књижевности“, стр. 316, фуснота XIX</p>
<p>„Тумачење литерарних снова“, стр. 463, пасус VI</p> <p><i>Снови Михаила Бахтина</i>, стр. 33, пасус I</p> <p>„Јунгов(ски) приступ књижевности“, стр. 318–319.</p>

„Тумачење литерарних снова“ у другим радовима

„Тумачење литерарних снова“, стр. 458, пасус II

Откриће колективног несвесног показало се као посебно плодотворно за схватање и тумачење уметничких дела, која се више не посматрају као продукт индивидуалног несвесног и неурозе писца, већ као архетипске представе које излазе изван оквира индивидуалног и изражавају оно што је универзално, општељудско, архетипско, што и јесте суштина, односно основна вредност уметности. Истинско уметничко дело кроз појединачно и лично преноси и саопштава неко опште, наиндивидуално, колективно и универзално искуство и знање, и стога има значај за сваког човека. Снови су у таквим делима најчешће архетипски, односно садрже значајне архетипске елементе и симболе, чак и када су израз сасвим конкретне, актуелне животне ситуације књижевног лика и његових спољашњих и унутрашњих конфликта.

Снови и индивидуација, стр. 9, пасус IV – стр. 10, пасус I, пасус II

При томе се откриће колективног несвесног показало се као посебно плодотворно и за схватање и тумачење уметничких дела, која се више не посматрају, како је то чинио Фројд, као продукт индивидуалног несвесног и неурозе писца, већ као архетипске представе које излазе изван оквира индивидуалног и изражавају оно што је универзално, општељудско, архетипско, што и јесте суштина и основна вредност уметности. Истинско уметничко дело кроз појединачно и лично преноси и саопштава неко опште, наиндивидуално, колективно и универзално искуство и знање, и стога има значај за сваког човека.

Снови су у таквим делима најчешће архетипски, односно садрже значајне архетипске елементе и симболе, чак и када су израз сасвим конкретне, актуелне животне ситуације књижевног лика и његових спољашњих и унутрашњих конфликта.

Снови Михаила Бахтина, стр. 17, пасус IV – стр. 18, пасус I, пасус II

Откриће колективног несвесног показало се као посебно плодотворно за схватање и тумачење уметничких дела, која се више не посматрају као продукт индивидуалног несвесног и неурозе писца, већ као архетипске представе које излазе изван оквира индивидуалног и изражавају оно што је универзално, општељудско, архетипско, што и јесте суштина, односно основна вредност уметности. Истинско уметничко дело кроз појединачно и лично преноси и саопштава неко опште, наиндивидуално, колективно и универзално искуство и знање, и стога има значај за сваког човека.

Снови су у таквим делима најчешће архетипски, односно садрже значајне архетипске

елементе и симболе, чак и када су израз сасвим конкретне, актуелне животне ситуације књижевног лика и његових спољашњих и унутрашњих кон-фликата; то потврђују и снови...

„Јунгов(ски) приступ књижевности“, стр. 312, пасус VI

Стога можемо приметити да се откриће колективног несвесног показало као веома плодносно за схватање и тумачење уметничких дела, која више нису посматрана као продукт индивидуалног несвесног и неурозе писца, већ као архетипске представе које кроз појединачно и лично преносе и саопштавају неко опште, наиндивидуално, колективно и универзално искуство и знање.

„Тумачење литерарних снова“, стр. 458, пасус III

Јунг сан схвата као спонтано самоприказивање актуелног стања несвесног, изражено у форми симбола, а тумачење снова као најпоузданији и најдиректнији пут до садржаја који су скривени у несвесном делу личности. Како се несвесно налази у компензаторном односу према свести, за тумачење сна је неопходно подробно познавати стање свести сневача, као и његову актуелну животну ситуацију.

Снови и индивидуација, стр. 13, пасус VI, стр. 14 пасус II

Јунг сан схвата као спонтано самоприказивање актуелног стања несвесног, изражено у форми симбола, а тумачење снова као најпоузданији и најдиректнији пут до садржаја који су скривени у несвесном делу личности.

Будући да се несвесно налази у компензаторном односу према свести, због чега је за тумачење сна неопходно познавање свесних ставова и животних околности сневача, и за потпуније разумевање Ашенбаховог сна...

„Сан Густава Ашенбаха“, стр. 123, пасуси II и III

Јунг сан схвата као спонтано самоприказивање актуелног стања несвесног, изражено у форми симбола, а тумачење снова као најпоузданији и најдиректнији пут до садржаја који су скривени у несвесном делу личности.

Будући да се несвесно налази у компензаторном односу према свести, због чега је за тумачење сна неопходно познавање свесних ставова и животних околности сневача, и за потпуније разумевање Ашенбаховог сна...

Снови Михаила Бахтина, стр. 18, пасус III

Јунг сан схвата као спонтано самоприказивање актуелног стања несвесног, изражено у форми симбола, а тумачење снова као најпоузданији и најдиректнији пут до садржаја који су скривени у несвесном делу личности. Како се несвесно налази у компензаторном односу према свести, за тумачење сна је неопходно подробно познавати *стање свести* сневача, као и његову *актуелну животну ситуацију*, чему ће бити посвећена пажња и када је реч о књижевним ликовима чији су снови предмет нашег разматрања.

„Тумачење литерарних снова“, стр. 458, пасуси V и VI стр. 459, пасус I

Али, независно од уметничке функције, *снови у књижевним делима често директно отелотворују* данас познате и научно признате *психолошке функције сна*. Стога је за разматрање литерарних снова потребно познавање и психолошких функција сна, од којих је једна од основних и најчешћих – компензаторна. Њоме сан доприноси успостављању психолошке саморегулације, односно уравнотежењу личности, што увек има лековит ефекат. Осим компензаторне, Јунг говори и о негативно-компензаторној функцији сна, која се јавља код људи који мисле да су бољи и вреднији него што јесу, па их снови у томе демантују, а циљ таквог обезвређивања опет је саморегулација.

Снови, како наглашава Иван Настовић, немају само „функцију лечења, већ нас и подучавају, допуњују, усмеравају, инспиришу, указују нам где грешимо и где смо неприлагођени и, коначно, дају нам одговоре на питања и решења за проблеме са којима свесни део наше личности не може да изађе на крај, будући да свест, за разлику од несвесног, никада не види целину“ (Настовић 2008:23).

***Живи лик истине Ф. М. Достојевског*, стр. 17, пасус II и пасус III**

Јунг истиче да је једна од основних и најчешћих најнечешћих функција сна компензаторна. Њоме сан доприноси успостављању психолошке саморегулације, односно уравнотежењу личности, што увек има лековит ефекат.⁸ Она је, као што ћемо видети, пристуна и у једном делу сна „смешног човека“.

Међутим, како наглашава Иван Настовић, снови немају само „функцију лечења, већ нас и подучавају, допуњују, усмеравају, инспиришу, указују нам где грешимо и где смо неприлагођени и, коначно, дају нам одговоре на питања и решења за проблеме са којима свесни део наше личности не може да изађе на крај, будући да свест, за разлику од несвесног, никада не види целину“⁹.

Снови Михаила Бахтина, стр. 19, пасус II и пасус III – стр. 20, пасус I

Али, независно од уметничке функције, снови у књижевним делима често директно отелотворују данас познате и научно признате психолошке функције сна. Стога је за разматрање литерарних снова потребно познавање и психолошких функција сна, од којих је једна од основних и најчешћих – компензаторна. Њоме сан доприноси успостављању психолошке саморегулације, односно уравнотежењу личности, што увек има лековит ефекат. Осим компензаторне, Јунг говори и о негативно-компензаторној функцији сна, то јест редуktivној функцији сна, која се јавља код људи који мисле да су бољи и вреднији него што јесу, па их снови у томе демантују, а циљ таквог обезвређивања опет је саморегулација.

Снови, како наглашава Иван Настовић, немају само „функцију лечења, већ нас и подучавају, допуњују, усмеравају, инспиришу, указују нам где грешимо и где смо неприлагођени и, коначно, дају нам одговоре на питања и решења за проблеме са којима свесни део наше личности не може да изађе на крај, будући да свест, за разлику од несвесног, никада не види целину“.¹¹

„Снови Понтија Пилата“, стр. 117, фуснота VI

Једна од основних и најчешћих функција снова јесте **компензаторна**, будући да се несвесно, чији су специфичан израз снови, налази у компензаторном односу према свести. На тај начин снови доприносе успостављању психолошке саморегулације, односно уравнотежењу личности, што увек има **лековит ефекат**.

„Тумачење литерарних снова“, стр. 459, пасус III

Треба нагласити да Јунг разликује проспективне и тзв. пророчке, прекогнитивне снове. Проспективни снови нису пророчки, већ само указују на нешто постојеће и наговештено, што је несвесно опажено, а што свест још није регистровала. Ипак, не може се оспорити ни постојање пророчких снова, који најављују будуће догађаје далеко пре било каквог наговештаја и дешавања, али су они знатно ређи од компензаторних и проспективних.

Живи лик истине Ф. М. Достојевског, стр. 18, фуснота X

Важно је подсетити да Јунг разликује проспективне од тзв. пророчких, прекогнитивних снова. Проспективни снови нису пророчки, већ само указују на нешто постојеће и

наговештено, што је несвесно опажено, а што свест још није регистровала. Јунг не оспорава постојање пророчких снова, који најављују будуће догађаје далеко пре било каквог наговештаја и дешавања, али истиче да су они знатно ређи од компензаторних и проспективних.

Снови и индивидуација, стр. 26, фуснота LVII

Јунг разликује проспективне и тзв. пророчке, прекогнитивне снове. Проспективни снови нису пророчки, већ само указују на нешто постојеће и наговештено, што је несвесно опажено, а што свест још није регистровала. Ипак, не може се оспорити ни постојање пророчких снова, који најављују будуће догађаје далеко пре било каквог наговештаја и дешавања, али су они знатно ређи од компензаторних и проспективних.

Снови Михаила Бахтина, стр. 20, пасус III

Треба нагласити да Јунг разликује про-спективне и тзв. пророчке, прекогнитивне снове. [...] Такви снови нису пророчки, већ само указују на нешто постојеће и наговештено, што је несвесно опажено, а што свест још није регистровала. [...] Ипак, не може се оспорити ни постојање пророчких (прекогнитивних) снова, који најављују будуће догађаје далеко пре било каквог наговештаја и дешавања – јер постоје несвесна знања која се каузаланом не могу доказати – али су такви снови знатно ређи од компензаторних и проспективних.

„Тумачење литерарних снова“, стр. 459, пасус IV

Снови најбоље откривају психичко стање сневача, не само у реалности већ и у књижевним делима. Зато је методолошки посебно значајно Јунгово увиђање да је читава творевина сна *субјективна*. Сан представља „театар у ком је сневач сцена, глумац, суфлер, режисер, аутор, публика и критичар“ (Јунг 2009:117). Стога Јунг, осим тумачења сна *на нивоу објекта*, које је засновано на *дословном* тумачењу, посебно инсистира на тумачењу сна *на нивоу субјекта*, које захтева метафоричан приступ. Јер, сан је унутрашња драма у којој су сви елементи, објекти и ликови (непознати) аспекти сневача.

Живи лик истине Ф. М. Достојевског, стр. 23, пасус III

Осим тумачења сна *на нивоу објекта*, које је *дословно*, Јунг посебно инсистира на тумачењу сна *на нивоу субјекта*, које захтева метафоричан приступ. Јер, сан је унутрашња драма у којој су сви елементи, објекти и ликови (непознати) аспекти сневача,¹³ што је

Достојевски интуитивно поимао, па је у свом целокупном стваралаштву снове градио тако да се првенствено морају тумачити на нивоу субјекта, што, како ћемо видети потврђује и сан „смешног човека“.

„Сан Густава Ашенбаха“, стр. 122, пасус IV

Јунг је, наиме, разликовао тумачење сна на нивоу објекта, које је засновано на дословном тумачењу, и тумачењу сна на нивоу субјекта, које захтева метафоричан приступ. Јер, сан је унутрашња драма у којој су сви елементи, предмети и ликови (непознати) аспекти сневача, будући да је читава творевина сна субјективна, односно да сан представља „театар у којем је сневач сцена, глумац, суфлер, режисер, аутор, публика и критичар“ (Јунг 2009: 117).

***Снови и индивидуација*, стр. 13, пасус II**

Јунг је, наиме, разликовао тумачење сна на нивоу објекта, које је засновано на дословном тумачењу, и тумачењу сна на нивоу субјекта, које захтева метафоричан приступ. Јер, сан је унутрашња драма у којој су сви елементи, предмети и ликови (непознати) аспекти сневача, будући да је читава творевина сна субјективна, односно да сан представља „театар у којем је сневач сцена, глумац, суфлер, режисер, аутор, публика и критичар“ (Јунг 2009: 117).

„Јунгов(ски) приступ књижевности“, стр. 315, фуснота XVI

Јунг разликује тумачење сна на нивоу објекта, које је дословно, јер се представа или особа из сна поистовећује са реалном ситуацијом или особом, и тумачење на нивоу субјекта, које је метафорично, а у којем се сан посматра као унутрашња драма у којој су сви елементи, објекти и ликови манифестације непознатих (несвесних) аспеката сневача.

***Снови Михаила Бахтина*, стр. 20, пасус IV – стр. 21, пасус I и II**

Снови најбоље откривају психичко стање сневача, не само у реалности већ и у књижевним делима. Зато је методолошки посебно значајно Јунгово увиђање да је читава творевина сна субјективна. Сан представља „театар у ком је сневач сцена, глумац, суфлер, режисер, аутор, публика и критичар“.¹⁴ Стога Јунг, осим тумачења сна на нивоу објекта, које је засновано на дословном тумачењу, посебно инсистира на тумачењу сна на нивоу субјекта, које захтева метафоричан приступ. Јер, сан је унутрашња драма у којој су сви елементи, објекти и ликови (непознати) аспекти сневача.

„Тумачење литерарних снови“, стр. 459, пасус V

Када се нека слика сна или особа која се у сну јавља поистовећује са реалном ситуацијом и особом, онда је реч о дословном тумачењу, то јест тумачењу на нивоу објекта. Међутим, најчешће се сви елементи сна могу повезати и поистоветити са сневачем и посматрати као *аспекти његове личности*, што представља суштину тумачења сна на нивоу субјекта. Заправо, исти сан или елемент сна углавном се може тумачити истовремено и на нивоу објекта и на нивоу субјекта.

***Живи лик истине Ф. М. Достојевског*, стр. 23, фуснота XIII**

Када се нека слика сна или особа која се у сну јавља поистовећује са реалном ситуацијом и особом, онда је реч о дословном тумачењу, то јест тумачењу на нивоу објекта. Међутим, најчешће се сви елементи сна могу повезати и поистоветити са сневачем и посматрати као *аспекти његове личности*, што представља суштину тумачења сна на нивоу субјекта.

„Сан Густава Ашенбаха“, стр. 122, пасус V

Када се нека слика сна или особа која се у сну јавља поистовећује са стварном ситуацијом и особом, онда је реч о дословном тумачењу, то јест о тумачењу на нивоу објекта. Међутим, најчешће се сви елементи сна могу повезати и поистоветити са сневачем и посматрати као *аспекти његове личности*, што представља суштину тумачења сна на нивоу субјекта.

***Снови и индивидуација*, стр. 13, пасус III**

Када се нека слика сна или особа која се у сну јавља поистовећује са реалном ситуацијом и особом, онда је реч о дословном тумачењу, то јест о тумачењу на нивоу објекта. Међутим, најчешће се сви елементи сна могу повезати и поистоветити са сневачем и посматрати као *аспекти његове личности*, што представља суштину тумачења сна на нивоу субјекта.

***Снови Михаила Бахтина*, стр. 21, пасус III и стр. 22, пасус III**

Када се нека слика сна или особа која се у сну јавља поистовећује са реалном ситуацијом и особом, онда је реч о дословном тумачењу, то јест тумачењу на нивоу објекта. [...] Међутим, најчешће се сви елементи сна могу повезати и поистоветити са сневачем и посматрати као *аспекти његове личности*, што представља суштину тумачења сна на нивоу субјекта. Заправо, *исти* сан или елемент сна углавном се може тумачити

истовремено и на нивоу објекта и на нивоу субјекта.

„Тумачење литерарних снова“, стр. 459, пасус VI

Оправданост оваквог приступа почива на механизму пројекције, који је подједнако присутан и у будном стању и у сновима, а до ког долази када својства сопствене личности, која не желимо да видимо или немамо храбрости да их прихватимо, пројектујемо на друге особе из нашег ужег или ширег окружења, односно на одређене сневне ликове.

„Јунгов(ски) приступ књижевности“, стр. 315, фуснота XVII

Пројекција је механизам који је подједнако присутан и у будном стању и у сновима, а до које долази када својства сопствене личности, која не желимо да видимо или немамо храбрости да их прихватимо, пројектујемо на друге особе из нашег ужег или ширег окружења, односно на сневне ликове.

Снови Михаила Бахтина, стр. 21, пасус III

Оправданост оваквог приступа почива на механизму пројекције, који је подједнако присутан и у будном стању и у сновима, а до ког долази када својства сопствене личности, која не желимо да видимо или немамо храбрости да их прихватимо, пројектујемо на друге особе из нашег ужег или ширег окружења, односно на одређене сневне ликове.

„Тумачење литерарних снова“, стр. 459, пасус VII – стр. 460, пасус I

Подједнако је значајно и Јунгово инсистирање да сан не треба тумачити само *каузално*, како је то чинио Фројд, трагајући искључиво за прошлим узроцима проблема и то најчешће у детињству. Јунг сматра да се ниједно психолошко стање не може објаснити само на основу његове каузалности, јер сваки психолошки моменат има **Јанусово лице**, то јест гледа и на траг и напред. Док настаје, он уједно припрема и будуће, па се и снови морају посматрати не само са становишта каузалности већ и *финалности*, односно њиховог „сврховног смисла“ и онога што припремају. Оно што је за каузални поглед чињеница, за финални је симбол, па Јунг и симболе у сну посматра финално и тиме битно другачије него Фројд.

Живи лик истине Ф. М. Достојевског, стр. 39, фуснота XXVII

Јунг инсистира да сан не треба тумачити само *каузално*, како је то чинио Фројд, трагајући искључиво за прошлим узроцима проблема и то најчешће у детињству, већ истиче да се ниједно психолошко стање не може објаснити само на основу његове каузалности, будући да сваки психолошки моменат има **Јанусово лице**, то јест гледа и натраг и напред. Док настаје, он уједно припрема и будуће, па се и снови морају посматрати не само са становишта каузалности већ и *финалности*, односно њиховог „сврховног смисла“ и онога што припремају.

Снови Михаила Бахтина, стр. 22, пасус IV – стр. 23, пасус I

Подједнако је значајно и Јунгово инсистирање да сан не треба тумачити само *каузално*, како је то чинио Фројд, трагајући искључиво за прошлим узроцима проблема и то најчешће у детињству. Јунг сматра да се ниједно психолошко стање не може објаснити само на основу његове каузалности, јер сваки психолошки моменат има **Јанусово лице**, то јест гледа и натраг и напред. Док настаје, он уједно припрема и будуће, па се и снови морају посматрати не само са становишта каузалности већ и *финалности*, односно њиховог „сврховног смисла“ и онога што припремају. Оно што је за каузални поглед чињеница, за финални је симбол, па Јунг и симболе у сну посматра финално и тиме битно другачије него Фројд.

„Тумачење литерарних снова“, стр. 460, пасус V

Стога је Јунг приликом тумачења архетипских снова и симбола примењивао *метод објективне амплификације*, који се заснива на обогаћивању и проширењу садржаја сна сликама, симболима и ситуацијама из митова, епова, бајки, легенди, религије и осталих подручја људске културе, по начелу да се слично допуњује сличним.

„Јунгов(ски) приступ књижевности“, стр. 316, фуснота XIX

Објективна амплификација је метода која се заснива на обогаћивању и проширењу садржаја сна (или, рецимо, неког симбола у књижевном делу) представама, симболима и ситуацијама из митова, епова, бајки, легенди, религија и осталих подручја људске културе, по начелу да се слично допуњује сличним.

Снови Михаила Бахтина, стр. 25, пасус II – стр. 26, пасус I

. Стога је Јунг приликом тумачења архетипских снова и симбола примењивао *метод објективне амплификације*, односно посезао за, у датом контексту релевантним, митолошким, религијским алхемијским, антрополошким, ентолошким, књижевним или лингвистичким садржајима. Реч је *обогаћивању и проширењу садржаја сна сликама, симболима и ситуацијама из митова, епова, бајки, легенди, религије и осталих подручја људске културе, по начелу да се слично допуњује сличним.*

„Тумачење литерарних снова“, стр. 461, пасус I

Објективном амплификацијом не открива се само смисао сна, већ се он додатно проширује и продубљује, што захтева *велико умеће тумача*, који мора пронаћи *адекватан* амплификациони материјал за конкретан, дати случај, што је *често мукотрпан и тежак посао.*

Снови Михаила Бахтина, стр. 26, пасус II

На тај начин *се смисао сна додатно проширује и продубљује, што захтева велико умеће тумача*, који мора пронаћи адекватан амплификациони материјал за конкретан случај. *Често је то мукотрпан и тежак посао*, будући да су симболи...

Живи лик истине Ф. М. Достојевског, стр. 65, пасус I

Објективном амплификацијом се тако не открива се смисао сна, већ се он додатно проширује и продубљује, што захтева *велико умеће тумача*, који мора пронаћи *адекватан* амплификациони материјал за конкретан, дати случај, што је *често мукотрпан и тежак посао.*

„Јунгов(ски) приступ књижевности“, стр. 316, фуснота XIX

Примена ове методе захтева *велико умеће тумача*, који мора пронаћи *адекватан* амплификациони материјал за конкретан случај, што је *често мукотрпан и тежак посао*, будући да су симболи увек вишезначни и противречни, односно да архетипови имају бројне и веома разноврсне манифестације и видове испољавања.

„Тумачење литерарних снова“, стр. 463, пасус VI

При томе су снови уско и најдиректније повезани са *психологијом књижевних ликова* који их сањају, као и са њиховом *несвесном мотивацијом*, па неретко садржаји који су присутни у сновима нису дати у другим деловима текста. Психолошка анализа је не само саставни већ неретко и један од најбитнијих аспеката које треба сагледати када је реч о лику у књижевном делу, због чега, „ако је у питању ваљан метод, никакво омеђавање предмета не може без последица одбацити продубљену психолошку анализу“ (Дубровски 1971:175).

***Снови Михаила Бахтина*, стр. 33, пасус I**

При томе су снови уско и најдиректније повезани са *психологијом књижевних ликова* који их сањају, као и са њиховом *несвесном мотивацијом*, па неретко садржаји који су присутни у сновима нису дати у другим деловима текста. Психолошка анализа је не само саставни већ неретко и један од најбитнијих аспеката које треба сагледати када је реч о лику у књижевном делу, због чега, „ако је у питању ваљан метод, никакво омеђавање предмета не може без последица одбацити продубљену психолошку анализу“.³⁶

„Јунгов(ски) приступ књижевности“, стр. 318–319.

Овде пре свега мислимо на *психологију ликова*, будући да је *психолошка анализа* не само саставни већ неретко и један од најважнијих аспеката које треба сагледати када је реч о лику у књижевном делу. Стога и Серж Дубровски, уза све замерке које упућује психоаналитичком приступу књижевности, примећује да „ако је у питању ваљан метод никакво омеђавање предмета не може без последица одбацити продубљену психолошку анализу“ (Дубровски 1971: 175).

Прилог VIII („Филигран“)

1. Табеларни преглед ФСДС у другим радовима;
2. Скраћени табеларни преглед ФСДС у другим радовима;
3. Копија чланка „Филигранско стваралаштво Драгана Стојановића”;
4. Копија одговарајућих страница из књига:

Живи лик истине Достојевског, (64, 38, 76, 82, 78),
Снови Михаила Булгакова (25, 268, 158, 212, 256),
Снови и индивидуација (75);

5. Копија одговарајућих страница из чланака:

„Тумачење литерарних снова“ (75),
„Сан смешног човека“ (26, 28),
„Јосифови Библијски снови“ (116, 112),
„Јунгов(ски) приступ књижевности“ (114),
„Апулеј Магарац + Булгаков Мајстор“ (128, 129, 114, 115).

Табеларни преглед ФСДС у другима делима

„Филигранско стваралаштво Драгана Стојановића“, стр. 78, пасуси л. V – д. I

Овде је реч о архетипском сну, који увек, па и у овом случају, оставља снажан, нуминозан утисак на сневача, што је уједно једна од основних одлика архетипских снови. Сан је кратак, сачињен од само једне реченице, што сведочи о важности и хитности поруке, која стога бива телеграфски кратко формулисана и упућена сневачу из несвесног дела његове личности, тачније из колективног несвесног, из ког потичу архетипски снови.

Живи лик истине Достојевског, стр. 64, пасус II

При томе је методолошки значајно да када је реч о архетипским сновима и симболима сневач (ни у реалности) најчешће није од помоћи тумачу, будући да архетипски снови и симболи имају свој извор у колективном несвесном, а не индивидуалном несвесном, па се често налазе изван личног искуства сневача, који зато и нема асоцијације на њих, мада је преплављен њиховом нуминозношћу и снагом.

Снови Михаила Булгакова, стр. 25, пасус II

Методолошки је значајно да, када је реч о архетипским сновима и симболима, сневач најчешће није од помоћи тумачу. Архетипски снови и симболи имају свој извор у колективном, а не у индивидуалном несвесном, па се често налазе изван личног искуства сневача, који зато и нема асоцијације на њих, мада је преплављен њиховом нуминозношћу и снагом.

„Тумачење литерарних снови“, стр. 460, пасус V

Методолошки је значајно да, када је реч о архетипским сновима и симболима, сневач најчешће није од помоћи тумачу. Архетипски снови и симболи имају свој извор у колективном, а не у индивидуалном несвесном, па се често налазе изван личног искуства сневача, који зато и нема асоцијације на њих, мада је преплављен њиховом нуминозношћу и снагом.

**„Филигранско стваралаштво Драгана Стојановића“,
стр. 78, пасус д. II**

Познато је да се архетипски снови јављају у кризним и преломним животним ситуацијама, када је сневачу неопходна архетипска мудрост, односно садржаји и знања колективног несвесног, будући да у индивидуалном несвесном не проналази решење за своје унутрашње или спољашње конфликте. Чињеница да је „уредник од искуства“ уснио тако снажан архетипски сан сведочи не само о тескоти и скучености у којој се налази већ и о томе да је на прагу, то јест на *прелазу из једне животне фазе у другу*. То чак експлицитно потврђује и текст сна, који га позива на налажење новог себе, што је позив који ће уредник потом и следити.

***Живи лик истине Достојевског,*
стр. 38, пасус I**

Тако снажни, архетипски снови јављају се искључиво у „прелазним ситуацијама“ нашег живота и кризним тренуцима, када се појединац нађе у сувише великој духовној тескоби, у којој му је потребна архетипска мудрост, јер је индивидуална отказала или ишчезла.

***Снови Михаила Булгакова,*
стр. 268, пасус I**

Архетипски снови се јављају само у „прелазним ситуацијама“ живота и кризним тренуцима, када је сневачу неопходна архетипска мудрост, односно садржаји и знања колективног несвесног, будући да у индивидуалном несвесном не проналази решење за своје унутрашње или спољашње конфликте.

***Апулејев Магарац + Булгаков Мајстор,*
стр. 128, пасус V – стр. 129, пасус I**

Након тога обојица почињу да слушају себе, а *највише своје снове*, који за њих имају непроцењив значај. Реч је о архетипским сновима, који се јављају у „прелазним ситуацијама“ живота и кризним тренуцима, када је сневачу неопходна архетипска мудрост, односно садржаји и знања колективног несвесног, будући да у индивидуалном несвесном не проналази решење за своје унутрашње или спољашње конфликте – а и Луције и Иван се налазе у тавкој животној ситуацији.

**„Филигранско стваралаштво Драгана Стојановића“,
стр. 78, пасус д. IV – стр. 79, пасус л. I**

Међутим, на основу знања аналитичке психологије Карла Густава Јунга и тумачења архетипских снова знамо да ова реченица може потицати само од Сопства – творца човекове психичке целовитости и реда, од кога потичу и наши снови. „Дискретни господин, чији су ти послови које обавља у теби непознати“ јесте Сопство, односно средишњи архетип који обухвата како свесни тако и несвесни део личности. Оно означава свеукупност психичких феномена у човеку, њихово јединство и целокупност и представља циљ човековог живота, односно најпотпунији је израз онога што називамо индивидуалношћу. Сопство у себе укључује све што је већ сазнато, али и оно још несазнато, неискушено, због чега су нам његови „послови непознати“. При томе је посебно важан начин на који Сопство функционише, а који се открива и у уредниковом сну. Оно, наиме, никада не даје готове одговоре, већ води човека ка њима, односно оставља да се ствари догоде и да човек сам досегне себе. Сопство ништа императивно не захтева, већ само даје смернице и путоказе сневачу, који их може следити или игнорисати, због чега је реченица у уредниковом сну и формулисана на дати начин. При томе се и употреба заменице он може разумети као потврда да је реч о архетипској поруци, то јест да се она не односи само на сневача и његову индивидуалну судбину већ да важи и за друге људе.

***Живи лик истине Достојевског,*
стр. 76, пасус II + стр. 82, пасус II**

Ко је онда „тајанствено, незнано биће“ с „људским ликом“, које помаже „смешном човеку“ да „устане“ из гроба и пронађе животни смисао? Исказано терминима аналитичке психологије, реч је о Сопству, средишњем архетипу који обухвата и свесни и несвесни део личности и означава свеукупност психичких феномена у човеку, њихово јединство и целокупност. Како је Сопство циљ нашег живота и најпотпунији израз онога што називамо индивидуалношћу, оно у себе укључује све што је већ сазнато, али и оно још несазнато, неискушено.

Тако у наставку заплета који је започео напуштањем гроба, Сопство доноси „смешног човека“ до двојнице планете Земље и ту га оставља. У овом суптилном детаљу разоткрива се начин функционисања Сопства, које никада не даје готове одговоре, већ води човека ка њима, односно оставља да се ствари догоде и да човек сам досегне своју истину.

***Снови Михаила Булгакова,*
стр. 158, фуснота XXIX + стр. 212, пасус II**

Сопство је средишњи архетип, који обухвата и свесни и несвесни део личности и означава свеукупност психичких феномена у човеку, њихово јединство и целокупност. Како је Сопство циљ нашег живота и најпотпунији израз онога што називамо индивидуалношћу, оно у себе укључује све што је већ сазнато, али и оно још несазнато, неискушено.

Досегнути светлост значи стићи у средиште, досегнути Сопство, средишњи архетип који обухвата и свесни и несвесни део личности

**Снови и индивидуација,
стр. 75, фуснота 31**

Сви ликови пристун у сну персонификују неки аспект личности сневачаја, а Јунг је описао и ближе одредио њих пет: Сенку, Персону, Аниму, Анимуса и Сопство. Сопство је средишњи архетип, који обухвата и свесни и несвесни део личности и означава свеукупност психичких феномена у човеку, њихово јединство и целокупност. Како је Сопство циљ нашег живота и најпотпунији израз и онога што називамо индивидуалношћу, оно у себе укључује све што је већ сазнато, али и оно још несазнато, неискушено.

**„Сан смешног човека“,
стр. 26, пасус II + стр. 28, пасус I**

Ко је онда „тајанствено, незнано биће“ с „људским ликом“, које помаже „смешном човеку“ да „устане“ из гроба и пронађе животни смисао? Исказано терминима аналитичке психологије, реч је о Сопству, средишњем архетипу који обухвата и свесни и несвесни део личности и означава свеукупност психичких феномена у човеку, њихово јединство и целокупност. Како је Сопство циљ нашег живота и најпотпунији израз онога што називамо индивидуалношћу, оно у себе укључује све што је већ сазнато, али и оно још несазнато, неискушено.

Тако у наставку заплета који је започео напуштањем гроба, Сопство доноси „смешног човека“ до двојнице планете Земље и ту га оставља. У овом суптилном детаљу разоткрива се начин функционисања Сопства, које никада не даје готове одговоре, већ води човека ка њима, односно оставља да се ствари догоде и да човек сам досегне своју истину.

**„Јосифови Библијски снови“,
стр. 116, фуснота XVI**

Сопство је средишњи архетип, који обухвата и свесни и несвесни део личности. Оно означава свеукупност психичких феномена у човеку, њихово јединство и целокупност и представља циљ човековог живота, односно најпотпунији је израз онога што називамо индивидуалношћу.

**„Филигранско стваралаштво Драгана Стојановића“,
стр. 79, пасуси л. II – д. Id**

Порука садржана у сну „уредника од искуства“ архетипска је не само стога што потиче од Сопства, као средишњег архетипа личности, већ и што је у њој садржан други важан архетип – онај о ком се Сопство заправо највише и стара. Реч је о *архетипу процеса индивидуације*, који подразумева психичко сазревање и трансформацију, чији је циљ развој индивидуалне личности и постизање њене целовитости. Овај процес је архетипски, дакле универзалан, будући да *могућност* таквог развоја постоји у сваком појединцу.

***Живи лик истине Достојевског,*
стр. 78, фуснота LV**

Индивидуација је процес психичког сазревања и трансформације, чији је циљ развијање индивидуалне личности и постизање њене целовитости. Видети: J. Јакоби, *Јунгов пут индивидуације*.

***Снови Михаила Булгакова,*
стр. 256, пасус II**

Индивидуација је процес психичког сазревања и трансформације, чији је циљ развој индивидуалне личности и постизање њене целовитости. Овај процес је архетипски, а индивидуалност је сваком појединцу дата физички, физиолошки и психолошки, с тим што психолошки она може остати неразвијена или недовољно реализована. Међутим, *могућност* таквог развоја постоји у сваком појединцу, што на свој начин потврђује и Булгаковљев роман.

**Апулејев *Магарац* + Булгаков *Мајстор*,
стр. 114, пасус V – стр. 115, пасус I**

Тако се испоставља да се цео Луцијев пут, као и све што се догодило Ивану Бездомном може тумачити симболично, односно бити сагледано у свету њиховог унутрашњег развоја, као део, психолошким термином исказано, њиховог пута индивидуације. Индивидуација је процес психичког сазревања и трансформације, чији је циљ развој индивидуалне личности и постизање њене целовитости, што је на свој начин предочено и у Апулејевом и у Булгаковљевом роману.

„Јосифови Библијски снови“, стр. 112, фуснота VII

Индивидуација је процес психичког сазревања и трансформације, чији је циљ развој индивидуалне личности и постизање њене целовитости. Током индивидуације снови су изузетно значајни, као једно од најбољих средстава да се изађе на крај са унутрашњим проблемима, а сам процес се најбоље прати управо посредством снова.

„Јунгов(ски) приступ књижевности“, стр. 314, фуснота XV

Индивидуација је процес психичког сазревања и трансформације, чији је циљ развој индивидуалне личности и постизање њене целовитости.

**„Филигранско стваралаштво Драгана Стојановића“,
стр. 79, пасус д. III**

Јунг подсећа да нико не развија своју личност зато што му је неко рекао да би то било корисно или разборито.¹¹ Без нужде се не мења ништа, а најмање човек. Само највећа невоља може покренути човека, када се и јављају архетипски снови, налик уредниковом постајући путокази на том путу. Добијену по руку уредник неће игнорисати, већ ће покушати да одгонетне њен смисао и да га потом следи, због чега је ни читалац не сме занемарити, тим пре што сан води ка смисаоном језгру романа⁸

**Снови Михаила Булгакова,
стр. 256, пасус III**

Али, како истиче Јунг, нико не развија своју личност зато што му је неко рекао да би то било корисно или разборито.¹¹ Без нужде се не мења ништа, а најмање човек. Само највећа невоља може покренути човека, што је случај и са отпочињањем процеса индивидуације Ивана Бездомног.

**Апулејев Магарац + Булгаков Мајстор,
стр. 115, пасус II**

Да се без нужде се не мења ништа, а најмање човек, кога само највећа невоља може покренути, али и да је за сваки развој неопходно унутрашње опредељење и одређени ирационални фактор, потврђује и отпочињање процеса индивидуације књижевних ликова Луција и Ивана Бездомног.

Табеларни преглед ФСДС у другима делима

<p align="center">„Филигранско стваралаштво Драгана Стојановића“, стр. 78, пасуси л. V – д. I</p> <p align="center"><i>Живи лик истине Достојевског</i>, стр. 64, пасус II</p> <p align="center"><i>Снови Михаила Булгакова</i>, стр. 25, пасус II</p> <p align="center">„Тумачење литерарних снова“, стр. 460, пасус V</p>
<p align="center">„Филигранско стваралаштво Драгана Стојановића“, стр. 78, пасус д. II</p> <p align="center"><i>Живи лик истине Достојевског</i>, стр. 38, пасус I</p> <p align="center"><i>Снови Михаила Булгакова</i>, стр. 268, пасус I</p> <p align="center">Апулејев <i>Магарац</i> + Булгаков <i>Мајстор</i>, стр. 128, пасус V – стр. 129, пасус I</p>
<p align="center">„Филигранско стваралаштво Драгана Стојановића“, стр. 78, пасус д. IV – стр. 79, пасус л. I</p> <p align="center"><i>Живи лик истине Достојевског</i>, стр. 76, пасус II + стр. 82, пасус II</p> <p align="center"><i>Снови Михаила Булгакова</i>, стр. 158, фуснота XXIX + стр. 212, пасус II</p> <p align="center"><i>Снови и индивидуација</i>, стр. 75, фуснота 31</p> <p align="center">„Сан смешног човека“, стр. 26, пасус II + стр. 28, пасус I</p> <p align="center">„Јосифови Библијски снова“, стр. 116, фуснота XVI</p>

„Филигранско стваралаштво Драгана Стојановића“ ,
стр. 79, пасуси л. II – д. I

Живи лик истине Достојевског, стр. 78, фуснота LV

Снови Михаила Булгакова, стр. 256, пасус II

Апулејев *Магарац* + Булгаков *Мајстор*, стр. 114, пасус V – стр. 115, пасус I

„Јосифови Библијски снови“, стр. 112, фуснота VII

„Јунгов(ски) приступ књижевности“, стр. 314, фуснота XV

„Филигранско стваралаштво Драгана Стојановића“ ,
стр. 79, пасус д. III

Снови Михаила Булгакова, стр. 256, пасус III

Апулејев *Магарац* + Булгаков *Мајстор*, стр. 115, пасус II

Прилог IX

Табеларни преглед

„Пушкин као мера ствари“	„Дијалог као научно начело“
<p style="text-align: center;"><u>стр. 317, I пасус</u></p> <p>Књига је настала [...], као део је едиције у којој резултате својих истраживања објављују аутори који се дуги низ година баве Пушкиновим стваралаштвом, а учесници су познатих „Болдинских читања“ која се традици-онално, већ педесет година, одржавају на Пушкиновом породичном имању у Болдину. Тања Поповић је први страни научник чија је књига објављена у овој едицији, чиме се придружила најзначајнијим руским пушкинистима.</p>	<p style="text-align: center;"><u>стр. 300, II пасус</u></p> <p>књига <i>А. С. Пушкин у дијалогу са другима</i> део је едиције у којој резултате својих истраживања објављују аутори који се дуги низ година баве Пушкиновим стваралаштвом, а уче-сници су познатих <i>Болдинских читања</i> која се традиционално, већ педесет година, одржавају на Пушкиновом породичном имању у Болдину.</p> <p style="text-align: center;"><u>стр. 300, III пасус</u></p> <p>Тања Поповић је први страни научник чија је књига објављена у овој едицији, чиме се придружила најзначајнијим проучаваоцима Пушкина.</p>
<p style="text-align: center;"><u>стр. 318, II пасус</u></p> <p>Ослањање на увид Михаила Бахтина да се до истине може доћи само кроз дијалог, приметно је већ у насловима већине...</p>	<p style="text-align: center;"><u>стр. 298, IV пасус</u></p> <p>Следећи Бахтинов увид да се до истине долази искључиво кроз дијалог, проф. Поповић настоји да...</p>
<p style="text-align: center;"><u>стр. 318, III пасус</u></p> <p>Први део књиге углавном је нтерпретативан, а чине га два текста посвећена <i>Евгенију Оњегину</i>, један текст који се бави интертекстуалним везама у Пушкиновим драмама (на примеру <i>Сцена из витешких времена</i>), као и текст о односу Пушкина и формалиста.</p>	<p style="text-align: center;"><u>стр. 300, IV пасус</u></p> <p>Први део монографије о Пушкину доминантно је нтерпретативан, а чине га: два текста посвећена <i>Евгенију Оњегину</i>, у којима је проф. Поповић успела да понуди нови поглед на неке аспекте овог небројано пута тумаченог романа; један текст који се бави интертекстуалним везама у Пушкиновим драмама, конкретно у <i>Сценама из витешких времена</i>), као и текст о Пушкину и формалистима. У другом делу књиге...</p>

<p style="text-align: center;"><u>стр. 319, I пасус</u></p> <p>долази, међутим, у њеном другом делу, посвећеном пушкинској традицији у српској књижевности XIX века: у поезији Војислава Илића, Бранка Радичевића, Јована Јовановића Змаја, Лазе Костића. Мада је превасходни циљ ауторке свакако био упознавање руске научне и културне јавности са дијалогом који су истакнути српски песници водили са Пушкином, овај део књиге заслужује пажњу и због уводних, методолошких напомена у којима се постулира успостављање <i>источног канона</i>, и то као „друге стране једне исто тако европске традиције“².</p>	<p style="text-align: center;"><u>стр. 300, IV пасус</u></p> <p>У другом делу књиге, посвећеном пушкинској традицији у српској књижевности XIX века, тачније у поезији Војислава Илића, Бранка Радичевића, Јована Јовановића Змаја, Лазе Костића, ауторка је настојала да упозна руску научну и културну јавности са дијалогом који су истакнути српски песници водили са Пушкином.</p> <p style="text-align: center;"><u>стр. 300, V пасус</u></p> <p>У уводном, методолошки заснованом поглављу књиге о Пушкину постулирано је успостављање <i>источног канона</i>, као „друге стране једне исто тако европске традиције“.</p>
<p style="text-align: center;"><u>стр. 319, II пасус</u></p> <p>Познато је да је на књижевност православних Словена пресудно утицала Византија, као и антика која јој је претходила. Стога се у центру <i>источног канона</i> очекивано налазе антички и византијски модел културе, којима се, како сматра Тања Поповић, мора придодати Пушкинов утицај и његово културно наслеђе.</p>	<p style="text-align: center;"><u>стр. 300, V пасус – стр. 301, I пасус</u></p> <p>Познато је, наиме, да је на књижевност православних Словена доминантно утицала Византија и, наравно, антика која јој је претходила. Стога се у центру онога што Тања Поповић назива <i>источни канон</i> очекивано налазе антички и византијски модел културе, којима, како она сматра, мора бити прикључен и Пушкинов утицај и његово културно наслеђе.</p>